

დასტურლამალი

მეფის ვახტანგ მეექვსისა

რედაქტორობით
პეტრე უმიკაშვილისა

(დაიბეჭდა მხოლოდ ორასი ეგზემპლარი)

ტფილისი
ლ. გ. კრამარენკოს სტამბა
1886

დასტურლამალის გამოცემაზე

ეს წიგნი, სახელად „დასტურლამალი“ ანუ უფრო ნამდვილად, „დასტურლამალი“ დღევანდლამდე დაბეჭდილი არ არის; მხოლოდ რამდენიმე თავი ჟურნალ „მნათობში“ 1871 და 1872 წლებში დაიბეჭდა ჩვენის დედნიდამ. იგი ძალიან მცირედაც არის ცნობილი: თვით ბროსესტვის ქართლის ცხოვრების შესავალში (Hist. de la Géorgie. Introduction et Tables des matières, 1858 p. CIII - CIX) დასტურლამალიდამ მოჰყავს მხოლოდ შემოკლებით შინაარსი რამდენისამე თავისა. მასალას კი ისეთს შეიცავს, რომ ძვირფასს განძს შეადგენს საქართველოს შინაგანის ცხოვრების ისტორიის გამოკვლევისათვის. იგი ეკუთვნის მეფე ვახტანგ მეექვსეს, რომელმაც ყოველი თვისი შრომა მოანდომა სამეფოს შინაგან კეთილგანწყობილების დამყარებას და ერს სულიერის შინაგან კეთილგანწყობილების დამყარებას და ერს სულიერის ცხოვრების განახლებასა. მისი „სამართლის წიგნი“ მოხელეთა და ერის წინ სამძღვანელად იყო დიდებული უფლების საზღვრად და სამართლის დასადგენად.

დასტურლამალიც ამავე აზრს ემსახურებოდა მით, რომ განუწყესა მოხელეთ, „რათა წესითა და შემსგავსებითა იქცეოდნ“ თავის თანამდებობის ასრულების დროსა. ამისათვის ეს წიგნი შეიცავს წესს, რიგს, რა გვარად უნდა ემსახურნათ მოხელეთა მეფის კარისათვის, რა სახელმწიფო შემოსავლიდამ რა უნდა აეღოთ და როგორი ურთიერთობა ჰქონოდათ ერთმანეთში; რა სახელმწიფო სამსახური ედვათ მცხოვრებელთ ფულად, ანუ მოსავალით, ანუ მუ-

IV

შაობით. დაწვრილებით განსაზღვრა ყოვლისა ამის ამცნებდა მოხელეთა და ერსა თავ-თავის ვალდებულების ასრულებასა. ამ გვარად დასტურლამალი, როგორც თვით სამართლის წიგნი, არის ძვირფასი მასალა წარსულის საუკუნების ისტორიის გამოკვლევისათვის.

ამ საზოგადო მნიშვნელობასთან, დასტურლამალს სხვა განსაკუთრებული მნიშვნელობაცა აქვს მეცნიერებისათვის. მასში მჭიდროდ მოთავსებულია მრავალი საგანი შესახებ: მოხელეთა თანამდე-

ბოზისა, უფლებისა და შეძლებისა; ქალაქთა, სოფელთა, სასარდლოთა და თემობათა გამოსაღების (ხარჯის) შეძლებისა თვითოეულად და საერთოდ; მცხოვრებთა რიცხვისა; თვით გამოიჯვინის და საზღვრების დადებასა, და მრავალს დიდს და წვრილს საგნებსა, რაც კი შეერთებული ყოფილა ერთის მხრით სამართალსა და განმგებობასთან, და მეორე მხრით ხარჯის გამოღებასთან. ეს ყოველი თუმცა, სამწუხაროდ, შეეხება მარტო ძველს ქართლის სამეფოს და არა სხვა სამთავროებსა, მაგალითად, კახეთს ანუ იმერეთს და სხვათა, – მაგრამ მაინც ძვირფასი მასალაა და საფუძველია მათ სამეცნიერო გამოკვლევის შესახებაც.

დასტურლამალი ეკუთვნის იმ დროს, როდესაც ვახტანგი გიორგი მეფის მოადგილედ (ჯანიშირად) იყო ქართლში, ესე იგი 1702-1711 წ. საკუთრად ეს წიგნი უნდა შედგენილ იყოს 1704 წელს შემდეგ, რადგანაც მასში შემოტანილია იმ წელს დაწერილი წყალობა ლევანისა (შაჰყული-ხანისა), მის დროებით ქართლში ყოფნის დროსა (გვ. 16 და 56). წიგნს კარგა ნათლად ეტყობა, რომ შედგენილია ვახტანგისაგან სხვა და სხვა გაფანტულ წერილებისაგან. თვით იხსენიებს, ადრე როსტომ მეფისა, ან გიორგი მეფის წიგნი ჰქონდათო, (გვ. 43 ყარაის კონი, 10 ყაიყულის გამოსაღები, 109 სადედოფლო დასტურლამალი და სხვანი), ეტყობა ძველად გაფანტული წიგნები მოხელეთა ანუ სოფელთა, მეფეთაგან მიცემული, ზოგი სრულად შეუცვლელად, ზოგი შეცვლით შემოუტანია ვახტანგს ამ წიგნში; ადგილ-ადგილ მოხსენებულიც არის: „წიგნი აქვთო, ანუ, წიგნს მივცემთო.“

V

დასტურლამალში შეკრებილის მასალის დაფასება ან განხილვა არ გვიკისრია. განხილვა ამისი მომავალ სამეცნიერო გამოკვლევას უნდა მივანდოთ. ჩვენი სურვილი მხოლოდ ამ წიგნის დაბეჭდვა იყო სამეცნიერო შემუშავებისათვის. აქ მხოლოდ საჭიროდ ვრაცხთ ორიოდ სიტყვა ვთქვათ გამოცემის შესახებ.

დაბეჭდვის დროს გვქონდა ორი ხელნაწერი დედანი. პირველი გადაწერილია 1821 წ. ალექსიძის იოველისაგან, მისგან უყიდნია მეფის ძეს ბაგრატს. მეორე დედანი გარდმოგვცა პატივცემულმა დიმიტრი ზაქარიას ძემ ბაქრაძემ, ეკუთვნის თავად რევაზ შალვას ძეს ერისთავს და, როგორც წარწერიდამა სჩანს, ყოფილა სულხან მდივნისა (თუმანიშვილისა). დაბეჭდვის შემდეგ მოვიოვეთ მესამე დედანი თავად ალექსანდრე ივანეს ძის მელიქისშვილისაგან. ამ უკანასკნელის დედნისა სამეფო დასტურლამალი ძველი ნაწერია და სადედოფლო შემდეგ, 1773 წელს, დამატებულია იესე მდივნის სომხით მელიქიშვილისაგან, რომელიც წარწერაში ამბობს: „გადავწერე, არ დაიკარგოსო; ერთის მეტი არ იყო საქართველოშიო.“

ამ სამს დედანში აი რა განსხვავებაა: პირველი დედანი დანარჩენ ორ დედანზე სრულია, ცოტაოდნე ადგილებს გარდა. თავები ერთმანერთს მისდევს სათაურების ანბანის რიგით, უეჭველად მოხელეთა ხმარებისათვის ადვილად საძიებლად. იგი ეთანხმება მელიქიშვილის დედანსა. გადამწერს ადგილ-ადგილ ცოტაოდენი ცვლილება მოუხდენია, მაგალითად, „აჯილღის შიგამდეგის (რიგი)“ ნაც-

ვლად - „აჯილდის შიგამდეგისათვის,“ ანუ „ოთათაშვილის,“ ნაცვლად - „ოთოთას შვილი“ და სხვა. (ეს შეცვლა ალექსიმეთ მესხიშვილებს, მრავალ ქართულ წიგნების გადამწერთ, ადათათ ჰქონდათ).

მეორე დედანი სულხან მდივნისა უფრო ძველი ნაწერია და შესანიშნავია თავების დალაგებით საგანთა შინაარსის კვალობაზე. ეს წყობა თავებისა გვიჩვენებს, რომ ხელნაწერი უფრო უნდა ეთანხმებოდეს ვახტანგის რედაქციასა; დანარჩენი ზემოხსენებული დედნები კი შემდეგ ხანებში არის გადაკეთებული მოხელეთა სახმარებლად. ეს განსაკუთრებული ხასიათი ამ დედმისა გვინდოდა დაგვეცვა. ამისთვის მისს შინაარსის რიგით ჩამოთვლილს სათაურებს

VI

სამიბელი სია გაუკეთეთ და ბოლოში დაურთეთ (გვ. 195-202). მსურველს ღონისძიება ექმნება წიგნი ამ სამიბელის შემწეობით წაიკითხოს პირველისავე გაცნობისათვის. ხოლო ამ ხელნაწერზე სამწუხაროდ უნდა ვთქვათ, რომ როგორც გადამწერისაგან არის მოხსენებული, მის დედანს ბევრგან ჰკლებია, ფურცლები დახეული ჰქონია და შემდეგ, თითო-ოროლა ადგილს ჩაუმატებიათ. ნაკლებობა და არევა თავებისა მეტად შესამჩნევად სჩანს სათაურიდამ: „მერიქიფეთ ხუცისა, ქილიფთრისა და მერიქიფეებისა“ (გვ. 200). სათაურებს ანბანით აღრიცხვა არა აქვს. ეს ნაკლებეგანებანი რომ არ ჰქონოდა ამ დედანსა, უცილობლად მისს დაბეჭდვას ვამჯობინებდით.

ყოველთა ზემოხსენებულთა მიზეზთა გამო დასტურლამალის ტექსტი პირველის დედნიდამ დავბეჭდეთ. ხოლო სისრულისათვის დაურთეთ დამატებულებაში განსხვავებანი (ვარიანტები) ცალცალკე სულხან მდივნის და მელიქიშვილების დედნებისა. ამ დამატებულებაში ჩვენ ვცდილობდით აღგვენიშნა ყოველი განსხვავება, მეტ-ნაკლებობა, ანუ ცვლილება, რითაც კი განირჩეოდა ორივე დედანი პირველისაგან. ზოგი განსხვავება სულხ. მდ. დედნისა თვით ტექსტთან სხოლიოებში მოჰყვა. საჭიროა მოვიხსენოთ სიების შესახებ, რომ თვითოეულის სიის მოხელეთა რიცხვი ყველგან აღვნიშნეთ. სიების სახელების მოხსენება ერთის სიისა მეორეს სიისაში მოიპოვება და მისი აღნიშვნა ხელმეორედ მრთელის სიების დაბეჭდვას მოითხოვდა. მაგრამ უყურადღებოდ არ დავტოვეთ სულხან მდივნის დედნის სიების განსხვავება. ეს საჭირო იყო პირველად იმიტომ, რომ უძველესის დედნის სიათ სახელები და მათი განაწილება დაგვეცვა და, მეორედ, ამით გაგვეადვილებინა მომავალ გამომკვლეველთათვის და საგვარეულო წიგნებში მოხსენებულ სახელების შეთანხმება დასტურლამალის სიებთან. ამ წიგნის მასალის მომავალს შემუშავებას უეჭველად ეს დასჭირდება.

სიტყვების ახსნა, ლექსიკონი უეჭველად საჭირო იყო დაგვერთო. სურვილი გვქონდა მომატებულის სისრულით და განსაზ-

VII

ღვრით აგვესრულებინა მისი შედგენა, მაგრამ დაბრკოლება ბევრი დაგვხვდა; უპირველესად ის, რომ გუჯრები, სიგელები და საგვარეულო წიგნები ჯერ აქამომდე არ არის დაბეჭდილი. გადაკითხვა

მათი სხვა და სხვა არხივებში ძნელი იყო. მაინც იმედი გვაქვს აქ დართული ლექსიკონი მკითხველს არ გაუძნელებს აზრის გაგებასა და შემდეგ შემუშავებას რამდენადმე დაეხმარება. ამავე განზრახვით დაურთევით ქართულის აღრიცხვის, ფულის ანგარიშის და სხვა-თა განმარტება.

ჩვენი გამოცემა, როგორც ყოველი ამ გვარის თვისების პირველად გამოცემული წიგნი, უნაკლულად არ იქნება. ჩვენი სურვილი დაკმაყოფილებული იქნება, თუ დასტურლამალის მომავალი შემუშავებული და გამომკვლეველი ამ გამოცემაში მოიპოვებს ნამდვილს ტექსტს, სხვა და სხვა ხელნაწერ დედნებში დაცულსა.

დასასრულ არ შეიძლება დავიდუმო და მადლობით არ მოვიხსენო მაღალ პატიოსანის ბატონის ჰუსეინ გაიბოვის, აწ კავკასიის აქეთ მხრის მუფთის გულკეთილი დახმარება უცხო ენათა სიტყვების განმარტების დროს და ბატონის ალექსანდრე ივანეს ძის სარაჯიშვილის დაუშურველი თანამშრომელობა დამატებულებათა შედგენის დროსა.

ტფილისი.

1886 წ. მკათათვის 2.

პეტრე უმიკაშვილი.

ა. ეჭა შენ ყოველთა მზადო, დიდება შენდა

რომელმან ყოველნი არსნი არსებად მოიყუანენ, იყავ კარ, და ეგები უკუნისამდე, ჟამთა და წელთა დაუბერავობითა, და შენ გადიდებენ ყოველნი ქმნულნი კელთა შენთანა, დიდება გამოუთქმელსა და მიუწდომელსა ძალსა მღრთაებისა შენისასა, და აღურაცხელსა კაცთა მოყუარებასა შენსა! ჩუწნ მიერ პირველიდგანვე ზეცით საქართუწლოს მეფედ განჯუთვნილსა და აწ სასუფეველ ცათა შინა სულ-ბრწყინვალედ მნათობელის პირველ ვახტანგ ჯმობილისა, და შემდგომად სპარსთა ენათა შანავაზ წოდებულის ძისა მისისა ქართუწლთ მეფისა, და სრულიად ერანელთა სპასალარისა და სპასპეტად დადგინებულისა, ყანდაარისა და ქირმანისა ბეგლარ-ბეგისა, გირიშქისა და აპიალათის მჭირავისა, პირველ გიორგი ჯმობილისა, და შემდგომად მეორე შანავაზ წოდებულის მაგიერად მყოფმან, ძმის-წულმან მისმან, და ძემან ერანის მდივანბეგის შაკ-ყული-ხანისამან, საქართუწლოს ჯანიშინმან ბატონის შვილმან პატრონმან ვახტანგ; ოდეს ვიგულის-მოდგინეთ წესი და განგება სამეფოსა დარბაზობისა, განუჩინეთ და განვუწესეთ წიგნითა ამით, რათა ყოველნი კელის-უფალნი და მოქმედნი დარბაზის რიგისანი ესრეთ იქცეოდენ და განაგებდენ თვს თვსნი მოხელენი საკელოთა თვსთა, და წესითა და შემსგავსებითა იქცეოდენ, რომელთაცა არს გონიერება, და წესითა და შემსგავსებითა იქცეოდენ, რომელთაცა არს გონიერება, უკეთუ ჰსჯულის დებასა საკელმწიფოთასა ეგნენ უცტალეებლად და ნურავინმცა მკადრე იქმნებიან ბრძანებულისა და განჩინებულისა რიგისა ამის შეცტალეებით სლვასა. არამედ კეთილად და ესრეთ ჰყონ, ვითარცა გუწმეცნნეს. რამეთუ უეჭუწლად და დაუცადებლად არს

მივლინება ბოროტ, უწყსოდ მქცევთა ზედან, ხოლო პატივ და დიდება არა მედგარსა მონასა, არამედ მორჩილად განმგესა და მართებით

- 4 -

მქცევსა. აწ ვიწყით, და ამით ყოველთა ჰსცნან და დაიმარხოვნ წესი და რიგი ესე, თუ რომელი სამსახურისა მოქმედი და მოჯელენი დაგვიდგინებია საჯელოთა თვსთა ზედა, ესრეთ თვთოეულად აღწერილის წიგნითა ამით, რათა იცნობდნენ და ეგნენ, და ნუმცა ვინ დაკლებულ იქმნების ნახევარი ერთ-ხანად, და ნახევარი მეორედ ხანს ცუალებითა, და რიგითა სამსახურსა ჩუჭნსა, რაჟამს რომლისა რიგი აღესრულოს. კუალად სხუად კარისაგან განუყრელად იქმნებოდენ, თვსითა უხუცესთა დასტურითა და შეკითხვთა.

პირველად ჯერ-არს ჰსხენება და აღწერა, რამეთუ ამათ მიერ არს რიგი პურობისა, წყალობისა და რისხვსა.

ბ. სოიბათიასათ- ულისათვს. იოთამისშვილი ორ- ბელი. თარხნისშვილი ზაალ. შანშიას შვილი ბეჟან. საგინასშვილი ბესპაზ. შალიკასშვილი ედი- შერ. სუფრაჯისშვილი ბა- ხუტა. თოფრიბაშისშვილი ადა. მულუმა. იედიგარასშვილი. ხალილა. ხაფარაჰმადას ძმა.	აბდარი ხულუა. კახაბერი. ეშაკასშვილი ავთან- დილ. ჯანდიერის შვილი. ჯირას შვილი ლევან. არემისშვილი გურ- გენა.	ე. ჯილდის შიგ- მდეგისათვს ადუასშვილი. ტყავ ძველიძე დილმელი ჯანარას შვილი. არემისშვილი ჩალაბა. არემისშვილი ურქმა- ზა. არემისშვილი მელი- ქუა. ყორდანასშვილი გო- დერმა.
გ. აბდრეხისათვს. აბდარ-ბაში ქაიხოსრო. აბდარი თაკლიდარი ზალია.	დ. ზინდრეხი- სათვს. ყორდანას შვილი ავ- თანდილა. რუისელი გოგიტა. გიუასშვილი ბასილა. იქიე შოშიტა. აბრამასშვილი. ქრცხინვალელი უნა- მე. კავთისხეველი გენ- გამე ბერი. მიქელისშვილი იო- ანე.	ვ. ალანდრეხი- სათვს. საკაკმე ქაიხოსრო. ქარიმა. ელის ალანდარი. კიდევ ელის ალანდა- რი.

- 5 -

ზ. ალაყაფის შუა სახლის რიგისათვს.

თუ ბატონმა ალაყაფის შუა მეჯლისი ბრძანოს, ერთი ემიკ-
ადასი, ორი ბოქოულთ-უხუცესი, ორი სობათ იასაული დადგებოდენ.
ოთხი აბდარი, ერთი სუფრაჩი, ოთხი სუფრაქემი, ორი თუმშალი,

ორი მეშარბათე, ერთი მეღვინეთ-უხუცესი, ერთი პირის მეღვინე, ერთი შიგა-მდეგი, ოთხი მეღვინე, ერთი ბატონის ყალიონ-ყორჩი, ერთი სხვა ყალიონ-ყორჩი. ამათ იმავე ზემოთის წესით იმსახურონ.

ფ. ალაყაფის აივნისათვის.

თუ ბატონმა ალაყაფის აივნის შუა სახლში მეჯლისი ბრძანოს, იმ სახლისათვის გააკეთონ ფლავი, ყაბი თექვსმეტი. ამისგან სამი ყაბი ბატონის წინდასადგმელად, და სხვა საჯაროდ, მისის აშითა და ბორნითა; ზროხა ორი.

თ. ახალის სასახლის რიგისათვის.

თუ ბატონმა ახალს შანიშინში მეჯლისი ბრძანოს, ერთი ემიკ-აღას-ბაში, ოთხი ბოქოულთ-ხუცესი, ორი სოიბათ იასაული, ქეთ იქით დადგნენ. ერთი აბდარ ბაში, ხუთი აბდარი, ორი სუფრაჩი, ორი ფარემთ-უხუცესი, ორი თუმშალი, ექვსი სუფრაქეში, ოთხი მეგოდრეთ-უხუცესი, ოთხი მეშარბათე, ერთი მეღვინეთ-უხუცესი, ერთი პირის მეღვინე, ერთი შიგამდეგი, ექვსი სხუა მეღვინე, ერთი ბატონის ყალიონ ყორჩი, ორი სხუა ყალიონ ყორჩი, ესენი იმავე ზემოთის წერილის წესით იმსახურებოდენ.

თუ ახალს შანიშანში ბატონმა მეჯლისი ბრძანოს, ამისთვის უნდა გაკეთდეს ფლავი, ყაბი ორმოცი; ამისგან ხუთი ბატონის წინდასადგმელი, ოცდა თუთხმეტი საჯაროდ, იმისის აშითა და ბორნითა; ზროხა ოთხი.

- 6 -

ი. აჯილდის ქერისათვის.

აჯილდისა ქერი აძეს: დილომს კოდი ე. ატენს კოდი კ. გორს კოდი ე.	კავთისხევეს კოდი . . ლ. ქვემოზოლნისს ე. თრიალეთზედ ე. ტაშირზედ	წინწყაროს . . . ნ. გომარეთს . . . ლ. ოფრეთს ლ.
--	---	--

ია. აბანოთ იჯარათათვის.

აბანოს იჯარა ზოგჯერ ცოტა ყოფილა, და ახლა თორმეტს თუმნად არის, ზოგჯერ ცამეტად იქმნების. იმის ათის-თავი აიღების, ნახევარი სალთხუცისა არის, და ნახევარი ვეზირისა და მდივნებისა.

იბ. არაყხანის იჯარათათვის.

ხან ოცდა თუთხმეტი, ხან მეტ-ნაკლები იქმნების ხოლმე. ვინც იჯარად აიღებს არაყს, სხუა კაცი მის მეტი ვერც გაჰყიდის, ვერც იყიდის. სოფლის არაყს იყიდის ლიტრას სამს ბისტად, შაურად; მერ-

მე დაუთამად გამოჰყდის და ექუს შაურად ლიტრას გაჰყდის, ჯან შვიდ შაურად. ამისი რუსუმი აიღების, ნახევარი სალთხუცისა არის, და ნახევარი ვეზირისა და მდივნებისა.

იგ. ელის ნოქრი მოჯამაგირის ამხალისათვს.

ხოფი ოფლი მამად აღა გ).
 აღანდარი ჰუსეინა დ).
 ვეზირის ძმის-წული მუსტოფა ბ).
 ხალიფად ინოფლი აბდულა ბ).
 ისმაილოფლი მაჰმადა ა)ჰ.
 მოლა ბაბა ოფლი აბულ ყახუმა . ა)ჰ.
 მოლა ბადმულ-ოფლი მაჰმადა . ვ).

ხიალუ მერაბ აღა გ).
 ნაბი მოლა-ოფლი ბ).
 სალოფლი სადუხ მოლა ა)ჰ.
 მეტი ოფლი აჰმად აღა ბ).
 ალავერდი აჰმად ოფლი ბ).
 ყაზიოფლი ნურია ბ)ჰ.
 ველიოფლი ყაზი ყარდაშა . ბ)ჰ.

*) რადგან სტამბებში ვერ ვიშოვნეთ ძველად ხმარებული თუმნის გამომსახველი ნიშანი, ამიტომ თუმნის ასოს ფრჩხილი მოუსვით მარჯვნივ, ფრჩხილ გარეთ მატჯვნივ მანეთი და ფული იქნება.
 მაგ.

მოლა მუსტოფა მეთ ოფლი ა)ჰ.
 ქეშალუ ყოჯა ბ).
 ფირ მამად ოფლი იბრეიმა გ).
 ხალილ აღა დერმი ოფლი ე).
 ემირ აღა უზბაში იბ).
 ეთაზე ვ).
 ქოდაკზე ვ).
 იაღლუფ ოფლი მუსტოფა ა)ჰ.
 ვარღა ოფლი უსუფა ბ).
 აღანდარი რუშან დ).
 ნური აღა ბ)ჰ.
 ალავერდი გულ-ოფლი ბ).
 მუსტოფა ანა ყიზ ოფლი ბ).
 მაჰმუდა აჯი ჯიბრაილ-ოფლი . ბ).
 შარაფ ადინ აღა გ).
 ქაფანაქჩი ჯავარ აღა ბ).
 ქაფანაქჩი ალი ყული ბ).
 ქაფანაქჩი ფათა ბ)ჰ.
 ხარაჯლუ ემინ ოფლი იბრეიმა . ა)ჰ.

აზიმოფლი ველი გ).
 ჰაჯი მასით ოფლი ყული უსუფა ბ).
 დარგა ყული ჯავანშირი ბ).
 ფირ მაჰმად აღა ამირამადლუ . ბ)ჰ.
 ჩოლას სულეიმან ოფლი ა)ჰ.
 ჰაჯი ჰაჯი ოფლი ველია, და
 ფირ მამადა დ).
 შიხი აღა ყაზახი ე).
 ველი ამად ოფლი ბ)ჰ.
 ამად აღა აზიზ ოფლი ბ).
 მუსტოფა აზიზ ოფლი ბ).
 ეიბაღა ყიზილ აჯლუ დ).
 ისა უზბაშის ძმა ა)ჰ.
 ისმაილ აღა ყაზახი გ).
 იანუ ოფლი მუსა ა).
 მუსაბეგ გ).
 ამადაღა ბ).
 მუსა ბ).

იდ. აღამათის ელის კაცზედ დებულეებისათვს.

ბატონი რომ ყარაიაზედ წაბრძანდება, ოცს კომლზედ ზროხა – ა; ცხტარი – დ; ბატკანი – დ; ბრინჯი ლიტრა – ი; ერბო ლიტრა – ბა; ფქვილი ლიტრა – ი; ქერი ლიტრა – კ; მარილი ლიტრა – ე; ხახვი ლიტრა –

რა – ე; ბზე საპალნე – ბ; რამდენიც ოცი კომლია, ასე გამოიღებენ. ამის ათის-თავი სალთხუცისა და მდივნებისა არის, სხუას მოხელეს საქმე არა აქუს.

იე. აღევის ბატონის გამოსაღებისათვის.

სამი დღე ბატონის ხუნა, იმისი მკა, ზიდუა, ლეწუა, თავზედ სამი აბაზი მალი, საქურიო ძროხა ბატონისა არის. ფურზედ ჩარექი ერბო, შვიდზედ ერთი ღალა ამეს. ფეტვსა ამოკუჭთილი აქუსთ,

– 8 –

კომლზედ თითო ულაყი ამესთ. საშობაო ორი ცხვარი, და ათი ქათამი, ასევე სააღდგომო ორი ცხუარი და ათი ქათამი ამეს. ბეგარა, რაზედაც დაუძახონ, უნდა წავიდეს. სამი დღე უნდა ზუარი იმუშაონ თავზედ თითო კონა სარი ამესთ, თუ ქურდობა შეაჩნდესთ ვისმე, საზღაური ბატონისა არის, და ათის თავი მოურავისა. მოურავს ერთი დღე ხუნა, ერთი მკა, მისი მოზიდუა, ლეწუა, თავზედ ორი შაური, თავის გასამტეხლო. ძროხა ერთი საშობაო. ცხუარი ერთი, კუამლზედ ქათამი, სააღდგომოთ ერთი ბატკანი, ქათმის კვერცხი. სააღდგომო ბატონის მოსავლისა ათის-თავი ნახევარი მოურავისა არის, და ნახევარი მეღალეს სალთხუცესსა და მდივნებსა. ქალის საჩექმე სამი აბაზი მოურავსა, ულაყის ათის-თავიც მოურავისა არის.

ივ. ავლაზრის რიგისა და სამსახურისათვის.

რასაც ქალაქის მოყალნე და თარხანი იქს, ისრე ესენიც გაერევიან. ღალა დღიურზედ სამი ფოხალი პური, საბალახე სამართლიანად. ერთი მეხრე ვინც იქნების ერთი სამეხრეო უნდა შეინახოს, სითარხნე აქუს. და თორმეტი კოდი პური ულუფა მუშას, სოფლებიდან გარიგებული სამკალი ხარჯი ბევრი მოვა, თუ ცოტა ნაზირი ისე მისცემდეს. ქათამი თუ აბარია, თავნი. – იზ. იმისი ნაშენი წელიწადში. – ნა.

იზ. ატენელს კაცზედ ბატონის დებულებისათვის.

საბალახე პირის-თავი, ნახირის თავი, კოდის-პური, კულუხი, ორი ბატონს, ოთხი პატრონს, სააღდგომო ძღვენი, ქათმის ბარება, ურიებს სანთელი.

იწ. ატენის მოურავის დებულებისათვის.

ჯევის თაობა მოურავისა არის, სოფელში თვთო კოკა ტკბილი, ძღვენი, ცხენის ბმა, გასამყრელო, თავის გასამტეხლო, და საჩექმე.

– 9 –

ით. ატენის წასადრისათვის.

თერთმეტის თავს სამს წილს ზურებიდამ მოურავი და კასადარი გაიყოფს; სთველზედ პურს მესთულებსთან აჭმევენ. ატენის მესთვლისა თვთო კოკა ტკბილი, სთველში პურის ჭმევა.

კ. ატენის ნაცუქლისათვის.

ატენის ნაცუქალი თავის განწესებისამებრ თავის სარგებელს აიღებდეს, როგორც განგვიწესებია და გვიბრძანებია.

კა. ატენის მეზერისათვის.

ატენის მეზერეს ჭაჭა, თვთო ზროხა, ბარი, სათიბელი, წალდი, შვიდი აბაზი ტანის-სამოსისათვის.

კბ. ატენის ბატონის ზვრებისათვის.

ატენს ბატონის ზურის მუშაობისა რიგი: ელენის ზურის მესამედს სკრელნი და საციციანოელნი შეიმუშავენ. ამავე ზურში ერთს ამდენს ბატონის ფასით შეიმუშავენ; კიდევ ამავე ზურში ერთს ამდენს ქვა-ხვრელნი მუშაობენ.

ციცისშვილის ედიშერის ნაქონს ზურში რომ გლურჯიძისათვის წაერთმია, იმასაც ბატონის ფასით მუშაობენ.

დიდს ზურს, იისციხელნი, ავკელნი, ვერელნი, გარდატნელნი, ბობნაველნი, ხანდნელნი, თხილარნელნი, ბისელნი, ღვივისკვეველნი, ღვარებელნი, ოლოზნელნი, ბნეველნი, კეზველნი ბარამათუბნელნი, – ესენი თავის ხარით, ნეხვით და ყოვლის ფრთით მუშაობენ; მაგრამე ამავე ზურში ცოტას ალაგს ჭვიროსელნი მუშაობენ; ისინი აიყარნენ და იმათს კერძს ბატონის ფასით მუშაობენ. ატენელნიც ამავე ზურში მუშაობენ. ამ ფასით სამუშაოს ზურებს მიეცემის თეთრი სალარო-დამ, ან ფარჩად. პური და ღვინო მიეცემის ერთ-პირ ზურებისათვის: პური კოდი, ღვინო კოკა.

– 10 –

კგ. ყაიყულის გამოსაღების გარიგებისათვის.

ახლა რომ საქართუწლოს ჯანიშირმა ბატონის-შვილმან ვახტანგ ყაიყულის გამოსაღები საბატონო და მოურავისა ესე ბრძანა და გაარიგა, დასტურად მეფის პატრონის გიორგის გარიგების წიგნი სხუა იყო საბატონოსა და სამოურავოს გამოსაღებისა; მაგრა მაშინ ყაიყული ახალი მოშენე ყოფილა და მაშინდელი რიგი მართალი არის, ისე იქნებოდა. მაგრამ რა ქუჭყანა მომრავლდების, ერთმანერთში ბევრი ძალა და ურიგო მოკვდების. ამის თვის თვთონ ყაიყულელნი მოვიდნენ, ბატონის შვილს ჯანიშინს შემოეხუჭუნენ და ასრე გაარიგებინეს უფროსი ერთი უწინდელი გარიგებაებივე არის ამას შიგან, მაგრა ასე უნდა იქნებოდეს.

არის ბატონისათვის მალი თავზედ ექვსი შაური. ამას გარდაის თავზედ ერთი შაური კიდევ სხუა აიღების. ამისგან ნახევარ-შაური სალთხუცისა და მდივნებისა; ერბო ფურზედ ხუთი სტილი გა-

მოიღონ. ამ წესით ერთი ერთიბრიანი კაცი წავიდოდეს, ფურს დასთქლიდენ, სოფელსა და სოფელსა რაც ფური დადგეს, თავ თავის სოფლის მამასახლისებს დააწერდენ. მამასახლისი ამ ერბოს სოფლის ულაციო ჩამოიტანდეს, აუშტარს მიაბარებდეს. ვინც ამ საქმეზედ სამწერლოდ წავიდოდეს, ასმევდენ, აჭმევდენ; სხუას ნურას მოსცემენ.

კდ. ახალის მოსულის კაცისათვის.

ახალი მოსული კაცი ერთს წლამდის თარხანი იყოს, ნურასა ჰსთხოვენ; საბატონო ულაცი არა ჰხდებია, ნურც ჰსთხოვენ. თევზის ფასი გარდაკვეთით ოთხი თუმანი არის, ერთობით ყაიყულზედ, და მისს დროს იასაულით შეაგდებენ. საქტრიო კარი ბატონსა, სამი აბაზი მოურავსა, აბასი ნაცუალსა, აბასი მამასახლისსა, საბალახე საბატონოდ ასზედ ორი ცხტარი, ერთი ბატკანი, ორასზედ ერთი შიშლიგი მობალახეს; საჩვენოს ცხტარს მებალახე მეცხტარეს დააჭერინებდეს. ცხტარზედ ცხტრის საბალახე აიღონ, თხაზედ თხისა, რომელსაც დაიჭერდენ; მერმე ქრთამით ნულარ გამოსცულიან. მობალახეს სოფელი, როგორც შეეძლოს და რაც ჰქონდეს, ისე დახტდეს. ბა-

- 11 -

ტონის სათხოვარსა და გამოსადებზედ საიასაულოს ნურა მოსაქმე ნუ აიღებს. აყრილის კაცის სახლში რომ სხუა მოსული გლეხი შევიდეს, იმისს ნახნავ ნათესს ნუ წაართმევენ, და ამ გლეხმა ბატონის სამსახური და გამოსადები იმ წელიწადს ქნას.

ერთი კაცი რომ დაბერებული იყოს, და იმისი ორი და სამი შვილი მალს იძლევებოდეს, იმ ბერს კაცს დავთარში ნუ ჩააგდებენ, მალს ნულარას ჰსთხოვენ. იქივ რომ ერთმანერთში ქურდობა იქნას, შვიდეულად აზღვევინონ; ერთი ორად პატრონს, ოთხი ბატონს, და ერთი მოურავს.

თუ უცხოს ქუჭყნის მოპარული შეაჩნდეს, თავნი პატრონს, ერთი ბატონს, ერთი აბასი მოურავს; სახდელის ერთს შეგდებაზედ, ერთი ჩარეკი მოურავს, სამი ჩარეკი ბატონს. ზეთს სხუას ქუჭყანას გამოსახდელად ნუ წაიღებენ; თუ წაიღონ ექვსი. – ხ. – ჯარიმა ჩვენთვინ წაართვან.

თუ ვინმე ახალის მოუგონარის სოფლის აღშენება მოინდომოს, ჩვენ მოგვახსენოს; მამასახლისს სოფლიდამ ჩვენ მივცხცემთ; იმას გარდა სხუა რაც გლეხნი აყრილ-იყოს და ერთი მეორის სოფელში მოსულიყოს, აუყარონ და იქივ თავის ალაგს მისცენ და დაასახლონ.

მოურავს თავის გასამტეხლო ხუთი აბასი, ნაცუალს ორი შაური; კელის მოტეხისათვის ოცდა ათი შაური, ნაცუალს სამი შაური; აგრეთვე კბილის ჩაგდებინებისათვის, ბოზობის მქმნელმან ხუთი მინალთუნი, ნაცუალს ათი შაური; გასამყრელოდ მოურავს წარი, ნაცუალს აბასი, მამასახლისსაც აბასი. ქერი კომლზედ სამი კოდია, ნაცუალს კოდი ერთი; ფურზედ ერთი სტილი ერბო. საჩექმე თუ იმ ქვეყანას გათხოვდეს: მოურავს ექვსი შაური, მამასახლისს აბასი. თუ სხუას ქუჭყანას წაიყვანონ, მოურავს ექვსი შაური, მამასახლისს აბასი. მოურავი უბრალოდ ნუ მივა. და როდესაც მივიდეს, მართებულად ძღვენი მიუტანონ, ღვინო თუ ნებით, თორემ ძალით ნუ ჰსთხოვენ. მოურა-

ვი ნურც ქართუჭლი, ნურც სომეხი, ნურც თათარი ქალაქს კოჭორზედ ულაყს ნუ ჰსთხოვს. როდესაც ნაცუალი იქნებოდეს, რიგისად პურს აჭმევდნენ. ღალის ათის-თავი, რაც ავიდეს, სამი წილი მოურავსა და კასადარსა, და მეოთხედი სალთხუცესსა და მდივნებს. ნუ რა მოსა-

ქმე ღვინოს ნუ ასყიდვინებს, თუ არ თავის ნებით მიუტანონ. თუ სოფლის ძალა ან მოურავისაგან ან სხვსაგან მამასახლისმა არ შეგუა-ტყობინა, ექუსს თუმანს წავართმევთ. მამასახლისები ღვინოს თოჯს ნუ იქმონენ. რომელიც სოფლის კაცი ერთი მეორეს უჭიოდეს, იმისი სამართალი მოურავმა ჰქმნას, და რომელიც სოფლიდამ სოფელი და სოფელი ერთმანეთს უჭიოდეს, იმისი სამართალ ბატონის მოსაქმემ ჰქმნას. იქნების ასეთი საჩივარი, ან კაცის სიკუდილი, ან დიდი საქმე რამე, იმისი სამართალი კარზედ უნდა იქნას. – ჯასადრის რიგი და სარგო.

კე. აიდარ-ბეგის ჯეობაში აშენებულის სოფლებისათვის.

არის აიდარბეგის ჯეობაში აშენებული სოფელი, რომელთაც სა-მოურავოდ აქუქსთ:

ურუტი. ყათირულუ. ყიზილ ყიარათი. ბოჰაცორი. ჰაიდარბეგი. იეიჩი. ლაჟვარდი, – მდივანს გივს. აუშენებელი სარუყალა. ყირხბულახი, – ოთარ მდივანს.	ზარიაქანდიც, – ოთარ მდივანს ბარქადარა, – გივს მდივანს, ბუზურგ ბულახი. ოთორ ბულახი დარგჰყულის. ოთორ ბულახს სუთოქულანი ჯავნ-შირის კიდი არს. ქურთ ყალა აზიზ ოლი მამადას შვილს. ყარყალა ქვევითი იესეს.
---	--

კვ. აჯილღის მიზარებისათვის.

უნდა შეინახოს ჯოგის აჯილღა ყოველს ზამთარს, – ბატონის იარაღით მიზარებულია:

კათალიკოსმა ა.	ქვათახევის	ამილახორმა ა.
მთავარ ეპისკოპოსმა . ა.	წინამძღვარ-	ზემო ციცისშვილ-
მროველმა ა.	მა	მა ა.
მანგლელმა ა.	ა.	სომჭითის მელიქ-
	ბოვნელმა	მა ა.
	ა.	ჯავახის შვილმა . ა.
	ქსნის ერისთავმა	
	ა.	
	სარდარმა	
	ა.	

კზ. ქართლის აღწერისათვის.

როდესაც ქართლი აღწერილი და ან აღიწერების, ამ წესით უნდა აღიწერებოდეს, ყაიყულიდამ შემოყოლებით თათარსა და მელიქის საულდარს გარდა, სომჯითს, ტაშირს, ყაიყულის თრიალეთს და საბარათაშვილოში. - ამაზედ საბარათასშვილოს სარდარი წავა, ერთი მდივანი წავა, აღჰსწერს და დავთარს დაიჭერს; მეფის მდივანი წავიდოდეს.

ზემო ქართლის ჯეობას აქეთ, ნემვი და კორტანეთი და ტაშის კარიც დავთარში ჩავარდების; და იმას აქათაც საამილახვრომდი, ამილახორის მამულსაც ზემო ქართლის სარდარი და ერთი მდივანი წავა; მდივანი აღწერს და დავთარს დაიჭერს; დედოფლის მდივანი ჰსწერდეს.

საციციანოს მჯარეს, სადგერს აქეთ, ბატონის დროშისა არის. ვისაც ბატონი უბრძანებს, წავა, და მდივანი წარჰყვება. მდივანი აღწერს და დავთარს დაიჭერს მეფის მდივანი.

მუხნარს და ორისაც ერისთვის მამულს, რომელიც კჳლავ დავთარში ჩავარდნილა, იმაზედ მუხნარის ბატონი და ერთი მდივანი წავლენ; მდივანი აღწერს და დავთარს დაიჭერს.

ეს სარდრები და მდივნები რომ წავლენ, იმათ რიგი და წესი ასრე არის: რომელსაც სოფელში რომ ჩადგებოდნენ, იმ სოფელმა საკომლომ ორი შაური, და ბოგანომ ერთი შაური აღსამწერლო უნდა გამოიღონ; და ეს სარდარმა და მდივანმა შუა უნდა გაიყონ. დახდომითაც ის სოფელი უნდა დახუდეს. და რომელსაც სოფელში არ ჩაუდგებიან და ისრე აღსწერენ, იმ სოფლის საკომლომ აბასი, და ბოგანომ ორი შაური უნდა გამოიღოს; ერთის ბოგანოსი და ერთის საკომლოსი იქნების ექუსი შაური, ამისგან სამი შაური სარდარმა და მდივანმა შუა უნდა გაიყონ, რომე ასამწერო არის; დარჩების სამი შაური, რომ ეს ულუფისა არის. ამისგან ორი შაური, სარდარს რომ ბევრი კაცი ახლდების, და ერთი მდივანსა. მაგრა მდივანსა და მისს კაცებს სარდარმა უნდა ასუას, აჭამოს. თუ სხუა მეულუფე, ან სხუა სასაჩუქრე კაცი გაჩნდეს, ჯარჯი სარდარმა უნდა გასწიოს და მდივან-

მა აღარ დახარჯოს; ამიტომ რომ ულუფისა ორი წილი მიაქუს. ამ ქუჭყნის აღწერაში ერთს მჯარეს დედოფლის მდივანი წავიდეს. რაც იმის აღწერაში სამეფო კაცი იყოს, იმ სამეფოს კაცის სარგო მეფის მდივანს უნდა მოუტანოს; და სადაც მეფის მდივნის აღწერილში სადედოფლო კაცი ერიოს, იმისი სარგო და აღსამწერლო დედოფლის მდივნებს მოუტანონ.

საურთან დედოფლის სალთხუცესს და მდივანს ჯელი აქუს. მეფის სალთხუცისა და მდივნებისა არის ორი შაური, რომ მესაურისა აიღების იმისგან ნახევარ შაური.

კჳ. ბოქოულთ-უხუცესთა და ეშიკაღას-ბაშეზისათჳს.

დაგვიყენებია ეშიკაღას ბაშთა: არაგვის ერისთავის შვილი ზურაბ, ამილახვარის შვილი რევაზ; ეს ორნი ამ კელოზაში იყუნენ.

ბოქოულთ-უხუცესი ორბელის შვილი გორჯასპი.
ციცისშვილი სეხნია.

<p>გურჯი რევაზის შვილი რევაზ. ციცისშვილი ლიპარიტ. შალიკას შვილ ზურაბ. ნარინა. სამის შვილი ქაიხოსრო.</p>	<p>არაგვის ერისთავის შვილი ნუგზარ. ამილახვარის შვილი ბეჟან. ავალის შვილი ზაზა. ზურაბის შვილი ბეჟან. აბაშის შვილი დავით.</p>	<p>ფალავანდის შვილი შიომ. ჩხეიძე თეიმურაზ. ციცისშვილი ლევან. შალიკასშვილი იზაშერ. ქავთარის შვილი იესე.</p>
---	---	--

კთ. ბატონის ბაღის წყლის გარიგებისათჳს.

ბატონის ბაღის წყლის გარიგების წიგნი აქუს ფარემ თავლიდარს ასლანს, ასე რომე იმას ჰქონდეს, და ყოველს პარასკევს დღეს წყალმა ციხის ამბრისათჳს უნდა იდინოს. და პარასკევს საღამოს, შაბათს, კვრას, დღე და ღამე ბატონების ბაღში უნდა იდინოს. ორშაბათსა და სამშაბათსა დღე და ღამე თფილელის და ქალაქის ბაღებისაკენ იდინოს. ოთხშაბათს და ხუთშაბათსა ციხისა და აბანოებისაკენ იდინოს, და ამ რიგში ჰაჯი მამად ყულისაც თავის ბაღში მართებულად წყალს მისცემ-

- 15 -

დენ. თუ, ვინიცის, წყალ-ცოტაობა იყოს, ბატონის ბაღს წყალი არ უნდა დააკლდეს. ვინც ამ ბრძანებას გარდავა და უჯეროდ წყალს ადენს, თორმეტი მინალთუნი ჯარიმა საბატონოდ გამოართუან, და ათისთავის ასლანი აიღებს. -ანჩისხატის დეკანოზი, მხატვარი გრიგოლ და მისი მამა იოსებ შემოგვეხვეწა, გარეთ-უბანს თავის პატარა ბაღისათჳს წყლის ბოძებას, და ამასაც წყალს მისცემდეთ. როდესაც გარეთ-უბნის ბაღები მოირწყოდეს, ჩუწნი მომხსენებელი და აზნაურშვილია, ამისთვისაც პატივ-გვცია წყლის ბოძებით.

ლ.შიგა-მდეგისა და ქორის ბაზიერისათჳს.

<p>ბურდიას შვილი იესე. სოლაღასშვილი დათუნა. ურდუბეგას შვილი გიორგი.</p>	<p>შისაიდარისშვილი ასლამაზ. ოთოთას შვილი ავთანდილ. არემისშვილი ბეჟან.</p>	<p>არემის შვილი გიორგი. სამშვილდელი დეკანოზის შვილი. ხერგეში ნინიას შვილი.</p>
---	---	--

ლა. ბატისა და ქათმისათვის.

სადაც ჩვენს სახასოში, თრიალეთზედ თუ სხუაგან, ბატი ჰყუანდეს ვისმე, ყველგან ასი ბატი შეაწერონ. თრიალეთს და კავთისკეცს სოფლად გაუყონ და მიაბარონ. თვითოს ბატში წელიწადში ოროლი ჭუჭული ჩუჭნს ქარხანაში მიაბარონ.

მემანდარი სტუმრის საკლავს ნახევდეს, და ავს ნუ გამოართმევს მესაკლავესა.

სადაც ჩვენი სახასო სოფელი იყოს, დავთრის პირზედ თრიალეთსა და კავთის-კეცს გარდაისად, კომლოზედ თვითო ქათამი მიაბარონ წელიწადში, და წელიწადში სამ-სამს ქათამას და სამს კუქცრცხს ჩუქცნს ქარხანაში მიაბარებდენ.

ლბ. ბრინჯისათვის.

აუსტრები ლანჩარიებს წესიერსა და ავს ბრინჯს ნუ გამოართმე-

- 16 -

ვენ; ნაზირი წითელს ბრინჯს კიდევ გაათეთრებინეს. მეჯლისი რომ იქნებოდეს, აუშტრები წინა დღივ ბრინჯს კარგა გაარჩევდენ.

ლგ. ბოშ-ყაბისათვის.

საჭმლის ბოშ-ყაბისა უწინ ასრე ყოფილა: სამი თუშმალი, ორ სომეხი და ერთი თათარი. სომეხს ბოშ-ყაბი ერთი - ა, თათარს ბოშ-ყაბი - ა, ოსტატს თასი - ა, საყას თასი - ა, აუშტარს თასი - ა, მეთეფუმეს თასი, მუშრიბს ბოშყაბი. სხუა არა ყოფილა დავთარხანაში.

ლდ. ბოქოულთხუცების სარგოსათვის.

ჩუჭნ სრულიად ერანის მდივან-ბეგმან და საქართუჭლოს ჯანიშინმან, პატრონმან შაჰყულისან ჩუჭნის კარის ეშიკადას ბაშის, ბოქოულთხუცისა, და ყაფაჩისა, იასაულის სარგო და ან ყოფა ამ გუარად გავარიგეთ, ასე გვიბრძანებია: რომელსაც კელ-ჯოხიანსა, დიდსა თუ ცოტასა, ანუ უხელ-ჯოხიანოსა ჩვენ დანისტრად სამსახური უბრძანოთ, იმასთან არც ბოქოულთხუცესს და არც ყაფიჩებს, არც იასაულებს კელი არა აქუსთ. მაგრამ რაც იმ დანისტრად წარსრულმან კაცმან საიასაულო იშოვნოს, იმისივ მეოთხედი ეშიკადას-ბაშს მოუტანონ, სხუას კელ-ჯოხიანს კელი არა აქუს. სხუა უდანისტროდ ან ჩვენგან, ან მდივანბეგისაგან რაც გარიგდებოდეს, ან განაჩენი დაიწერებოდეს, იმისი წიგნები ყაფიჩს მიეზარებოდეს, და ის გაგზავნიდეს. ექვსი შაური რომ მოვიდეს, იმისი ნახევარი სამი შაური იქნების; ეს ეშიკადას ბაშმა და ბოქოულთხუცებმა ასრე გაიყონ, რომე, შაურ ნახევარი ეშიკადას ბაშსა, და ნახევარი საცა ბოქოულთ ხუცები იყოს, ყველამ გაიყოს. იმ ექუსის შაურისაგან სამი შაური რომ დარჩა, ასრე გაიყონ ის სამი შაური: რაც ყაფიჩია, იმათია და გაუყონ; და ერთი შაური რომ დარჩა, რაც იასაულეებია, იმათია და გაიყოფენ. ბევრი მო-

ვიდეს, თუ ცოტა, ამ წესით გაიყოფდენ. მდივანბევი დანისტრად სამ-

*) ეს სახელი მეფე ვახტანგს VI ერქვა, ოდეს იყო თათრად.

– 17 –

სახურს ნურავის ეტყვის. სხუას ქუჭყანას რომ ყაფიჩი და იასაული წავიდოდეს, ეშიკადას ბაშებს და ბოქოულთ-ხუცებს ამასთან ჯელი არა აქუს. ბოქოულთ-ხუცებს თუ რაც ჯელ-ჯოჯიანი უდანისტროდ სა-იასაულოზედ დადგებოდეს, ნურც ეშიკადას ბაშს, ნურც ბოქოულთ ხუცებს, ნურც ყაფიჩებს და იასაულებს თავის სარგოს წილს ნუ დააკლებენ. ეს განაჩენი თავლიდარსა და ყაფიჩს მიეზარებოდეს. ყაფიჩაში მართებულს ყაფიჩს გაგზავნიდეს; რაც ამისი ან საიასაულო, და სამდივანბეგო მოვიდეს, ყველა თავლიდარს მიზარდებოდეს. თავლიდარი გაუყოფდეს ეშიკადას-ბაშებსაც, ბოქოულთ-ხუცებსაც, ყაფიჩ-ბაშსაც და იასაულებსაც. უთავლიდაროდ რაც იასაულმან და მოსაქმემ ეშიკადას ბაშს და ან ბოქოულთ მოუტანონ, იმ იასაულს მდივანბეგმა შვიდეულად აზღვევინოს და ჩვენთვის მიეზაროს. აგრეთვე სამდივანბეგო თავლიდარს მიეზარებოდეს და თავლიდარი მდივანბეგს თავისას მართმევდეს: მეფის მდივანს თავისას მისცემდეს და სადედოფლოსაც თავისას მისცემდეს. რომელსაც სადედოფლოს კარზედ სამეფო იასაული და ან სადედოფლო იასაული იასაული წავიდოდეს, თუ ყაფიჩი, ვინ გინდავინ, ნახევარი საიასაულოსი რაც მოვიდოდეს, დედოფლის იასაულებს და ყაფიჩს ნუ დააკლებენ.

ლე. ბოლნისის გამოღებისათვის.

ღალა ბატონს ერგება, შვიდი პატრონს, და მერვედი ბატონს; რაც გამოვა, სოფელ ჯუნა ამეს, ერთი სამეხრეო რასაც მოხნავს; უნდა მომკონ და მოზიდონ, გალენონ და ქალაქს ჩამოიტანონ. ზოგჯერ ბევრი მოვა და ზოგჯერ ცოტა. ზუარს რაც მუშაობა და სარი მოუნდება, უნდა იმუშაონ; ორმოცდა ათი საპალნე ტკბილი კოჟორზედ აიტანონ. კულუხი რასაც ბატონი შეაგდებს, მოსავალზედ ჰკიდია; რაც კულუხი და ან ზურის ტკბილი დარჩება, ზოგი ბატონი ჩამოატანინებს და ზოგი სოფელმა უნდა ჩამოიტანოს ქალაქს. საად-

– 18 –

დგომო ზროხა ერთი, ცხუარი სამი, ქათამი თუთხმეტი; ასრევ საშობაო სძეს; მალი სძეთ, თავზედ ხუთი აბაზი, და ორი შაური მოხელეებისა არის. ამაზედ რომელსაც ცოლი ჰყავს, ნახირის თავი ჯარი ერთი პირის – თავი და საბალახე მართებული, სამეჯინიზო ბატკანი; ბაზიერს წელიწადში კომლზედ ერთი ქათამი; აჯილდის ქერი კოდი ორმოცდა ათი, გაცემულზედ კოდის პური, ქათამი თუ აბარია ო, სარგებელი წელიწადში სი საშობაო საადდგომო ლ, ბატონი რომ აიყრება ათი ცხენი ან იმისი ქირა უნდა მოართუან. – მოურავისა სძეს კომლზედ კოდი პური ორი, ტკბილი დიდი კოკა ა. მოყალნეს გუთანნი თითოს დღეს უხნავს და უფარცხავს, მოურწყვენ მოუმკიან გალენენ, შემოუზიდვენ; ორს კომლზედ ერთი ულაყი სძებთ ქალაქამ-

დინ, კომლზედ ორი კვერცხი, ყაჭი, ბატონის მოსავლის ათის-თავი მართებული, თავის-გასამტეხლო ძროხა, აგრევე გასამყრელო. სოფლის კაცმან რომ ქუთრივი წაიყუანოს, ხარი არა სძეს, და თუ გარეშე-მომ წაიყვანოს, ვარი სძეს; რაც მამული გაისყიდვის თუმანზედ ათი შაური, ბევრის ცხურის პატრონს ბატკანი, ცოტას თიკანი, გასამართავი ვარ მარჩილი, სამასპინძლო სამს კომლზედ თოხლი ა, ბურვაკი ა, კომლზედ ქათამი, კომლზედ ნახევარ-კოდი ფქვილი, ნახევარ-კოდი ქერი, ოროლი ჩაფი ტკბილი, ამას თუ უნდა წაიღებს, თუ უნდა იქ დახარჯავს, მალზედ თავზედ შვიდ ფულ-ნახევარი. – ნაცულის სარგო: თავის ბატონის ათის-თავი, კომლზედ ერთი ჩაფი ტკბილი, გასამყრელოდ მარჩილი, საჩექმე აბასი, მამულის გასყიდვაში თუმანზედ აბასი და ერთი საური, კომლზედ თითო ძღუჭნი და თითო სათარი შეშა. – მამასახლისისა: კომლზედ ტკბილი ჩაფი ორი, კომლზედ მუშა ორი, ქალის ქორწილზედ აბასი ერთი, გასამყრელოდ მარჩილი ერთი; მამული რომ გაისყიდოს, თუმანზედ შაური ხუთი. – მემალისა: თავზედ შვიდ ფულ ნახევარი, ერთი ძღვენი, ერთი ლიტრა ქერი თავისის ღვინითა. – ჯასადრის სარგო: ბატონის სამეხრეოსი და ღალის ათის-თავის

– 19 –

ნახევარი. კომლზედ ღალის გამომღებს: სამ-სამი ლიტრი ქერი, მალის გამომღებზედ თავზედ შვიდ ფულ-ნახევარი და ძღვენი. ღალის სახადარი, მამასახლისი და ნაცუალი ერთად სჭამენ.

ლვ. ბაზიერთ-ხუცისა და ყარაიის მეყორულისათვს.

ყარაიაში რაც მოვა, იმისი ნახევარი, და შავარდენს რომ ბატონი აზღვევინებს, იმისი ათის-თავი, საიასაულო ნახევარი, ვინც წავა, იმისია, და ნახევარი ბაზიერთ-ხუცისა და ბაზიერებისა. რამდენიც ბაზიერი ისპანს წავა, იმდენი მარჩილი ბაზიერთხუცისა არის, და ნახევარი შიგა-მდეგისა და ბაზიერებისა.

ლზ. გავაზის ბაზიერისათვს.

არეშის შვილი დუშია.	მისი განაყოფი საქია.	დომელა.
არეშის შვილი ესტატე.	მისი განაყოფი	აღნიას შვილი შერმა-
არეშის შვილი შამშია.	ნასყიდა.	ზანა.
სალმასანა.	არეშის შვილი	აღნიას შვილი ფარემუ-
	დათუნა.	ზა.
	ოზ-ბემისშვილ ოთარა.	გიორგისშვილ იოსებ.

ლწ. გორის გამოსაღებისა და რიგის დებულებისათვს.

გორის გამოსაღები და რიგის დებულება ასრე არის: ლაშქრო-ბა აძეს, როდესაც ბატონს ეჭირების და უბრძანებს, თორემ ისრე მაგ გვარს გადგომაზე არ დაემახების. ამათვე აძეს მალი, თავზედ ახალ ნაქორწილეზედ სამი აბასი; ერთს წელიწადს უკან თავზედ მუდამ ექვსი აბაზი ეთხოვების, სანამდის მამას შვილ დაუქორწილდებოდეს

მას აღარ ეთხოვების: ამ ექვსის აბაზისა ხუთი აბაზი ბატონისა არის, ორი შაური ამილახორისა და ორის შაურისაგან ნახევარი სალთხუცისა და მდივნებისა, და ნახევარი მამასახლისისა არის.

გორის ყასაბხანა ასრე არის, რაც გაისყიდის: ცხენზედ აბაზი, ძროხაზედ ორი შაური, ცხტარზედ ერთი შაური აიღების, - ხან ორი თუმანი, და ხან სამი თუმანი. ამისი ათის-თავი ამილახორისა არის. სხუას კაცს ჯელი არა აქვსმ სხუას მოხელეს.

ამავ გორს სძეს: როდესაც ჯელმწიფის ფეშქაში წავა, მაშინ უნდა გამოიღონ გაცემული გამოუცემელმან თუმანი თორმეტი.

ამათვე თუ ბატონმა უბრძანა შეისევანი ჯიდზედ, სასაჯლეზედ, ზუარში, ბაღში, კონზედ თუ რაზედაც უბრძანონ, შაისევანის უარს ვერ იტყვიან გაცემულ-გუცემელნი.

გორის ბაჟი არის: თავრეზის საპალნე რომ მოიტანონ მძიმე ფარჩა თუ მსუბუქი გაუხსნელად, თუ იმაზედ გამოერთმევის საპალნეზედ მინალთუნი სამი, ურდუვარის საპალნეზედ მინალთუნი ორი, ენდროზედ აბაზი, მარილის საპალნეზედ ორი ბისტი, ბრინჯზედ ხუთი შაური; თევზზედ, ჯიზილალაზედ, ქონზედ, ერბოზედ, მატყლზედ, ღაზლაზედ, ბალანზედ - თითო აბაზი გამოერთმევის. ამისი მესამედი სვეტის-ცხოვლისა არის შეწირული, კათოლიკოსი წაიღებს, და ორი წილი სამეფოა ქალაქს გაცილებულს გაღმით, თუ გამოღმით მთაზედ, თუ სითაც საპალნეს გაატარებენ, ამას გორის მეზაჟე არ დაიკლებს.

გორიდან ამილახორის ჯარიმა საკომლო თავის გასამტეხლო ან სხუა რაც დებულეა არის იმისი, გარიგების წიგნში უწერია.

გორიდან სამდივანბეგო და საიასაულო როგორც ერგების, მდივანბეგის გარიგების წიგნში სწერია, ისრე იქნას. გორის მამასახლისის სარგო, გორის ნაცულის სარგო, გორის რიგი, ნავროზს უკან სამი დღე ბაჟი ამილახორისა და მამასახლისისა არის; მამასახლისის მალში ერთი შაური, პირველი მალი, თევზის საპალნეზედ ერთი შაური. ნა-

ცტალს ამილახორის ათის-თავი აქუს, სხუა არაფერი. გორს უნდა ჯნან ბატონისათვის: სვენეთმა, ბერბუკმა, თორტიზამ, ძევერამ - თითო გუთანმა ორი დღე უნდა ჯნან დაფარცხონ; მომკით და გალეწვით სხუათ უნდა მომკონ და გალეწონ.

ლთ. გერაქ იარადისათვს.

წელიწადში ერთი ჯელი თავისი საკადრისი ტანის-სამოსი თავით ფეხამდი, ცამეტის მინალთუნისა, ან მეტ-ნაკლები, რასაც დახარჯავს, თუმანზედ ათი შაური, და ნიმი თომარისა, ხუთი შაური გერაქ იარა-

ღისათვის, ორი შური ნაზირისა, ორი შური მოღარეთხუცისა, ერთი შური მუშრისა არის.

მ. გატეხილის ჯიდის რიგისათვის.

ათი სძეს ქარვასლის წმედა და სტუმრის დგომა, ამასთან მოურავის სარგო.

მა. ჯენისა და სამეხროს გარიგებისათვის.

დიდმელთ ჯუნა რომ აძესთ, ნაგებში ჯნან. იმათვე მოიმუშაონ. ამას გარდა ერთი სამეხრო, გორს ერთი, კავთის-ჯევს ერთი. ორ-თავ სამეფოს ლილოებზედ ორი, დურნუკს ორი, ეკლესიას ერთი, ავლაბარში ერთი. ქვემო ბოლნისს; ეს დიდმელთ გარდაის შეიქნა ცხრა. ამათი ჯასადარი მისის წესით და რიგით მოიქცენ, ნურას წა-

– 22 –

ახდენენ; მოხელენი მისს დროს მისს მუშას და წესს გაურიგებდენ, რაც ლუთით მოვიდეს ენკენისთვის გასულამდის, ჩვენის კარის მოჯელეთ ანგარიში მისცემდენ.

ამ გუთნების მოჯელეებმა ეს ქნან: თუ ავად გაუხდეს კარი, რომე აღარ დარჩებოდეს, მამასახლისს სოფლის კაცთ აჩვენოს, თუ ქარხანაში ვედარ ჩამოაწევდეს დაკლან, და ტყავი რუმბათ გახადონ, ჯორცი მეხრემ თავთავისთვის შეინახონ და გუთანზედ დახარჯონ; თუ ქარხანაში ჩამოაწევდეს, ნაზირთან მოიყუანონ; თუ არ დარჩებოდეს, ქარხანაში დახარჯონ; თუ დარჩებოდეს, თრიალეთზედ გაგზავნონ, გაასუქონ და მისს დროს ტყავი რუმბად გახადონ და ჯორცი შაშხათ მოიხმარონ.

მბ. გზების შენახვისათვის.

უნდა უთაონ, რევის შვილებმა, წრულელთ, ნახშირის-გორელთ, კვეხელთ და შავ-წყლის გზა უნდა შეინახონ.

უნდა უთაონ თულაშვილებმა, თავკველთ, ღვეველთ, დრელთ, ვანათელთ და თულაანთ მამულმან ფანჯრების გზა შეინახონ.

უნდა უთაონ საგინას შვილებმა თავეთის მამულითა, კოშკის გზა შეინახონ.

საკაკემ, გლურჯიემ და ატენელთ და იმ ჯეობამ – ბათლომის გზას. საჯავახიანომ მელების და თავიანთ გზა.

თარხნის მამულმა, ოძელთ, ცხილერთ – გოსთიბის გზა.

კავთის-ჯევმა, წინარეხმა და საქუთა-ჯევომა – თავეთი გზა.

ნიჩხელთ – თავეთი მთა; ციხე-დიდელთ, მეგველთ – თავეთი მთა; ზუმბულიძეებმა – კარხანი და ჯიდი; მუხათ-გვერდელთ, ნაქულბაქეველთ და დიდმელთ – ვიწროები, მუხათ-გვერდის გზა; გაბაანთა და თურქისტანიანთა სათოვლისა და ნახშირ-გორის გზა; დოველთ და ქუახრელთ – ჯიდი.

– 23 –

მგ. გუთნის ხუნისა, მკისა და ლეწვის წარჯისათვის.

გუთანმა უნდა მოჰქნას ერთმა – დღიური ორმოცდაათი. დღიურში დაითესების ორ-კოდ-ნახევარი, იქმნების ერთ პირად ამისი თესლი კოდი ას ოცდა ხუთი; უნდა მოვიდეს კოდზედ ურემი: იქნების ას ოცდა ხუთი ურემი, ურემს უნდა გამოვიდეს რვა; იქნების ერთ-პირ კოდი ათასი. ეს ათასი კოდი პური და ქერი ორმოცდა ათის დღის ნახნავზედ უნდა ამ წესით მოვიდეს.

მდ. დუქნისათვის.

დუქნის თავს თუწში ერთხელ თვთო შაური საბატონოდ ქალაქში მოგროვდების. ეს შაური წლამდინ თორმეტს თუმნამდის მიაწევს რომ დაგროვდების. უწინ სტუმრისათვის ყოფილა, რომე სტუმარზედ თურმე დახარჯევდნენ, ახლა სტუმრის წარჯი ბატონისა არის, და ეს თეთრი ბატონის წინ სანთლისათვის მესანთლეს თავილად ეძლევის.

მე. დიდ-ბადისათვის.

დიდ-ბადე თრიალეთზედ ვისაც ჰქონდეს, ან საბატონო, ან კათალიკოზისა, ან საბატონის-შვილო, გარდააბან შეამჰანაგდენ; სანამდის ტბის ყურში ისაქმოს, იქიურს თევზს სანამდის ფარავანმა ისაქმოს, იქაურს თევზს კვრაში ერთს საპალნეს ლარაძე ნუ დაგუაკლებს მებადური ჩვენს სახასოში თუ არ იყოს, ჯამაგირით დაიჭირონ, და ლარაძემ უთაოს. იმის დროს ულაყი თრიალეთიდან რიგით გაურიგონ. ლარაძე აღარ დაგვიყენებია, ნაზირმა ქარხნის იასაული მისისა და თიბათვეს თითო თვითო უჩინოს, და იმან გაგზავნოს; უიმისოდ წალკელს ებაროს.

– 24 –

მგ. დაკლულის ცხურისათვის.

ცხური რომ დაიკლვოდეს, თუმშალს კისერი, მზარეულს გულღვიძლი, მეთეფმეს თირკმელი, აუშტარს თავები, შათირებს ტყირპი და ფილტვი მესაკლავეს.

ერთი მრთელი ცხური ექუსი ფარჩა არის: ორი ფარჩა – ორი მჭარი, გვერდები; ორი ფარჩა – ორი ბარკლები, ერთ ფარჩად – ზურგის ძუალი, ერთ ფარჩად – მკერდ-კისერი.

მზ. დავთარხანის იასაულებისათვის.

დავთარხანის იასაულისა და ყაფიჩის სარგო ასე გვიბრძანებია: რომელიც ქარხნის ნაზირის ასნაფი, ან თავლიდარი, ან ხასადარი, ან მემარნე, ან მეზურე, ან მეხრე, მეღალე, ამბარდანი, მუჯირი, ხაბაზი, მზარეული, თუ მემარბათე, რაც მისი ქარხნის კაცი დანაშაულზედ დაიჭირობდეს, – თუ ბატონი დასჯარიმებდეს, და ან სახასოს სოფელს დასჯარიმევდეს, – ამეების იასაულობა იმათი არის, ვერავინ შეეცილების. და თუ ეს ნაზირის საკვლო კაცი ან მოკლან, ან დაჰჭრან,

ამაზედაც ისინი დადგებოდნენ საყაფიჩოს და საიასაულოს და სამდი-
ვანზეგოს და საეშიკაღას-ბაშოს, საბოქოულთხუცოს კი მოუტანდნენ.
სხტა რიგად მასპინძლობაზედ, აღამათზედ, შეშაზედ, ძღვენზედ რომ
მოსაგროვებლად წავიდოდნენ, ამის ათის-თავთან ჯელი არა აქუს; უკ-
ლებლად სალთხუცესსა და მდივნებს უნდა მოუტანდნენ. თავეთი ყუ-
ლული თუმანზედ თითო აბაზი უნდა გამოართუან.

მწ. დაბალ-ხანის იჯარისათვის.

დაბალ-ხანის იჯარა, ხან ოცდა რვა თუმნად, ხან მეტ-ნაკლებად

– 25 –

იქმნების ამ წესით: ამისი იჯარადარი ძროხის ტყავზედ ორს შაურს,
ქოსალაზედ შაურს, თიმენჯზედ, მემზედ, თხის-ტყავზედ თვთო ფულს
აიღებს. ამას რუსუმი არა აქუს.

მთ. დაბნეულის ელისათვის.

ოთარ-მდივნის თაბუნმა, მეითრის თაბუნმა, ბეჟან შანშიაშვილის
თაბუნმა, ამათ უნდა გამოიღონ კომლზედ მახტა ხუთი აბასი, ქოდავი
ერთი შაური, სანავრუხო ოდუნ აღჩა სამასპინძლო და ეთაზი, ეს
ელი ახლა კალილას მიებარების.

ნ. დურნუკის საბატონოს გამოსაღებისათვის.

ღალა შვიდზედ ა; კულუხი ხუთზედ ა; საშობოვო ცხტარი ე;
ქათამი კე; სააღდგომო ცხტარი ე; ფურზედ ერბო ერთი ჩარეჟი, ბერ-
წზედ ნახევარ-ჩარეჟი, ბაზიერის გავლით დგომა, კოჟრის ტკბილის
ულაყი ი. რამდენი გუთანია არის – ხუნა, მისი მომკა, მოტანა, გალეწვა,
ქალაქს ჩამოტანა, ორის სამეხრეოს შენახტა, მისის ნახნავის გალეწვა
და ჩამოტანა, ცხტრის და ღორის საბალახე, პირის-თავი, ნახირის-თა-
ვი, საური, საქური, ჯარი, ქათამი თუ აბარია მე, მისი ნაშენი წელი-
წადში რლე, საშობაო, სააღდგომო ლ, ბატონი რომ აიყრება – ცხენი
ექუსი, ან იმისი ქირა.

ნა. დურნუკის მოურავისათვის.

საშობაოთ კომლზედ ორი შაური, სააღდგომო ერთი შაური,
საკომლოზედ პური ერთი კოდი, საჩექმე სამი აბასი. ნაცტლით გასამ-
ყრელო ჯარი, თავის-გასამტეხლო ჯარი; რამდენიც გუთანია ერთს
დღეს უხნან და უფარცხონ, მოუმკონ, გაულეწონ, მოუტანონ. საკომ-

– 26 –

ლოზედ წელიწადში ქალაქამდის ორი ულაყი მამასახლისისა, როგორც
ეკკლესიისა, არის; ნაცტლისა აგრევე ხასადრისა აგრევე.

ნბ. დიღმის საბატონოს გამოსაღებისათვის.

დიდმის გამოსაღები საბატონო არის: სახასო გლეხი კომლი რე; ამათ აძეს მალი თავზედ შაური ოცდა ორი. ამისგან ხუთი აბა-ზი ბატონისა არის, შაურ-ნახევარი მოურავისა და მემალისა, ნახევარ შაური სალთხუცისა და მდივნებისა. დალა სარწყავზედ ხუთზედ ერთი ბატონს; ურწყავზედ შვიდზედ ერთი. კულუხი შეწერით არის; მამულ-ზედ ჰკიდია, დიდს დიდობით და ცოტას ცოტაობით შეაწერენ, სა-შობაო ცხუარი იწ; სააღდგომო ცხუარი იწ. ბატონის ზურის მუშაო-ბა ყოვლის-ფრით იმათ უნდა შეიმუშაონ. ყარაიაზედ პირველზედ კო-ნის ჩადგმა, რამდენიც გუთანი გამოვა, სამს დღეს ყარაიაზედ კუნა, მი-სი მომკა, შეტანა და გალწუა; ბატონის აყრაზედ ცხენისა და ურმის თხოება, ბატონის წიგნით სტუმრისა და მდგმურის დაყენება; ბატო-ნის მიბრძანებაზედ შეძლებით სამასპინძლო; საბაზიერო ქათამი, კო-მლზედ თვთო ქათმის ბარება, თავილის ქეშიკობა, კოჟორზედ მეჯი-ნიბის ბატკანი, სამართლით საბალახე ცხურისა და ღორის პირის-თავი, შიშლიგი ორასზედ ერთი ცხუარი. წიგნიცა აქუსთ, ნახირის თა-ვი, ქალაქს სასახლის მუშაობა, მცხეთას მისულაზედ სამსახური, ქვის ზიდვა, ყარაიის ჯელგა, ბარგის ჩატანა, საური იდ შაური; ბოგანოს საური ორი შაური; მსახური და თარხანი ვინც არის, მალის, ღალისა და კულუხის მეტი სითარხნე არა აქუს; სხუას ყველას აქნევენებენ მე-ზობლები. დიდომს აბარია ქათამი რნ; ამისი ნაშენი იქმნება წელი-წადში უნ; დიდმის მოურავის სარგო კომლზედ სატარულო შაური-ნახევარი გ, მებალახობა, კევის-თაობა, თავის-გასამტეხლო ჯარი ერ-თი, გასამყრელო ჯარი ერთი, რიგის-პური მართებულად, ვისაც ბევ-

- 27 -

რი ცხუარი ჰყავს - ბატკანი, ვისაც ცოტა ჰყავს - თიკანი; კიდევ ვისაც ნაკლები ჰყავს, იმაზედ შაური; მალზედ თავზედ ნახევარი შაური. დი-დმის ხასადრისა მალზედ თავზედ შაური ა; მოყალნეზედ კოკა ა, მალის ძღვენი, ზურის ათის-თავში, ღალის ათის-თავში; დიდმის მა-მასახლისისა კომლზედ კოკა ტკბილი ა; მოყალნემ რომ ქორწილი ქმნას - ხუთი შაური; დიდმის ნაცულისა, დიდმის ზურის მუშას პური კოდი იდ; ღვინო კოკა კ; მეზურეებს პური კოდი კდ; საბურთა-ლის ზურებს პური კოდი ლვ; სხუა ჯერ არ დაკლებულა.

ნგ. ერბოს გარიგებისათვის.

თრიალეთზედ ყაიყულის, და ტაშირზედ ჩუჭნის ერბოს მკრე-ფელნი კარგის ერბოსაგან ჩამოიტანდნენ. თუ გლეხმა ავი ერბო მო-იტანოს, აუშტარი ნუ დაუჭერს; თუ იასაულს ექმნას და გამოუცუა-ლოს იმას გარდაჰკდეს; თუ აუშტარს გამოეცვალოს და ავი ერბო ჭამაზედ მოვიდეს, იმ დღეს ერბოსა და ბრინჯს ავად დარჩეულის ჯარჯს აუშტარს ნუ ჩაუგდებენ.

ნდ. ელის დავთრის პირისათვის.

თუ რამდენი ოიმახი არის, ან რამდენი კომლი მდივანბეგმა რომ აღსწერა:

იყო დემურჩი ასანლუ, უზბაშის თაბუნი, დათუღილი იყო კომლი ტოვ. ამისგან გამოვედით აღსაყალუს მოლას და გზირს კომლი ლ. კიდევ გამოვედით ფახარ-ფუხარას ახზედ კ. ალაგს დარჩა გამომღები ჳარჯისა ხო. ყარაჯლუ ემინას თაბუნი იყო კომლი ჟდ. გამოვედით აღსაყალუს მოლას და გზირს თ; კიდევ თახირს იზ. დარჩა გამომღები ძწ.

– 28 –

ხიალუ მერაბას თაბუნი კომლი ძწ ამისგან გამოვედით მოლას, აღსაყალუს გზირს დ; ფახირს იზ. დარჩა ნა. ეს კი დემურჩი ასანლუ მარაფადინას თაბუნი კომლი რთ; ამისი მოლა აღსაყალუ გზირი ით; ფაღირი დარჩა ოზ.

ამირ ამადლუ ფირ-მაჰმადის თაბუნი კომლი პ. ამისი მოლა აღსაყალუ გზირი იდ. დარჩა კომლი ნგ.

აფან ჩიფათს თაბუნი კომლი ძწ; ამისგან გამოვედით აღსაყალის თარხანს მოლას და გზირს კა; ფაღირს ი. დარჩა ლზ. კიდევ ამავე ფათს თაბუნი ჳარგრები კომლი ლ. ამისგან გამოვედით ა. დარჩა ზ. ერთ პირად ორისავ დანარჩომი ჳამი მდ.

ქაფანჩი აჯი ალისა თაბუნი რომ იყო იდ, აღსაყალუ ა, გზირი ა; დარჩა იბ.

ქაფანჩი ჳაფარს თაბუნი კომლი მდ; ამისგან ალაღარი, მოლა და გზირი თ, ფაღირი ზ. ალაგს დარჩა კომლი კ.

ხარუ საჰუნჩი მუსტოფასი თაბუნი კომლი ჟგ; ამისგან გამოვედით აღსაყალუს მოლას და გზირს იგ; ფაღირს იგ. დარჩა კომლი ძდ.

აჯი მამადას ქაფანჩი, ოთარ მდივნის თაბუნი იწ.

მასხუდლუ ოთარ-მდივნის თაბუნით თ.

ქეშალუ ყოჯას თაბუნი კომლი კა, ალაღარი და მოლა ე. ფაღირი გ. დარჩა იგ. ამისი კდ, თარხანი მოლა გზირი ვ. ფაღირი გ. დარჩა იე, მახტა.

ყაზაკი ისმეილას თაბუნი კომლი კე, ალაღარი და მოლა დ; დარჩა იზ. ამისა კზ სალაჰარაკო.

ნაზარლუ უსეინას თაბუნი კომლი ლბ, აღსაყალი და მოლა ვ, ფაღირი ე, დარჩა კა. ახლა დადგა მკ. – გამოვედით იგ, დარჩა გამომღები ლგ.

– 29 –

ყამარლუ კომლი ი, ამისი აღსაყალი ა, ფაკირი გ. დარჩა კომლი ზ. ამისს ე გამოვედით, ფაღირს დარჩა და მდივანბეგს აზარია.

გოგჯა ოთარ მდივნის თაბუნი ქოსალუ ვ, ამილ ხასარლუ მოლა აბდულას შვილის და, ყადიმულას თაბუნი კომლი ჟწ. ამისი აღსაყალუ მოლა თარხანი და გზირი იწ, ფაღირი ივ. დარჩა კომლი ძდ.

ხარვნები კომლი მგ, ამისი აღსაყალი და მოლა ზ, ფაღირი ზ, დარჩა კთ.

ხრვანი ნვ. სავანალუ კომლი იწ; ამისი აღსაყალუ და მოლა დ, ფაღირი ბ. დარჩა კომლი იბ.

ჰალავარი კომლი ოდ; ამისი აღსაყალუ მოლა და გზირი ზ,

ფაღირი ივ. დარჩა იდ. ამისი ობ. გზირი თარხანი მოლა ზ, მახტა გ, ფაღირი იბ.

ქლაგირი კომლი კჭ, ამისი აღსაყალი და მოლა გ, ფაღირი ე, დარჩა კომლი კ. ამისი კდ, მოლა გზირი გ, ფაღირი დ, მახტა ა, დარჩა თარხანი ივ. ნასიბლუ ბაზიერები კომლი ივ. კიდევ ნასიბლუ ბაზიერს გარდა კომლი მგ; ამისი აღსაყალი და მოლა ე, ფაღირი ზ, დარჩა კომლი ლა, ამისი კზ. მოლა თარხანი, გზირი დ, ფაღირი დ, დარჩა ით. დურლა ამირ ჰასანი კომლი ძზ, აღალარი და მოლა გზირით ლ, ფაღირი იბ; დარჩა კომლი მზ; ამისი ძე. მოლა გზირი თარხანი ლ, ფაღირი ია, დარჩა კომლი მზ; ამისი ძე. მოლა გზირი აღსაყალი მოლა გზირი ზ, ფაღირი ივ. დარჩა კომლი ძზ. ამირხანი ფალაქათს თაბუნი კომლი ნ, ამისი გზირი მოლა აღსაყალი ვ, ფაღირი ლ დარჩა კომლი ლვ. ეს აბარია ალა იალა ოღლი უსეინასა. ამისი სბ, თარხანი, მოლა გზირი ვ, ფაღირი თ, დარჩა ლდ, მახტა გ. კიდევ ფალაქარს თაბუნი მალაიასთან კომლი ივ; ამისი ფაღირი დ. დარჩა კომლი იბ. მულალუ სეიდ ყასუმა ალი აღას თაბუნი კომლი ნზ. აღსავალი გზირი მოლით ია, ფაღირი თ, დარჩა კომლი ლზ. ამისი ლბ, თარხანი და მოლა ვ, ფაღირი მვ, თარხანი რიე.

ამას გარდა ნაჯბადინი კომლი რვ; ამისგან ლანჩპარი ე, ასლანის ნუსხაში სწერია დ, დარჩა კომლი ვ; - თარხანი.

ქლაქლარი კომლი იბ, ლანჩპარი თ, მოლა ა, დარჩა ბ, თარხანი. ჩალაბლი კომლი ჟდ, ამისი ლანჩპარი ჩალთუკისა ო, აბრეშუმის ლანჩპარი იბ, მოლა და გზირი და ბრმები ე, დარჩა ზ.

არა დემურჩი მოლა ხანველის თაბუნი, კომლი კა, ამისი მოლა აღსაყალი ბ, ფაღირი დ, დარჩა კომლი იე.

ჯამი თათრისა ჩ ჟ გ. -

ნე. ელის-კაცნი თარხანნი, რომე ბატონი უნდა მოშლის, უნდა ათარხნებს.

მოლა ბაბა ოღლი აბულ-ყასუმასი. ქ.
ქეშალუ ყოჯასი ა).
ნური აღასი ა)ჭ.
ალავერდა გულოღლისა ა)ჭ.
მირზა ოღლი მუსტოფასი ა)ჭ.
შარაფადინასი ა)ჭ.
ველიხან ოღლის ველიასი ა).
ამირ აჰმადლუ მოლა ფირმაჰმადასი ცფ.
არუხლუ ახვერდისა ბ).
ამირ აჰმადლუ მოლა ისმაილასი . ცფ
უზბაშისა ა)ჭ.
ჯავანშირი შათირი მაჰმადასი ქ.

იბრეიმ ჯალილ-ოღლისი ბამბი-
ანად ა)ჭ.
ბრმისა ძ.
გოდაკ ფრისა ა).
არუხლუ ხან მამადასი ა)ჭ
ანაყიზოღლი ჰაჯი მუსასი ბ).
დემურჩი ჰასანლუ მოლა მაჰმადასი ქ.
დერძი ოღლი ჯალილასი ვ)
დემურჩი მოლა აბდულ ყასუმა-
სი ბ)ჭ.
ფარეში შაველისი ა).
ჯავანშირი შათირი იბრეიმისი ქ.

მოლა აბდულას შვილი მამადა-
სი ა)ცფ.
ფირ მაჰმადასი ა)ჭ.
მულანლუ ალი ოღლი მაჰმადასი. ჭ.
ქაფანჩი აჯი შეფიასი ბ)ცფ.
ნაბადინლუ მოლა ალიასი ჭ.

იოლჩი ოღლის ჰასანასი ა)ჭ.
შამანათ ოღლი ახვერდისა ა).
ზარგარი მამდასი, ვ. თვისა – ცფ.
ხარუ საჰუნჩი ყუჯურ-ოღლისა. ა).
იაშილ ბოშ-ოღლი აჰმადასი. ცფ.

ამისი ჯამი ლჭ)ჭქ.

– 31 –

ნვ. ეკლესიის გამოსაღებისათვის.

ეკლესიის გამოსაღები საბატონო, საშობაო და სააღდგომო ძღუჭ-ნი: ცხტარი რვა, ქათამი თუთხმეტი. ბატონი რომ აიყრება, ექვსი ცხენი, ან მისი ქირა უნდა გამოიღონ.

ქათმის ბარება. კოჟრის ტკბილის ულაყი ზ, გუთანზედ სამი დღე ჯუნა, ფარცხტა, მორწყტა, მომკტა, მოტანა, გალეწტა, ზტარში მუშაობა, ბატონის ორის სამეხრეოს მოხნულის მორწყტა, საბალახე, პირის-თავი, ღორის საბალახე, ნახირის-თავი, საური, ფურზედ ერთი ჩარეჟი ერბო, ბერწზედ ნახევარ ჩარეჟი, საქტრიო ჯარი; ღალა. ქათამი აბარია მ, ამისი ნაშენი წელიწადში რვ, საშობაო და სააღდგომო ლ. ეკლესიის მოურავისა: კაცის-თავზედ ორი შაური, რამდენი გუთანია, ერთს დღეს ჯუნა, ფარცხტა, მისი მორწყტა, მომკა, მოტანა, გალეწტა; ფურზედ ერთი სტილი ერბო, საჩექმე ათი შაური, თავის გასამტეხლო კარი, გასამყრელო, ჯარი, ძღუჭნი, გუთანზედ სამი კაბიწი პური, გარეშე ცხტარზედ პირზედ ბატკანი, კტამლზედ თითო ულაყი, ეკლესიის მამასახლისისა, ეკლესიის ნაცულისა.

ელის ეთაზი ხან მოვა ასი თუმანი, ხან ორასი, და ხან მეტნაკლები. ამის ათის-თავისათვის სამი წილი ჯანიშინისა არის, მეოთხედი სალთხუცისა და მდივნებისა.

ერთი რიგი ელი არის მოლა ხანვერდის თაბუნი კომლი იბ, მახტა არის, აძეს ნალ-ლურსმანი საჭედი რდვ. კიდევ ჰაჯი სულუს თაბუნი; ისიც მახტა არის; კომლი კე. ამათ აძეს ნალ-ლურსმანი საჭედი ტლდ. ეკლესიის მუშაზედ კოდი ეზ, ღვინო საპალნე ე, მეზურეს კოდი ლვ, მეხრეს კოდი ვდ.

ნზ. ვარდის წყლისათვის.

ვარდის წყალი, ბედ-მუშკი, ლილიფარი, იის შარბათი, სხტა არაყები სოფლიდამ გაარიგონ და გამოჰკვიდნენ.

– 32 –

ნწ. ვარიანს ხვედიანელისათვის.

ვარიანს ხვედიანელი ბატონს უჭირავს. სძეს ბეგარა: ტკბილი კოკა ოცდა ათი, პური კოდი ოცდა ათი, ჯუნა დღე, მისი მორწყტა, მომკა და გალეწტა, ძღუჭნი აღდგომისა და შობისა, საბალახე, პირის-

თავი, ნახირის თავი, მსახურობა.

ნთ. ვეზირის სარგოსათვის.

ვეზირის სარგო ყოველს წელიწადს ჩელიექიდამ თუთხმეტი მინალთუნი; ტყვის ბაჟიდამ თერთმეტის თავის მეოთხედი, აგრეთვე ყაფნის იჯარიდამ; აგრეთვე კარის აბანოდამ; აგრეთვე თამბაქოს იჯარიდამ; ყასაბხანიდამ ქონი ლიტრა ასი; გოდაკვიდამ ბატონის თეთრიდამ გარდაკუჭით თუმანი თორმეტი; ქალაქის ბაშმალიდამ მელიქ მამასახლისის სარგოსთან თორმეტი მინალთუნი; ფუმთუქუნიდამ რვა თუმანი, სამი მინალთუნი და ხუთი შაური. რაც ჯამაგირი, გაიცემის, თუმანზედ სამი შაური; სართაზედ დასაბეჭდავად თუმანზედ აბასი.

მ. დანისტრად სამსახურისათვის.

ვინც დანისტრად სამსახურზედ დადგებოდეს საბატოს კაცის შვილი, თუ ვინ გინდავინ, მეოთხედს ემიკალას ბაშს მოუტანდენ, და ნუ დააკლებენ. სამი წილი უცილებლად ვინც იდგეს, იმ კაცისა იყოს; ვინცა ვინ იასაული ყოლ ბეგებში და იმათს მამულში დანისტრად საიასაულოდ წავიდოდეს, მეოთხედს ემიკალას ბაშს მოუტანდეს. ვინც ემიკალას ბაშს ქართულით წავიდოდეს, ნახევარს მოუტანდეს, და ნახევარი იმისი იყო, სხუა ნურა ვინ ეცილება. ვინც საიასაულოს იასაულად დადგებოდეს, ის იასაული თუ საბატოს კაცის შვილი იყოს, სადამდის იასაულად ადგეს, დღიურის სასმელ-საჭმელი-

– 33 –

სათვის ოროლს აბაზს მისცემდეს; მოქალაქეს თუ აზნაურ-შვილი ადგეს, ერთს აბასს გამოართმევდეს, და თუ მსახური ადგეს ორს შაურს გამოართმევდეს. რაც ჯარიმა ბატონმა გამოართუას იმისი ათის-თავი საიასაულოდ აიღოს, თუ ბატონმა თავისს ნათხოვნს ჯარიმაზედ აპატიოს რამე, იმ ნაპატივების მესამედი ათის-თავი საიასაულოდ აიღოს.

მბ. ზარაფხანის რიგისათვის.

ზარაფხანის რიგი არის ქალაქის გარიგება. პირველ ზარაფხანისა მუზდი ასრე არის: საბაქის მუზდი ავა ყურსზედ თურამეტი შაური; ამისგან საბაქებს მუზდი თავის სუსტითა შაური ათი; ფიშქარს აბაზი ერთი, დამდაბს აბაზი ერთი. ამას გარდა ყურსზედ ჰაჯი დათუნახი შაური ორი; ხალიფ ბაირამასი შაური ერთი; ამას გარდა ყურსზედ მაირს ერთი სიკილა, რომე თოთხმეტი შაურია; აგრეთვე ზარაფი აიღებს, რომე თოთხმეტი შაურია. გარეთი ამაღა წაიღებს მისხალს თექუხმეტს, ერთი მისხალი თაფაუთი მოემატება, რომე შეიქნება მისხალი ჩვიდმეტი; უფრო ჩაიგდებენ, ამისგან წაიღებს ყურსსა ექუს შაურს, აჰნგარი ერთ აბაზს, ჰყათალი შვიდს შაურს და ორს ფულსა, ფუხუხახი ერთს აბასსა, გალაქუ წაიღებს ათასს მისხალზედ ხუთს შაურსა, თავგარი ათასს მისხალზედ ერთს ბისტსა, სიქაქუნი და თახშქუნი ათასს მისხალზედ ორს შაურს, თავლიდარი და სუხტი ყურს-

ზედ ორს შაურს და ერთს ბისტსა; ახლა ეს ერთი მისხალი რომ ნა-
მეტნავია, ამისი ანგარი წაიღებს ერთს შაურს, ყათალი ერთს შაურს,
თარაზდარი ნახევარ შაურს; იქნა იმ ზეითის ყველას ჯოგი - ოთხი
მინალთუნი, თერთმეტი შაური და ერთი ბისტის; ოთხასი სიკილა ერთს
ყურსად უნდა ჩავიდეს ცეცხლში; ამისგან გამოვა ცეცხლიდამ თამამ
აიარი ვეცხლი ორი ათას სამასი; ამისი ვეჯუბი დასტურლამა უწინ
ყოფილა ორი ათასს მისხალზედ ექუსი მინალთუნი, და ახლა ვართ-
მევთ ხუთს მინალთუნს; ასლანუს ოთხასი მარჩილი; ერთს ყურსად

- 34 -

ჩავა ასლანუ მარჩილი ცეცხლში; ცეცხლიდამ გამოვა ვეცხლი მისხა-
ლი ათას შვიდას ორმოცდა ათი. ამისი ვეჯუბიც ორი ათასს მისხალ-
ზედ უნდა აიღონ ს. ხასქი გინის ფასი ყურსზედ ორი მინალთუნი
და თორმეტი შაური. საბაქი ორი ყოფილა; ერთი ბატონმა მოშალა,
და ერთს მუზდს ერთს აბაზს საბატონოდ ავიღებთ. ამისი რუსუმი
სალთხუცესსა და მდივნებს გარდაკვეთითა აქუსთ. ბევრი, მოვა თუ ცო-
ტა, ეს არ უნდა დააკლდეს - ზარაფხანიდამ სალთხუცესს წელიწადში
თუმანი კვ, მდივნებს წელიწადში იბ, ჭ.

აბ. ზაფხულ თავილის ქეშვიკისათვის.

უნდა უქეშვიკონ ბატონის თავილის დილომმა დღე ოცი. ვემისმა ღამე ათი. მწყნეთმა ღამე ათი. თხილოვნამ ღამე ათი. თურქისტანის შვილის მამულმა ღა- მე ათი. თულას შვილის მამულმა კვრა ერთი	ასანბეგის მამულმა თვე ერთი. გოსტაშაბის შვილის მამულმა თვე ერთი. დაღეთმა კვრა ორი. ბეგიას შვილის მამულმა კვრა ერთი. დოლენჯის შვილის მამულმა კვრა ერთი. ყარაბუდახის მამულმა ღამე ოცი.
---	--

აგ. თუშმლეების ყადაღისათვის.

რასაც დღეს თუშმლეებმა რაც რამ თერი აუშტარს გამოართვან,
ბრინჯი, თევზი, ერბო, თუ რაც მასალა, თუშმალი აუშტარს ყაბზს
მისცემდეს, და თუ ქარხანაში ურიგოდ დაიხარჯა რამე, თუშმლებს გარ-
დაეხდევენებათ.

ად. თარხნების რიგისათვის.

რაც ან ქართუჭლი, ან თათარი ჩვენგან თარხანი არის, იმის გა-
მოსაღებს ჩვენნი მოხელენი ჩვენზედ ნუ იანგარიშებენ, და ისრე რუ-

- 35 -

სუმს ნუ აიღებენ; იმათი გამოსაღები როგორც ჩვენ დაგუჟაკლდეს, ისრე
იმათაც უნდა დაიკლონ. რაღაც ჩვენთვის უთარხნოს კაციდამ, თუ ქვე-
ყნიდამ შემოსავალი შემოვიდეს, ათს უკლებლივ ჩვენთვის დასდებენ,
მეთერთმეტეს მოხელენი თავისთვის აიღებენ; როგორც რიგი და წე-
სი არის, მოხელენი ისრე გაიყოფდენ.

ფ. თრიალეთის რიგისა და გამოსაღების საბატონოსა და სამოხელოსათვის.

სძეს კოდის ჰური საკომლო მ; ამისი თითო კოდის-ჰური არის წმინდა ლიტრა ი; ღალისა ერთი გუთანი არის ჯარის უღელი ი; კარ-ზედ სძეს კოდი გ. ასე უნდა: როდესაც გუთანი აიწეროს, მარილის მომტანს ჯარს გამოვიდენ, დიდს სოფელს დიდობით და ცოტას ცოტაობით; მარილის მომტანს ჯარს ღალას ნუ ჰსთხოვენ; სხუა რაც ჯარი დარჩეს, ჯარზედ სამი ღალად უნდა მისცენ.

მამასახლისისა და მსახურის ჯარსაც უნდა გამოვიდნენ, იმათ სძეს თავის ღალისა და კოდის-ჰურის ჩამოტანა, ერთობით სძენთ საშობაო და სააღდგომო. მამასახლისიანთ და თარხნიანთ ძროხა ე. ცხუარი მ, ერბო ლიტრა ლბ, ბატის ბარება, კოჭრის ტკბილის ულაყი ნ. თო-ვლის ზიდვა, ყარაიის ჯელგა, კომლზედ ცხენ კეთილი კაცი, ფარავნულის ტბის ყურულის და თრიალულის თევზის ულაყი; როდესაც ბატონი თრიალეთზედ მიბრძანდების, მამასახლისის მსახურს და გლეხს შეძლებით - სამასპინძლო, ფურის-ბარება და უკუდავად შენახვა, ჯბო შემნახავს, და ყოველს წელიწადს ფურზედ სამი ლიტრა ერბო, მიზარებულს ბატზედ ორი ჭუჭული, საბალახე, პირის-თავი, ნახირის-თავი, დიდს დიდობით და მდაბალს დაბლობით; საური როგორც სხვისა არის, საჯევის-თავო პატრონს ორი, ბატონს ოთხი, ჯევისა-თავს ერთი, საქურიო-ჯარი.

- 36 -

თრიალეთს მოურავის სარგო - კომლზედ ორი კოდი ქერი, შაური ადდგომისა, შაური შობისა, თავის-გასამტეხლო ჯარი, საჩექმე მარჩილი, გასამყრელო ჯარი, ფურზედ ერთი ქსანი ერბო, ღალიდამ. ნაცულისა - კომლზედ კოდი ქერი, გასამყრელო ცხუარი, თავის გასამტეხლო აბასი. თრიალეთის ჯასადრისა - კომლზედ კოდი ქერი, კომლზედ ქათამი. თრიალეთის მამასახლისისა - გასამყრელო მარჩილი, კომლზედ კოდი ქერი, საქურიო აბასი, საჩექმე ორი შაური.

ფ. თრიალეთის სოფლების სამზღურებისათვის.

საბეჭდავისა და ბარეთის საცილობელი ასე გავარიგეთ: წყალს გაღმა რომ დაქცეული კლდე არის, იმის გამოღმა ქვიანი მაღლობი არის; იმას გამოსწორ ქუა ყრილი მოსდევს, და ის ქაყრილი კუთხედ შებრუნდება გზამდისინ. იმას ზეით ბარეთს დარჩა, ის გზა ჩამობრუნდება დკლონეთის ბოლოს, სათიბში სამანი ზის, იმას ქვევით საბეჭდავს დარჩა. წისქვილი საბეჭდავის მხარეს იყო და საბეჭდავს დარჩა; ბარეთელნი ტბისაკენ იცილებოდენ, და დიდი გორა რომ შესდევს, იმას გარდმოღმა ბარეთელთ სამამულეთ ჯელი არა აქუსთ, და საძოვრათ ნუ დაუჭერენ. პატარას ნასოფლარზედ ცილობენ, ჯელმწიფემ უნდა გაურიგოს.

სამადლოველნი და ქვემო ბემკენაშელნი ცდილობდენ ტახტის გორა და გზამდისინ ჰსწორად გარდმოჭერით; და ქუა ჩაუსვით, იმის შესწორ მაღლა რომ სამი ქუა კაცი ზის, პირზედ იქამდინ. გზას ზე-

ვით სამადლოველთა, და გზას ქვევით ბეშქენაშნელთა, ქუაკაცას ზეით მეირეკანას სამზღუარამდინ, გორას გარდაღმა ქუა კაცას ჩასწორ ჳევის პირამდინ, ეძლის გზა მისდევს, კიდევ სამადლოველთ და ვაკე და სა-თიბი ბეშქენაშნელთა, ორისავ ბეშქენაშნენს შუა ზეით გორაზედ მე-ფეს სამძღუარი ებძანა, და იმის ქვევით ზემო ბეშქენაშნელთ დავებიცა ერთად ფიცი იყო, და ერთად ჳელმწიფის ბრძანება, უხელმწიფოდ ჩუენ-გან არ გარიგდებოდა. – ორსავ ჳიტებს შუა მთიდამ ფაფნარი ჩამოს-

– 37 –

დევს; იმას ქვევით ცოტა გორა, იმას ქვევით წყარო გამოდის, წყა-როებს სწორად, შუაზედ სათიბში სამანი ჩაგვისვამს. ჳიტებსა და უწყლოს შუა, მთიდამ თხრილი ჩამოსდევს, და ბოლოს დიდი ჳავა-რიანი ქუა ზის საბატის თავისაკენ; გიორგი მეფის ჳამში ჩასმული ქუა მოეგლიჯათ, ისევ ისრე ჩავსვით. ამ სამნიდამ მელას ტამანიას სწო-რად დიდი გოხია, იმის სწორად გამოგვისამზღურავს. უწყლოს და საბატეს შუა, საბატელნი ჳავარიან ქუას, და ტბის-პირს ამზობდენ სამ-ძღუართა, უწყლოველნი; ქვები ისხდა, პატარა გორა იყო, გელაზის ქუა რომ ძეს, იმის გასწორ კუკიასა და სამეხრეოს შუა დიდი სამძღუე-რი ქუა ძეს, და ცრიც-შუა სამძღუარი მთიდამ ცოტა წყლიანი ჳევი ჩამოვარდება გზამდისინ, გზას ქვევით წყლის-პირს სამანი ზის, წყალს გაღმა თხრილი ჩამოვარდება, ბოლოს ქუა ჩაგვისვამს, თავსაც ქუა ჩა-გვისუამს; იმ ქვის გადასწორივ ფარეხას სამზღურამდინ კოსაჯელთა, ერან-თურანისაკენ, თივას და სამოვს ნუ დაუჭერენ. და თეზუმა მთი-დამ ჳევია გზამდისინ, გზის-პირს მგრგვალი ქუა ზის. იმის სისწორ მიწდორში გორა არის, იმ გორის გამოსწორ ცრიცისაკენ ქუა ჩაგვი-სუამს, ქუჭმო სათიბში თეზელებმა ორი ჳუარიანი გვიჩვენეს, დავიჯე-რეთ, და ზემო კორიეთს შუა ფიცი იყო და განაჩენიც იყო. გარე-შე კაცნი შეეგდოთ შეგდებული მოფიცარი ჩვენ ვაპატივეთ, და ცოტა საცილობელი ჳქონდათ. თეზელთ რაც სწერია იმათ უნდა იფიცონ; ეს ფიცი თეზელებმან დაიფიცეს და გარდასწყვიტეს; დავლათს შუა ფიცით გარდაწყვეტილია და დიდი ქუაც ზის, იმას ზეით მთისაკენ გოხია; ბოლოს პატარა საბატისაკენ ქვიის გაღმა ორი საქცევი მიწა დავვიდებია, და ფარეხისაკენ ლომის სამძღუარი არის. იმ სიგანეთა და ფარეხის შუა ბოლოს თეზელთ ქვები გვიჩვენეს. და ფარეხელთ გზა და გორა გვიჩვენეს. მეფისაგან მისცემოდა; ამავ ორს სამძღუარს შუა ოთხი დარიგი მიწა იყო. ორი საქცევი თეზელეთ და ორი საქ-ცევი ფარეხელთ, ქვები ჩაგვისვამს. და მერკნელნი უჩიოდნენ და სა-

– 38 –

მართალში არ მოჳყუნენ, და ანდჳრაპს შუა ნიკოლაოზს გზის-პირს ქუა ჩაესუა, სათიბის პირს გორაზედ კიდევ ქუა ჩაესუა, იმას იქით სათიბ-ში აკუთს ეძახიან, იმას გაღმა ლომსაკენ დიდი სამანი ქუა ზის, ზე-მო ანდარაპსა და ზემო ფარეხას შუა ეს არის. და პატარა საბატეს ქვიის გაღმა სამანი ვიპოვეთ. წყლის-პირსაც იმის ჳსწორად ქუა ჩავ-სვით, ფარეხას უკან მაღლობი შესდევს, იმაზედ გაუსამძღვრეთ, სათი-ბისაკენ გზის-პირს სახნავს ქუა ზის, მიწის საქცევიდამ მაღლობის სამ-ძღუარს შეეყრება, სათიბიდამ სამძღურად გაღმა ამართული ქუა არის

იმის გამოსწორ. და აგველი ფარებას იმავე ანდრაპის პირთან რომ ჰევი ჩამოვარდება, იმის გასწორ ქციის-პირს ქტა ჩაგვისვამს, გზის პირს ჩაგვისვამს. გზას ზეით გველ ფარეხელთ სანამდი სამანი აქტს, ინდრა-პელთ ჰელი არა აქტსთ. და არევანს შუა ოთარ-მდივანს და ნიკოლაოზ მაღალა შვილს გაესამძღურათ, იმაზედ ქტზბი ჩაგვისტამს, ქვები შუა ჰევი-ში ზემო გარდასაჰედავზედ, ერთი შუაზედ ჩაგვისტამს. დამელას ტამა-ლიას შუა ქციის პირს ნაწისქვლარის, იმის შემასწორ მონდორში გორა იყო, ის არის, იმ გორის გამოსწორ ტამალისაკენ კუთხეზედ ქტა ჩაგვისვამს; იმ ქვის შესწორ მინდორში დიდი სამანი ქტა არის, იმ ქვს შესწორ ჰიტების სამძღურამდის არის, ტამალის ხუცის ტამალისათვს ფიცით სათიბი გამოერთმია, და გლეს კაცთ დაებრიყვებინა, ცოტა სათიბი ჩაუჰერ ხუცის ტამალიას დავანებე. ტამალიელთ სათიბს უჩი-ოდენ და გაესინჯეთ; სამენახირე საყდარსა და დიდი შარა რომ ჩამოსდევს, იმას იქით, ერთმან-ერთთან ჰელი არ აქტსთ.

მეორეს წელიწადს კიდევ ბატონმა თრიალეთზედ დამაგდო გასარიგებლად, ახლა გავარიგეთ. ვარდის-უზნის ნასოფლარი, სოფელს გაღმა წყარო არის ქვემო, იმის ასწორ რუმდისინ, რუს აღმა ზეიდამ ქტა ჩაგვისტამს, იმ ქვის გასწორ ტბა არის, იმას შუა ორი ქტა ჩაგვისტამს, ტბის იქით პირს ბეშკენაშენის სამძღურარი ზის; იმას გასწორ ზემო დიდი ფლატო არის, ფლატოს გამოღმა სათიბის პირს მაღ-

- 39 -

ლობი მისდევს, მაღლობს აქეთ წყარო ჩამოდის. ამას ქვევით დარჩათ ვარდისუზნელთ, და ტამალიას შუა გზის პირს სამძღურარი ქტა ზის. იმათ ქვევით ლელი ჩასდევს, სათიბს შეეყრება, გზის სამანს ზევით მაღლა გორაზედ ამართული ქტა ზის. კიდევ იმას ზევით მგრგვალი გორა არის, იმას ზევით სამენახირო საყდარი. ეძინისაკენ ცოტა დელე არის, იმ დელეს შესწორ დიდი მთის ცხვრი ჩამოსდევს, ასრე გაგვიჩენია, და ჰევ ღრმას შუა ქვემო ლომისაკენ გორა არის. იქ ქტა ჩაგვისვამს. იმას ზეით ხარზინი შესდევს, ყოველგან ქტა აგვიმართავს ზემო გორაზედაც ქტა აგვიმართავს, იმას ზემო ფარავნის გზა შესდევს, იმას შეეყრება. მაღლა მთაში გზის-პირს დიდი ქტა არის, სამძღურად გაგვიჩენია. და კარწახს შუა ქვემო გორაზედ ქტა ყრილი არის, იმას ზეით სათიბში სამანი ვიპოვეთ, იმას ზეით გორაზედ ქტა ჩაგვისტამს, იმას შეყოლებით მთამდისინ. და უზნარიანს შუა, საჯოგის ჰევს გაღმა ჰრამის პირს მაღლობი არის, იმას შეყოლებით ჰევის-პირს მაღლობი არის, იმას ზევით წყარო არის, იმ წყაროს კარწახისაკენ დიდი ლოდი არის, და იმას კარგა ზეით მაღლობი გორა არის. ეს გორა გაგვიჩენია სამძღურად; წყალსა და ბალახს ერთმანერთს ნუ დაუჰქერენ. და მეთრევანას შუა გაღმა მთის-ძირში, დიდროვანი ლოდები. იმის ჩამოღმა ჰევის პირს ქტა ჩაგვისტამს, იმას გამოსწორ გვერდში ქტა ზის, იმის ასწორ მაღლა გზის-პირს პატარა ქვიანი გორა არის, ეს ქალაქის გზას შეეყრება და წაივლის სამადლოსაკენ, გზას იქით კიდევ გორა არის, იმ გორის გასწორ ტბის-პირს ქვიანი გორა არის, და ტბამდისინ ესეები სამძღურად გაგვიჩენია.

მზ. თრიალეთზე სახასო სოფლები, ვსიც სამოურავო არის.

კარწაჯი გილაქიშვილისა. ემანი, რატიშვილის.	ქვემო-ანტრაფი მდივ- ნის გივისა.	ზემო-ანტრაფი სარდრი- სა.
--	------------------------------------	-----------------------------

– 40 –

თეთრი წყარო ზურაბ- თარხნისშვილისა. ზომო ოლფსიც ზუ- რაბისა ქვემო ოლფსი ფალავან დისშვილისა. ლომოსო. ბოჟონო, მდივანბეგისა.	ავლადიც მდივანბეგისა. მაჩუთა სარდრისა ცრიცი სააკაძე ბახუ- ტასი. სამეხრეო ოთარ მდივ- ნისა. არწევანიც ოთარ მდივ- ნისა.	საბატე მუსხელაშვილისა. ხუცის ტამალი რატის- შვილისა. ვარდის უბანი მდივნი გივისა. იქნა სახასო სოფელი, იზ.
--	---	--

ნასოფლარი.

ერჯევანი ა. ერანი ა. თურანი ა. ზაულისტანი ა.

მწ. ახლის და ძველის თევზისათვის.

წმელი თევზი ასრეა ბაჟზედ: რვა თუმნისა, როგორც მართებუ-
ლია, მეთევზემ აუშხანაში მოაბაროს. ახლისა ზუთხისა და გელაქნუ-
რისათვის რვა თუმანი, ვექილ-ხარჯს ბარათი მისცენ, და თუ მორჩება,
სხუა რიგად მოიხმაროს; თუ დააკლდება, კიდევ გაურიგებენ.

მთ. თავლისა და შიგამდეგისა და სახასო ზვისათვის.

ხუთი მეჯინიბეთ-უხუცესი არის. ამირეჯიბი ქაიხოსრო. გერმა-
ნოზის შვილი გუგუნა, მოურავის შვილი ავთანდილ, იარალის შვილი
როსებ, რატი შვილი ზურაბ. სხუა რაც ზინდარი, თავლიდარი, შიგამ-
დეგი და მეჯინიბე და მეჯოგე არის, ველივე სახელდობ ზემოდ
დაგვიწერია. ჩვენად უბრძანებლად სხუას ნურცარავინ. გამოიყუანს, ნურც
გაუშვებს, ამ თავლის ცხენისა და ჯორის ზინხანის ზვისა თუ რასაც
ფერის, ამ ქარხნის თავლიდრად ურქმაზას შვილი პაპუა დაგვიყენებია,
ამას ეკითხოდეს, რომელიც ჩვენი თავლა იქნებოდეს, ბედაურის ცხენი-
სა, ულაყისა, ჯორისა და სეისხანისა, ცალ-ცალკე დავთარი დაიჭირონ;
შემომატებულსაც დაჰსწერდნენ და გაცემულსაც, აგრეთვე ახალის კვ-
ცისა და აჯილღის დავთარი დაიჭირონ.

– 41 –

მეჯინიბეთ-უხუცესი თავის-მაგიერად ცხენს უბატონოდ ნურც გა-
სცემს, ნურც გააბარებს. თუ არ კარზედ და მოედანზედ, სახედნელად
სხუაგან ნუ წაიყუანს. ცხენები რაც იქმნებოდეს, მეჯინიბეს და ზანდარს
დაჩემებით მიაბარონ. უკეთესი ცხენი ორს მეჯინიბეს სამი; მისი შე-
დეგი ორს ოთხი; მას ქვევითი ორს მეჯინიბეს ხუთი. ასრე ამ წე-
სით დაიჩემონ. რომელიც მეჯინიბისაგან ავად ნაყურები იყოს, იმ მე-
ჯინიბეს ჯარიმით და ცემით გარდაახდევინონ. სამეჯინიბო ბატკანიც თა-
ვლიდარს ებაროს. ვინც უნდა გაგზავნოს, სამართლიანად მოჰკრეფდენ,
ანგარიშს ჰსთხოვდნენ, რაც მოვიდოდეს, ნახევარი ხუთს მეჯინიბეთ-

უხუცესსა, და ნახევარი ზინდარსა, შიგამდეგს და მეჯინიბეებს საჭმელად ჰქონდესთ. საკომლო ბზეც თავლიდარმა მოაგროვებინოს თავის ქათმით; თუ რამე ბზასა ჩვენს თავლას მორჩეს, ამ მონარჩომსაც ასრე გაიყოფდენ და თუ დააკლდებოდეს, ამათვე იშოვნონ. ამას გარდაის ხუთი ულაცი იშოვნონ ჩვენის კარის გამრიგეთ და ამ თავლიდარს ებაროს. ბარდანი და იარაღი სალაროს ნაზირმა გაურიგოს. რაც სახასოებში სამეხრეოს ბზე არ მოუნდებოდეს, იმის გარდა სახასო ბზეცა ზიდონ. სხუა რიგად ქუჭყანას და სოფლებზედ კელი არა აქუს. ნაგების ბზეს იქ ყარაიის სანადიროდ შეინახევდენ, ნურა მეჯინიბეთ-უხუცესი თავის მამულის ბატკანსა და ბზეს ნუ დახარჯავს. თავლიდარს ჰკითხონ, რაც ერგოს, ის დაიჭირონ თავეთს წილში.

ცხენის საჭმე ქარხნის ნაზარსაც ეკითხვს; იარაღის საჭმე და კეთება სალაროს ნაზარის სარგებელი არის. ამ საკომლოს ბზის ათის თავის მეოთხედი სალთხუცისა არის და მდივნებისა. როგორც სხუეა სარგო, ისე ეს გაიყოფის.

ო. მეჯინიბეთ ულუფისათვის.

მეჯინიბეებს აქუს, რაც ქარხანაში ძროხა დაიკლვის, იმისი თავი, კაცის თავს სამ სამი პური გარეობაში, გ. თუნგი ღვინო; მეჯინიბეებს

საკლავიც აქუსთ, კვრაში საკლავი ერთი.

ოა. მეჯინიბეთ უხუცესთ განწესებისათვის.

მეჯინიბეთ-უხუცესს თვთო კელი ცხენის მუქამალი იარაღი, წელიწადში თვთო ცხენის ქერი, ბატონის უნაგირ იარაღს გამონაცუალში წილი მეჯინიბეთ-ხუცესაცა აქუსთ; სხუა თავლიდარისა არის. დუშალიკის ნახევარი მეჯინიბეთ-ხუცესისა არის.

ობ. იასაულებისათვის.

<p>ყორღანას შვილი ჯიმ-შიტა. როინას შვილი გიორგი ყორღანას შვილი იეგანა ყორღანას შვილი ბეჟან არეშის შვილი რამაზი ყაფარასშვილი ედიშერა გოგიბედაშვილი დავრიშა ვახუშტის მმა პაპუა. შანშიას შვილი ნაზარა.</p>	<p>გლურჯიძე იონათან შანაზარას შვილი ფარემუზა ყორღანასშვილი ფირალა მარიამული რამაზა. მარიამული გრიგოლის შვილი მარიამული ბერი. მარიამული ბერუა.</p>	<p>საჩინოს შვილი ფარემუზა. შალიკას შვილი. თულას შვილი კაცი. ანათელი ედიშერა. თულას შვილი გიგიტა. დალალასშვილი თამაზა. ყორღანას შვილი ავთანდილა. იქმნა ჯამი კვ.</p>
---	---	--

ოგ. ბატონის ჯარიმისათვის.

ბატონი რომ გაუწყრეს ვისმე და ჯარიმა ჰსთხოვოს, თუ აპატივოს, იასაული საიასაულოს მრთელს ნუ გამოართმევს, მესამედი გა-

მოართყას. მუშის ათის თავს იასაულები ნუ აიღებენ; არც ყოფილა, და ნურც აიღებენ.

ოდ. იათადის აღწერისათვის.

იათადის აღწერა იყო პირველვე განწესებული, და ახლა აღმო-
ჰკუჭტეს.

– 43 –

ოე. იადლუჯის საყორულოსათვის.

ბატონის მამულის იათადში რაც ცხტარი დადგების, დაუთუღლიან, ასზედ ერთს ცხტარს საბატონოთ აიღებენ, იმისი ათის თავი სამი წი-
ლი მეყორულისა და მეოთხედი სალთხუცისა და მდივნებისა. რაც
ძროხა დადგების, უნდა დათუღლონ; ბატონის ყმას ჯავანშირს გარდა,
სხტა ვისიც იყოს, ზროხაზედ ნახევარ-შაური აართვან; ერთი ბისტი ბა-
ტონისა არის, ერთი ფული მეყორულისა. ეს ნახევარი შაური დიდს
ზროხაზედ აიღების, ტანა ზროხაზედ არ აიღების. მეყორულის ია-
თალზედ ერთი თოხლი და ერთი ჩეფიჩია; ერთი აბასი სამასპინძლოა,
ან აბაზის ღირებული რაც ცხენი დადგების, დაუთვალონ. ცხენზედ შვიდს
ფულს გამოართმევენ, ამისგან ნახევარ შაური ბატონისა არის და ორი
ფული მეყორულისა. ჯავანშირის საქონელზედ არა ეთხოვებისრა; გა-
რეშე კაცი ჯავანშირს ვინც დგომას მოინდომებს, მეყორულის უკი-
თხავად ვერ დადგების.

ოვ. იარადის კეთებისათვის.

იარადის საქმე და კეთება ყოველივე სალაროს ნაზირის საქმე
არის.

ოზ. ყარაიის კონისათვის.

ყარაიის კონის საქმე ასრე გარიგებულია როსტომ მეფისაგან: რაც
კონს თევზი მოხუდებოდეს, თორმეტისაგან ათი საბატონოდ უნდა
გარდაიდვას, და ორი სათაოდ უნდა აიღონ. ამ ორისაგან, ერთი სუ-
ფრაჩმა და სარქარმა უნდა გაიყონ და ერთი მეკონეთ ერგებოდეს, ამ
წესით რომე, რომელიც უკეთესი თევზი იყოს, ჩვენთვის უნდა გარდას-
დვან. რაც ჩვენთვის თევზი ავიდოდეს, იმისგან მესამედს ჩვენს სა-
საფლაოს და ბატონს კათალიკოზს გარდაუდებდენ ამ წესით და ყარა-

– 44 –

იას ნურა კაცი ნუ გარდავლენ. ეს კონი გაბაშვილებს უნდა ებაროს;
ერთი კათალიკოზის აზნაურ შვილი თაზის შვილი, ან ანჩისხატის დე-
კანოზის შვილი მესხის შვილი, ამ ორში ერთ-ერთი იდგეს. ამ კონს
რაც ქვთ შევსება მოუნდება, ელის კაცმა უნდა შეავსოს.

ოწ. კახეთისა და ქართლის სამმლურისათვის.

ქართლისა და კახეთის სამმღაწარი, ჯეგ-მმარის ყვთელი ფლატე, ქვთკირის გაღმა სერის გზა რომ შესდევს, ავა მაღალს ლილოზედ, დი-დი მუხაა.

ოთ. კოდის პურისათჳს.

კოდის პურისა, თუ აწერამდინ სად რამდენი გამოვა. არის ზემო ქარ-თლი, ზოგანოს გარდა, თარხანი და გამომღები საკომლო - ქა. ამისგან თარხანი არის ნკ. გამომღები ქით. ამ გამოსაღებს სძეს საკომლო პური ათ ლიტრიანითა კოდითა ორი. ქერი სძეს რვას ლიტრიანის კოდითა ორი და ნახევარი, იქნების ერთი საკომლო ლიტრა ორმოცი, კომლზედ სძეს ქათამი - ა, ზზე საკომლოზედ ზარი ა. სამეჯინიბო. კოდის პურის ათის-თავი რაც დადგების, სამი წილი მეკოდის პურისა არის, და მეოთხედი სალთხუცისა და მდივნებისა არის ქათმით.

პ. კოჟორზედ ტკბილის ზიდვის ულაყის შეწერილობი-სათჳს.

დურნუკს ულაყი ათი. ეკლესიას რვა. ქვენი ბოლნისს ორ- მოცდა ათი. ხინძორ კუტიდამ ერთი.	შულავერს სამოცი. შულავრის ამაღადამ უნ- და იქირაონ . . ნ თრიალეთიდამ ორმოც- და ათი.	ტაშირიდამ ორმოცი. ჯუზარარიდამ ერთი. დამბლეტიდამ ერთი.
--	--	---

პა. კავთის-ჯევისათჳს.

კავთის-ჯევის სახლობს გლეხი სახასო კომლი კვ; მათი საბატონო გამოსაღები, გუთანზედ სამი დღე ჯუნა, ფარცხუა, მორწყუა, გალე-წვა და ჩამოტანა, სამეხრეოს შენახუა. ამისი ნათესის მორწყუა და ჩამოტანა, ამას სძეს გაცემულს სამი დღე მკა, ზიდვაზედ თვთო ურე-მი კომლად, სამს დღეს ლეწვა თვთო ჯართა, კაციტ და კევრით. ზურის მუშაობაზედ მუშაობა კომლზედ კონა ხარი - გ; ნეხვი ჯინი სა-მი; სამი დღე ბარვა. კიდევ სახასოს სძეს ღალა სარწყავში ოთხი პა-ტრონს, ერთა ბატონს; ურწყავში მეექვსედი ბატონს, კულუხი ოთ-ხი პატრონს ერთი ბატონს; საშობაო მღუნისათჳს ცხუარი - დ; საა-დდგომო ცხუარი ოთხი; საბალახე ცხურისა და ღორისა პირის თავი, ნახირის-თავი, საური, ზოგანოზედ ორი შაური, კოწახური საპალნე ერთი; ისრიმი საპალნე ერთი, ხის შეწერა, ყაბახის ჩამოტანა, ბატონი თუ მიბრძანდეს, სამასპინძლო, საქურიო. ტფილელისა და წინამძღურის ყმას აქლემის მალთი. - კავთის-ჯევის მოურავის სარგო, გასამყრელო ჯარი - ა, თავის-გასამტეხლო ჯარი; მამულიანზედ ტკბილი კოკა - ა. კომლზედ ქერი კოდი; კომლზედ თივა კონა - ლ. სამასპინძლო მა-მულიანზედ თოხლი ა, ქათამი ა, ღვინო კოკა ა, პური კოდი ა, ქერი კოდი ა. საახალ-წლო კომლად ქათამი, ღვინო თვთო საღვინე, საადდგომო მღტწნი; ვისაც ცხუარი ჰყავს, ბატკანი. გუთანზედ ერთი დღე ხუნა, ფარცხუა, მორწყუა, მომკა, შეტანა, ერთს დღეს ბარვა. - კავ-თის-ჯევის მამასახლისისა, მოყალნეზედ გასამყრელო-მარჩილი, ერთს

დღეს მკა, მეკულუხე კაცზედ თითო კოკა ტკბილი. – კავთის-ვევის ნა-
ცტლისა აგრევე. – კავთის-ვევის ხასადრისა, ზურისა და ჯოდაბუნის
ათის თავის ნახევარი. – კავთის-ვევის მესთულეს კულუხის გამომღებზედ
თითო კოკა ტკბილი, თითო ქათამი, თითო ლიტრა ქერი, თითო
საღვინე ღვინო. – კავთის-ვევის ზურის მუშას ხვნაში პური კოდი – მე.
ღვინო კოკა – ლვ. მეხრეს კოდი, იბ.

– 46 –

პბ. კახურის ელისათვს.

კახური ელი რომ ჩვენს მთაზედ გამოვიდა, და ან სხვს ქვეყნისა,
იმას აძეს ალაჩუხზედ ფლური – ა. პირზედ ცხტარი შვიდი, ათის-თავის
მეოთხედი სალთხუცესსა და მდივნებს.

პგ. კარის ყაფიჩისათვს.

კარის ყაფიჩი ედიშერას შვილი პაპუნა, ამისი თაბუნი თათარი
ბაინდურა უსეინა.

პდ. ინდოს ლანჩპარისათვს.

ლანჩპარი ჰინდოსი, თუ რა სძეს, უნდა გამოიღოს მახტა კო-
მლზედ აზასი ხუთი, ქოდავი ერთი შაური, სანავროზო და სამასპინ-
ძლო უნდა გამოიღოს; ოდუნ ახჩა გვიპატივებია, იოლჩის შვილების
თაბუნმა მასთა აზაზი, კომლზედ სამი ქოდავი, შაური ერთი, ოდენ ახჩა
სანავროზო და სამასპინძლო, რაც ბატონის რუებიდამ ბრინჯი მოვა,
ან რასაც ალაგიდამ თუ ბრინჯის იჯარა არის, იმისი ათის-თავი სალთ-
ხუცისა და მდივნებისა არის, სხუას კაცს კელი არა აქუს, და თუ იჯა-
რად არ არის, ვინც ვასადარი იქნების ათის-თავს ნახევარი ხასადრისა
არის, და ნახევარი სალთხუცისა და მდივნებისა. – ითესების ბრინჯი ამირ
ქასლუ ქორ არხის რუზედ თადარი ოცი. ამირ ხასლუ ყანდიმალას
რუზედ თადარი ხუთი – ფადარ ალიას პატარას რუზედ თადარი ცხრა. –
ალავარს თადარი ოთხმოცი. – ნაჯბადინის რუზედ თადარი ას ოცდა-
ათი ჩანახი ი. – ჩალაბლუს რუზედ თადარი ოთხმოცდა თოთხმეტი,
ჩანახი ოცი. – ნაგებში ინდოს რუზედ თადარი ოთხმოცი. შულავრის
ბოლოს თადარი თერთმეტ-ნახევარი. – კიდევ ითესების რვა და ნახე-
ვარი თადარი აქავ. – შლგელ დიღლის რუ. – არის ამ რუების ლანჩპარი
შაჰგელდასი კომლი, ყარმანლუ ჰინდოსი კომლი ნე. იორ არხისა

– 47 –

კომლი, იბ. შულავრის ბოლოს მოლისა კომლი, იბ. ფათს თაბუნი
ლანჩპარი კომლი – გ. ყადარ ალია იჯარა. ლაქი მახტა არის ლიტრა – ტ.
ერთი ლანჩპარი დასთესავს ერთს თადარს ჩალთუკს, ამისგან რაც გა-
მოვა, ჯერ ერთს შუადამ ისრევ თესლად აიღებენ. იმას გარდა რაც
დარჩების, ხუთისაგან ერთი ღალაც არის; დარჩების ოთხი წილი,
ამისგან ნახევარი პატრონისა არის, და ნახევარი საბატონოა, ჩალთუ-
კი ერთი თადარი რომ დანაყონ იე. ლიტრა ბრინჯი თადარზედ ბა-

ტონს უნდა მოართუან, თავეთის ულაცითა ქარხანაში უნდა მოიტანონ. ვისაც რუ აბარია, ლანჩბარი კომლზედ თითოს აბაზს ყონახლულს მისცემენ; ჩინბაში ასრე არის თადარზედ ერთი აბაზი, თუ უცხო მუშა მომკის თერთმეტის თავს ძნას აიღებს, და მუშა ერთს აბაზს ტარულას მისცემს, და თუ თვითონ ლანჩბარი მომკის, აგრეთვე ძნას ის აიღებს, და აბაზსაც მისცემს. ვინც გარეშე კაცი მოვა ბოსტანს დასთესავს, ექუსს შაურს მოურავს მისცემს. ჯარიმა თუ რამ გამოვა, ბატონისა არის, ათი შაური მოურავისა. ლანჩბარს ბელბასი ერთს წელიწადს ერთს ლანჩბარს მიეცემის ერთი აბასი, მეორეს წელიწადს გასაკეთებლად ორი შაური, აგრეთვე ყოველს წელიწადს ასრე იქმნების. ლამჩბარზედ რომ ბატონის ბრინჯი დარჩეს, თუ ახლის ბრინჯის მოსავლამდი მოიტანა ხომ ის არის, თუ არა და ვერ მოიტანა. თუ ახალმან ბრინჯმა მოუსწროს, ძვრად იყოს თუ იაფად, ბატონს ლიტრაზედ შაური უნდა მოართუან. ამ რუებმა ბანბა რაც მოვა ხუთზედ ერთი ბატონისა არის, პურზედ, ქერზედ და ფეტვზედ შვიდზედ ერთი ბატონისა არის. აბრეშუმის ქუმზედ ვინც სახასო ქუმს შეკრავს სამი ბატონისა არის; იმისი მოსავალი და ორი ლანჩბარისა. ვინც თავისს მამულში შეკრავს, იმისი მოსავლისა მეხუთედი ბატონისა არის. ვინც ჰავაიათ ბატონის მამულში შეკრავს, იმისი ნახევარი ბატონისა არის, ნახევარი შემკურელისა. ამისგან ტარულისა არის ქუმზედ ერთი გული აბრეშუმში, ამის გარდაისად რაც საბატონო აბრეშუმში დადგების, იმისი

– 48 –

ათის თავი ნახევარი სალთხუცისა და მდივნებისა, და ნახევარი ტარულისა; ამ აბრეშუმის მოსავალში რომელიც სახასო ქუმი არ შეიკრვის, და ჰავაი ქუმები შეიკრვის, გაღმა თუ გამოღმა იმისი ათის-თავი სალთხუცისა და მდივნებისა არის; სხუას ჯელი არ აქუს.

პე. მეთოფეთ უზბაშებისა და მეთოფეთ რიგისათვის.

ავალის შვილის უზბაშის ქაიხოსროსათვის გაგვიჩენია წელიწადში მინალთუნი ექვსი, მას გარდაისად თავის თაბუნს ორმოცს კაცზედ თითოს აბაზს კაცის-თავს წელიწადში აართმევდეს. ამ უზბაშის ულუფა დღეში ლავაში ორი, მანდაური ორი, უდიდმარხოთ კვრაში ღვინო ლიტრა ხუთი, დიდმარხუაში შაბათს-კვრას თვთო ლიტრა; ჯსნილში ორს კვრაში ერთი ცხუარი, სამარხო კვრაში ნახევარ ლიტრა მისის ნიგუზითა, მარილი კვრაში ჩარექი ერთი; ქრისტემობის მარხუაში ოთხშაბათ პარასკევს გარდაისად დღიურ თითო წყვილი მკერდა, თვეში ქონი ლიტრა ერთი. ამის თაბუნს ორმოცს საბატონოს კაცის შვილს ჯამაგირი წელიწადში კაცის თავს მინალთუნი ექუს-ექუსი, ულუფა კაცის თავს ლავაში ორი, ორმოცთ ჯსნილში დღეში ერთი ცხუარი, მარხვით დღეში სამარხო ლიტრა ერთი, ნიგოზი, ქსანი ერთი, მარილი ნახევარ-ჩარექი, ქრისტემობის მარხუაში, ორ შაბათს ოთხ-შაბათს და პარასკევს, დღეში ხიზილალა ლიტრა ერთი. ამ სხუას დღეებში დღიურ მკერდა წყვილი ოთხი, რადგან თევზი და ჯიზილალა ეძლევათ ამ მარხუაში, სამარხოს ნულარ ითხოვენ; ღვინო კვირაში საპალნე ერთი, დიდ-მარხუაში ღვინოს მისის ანგარიშით შაბათ კვრას მისცემდენ. შეშა ზამთრივ დღიურ საპალნე ერთი, ზაფხულ დღიურ ცალი

ერთი. უსბაშის როსტომის ჯამაგირი წელიწადში მინალთუნი ხუთი. და თავის თაბუნის ჯამაგირზედ თავს წელიწადში თვთოს აბაზს აართმევდეს. ამისი ულუფა როგორც ზემორე ქაიხოსროს ულუფა დაგვიწერია, ისრე ამას მისცემდენ. ამის თაბუნს ორმოცის აზნაურის შვი-

- 49 -

ლის ჯამაგირი წელიწადში კაცის თავს ხუთ-ხუთი მინალთუნი, და ამათი ულუფა როგორც ზევით ორმოცის თავადის შვილისათვის დაგვიწერია, ისრე ამათ მოსცემდენ. - თურქისტანისშვილის უსბაშის ქაიხოსროსი ჯამაგირი წელიწადში სამი თუმანი, თავისის თაბუნის ჯამაგირზედ ნურას აართმევს; ამისი ულუფა როგორც ზეითის უზბაშებისათვის დაგვიწერია, ისრე ამას მისცემდენ. - ამისის თაბუნისა ორმოცის აზნაურშვილისა და მსახურისათვის გაგვიჩენია, კაცისათვის წელიწადში ოთხ-ოთხი მინალთუნი. ამათი ულუფა როგორც ზევით ორმოცის აზნაურ-შვილისა სწერია, ისრე იმათ მისცემდენ; შეშა როგორც კარზედ უღიათ, ისრე აიღონ, და სხტას ნუ აიღებენ; პური დღეში კაცის თავს ლავაში ორი, და მგრგვალი ორმოცი. რამდენჯერ მეჯლისი იქნებოდეს, თითოს უზბაშის თაბუნს ფლავს მისცემდენ. სხტა ამათი სარგო ეს გვიბრძანებია: ბატონი სადაც ბრძანდებოდეს, ქალაქს თუ გორს, ელში თუ სხვას ადგილს, რაც იქივ ერთმანერთის მოჩივარნი იქნებოდეს, იმათზედ იასაულად ეს მეთოფენი დადგებოდენ, სხტაგნიდამ მოსაყუანზედ ნუ წავლენ, ნურც დადგებიან, რასაც საიასაულოს აიღებდენ, მეოთხედს ეშიკადას-ბაშს მოუტანდნენ; სამას წილიდამ ერთი წილი სამსავ უზბაშებსა, და ორი წილი დარჩების: ერთი წილი ამისგან ზედამდგომელსა, ერთი სულ ყველას მეთოფეთა. ეს უზბაშები, და ეს ას-ოცი მეთოფე ყველა ყულარადასისათვის მიგვიბარებია; მისი თაბუნნი და ჰელქუშვითნი იყუნენ; ამათს სამართალსა და რიგსა ის იქმოდეს, დგომის საქმე და ქეშიკობისა როგორც ნაბძანები აქტსთ, ისრე მოიქცენენ; თვთო ცხენი და თვთო თოფი ყველამ მოიყუანოს და მოიტანოს; ამათი ჯამაგირი ქადავზედ დაგვიწერია და იქიდამ აიღებდენ.

პვ. მდივნების სარგოსათვს.

მდივნების სარგო ყოველს წელიწადს გარდაკუჭითით ბევრი მო-

- 50 -

ვა თუ ცოტა: ზარაფხანიდამ, თუმანი თორმეტ-ნახევარი; ჩელიექიდამ თუთხმეტი მინალთუნი; ტყვის ბაჟიდამ, რაც დადგების, თერთმეტის თავის მეოთხედი; აგრევე ყაფნიდამ, აგრეთვე არაყხანიდამ; ყასაბხანის მაგიერ ქარხნიდამ ქონი ლიტრა; ელის ეთაზის თერთმეტის თავის მეოთხედის ნახევარი; აგრეთვე ქოდავიდამ, ქალაქის ბაშმალზედ ნახევარ შაური; ყაიყულის მალიდამ თავზედ ნახევარი შაური, აგრეთვე ბოლნისის მალიდამ; აგრეთვე შულავრისა, და თეთრ-სოფლიდამ; აგრეთვე ტაშირიდამ; დიღმის მალიდამ თავზედ სამ ფულ ნახევარი; გორის მალიდამ თავზედ ნახევარ შაური; კოდის პურის თერთმეტის თავის მეოთხედის ნახევარი; აგრევე საბალახიდამ; აგრევე პირის-თავიდამ; აგრევე ნახირის-თავიდამ; აგრევე ზუქრებისაგან, კულუხისაგან, სახასოს პურისა და ღალისაგან; სადიასახლი-

სოს ერბოს გარდაისად, სხუას სახასოს ერბოების თერთმეტის თავის ნახევარი; აგრევე აღამათისა; თუთხუს თერთმეტის თავის ნახევარი მეოთხედისა; აგრევე იაღლუჯის საყორულოსი, ბრინჯისა და აბრეშუმისა, როგორც სალთხუცისათვს დაგვიწერია, ისრე იმ რიგად იმდენი მდივნებს ერგება; გლეხის გაცემას კომლზედ მარჩილი; გათარხნე-ბაზედ კომლზედ მარჩილი; მდივანზეგებთან სამდივანზეგოს მესამედი; იჯარებზედ საწიგნო ოქმისა; გილანისა, ფუშთუქუნისა, სუნისა, ზარაფობისა, ელიალასისა, ამათს ოქმებზედ საწიგნე; საკომლო ბზიდამ თერთმეტის თავის მეოთხედის ნახევარი; ჯამაგირის წიგნის სარხათზედ თუმანზედ აბასი; ფუშთუქუნისა ბარხნის წილი.

პზ. მურდრისათვს.

გლეხის გაცემაზედ კომლზედ მარჩილი; სამოურაოდ რომ გაცეს, კომლზედ აბასი და ორი ფული; გათარხნე-ბაზედ კომლზედ ექუსი შაური; კოდის-პურის გაცემაზედ ცხრა აბასი, თითო მჭარისაზე,

- 51 -

აგრევე საბალახეზედ, აგრევე ნახირის თავზედ, პირის თავებზედ – თითო მარჩილი; გილანს წამსვლელებზედ სამი მინალთუნი; მუფასაზედ ექვსი მინალთუნი; თათრის ჯამაგირზედ თუმანზედ შაური; ინამზედ თუმანზედ აბასი; ქალაქის ბაჟის ოქმზედ თორმეტი მინალთუნი; თამბაქოს იჯარაზედ, რამდენს თუმნათაც აიღებენ, თუმანზედ შაური; კარაფზედ თორმეტი მინალთუნი; დაბახანაზედ თუმანზედ შაური; აგრევე ყაფნისაზედ; ბატონის განაჩენზედ თუმანზედ აბასი; არაყხანაზედ თუმანზედ შაური; ცარიელის საკომლოს მიცემაზედ ექუსი საური, მუშთუქუნის ბარხნიდამ საპოვნი ლიტრა – ა; ბროწეული – ე; ზეთის-კილი ჩარექი – ა. ხახვი ლიტრა – გ. – სხუა ამისი შემდგომი მდივანზეგის განაჩენის ბოლოს იძიეთ; სხუაგან ვიპოვე და იქ დავსწერე, აქ არ დაეტია.

პწ. მკერვლებისათვს.

მკერვალი ბაბადიში. სულხანის შვილი გიორგი. პენტელა ასლამაზა. ჭონი ფარსადანა.	ჯანშიას შვილი ქაიხოსრო. ჯავანა სეხნიას შვილი. მუსხელას შვილი ზაალის შვილი.	ადამ ნაბიჭვარი. ემნელი გოჩალა შვილი მოშიტა. როსტიასშვილი ასლუა. იქივ ყალანდარა. მენაზდის შვილი ქიტა.
--	--	--

პთ. მემანდრებისათვს.

მემანდარბაში ბახუტა. მემანდარბაში ალიხანა. მემანდარი ხოზია.	თუმანის შვილი თამაზა. დოსოღია. სიამარადის შვილი ოტია.	ქვემო ანდრაფს მახარაშვილი. გიგოლას შვილი ადია. ავლაელი ბერია.
---	---	---

- 52 -

ჟ. მესაკლავეთათვს.

არემის შვილი როინა ოჯის ძმის წული ავ- თანდილა. პარუნ სარქისას შვილი უთრუთა.	არემის შვილი გასპარა. გილაური რამაზა. ტატია. მეცხუარე გიორგი. ცრიცელი ივანა.	არწენელი პაატა. ხატუას შვილი კავთის- კეველი. თევდორე კავთისკეველი. დავითა.
---	--	--

ჟა. მეჯოგეთათვს.

მეჯოგის თავლიდარი თამაზა. შირუასშვილი ვართანა. სამეხრეოელი პაპიას შვილი.	მეჯოგე ვართანა. იქივ პაპა. ენაგელი სასლანა.	ბიძუა. ემნელა მირველას შვი- ლი პაატა. ბასილას შვილი მახარა.
--	---	--

ჟბ. ქორის მეზადურთათვს.

მეზადური იმედა. ქვემო ბოვნელი ქარა- ხაშვილი. ტალავერს დავითა.	სარკინელი ნანას შვილი. შუაბოვნელი შარუას გა- ნაყოფი. მახარა.	შულავრელი ალიხანას განაყოფი. კერტას სოფელში ალა- ვერდა. მათეს შვილი გოგია.
--	---	--

ჟგ. მეჯინიბეთათვს.

მეჯინიბე დიდმელი პა- კუა. იქივ ჯანაკარას შვილი.	იქივ ნაჭელას შვილი რამაზა. იქივ გიუას შვილი.	იქივ კიზანას შვილი ბასილა. იქივ სარქისა.
---	--	--

ჟდ. მერიქიფეთათვს.

მერიქიფე ზუბიტა. მერუას შვილი გიუა.	დალაქი მელქუა. ნინის შვილი გიორგი.	ხოზიას შვილი იესე. იქივ შიო.
--	---------------------------------------	---------------------------------

ჟე. მოხელენი თუ როგორ მოიქცნენ, მათთა რიგთათვს.

რომელმანც ჭამის მოხელემან და მოსამსახურემ თავის სამსახუ-
რი გაათავოს, და იქ დგომის ნისპათი აღარ ჰქონდეს, კარში გავი-
დოდეს და იქ იდგებოდეს.

ნურც ეშიკადას-ბაში და სალთ-ხუცესი, ნურც ბოქაულთ-უხუცესი
და სოიბათ იასაული, თავ-თავისთვს, ჯონჩას ნუ დაადგმევენებენ; რაც
ყაბი მორჩებოდეს, გარეთ გაიტანდნენ. ნაზირი და სოიბათ იასაული
დაადგებოდეს, და ზეზედ მდევს კელ-ჯოხიანს ყულსა, ყაფიჩსა, მე-
თოფეთ ყაფიჩსა და იასაულსა რასაც ასნაფს მოხელეს, ზოგს ყაბით,
ზოგს ბოშყაბით, როგორც გახვდეს, იმ გუარად გაუყოფდენ.

როდესაც ეშიკას-ბაში და სალთხუცესი დაჯდებოდენ, ბატო-

ნის წინადადამ სუფრაჯმან საჭმელი მიართუას. სუფრის-აღებამდინ საჭმელს ნურვინ აიღებს. რა ხან სუფრის აღება ბრძანოს, ყოველს მოსამსახურეს ყულუხჩს ხონჩით-და-ხონჩით ყოველს ასნაფს სოიბათ, იასაულმა მისცეს.

ყაფიჩისა ასრე იქნას: რომელსაც სახლში ბატონი ბრძანდებოდეს, ორი ყაფიჩი იმ სახლის კარზედ დადგებოდენ. რაც ამაში ყულუხჩი არ დაგვიწერია, მის მეტს მოსამსახურეს ნუ შემოუშვებს. ამ სახლის კარს-გარეთ ყაფიჩის მოკიდებით სხუანი ყაფიჩები და მეთოფენი წარიგებით იქით და აქეთ დადგებოდენ. მემამიეთ რომ დარბაისელთ მაშია აიღონ, ქვევით დააყენონ, ნუ წამოახვევენ.

– 54 –

ჯარჩები, თალიშები და იასაულები გარეთ დიდის კარის ყაფიჩთან დადგებოდენ, და რომელიც სამსახური უბრძანონ, ათავებდენ. ამათაც საჭმელს მისცემდენ.

სალთხუცესი და ნაზირი სუფრის გარიგებამდინ იქ იდგებოდენ, კარგ-გუარად მიაღებინებდენ. კარში საჭმელს ნურავის გაატანინებენ.

აგრეთვე სუფრის მიღებამდინ, ერთი მდივანიც იდგებოდეს: ან წიგნის დაწერა ითქმის, ან სამართალი რომ ჩამოვარდების, ეგების ბატონმა ბძანოს რამე.

საჭმელი ოცი ყაბი გაკეთდეს თუ სამოცი, ერთს ყაბს ფარემებს მისცემენ. თუ ოცს ნაკლები გაკეთდეს, ყაბს ნუ მისცემენ.

ჟვ. მუშამბის სახლის რიგისათვის.

თუ ბატონმა მუშამბის სახლში ბრინჯიანი ჭამა, ერთი ემიკა-დასი დადგეს და ერთი ბოქაულთ-უხუცესი, ერთი სოიბათ იასაული, ერთი აბდარ-ბაში, ორი სხუა აბდარი, ერთი ფარემთ-ხუცესი. ორი თუშმალი, ოთხი სუფრაქეში, ორი მეშარბათე, ერთი მეღვნეთ-ხუცესი, ერთი პირის-მელვინე, ერთი შიგამდეგი, ორ-ორი მეღვინე, ერთი ბატონის ყალიონ-ყორჩი, ერთი სხუა ყალიონ-ყორჩი. ესენი იმავე ზემოთის წესით იმსახურებოდენ.

თუ მუშამბის სახლში ფლავიანი სადილი ბრძანოს, ცხრა ყაბი ფლავი გააკეთონ, სამი ყაბი ბატონის-წინ-დასადგმელი, და ექუსი ყაბი საჯერგოა; ძროხა ერთი, მისის აშითა და ბორნითა.

ჟზ. მეკოდის-პურეთათვის.

ჩუქწინ ბრძანება ასრე არის, და ქვემო ქარხნის ნაზირის დავთარი და ქარხანაში შემოსასვლელი ჩვენის მოსავლისა, შემომტანის, წა-

– 55 –

სლვისა მოსაქმისა რიგი და წესი ასე გვიბრძანებია. მოსაქმემ ასრე ისაქმოს, და იმ კვალად სალთხუცესსა და ჩვენის კარის გამრიგეთ, და ქარხნის ნაზირს ასრე ანგარიშს მისცემდენ.

ვინცა ვინ მეკოდის-პურენი ჰამასალად მქონებელნი, თუ ისრე ერთის წლით მჭირავი, რომლისაც მჭრისანი იყუნენ და ან დღეის წა-

ღმა იქმნებოდნენ, კოდის პურის გამოსაგზავნათ რომ წავიდოდნენ, მკათათვეს, მარიამობის-თვეს, ენკენის-თვეს, ღვინობის-თვეს, გიორგობის-თვეს, ასეთი ბეჯითი მოსაქმენი იყვნენ, რომ სხტას საქმეს ნურას გამოეკიდებინ; ვისაც ჩვენი კოდის-პური ედტას და დავთარი ჳელთ ეჭიროს, იმ კაცთ იმ ხუთს თვეში თავეთი კოდის-პური მისის ქათ-მით გორს მიმტანთ, გორის ამბარდანთან ჩამოიტანოს, როგორც გაჩენილი არის იმ კოდით და იმ საწყეთი. კოდის-პური ერთი საკვამლო ოთხი კოდი პური არის, ამიტომ რომ ქერი რვა ლიტრა ჩავა კოდშია, და პური ათი ლიტრა ჩავა.

ამბარდანმა ეს ქნას: რომელსაც სოფელში კაი პური მოვა და ამ ალაგს გვარობს, იმ რიგის სოფლის კაცს კარგი პური და კარგი ქათამი გამოართვას; ნურც გლეხსა უზამს ძალასა, და ნურც ჩვენს სამსახურს წახედნს. მეკოდის-პურემ გლეხი კაცი არ-დასაჯონ, შეტყობინებული იქნების, და როგორც ამათს ალაგში იქნების, იმ გტარს პურს ჩაიტანს; თუ ამათმა მეკოდის-პურემ ამ ხუთს თტში ეს კოდის პური მის ალაგს არ მიაბარეს, და ქრისტეს შობის თვეში ანგარიში არ-მოგტცეს, მეკოდისპურემ იმ სახელოზედ ჳელი აილოს, და ორმოცი მარჩილიც მოგტარტას; თუ გლეხმა კაცმა არ დაუჯეროს ჩვენ მოგტახსენოს, ჩვენ ვიცით და იმ კაცმან.

ჟწ. მურაბისათვს.

მურაბას, მწნილებს ნაზირი მემარბათეებს გაურიგებდეს; ასე განგვიწესებია.

– 56 –

ჟთ. მეჯლისის პურისათვს.

მეჯლისისა ასრე ქნან: რასაც სახლში ბატონმან მეჯლისი ბრძანოს, იმ მეჯლისის კაცნი დასწერონ და რაც დაიხარჯოს, ის პური იმ დღეს დასწერონ და ჩააგდონ; სტუმრისა იმაებში არ-არის, ამას ცალკე დასწერდნენ.

რ. მდივანბეგის გარიგებისათვს.

ნებითა და შეწევნითა ლტისათა, და წყალობითა დიდის ჳელმწიფისათა, ჩვენ ქართველთ მეფისა, სრულიად ერანის სპასალარისა, ყანდაარისა და ქირმანისა ბეგლარ-ბეგისა, ზირიშქისა და ჰიალათის მჭირავისა, ჩვენის ძმის მეფის პატრონის შაჰნავაზ-ხანის მაგიერად მყოფმან, ერანის მდივანბეგმა, საქართტლოს ჯანიშინმან პატრონმან შაჰყული-ხან, და ძემან ჩვენმან პატრონმან ქაიხოსრომ, პატრონმან ვახტანგ, იასე, სჯმონ და თეიმურაზ, ესე მტკიცე და მოუშლეელი მდივანბეგობის წესი და რიგი დასტურლამა გიბომეთ, თქვენ ჩვენთა ერდგულთა და წესისაებრ თავ-დადებით ნამსახურს ორბელის-შვილს, მდივანბეგის ვახტანგის შვილს ერასტის. მას ჟამსა, ოდეს ვიგულეთ და ვიგულს-მოდგინეთ და მდივანბეგობის წესი და რიგი მოკითხული ვტქენით, და ამ წესით ყოფილიყო გარიგებული, და ახლაც ამ წესით გვიბომებია, ასრე რომ თუ ელში ეს ოთხი საქმე მოტკიდეს, კაცის სიკტ-

დილი, ბიქრი, თვალისა და კბილის გაგდებინება, ეს კარზედ უნდა მოვიდეს, მდივანბეგმან უნდა გაარიგოს. თუ ელის-კაცს ერთმანერთთან საჩივარი ჰქონდეს და თავისის ნებით მდივანბეგთან მოვიდეს და შემოსჩივლოს, იმისი სამართალი მდივანბეგმან უყოს. თუ ელი ალასი მთა ან ბარში ელში იყოს, იქ გარეშემომ კაცმან ელის კაცისაგან შემოსჩივლონ, იმისი სამართალი ელი ალასმა უყოს. აგრევე მოქალაქისა

– 57 –

ასრე უნდა იქნას: თუ ქალაქში კაცის სიკუდილი მოხდეს, ან მოქალაქისაგან, ან სხვსგან, იმისი სამართალი კარზედ მდივანბეგმან უყოს; თუ მოქალაქე კაცი გარეშე კაცს უჩიოდეს, ან გარეშე კაცი გარეშე კაცს უჩიოდეს, ან ორნივ მოქალაქე კაცნი თავის ნებით მოვიდნენ და მდივანბეგს შემოსჩივლონ, სამართალი მდივანბეგმან უყოს; თუ მდივანბეგი იქ არ იყოს, მოქალაქის კაცისაგან სოფელელმან კაცმან ქალაქის მოურავს შემოსჩივლოს, მოურავმან გაურიგოს. სხუა მოქალაქის საჩივარი ერთმანერთში მოურავმან გაურიგოს, და ჯარიმა ბატონისა არის. სადედოფლო თავადი, თუ აზნაური, თუ მათი ყმანი ერთმანერთს უჩიოდეს, და ან სადედოფლოს სახასოში კაცის სიკუდილი მოჰკედეს, მდივანბეგმან გაარიგოს; ან სახასო ან სადედოფლო კაცი თავის ნებით მდივანბეგთან მოვიდეს და შემოსჩივლოს, სამართალი მდივანბეგმა უყოს. აგრევე თუ სადედოფლო სახასო გარეშე კაცს, ან გარეშე კაცი სადედოფლო სახასოს კაცს უჩიოდეს, სამართალი მდივანბეგმან უყოს. სადედოფლოს თავადისა და აზნაურშვილის გაყრაში დედოფლის სალთ-ხუცესი მდივანბეგთან უნდა დაესწრას; კომლზედ მარჩილი მოვიდეს, ერთი აბაზი სარდარს, ერთი აბასი მდივანბეგს, ერთი აბასი დედოფლის სალთხუცესს. დედოფლის სახასოს კაცის საჩივრებს დედოფლის სალთხუცესი უნდა გაარიგებდეს. თუ ბატონი ან ქართლს, ან საბარათაშვილოში ბრძანდებოდეს და მდივანბეგი თან ახლდეს, და დედოფლის სალთ-ხუცესი იქ არ იყოს, სადედოფლოს კაცის საჩივრები მდივანბეგმან გაარიგოს. როდესაც დედოფალი ქალაქს ბრძანდებოდეს სადედოფლოს სახასომ, ან სადედოფლოს სახასოსაგან საბატონოს კაცის შვილმან, ან აზნაურ-შვილმან, ან მათმან ყმამან, სამეფოს ან სადედოფლოს კაცისაგან, დედოფლის სალთხუცესს შემოსჩივლოს, იმისი სამართალი დედოფლის სალთხუცესმან უყოს. აგრევე გორელი კაცი თუ გარეშე კაცსა, და გარეშე კაცი გორელს კაცს უჩიოდეს, სამეფოს თუ სადედოფლოს, მდივანბეგთან იჩივლონ და გაურიგონ; თუ

– 58 –

გორელი კაცი ერთმანეთს უჩიოდენ და თავისის ნებით მდივანბეგს შემოსჩივლონ, სამართალი მდივანბეგმან უყოს; რაც ამ გორელის მოჩივრებისა გარიგდეს, ექუსის თავი სამდივანბეგო აიღებოდეს. თუ გორელს კაცს მიეცემოდეს, ნახევარი სამდივანბეგო მდივანბეგსა, ნახევარი სამდივანბეგო ამილახორსა, საიასაულო სულ მეფის იასაულსა; და თუ გორელის კაცისაგან გარეშეს კაცს მიეცემოდეს, სამდივანბეგო მთლივ მდივანბეგსა და მეფის მდივანს მიეცემოდეს, გორული საიასაულო ნახევარი მეფის იასაულს, ნახევარი ამილახორსა; ბატონის უბრძანებლად არას სარდარს სამართლოდ თავის სასარდლოსთან ჳელი არა აქუსთ,

რომლისიც დროშის კაცისა გაიყრებოდეს, და ან დიდი ბჭობა და სამართალი იქნებოდეს, თავისი სარდარი უნდა დაესწრობოდეს; გასამყრელო კომლზედ მარჩილი რომ მოვა, იმისგან ერთი აბასი სარდარს, ერთი აბასი მდივანბეგს ერთი აბასი მდივნებს.

რაც ან ბატონის ბეჭდით, და ან მდივანბეგის ბეჭდით გარიგდეს, მესამედი სამეფოს კაცისა მეფის მდივანსა, და სადედოფლოსი დედოფლის მდივანსა. აგრევე ჯარიმა ბატონისა არის, ათის-თავი მდივანბეგისა, წართმეულისა მდივანბეგმან და მდივნებმან, როგორც სამდივანბეგო, ისრე ის გაიყონ; თუ მეფე და მდივანბეგი იქ არ ბრძანდებოდეს, დედოფლის სალთ-ხუცესმა სამეფოს კაცში სამართალი ქმნას, და მდივანბეგს თავის სარგოს მისცემდეს; ბრძანებისა ჩუწნისა მორჩილნო, ეს ჩვენგან გარიგებული ბრძანება ასე დამტკიცდეს, და ნურავინ ურჩ-იქმნებით, - ქკს. ტყბ, ენკენისთვს კე, დაიწერა ბრძანება.

რა. მდივანბეგის ასაღებისათვს.

სამდივანბეგო ასრე აიღება: მოქალაქეზედ ათის-თავი, გარეშეს კაცზედ ექუსის-თავი, აქლემზედ სამი მინალთუნი. ტყვეზედ ორი მი-

- 59 -

ნალთუნი, ულაცს ცხენზედ სამი აბასი, ჭაკს ცხენზედ ორი აბასი, ძროხასა და ჯარზედ თითო აბასი, ჯორზედ ხუთი აბასი, დაბალს ულაცზედ ერთი აბასი, ცხტარსა და ღორზედ თითო შაური.

სამორდრო გამოვა: აქლემზედ სამი აბასი, ულაცს ცხენზედ სამი შაური, ჭაკს ცხენზედ ორი შაური, ძროხაზედ ერთი შაური, ვირზედ ერთი შაური, ტყვეზედ ერთი აბასი, კამბეჩზედ ორი შაური, ჯორზედ ერთი აბასი, ცხტარსა და ღორზედ ორი ფული.

რბ. მოლარეთხუცის სარგოსათვს.

დუშალიკი რადაც ბატონი გასცემს, სტუმარს უნდა მიუტანონ მოლარეებმან, და მემანდარი გაუძღვეს, მართუნ და რაც სტუმარს ენამუსებოდეს, თუ მოლარეს ცალკე გამოუვიდეს, მემანდარს მოლარეებთან ხელი არა აქუს, და თუ ორთავესათვს გამოვიდეს, მემანდართან შუა უნდა გაიყონ, და რაც დუშალიკი მოვიდეს, ნახევარი მოლარეთხუცისა არის, და ნახევარი თავლიდრისა, და მუშრიბისა არის, და ნახევარი მოლარეებისა. სხტა მოლარეთხუცის სარგო ჯამაგირზედ თუმანზედ ორი შაური მოლარეთხუცისა არის, ორ-ფულ-ნახევარი მუშრიბისა, ორ-ფულ-ნახევარი თავლიდრისა, და ნახევარ შაური მოლარეებისა არის, ჯამაგირის თუმანზედ.

დანიმისა არის თუმანზედ ათი შაური, აკა ხუთი შაური გერქ იარაღისა არის, და ერთი შაური მუშრიბისა არის. გერაქ იარაღისა წელიწადში ერთი ჰელი ტანის-სამოსი, დანიმისა ორი შაური, მუსტოფისა ეწერა ორი შაური, მოლარეთ-ხუცისა. ბატონმა რომ ფარჩა და ან სხტა სალაროდამ ითხოვოს, მოლარეთხუცისი წინ წაუძღვებოდეს თავლიდარს, და ბატონს მართმევედეს ჯალათებსა, და ან ბატონი ტანის-სამოსს გამოაჭრევინებდეს, რაც ნაჭერი მორჩებოდეს ერთს ქისაში ჩასდებდეს მოლარეთხუცისი დაბეჭდევდეს და თავლიდარს მიაბარებდეს.

მოლარეთხუცესს უნდა ქარხნიდამ მიეცეს: ერთი წმინდა პური, ერთი ფისოსის ქონი, ფუშთუქუნის მოსავლიდამ, ბროწეული ხუთი, ხახვ ცხრა, ზეთის-ჯილი ჩარეჟი ორი, საპონი ნახევარ-ლიტრა.

რგ. მუხრანის კოდის-პურისათჳს.

მუხრანი არის საკომლო – რკ; ამისი თარხანი – ოდ; გამომღებ-
ბი ქათმით – რკ; სხუა გამოსადები როგორც ზემო ქართლზედ სწე-
რია, ისრე გამოიღონ.

არ არიან დაწე-
რილი დედანში

რდ. მუშის რუსუმისა.

რე. მოლარეებისა.

რვ. მეითრისათჳს.

მეითარი ბატონს თავს დაადგებოდეს, ჳელსახოცს მიაართმევდეს მერიქიფეს ამსახურებდეს, ტანის-სამოსი მისს ჳელთ არის. დუშალი-
კის ნახევარი მეითრისა არის, შიგნით გარეთ ბატონთან გაუყრელობა და შინა ყმობა, დიდი აქუს. თავლიდარს დუშალიკის ნახევარი რო-
გორც სხუანი გაიყოფენ, ისრე ესე.

რზ. მერიქიფეთხუცისათჳს.

მერიქიფეთხუცესი, ქილიფთრისა და მერიქიფეებისაა.

რწ. მეჯოგეთ-ხუცისა და მეჯოგეებისათჳს.

ჯოგის საქმე ასრე: მეჯოგეთ-ხუცესი ავთანდილ არის, და მეჯოგენი ან ძველნი და ან ახალნი ვინცა ვინ არიან, სახელდობრივ ჰსწერონ, აჯილდა ვისაც აბარია. აწერილი ჯოგი რაც არის, თავილად

ჯოგის თავლიდარს აწერია, მისს დროს აჯილდას გაურევდეს, ჯოგს

კარგად უყურონ, კვცს მოუარონ, ან ყოლაში არ წახდეს, ან ნადირმა არ წაუხდინოს. თუ მრთელი და კარგი ზამთარი არის, კაცი უკლებლად უნდა მიაბარონ, თუ ზამთარი ძნელია, ან ჯოგში სენი არის, ან კვცისათვის მგელს ძალა დაუტანებია, ის მოხელეთ გასინჯონ და ისრე ჩაუგდონ.

მეჯოგისათვის ორ-ორი ძუა მოჭრილი ცხენი, თვთოს მეჯოგეს მისცენ. სხუას ცხენზედ ნუ შესჯდებიან, თუ ჯოგის ცხენი სხუა დახედნილი იყოს, მეჯოგეს ჯარიმა უნდა წაართუან, მეჯოგეთ-ხუცესი ჯოგის ცხენზედ ნუ შესჯდება. რახან კვცი დასაჭერლად მოიყუანონ, უწინ ერთი წმიდის გიორგისათვის დაიჭირონ, და მერმე, რამდენიც ბატონმა ბრძანოს, ბატონისათვის იმდენი დაიჭირონ, მერმე მოხელეთა ვისაც უბძანონ, იმათ დაიჭირონ, ერთი კვცი მეჯოგეთ-ხუცესს დაუჭირონ, დუშალიკი ნახევარი მეჯოგეთ-ხუცესს, ნახევარი მეჯოგეებს. გაზაფხულს ჩავიდოდნენ, წლისას გავაზუდ, ნახევარ-წლისას მხარზედ დასდაღევდნენ, მეჯოგეთ-ხუცესი, მუსტოფი და ჩარფა ნაზირი ჩავიდოდნენ, მხარზედ დასდაღევდნენ, ანგარიშს გამოართმევდენ, ძუას და დაღს ნახევდენ და გამოვიდოდნენ. ერთი კვცი ნაზირსა, ერთი მუსტოფსა, და ერთი ჩარფა ნაზირსა. ბატონის ცხენი რომ დაიკარგოს, მეჯოგემ შვიდეულად აზღვევინოს და ამისი საზღაური მეჯოგეთ-ხუცისა და მეჯოგისა არის.

რთ. მწუანვილისათვის.

მწუანვილისათვის როგორც გარიგებული არის, ისრე იქმოდენ და აღასრულებდენ.

რი. მთიდამ ჯანიშინისათვის.

პალაკაციურს ელის კაციდამ, რიგისად ნუ დაგუაკლებს ნურას დროს.

- 62 -

რია. მეთოფეთათვის.

მეთოფე გოგორის შვილი	პეპელის შვილი მამის იმედი.	უზბაში ქაიხოსრო, თურქისტანის შვილი.
გვერდ წითელი ზაქარია,	კავთის ჯევის მამასახლი-	მეთოფე შალიკას შვილი ვახტანგ.
ჩაკა შვილი როსტომა.	სის შვილი.	სოლალას შვილი შიოშის შვილი.
გელდიას შვილი ავთანდილ.	პეპელის შვილი ადგომელი.	ოქრომჭედლის შვილი ზურაბ.
ალექსიძე ხოსია.	მელანას შვილი ივანა.	გლურჯიძე შიომ.
ომანის შვილი ფრიდონ.	ზანგალაძე.	თულას შვილი იესე.
ალექსიძე ავთანდილ.	გრიგოლის შვილი.	თულას შვილი გიორგი.
წინამძღვრის შვილი ზაალ.	მეკარვის შვილი სოსია.	ზევის შვილი გიორგი.
ბულუტაური ბერუკა.	მჭედლიძე ბერი.	მამასახლისის შვილი აბაზა.
დიდმელი კაკანას შვილი.	ზაზუნას შვილი გიორგი.	თაყას შვილი ქაიხოსრო.
დიდმელი თეთრაძე.	ცაცას შვილი თამაზა.	აბაშის შვილი.
დიდმელი ხეყუას შვილი	მამასახლისის შვილი ბაჟან.	აბულას შვილი ბარათა.

კრწანელი დევანოს შვი- ლი მაჩვთელი ლაზარა. ქრციხინვალელი პაპანას შვილი.	ბაბუციძე გიორგი. მელანას შვილი პაატა კასიას შვილი ბერია. ხარაბელი ოთარა. სადირას შვილი ბექან. ოტიას შვილი მაჩაბე- ლი.	ზავარას შვილი გივი. აღნიას შვილი. ქურდევანის ძე ფილა- სონ. გულია გოგის შვილი.
--	---	---

რიბ. ქარხნის მუშრბისათვს.

რაც სარხათი აქუს, ის ჯამაგირი, თვთო პური თეთრი; საერო
პური შვიდი; ღვინო ლიტრა ერთი; სანთელი ერთი, თათარს ბრინჯი

– 62 –

ნახევარ ლიტრა, ერბო ერთი ქსანი, კვრაში საკლავი თვთო, მარილი
ლიტრა ორ-ორი, თვეში ქერი ლიტრა ორ-ორი, ქონი თვთო ქსანი.

რიგ. მეძალეთ-ხუცისათვს.

დაგვიყენებია მეძალეთ უხუცად ყარჩილა, ამისი ჯამაგირი (ა).
ექუსი ბიჭი სხუა, ამათი ტანის-სამოსი ჩოხა, ნიფხავი, პერანგი, ქუდი,
სარტყელი და შალვარი, და თვეში ძროხის ტყავი ერთი. ამათი ულუ-
ფა დლიურ, უფროსს პური ლავაში სამი, სხუათ თითოს პური ორი
კვრაში უფროსს ღვინო ლიტრა – ა. ამ სხუათ თითოს ნახევარ ლი-
ტრა, რაც საკლავი დაიკლავს თავ ფეხი ამათ წაიღონ; რამდენი მე-
ძებარი ებაროს თვთოს პური მგრგუალი ორი, მწევარს მადაური სამი;
ოთხი მარხუაში; ქონი ლიტრა ერთი თვეში თვთან საჭმელად საკლა-
ვი ერთი, თავლიდარს მის დროს დღეში ქერი ლიტრა ერთი, მარხუა-
ში მის რიგად სამარხო. ამ რიგად იმსახურებენ: ბატონი რომ მოე-
დანს გარდა, სადაც წაბრძანდებოდეს, დილაზედ ადრე ქანარა რომ და-
აყვრონ მზად კარზედ დახუდენ, და რა წაბრძანდებოდეს, მერმე
მის რიგად დადგებოდენ, და თუ ბატონმა არ ითხოოს, სასახლეში
ძალს ნუ შემოუშვებენ. გარეობაში ბატონის კარვის გარეშე დიდი ძა-
ლლები და მეძებრები კარვის გარეშემო შემოაყენონ, დასადგომად გა-
რეობაში საჯინიბოს უკან და ჯორებს უკან დადგებოდენ, და ძალლებს
რაც იარაღი მოუნდებოდეს, სალაროს ნაზირი გაურიგებდეს.

რიდ. მუსტოფის რუსუმისათვს.

ასრე არის: მუსტოფს ჯამაგირი ზოგს ჰქონია და ზოგს არა.
ახლა ოცი თუმანი არის. ვინც ჯამაგირს ხარხათს აიღებს თუმანზედ

– 64 –

ერთი აბასი საბეჭდავია; ვისაც ჯამაგირი აქუს, თუმანზედ ყოველს წე-
ლიწადს ორი შაური მესტოფისა არის. გერაქიარაღის დანიშზედ თუ-
მანზედ ორი შაური; დაბაღხანაზედ ორი თუმანი; ტყვის ბაჟზედ ორი
თუმანი; ციხის მეთოფეს რომ აღსწერს ფუშთუქუნდიამ ოთხი თუმა-
ნი ხუთი აბასი თორმეტი შაური და შვიდი ფული; სუნიდამ რუსუ-

მი ორი შაური.

რიე. სალაროს ნაზირისა და მისის ასნაფებისათვის.

არის სალაროს ნაზირის სახელო და თაბუნი კაცნი რომ ეს იმას უნდა ებაროს: სალაროს თავლიდარი-თუშმლის შვილი ბეჟან: ყორღანას შვილი ფარემუზ; იეგულას შვილი თამაზა; სალაროს მუშრიბი ნასყიდა; არლუთას შვილი ოლუზა.

რივ. ქარხნის ნაზირისა და მისის ასნაფებისათვის.

გერაქ იარაღი ბირთვე- ლა. მოლარე ედიშერა შვილი სუმბატა. ყორღანას შვილი ბე- რუა. ყორღანას შვილი ზალია. მერაბას შვილი დოლ- მაზა. ბოლნელი ლელუა. გრიგოლის შვილი გი- ორგი.	ყორღანას შვილი შიმ- შიტა. ყორღანას შვილი პაპა. კიდევ ყორღანას შვილი პაპა. ყორღანას შვილი კაცია. დურნუკელი ფარემუზა. ყორღანას შვილი ედი- შერ. თუმანის შვილი სალ- მასანა. იეგულას შვილი გიუა.	მირზალას შვილი რევა- ზა. შანშიას შვილი ალავერ- და. როსტევანას შვილის- შვილი. შაიკას შვილი ბერუა. ელიარას შვილი პაპა. ხვარა გორელი მირზა. შანშიას შვილი საფარა. არემის შვილი იასში. თეგა იასაული.
--	--	---

ქარხნის იასაული არე- შის შვილი იოსებ. არემის შვილი შერმა- ზანა. დალალას შვილი ალა- ვერდა. ხოჯას შვილი ადიბეგა.	ყორღანას შვილი ნას- ყიდა. ყორღანას შვილი პაპა. ყორღანას შვილი კახა- ბერი. ფასუას შვილი ბერუა.	ნასრიას შვილი ალა- ვერდა. დოლმაზას შვილი რო- სტომა. ფირფისნელა გოდერ- ძა. დავითა.
--	--	---

რიზ. ნაზირის თავის აღებისათვის.

ნაზირის-თავი სძეს დიდს სოფელს ჯარი; შუათანას – ზროხა; პატარას გამოზამთრული; იმის დაბალს ცხტარი; თუ ერთი კომლია, ორი შაური. ერთი წელიწადი უნდა შუაზედ გამოვიდეს, და მესამეს წელიწადზედ აიღონ.

რიჭ. სალაროს ნაზირის სარგოსათვის.

მისი სარგო უწინ ყოფილა ჯამაგირი თუმანი ოცი. ის ამო-
უკრტითათ, ახლა ეძლევის ჯამაგირი თუმანი სამი, დანიმზედ თუ-
მანზედ შაური, ორი ნავროზანა. იჯარის თავს თვთო ფლური;
დიდ ბაჟზედ რაც შეუძლია ფემქაში. რაც ელიდამ სანავროზო ფლუ-

რი მოვა, მომტანისაგან ფლურზედ ორი შაური. ელიადასი ვინც დაჯდების – თორმეტი მინალთუნი.

რით. ქარხნის ნაზირის სარგოსათვის.

წელიწადში ჯამაგირი იბ; პური დღიური წმინდა ორი; ატენური ღვინო როდესაც ქარხანაში იყოს ლიტრა ა; საჯელგო ღვინო ლიტრა ა; კვრაში ცხტარი ა; ბატონის საჭმლიდამ ბოშყაბი ა; წელიწადში ჯოგიდამ კვცი ა; მუქამალი ცხენის იარაღი ა; ნახევარი საბარათასშვილოს კოდის პურის მკრეფლობა.

– 66 –

რკ. ნავტიკისათვის.

ნავტიკისა ასრე არის: ნაზირმან თვთოს კვრას ქარხნის იასაული რიგისად გაატანოს. რაც დაიჭირონ, მოიტანონ. თუ მარხტა იქნებოდეს, ჳმელად და მჟავედ შეინახევდენ. აგრეთვე დიდს ბადეს მისს დროს ყურეს ანადირებდენ; ინდომ ინადიროს, და ნაზირმა იასაული გაატანოს.

რკა. ნალარახანის მოხელეთათვის.

დაგვიყენებია მექანარე არუთინა.	მექანარე მოსესა.	შაგირდი გიორგი.
ფოლადას შვილი ოსინა.	მექანარე ივანე.	მენალარე ზალინა.
მისი შვილი ფოლადა.	მექანარე პაპა.	მენალარე ფასუა.
მექანარე პაპა.	მენაფირე ოჰანა.	ახვერდა ერთი.
მექანარე როსტომა.	მენაფირე ნაზარა.	მენალარე შეგირდი ოთხი.
მექანარე ალიყულა.	მენაფირე გასპარა.	მეზინჯე გოგინა.
	მეზურნე ჰასანა.	მეზინჯე არუთინა.
	მეზურნე ბუჟინა.	

რკბ. მოდუნახჩისათვის.

მოდუნახჩი, რაც დავთარში გლეხი ჩავარდების გამომღებლად, იმან კომლზედ თვთო აბასი უნდა გამოიღოს. ამისი ათის-თავი სალთხუცისა და მდივნებისა არის.

რკგ. ორაგულის ჯუფთისა და სხტათათვის.

ორაგულის ჯუფთს და მჟავეს შეინახევდენ; ზუთხისა და სხტა თევზის მჟავესაც შეინახევდენ, და თუშმალს მიაბარებდენ.

რკდ. თევზის ჩაჩხისათვის.

თევზის ჩაჩხსაც ის შეინახევდეს კაპოეტისას, თუ სხვსას, რომელთაც ორაგულის ჯუფთი ებაროსთ.

– 67 –

რკე. პირის-თავისათვის.

აგრეთვე პირის-თავზედ იქნებოდეს. ყოველს მკარეს მობა-
ლახეცა და მოპირის-თავეც დავთარს დაიჭერდეს, რასაც კომლს
რამდენი ბატკნიანი და რამდენი მშრალი, ან თხა ეყოლებოდეს,
დასწერდეს; და რასაც აიღებდეს, იმასაც დასწერდეს. ნაჯირის-თავის
მკრეფელი რომ წავიდოდეს, სად როგორ რჩომა ეწეროს, ისე იმ
გჭარად აიღოს.

რკვ. პირის-თავის აღებისათვის.

პირის-თავი ასზედ ერთი საბატონოდ აიღება. რაც ამისი ათის-
თავი დადგება, სამი წილი მეპირის-თავისა, მეოთხედი სალთხუცი-
სა და მდივნებისა არის.

რკზ. ურბნისის რუს მუშისათვის.

ურბნისის რუ საქაშეთამდი შინდელთ გამოიღონ. იქიდან სა-
ქაშნელთ და თუალათ-უბნელთ შარშაბის საყდრამდის; იმას აქეთ
ვარიანელთ, სასირელთ და არაშენდელთ რუისის თავამდინ გამოიღონ;
იმას აქეთ გორის გზა რომ მლაშის წყალს შეეყრების იქამდის;
იმის აქათ ურბნელთ უნდა გამოიღონ.

რკფ. ყენის ფეშქაშისათვის.

როდესაც ბედნიერის ყენის ფეშქაში ტყვე წავა, – ასი თუმანი
ელმა ბატონს უნდა ფეშქაშის გასაგზავნად უნდა მოართუან.

რკთ. საზანდრებისათვის.

საზანდარი ბეჟან. შოშიტას შვილი ბე- რუა. ხიზანას შვილი ივა- ნა. გილაური ასლამაზა.	მამასახლისის შვილი ფასუა. მაჩუთს ღვინია. სახუნდრელი თამაზა. კირაკოზას სოფლის შანაზარა.	საზანდარბაში გიორგი. მისი თაბუნი მირხა- ნას შვილი აღელი თამაზა დალაღას შვილი. შერმაზანას შვილი გო- გია.
---	---	---

სხტა მოქალაქე საზანდრები ყველა მისი თაბუნი არის.

ბოვნელი ყანდიას შვილი.	ემიკას შვილი პაპუა.	ნიკოლოსა.
---------------------------	---------------------	-----------

რლ. საფარემოს მოხელეთათვის.

ფარემთუხუცესი ზაალ. ნიაზა.	შანშიას შვილის ძმის- წული.	რატის შვილი ლუარ- საბ.
-------------------------------	-------------------------------	---------------------------

ოთარა. ემნელი ლაშქარა. გოჩოლას შვილი ხო- სიტა. ადენას შვილი შერმა- ზანა. საბატელი ფარეში გი- ორგი. სარქისას შვილი ბეჟან. ხარატის შვილი სიხა- რულა. ეჯუბა. სამშვილდელი გარსე- ვანა.	ბეთიას შვილი დათუ- ნა. რუსი ფარეში ორი. ალელი ფარეში თამა- ზა. ნაზარას შვილი ავთან- დილა. იმერელი გოჩა. ხარუოლლი უსეინა. მისი ძმის წული უსუ- ფა. მეკარვე ბერუასშვილი. კავთის-ჯევს ზურაბას შვილი.	თავლიდარი ასლანა. შიგამდგომელი პეტ- როზა. დიდმელი გეგელას შვი- ლი. მანველას შვილი შა- ვერდა. როსტიას შვილი იესე. მემეტრეს შვილი შა- ლიკა. დათუნას შვილი იასე. კიდევ იასე.
---	---	--

რლა. საჯაბადროს მოხელეთათვის.

ჯაბადარი შერმაზანა- შვილი. ელიარას შვილი.	კვალის შვილი ფი- რან. ასლანას შვილი.	შანაზარა. აბაზა მამასახლისის შვილი.
---	--	---

- 69 -

რლბ. სარქარ-ბაშისა და სარქრებისათვის.

სარქარბაში იმამვერდი. ყორღანას შვილი მა- ნუჩარა.	სასახლის თავლიდარი ელისბარა. შემაზას შვილი.	იასაული ალავერდა. გიორგის შვილი და- თუნა.
--	---	---

რლგ. სარქარ-ბაშისა და თავლიდრის სარგოსათვის.

სარქარ-ბაშს ჯამაგირი წელიწადში თუმანი. რაც იმათს კელში დაიხარჯვის, თუმანზედ ორი შაური. რაც ბატონის თეთრი დაიხარჯვის სასახლისათვის, იმისი თუმანზედ ათი შაური. დანიმი ავა ამისგან ორი შაური მუშრებს; ერთი კელი ტანისამოსი თავლიდარს.

რლდ. სახაზოს მოკლეთათვის.

მანდენა შვილი გო- დერძი. შიგამდგომელი ზუ- რაბა. ხაზაზი დიდმელი გი- გოლას შვილი გიორგი. ზაზიას შვილი. მოქალაქე გოჩას შვი- ლი.	მეგოდრეთ-უხუცესი შანშიას შვილი მეგოდრეთ ხუცესი თულას შვილი ნასყიდა იქივ ხოსიტა. ემნელი ადუა. შანშიას შვილი გიორ- გი. ენაგელი ბერუა. ოთიას შვილი. თბილას შვილი. სამეხრეოელი ბახტრი- ძე.	ზურაბ. მეკვაბის შვილი ბეჟუა. ჯანდიერ. თრიალელი რამაზა. ოქუზას შვილი. მარიამული დათუნა. ანდრათელი ზადა. მოქალაქე გოგიას შვი- ლი.
---	--	---

რლე. სუფრაქემთათვის.

მეთორის შვილი ავ- თანდილ. მამუკა შათირი.	შანშიას შვილი გი- ორგი. შანშიას შვილი პაპა.	ზავრას შვილი ტა- რიელ. საჩინოს შვილი ოთარი.
--	---	---

- 70 -

რლვ. სამზარეულოს მოხელეთათვის.

თუშმალი მანურას შვი- ლი. საყა წყალის მზიდავი. თუშმლის შვილი ზა- ლია. ყასაბი. მამად შარიფა. მზარეული დიდმელი ბერუა. იორ ყულა. მარიამული პაპუა.	თეთრაძე შავერდა. ჯიშშიტას შვილი ზუ- რაბა. კპანელი მახარა. თავლიდარი გოგია. მჭედლის შვილი. მარიამული გოგია. გრძელას შვილი ბე- რუა. მარიამული ლომ კაცი. კრწანელი მამუკა.	ავლადელი ძამა. კოჭრელი ზურაბა. ზევადე გოსტამა. მუმლია. ქვემო ბოვნელი ელის- ბარა. კრწანელი დათუნა. ოსტატი ფარადა. მზარეული ნინიას შვი- ლი.
---	--	--

რლზ. საღვინის მოხელეთათვის.

მეღვინეთხუცესი გაბ- რიელ. მეღვინე ყორღანას შვი- ლი ბერუა. ბაირამას შვილი როს- ტომ. დათუნას შვილი შა- ველა. შულავრის მამასახლი- სის შვილი.	გლურჯიძე გლურჯი. შიგამდეგი ოსიყმეს შვილი. პაპა. სოზიას შვილი შიუა. გურიული პაატა. ბოვნელი ბეჟუა. გალატოზის შვილი არდაშელ.	თავლიდარი ზავარას შვილი ფარსადან. სოლიაღას შვილი იო- თამ. ზავარას შვილი ზუ- რაბა. მირიანას შვილი ალა- ვერდა. გორელი ესტატე. დათია.
--	---	---

რლწ. სატიკის-პიროსათვის.

მეტიკის-პირე თამა- ზა. დიდმელი ჩაჩაშვილი რამაზა.	იქივ ზურაბა. ქიტიაშვილი ბერუა. ავლაბრელი თამაზა.	კურდღელას შვილი მა- ხარა. შულავრელი მასურას შვილი.
---	--	---

- 71 -

რლთ. საშარბათოს მოხელეთათვის.

მეშარბათე თავლი- დრად ნაზარა. იქივ ასლანა. ხატის ყმა თამაზა. ეშაკას შვილი ვერმიშა.	თათარი რამაზა. იქივ ბაიას შვილი. იქივ მამუა. ქიტესა.	ქვემო ბოვნელი გიუა. იქივ ადიბეგას შვილი. აღნიას შვილი თამაზა. გიორგი
--	---	---

რმ. სააუტროსათვს.

აუტარი თავლიდარი არუთინა. თანდილას შვილი ბე- ჟიტა. ბოვნელი მარქარა. ბოვნელი დურია. შულავრელი ალიხანას შვილი	თავლიდარი ბაირამა. მარიამული ბერუა. ბოვნელი ხუგაზა. ოლთისელი აშუთარი თამაზა. ყალთახჩი შვილი ფი- ჩალა	დიღმელი გოდერძი. ბოვნელი ბეჟუა. ბოვნელი საქუა. ავლაბრელი ზურაბა. გრიგოლას შვილი ბე- ჟან.
--	--	---

რმა. მეთეფშეთათვს.

მეთეფშეთ თავლიდარი გიორგი. გზირის შვილი მე- თეფშე	კიდევ გიორგი. მოქალაქე ხეჩუა. სამეხრეოელი ძამა. თეოდორე.	ბოვნელი ხეჩუა. ეკლესიელი ლევა. ბერუას შვილი იოანე.
--	---	--

რმბ. ამბარდანთათვს.

ამბარდანი თუმანა. დარდარას შვილი და- თუნა.	მუჯირი ბოვნელი ას- ლანა. მოქალაქე ზურაბა.	იქივ მურადა. მოქალაქე ნასყიდა.
--	---	-----------------------------------

რმგ. ზინდართათვს.

ზინდარი თავლიდარი პაპუა. თულას შვილი ნავროზ.	შიგამდეგი გარსევანა. გორელი ესტატე.	ვახუშტის შვილი დურ- მიშხან. კიდევ გორელი დავითა.
--	--	--

– 72 –

რმდ. საჭმლისათვს.

საჭმელს თუ ოცს ყაბს გააკეთებდენ, თუ ორმოცს-სამოცსა,
ერთი ყაბი ფარეშებს უნდა მისცენ; და თუ ოცს ნაკლები გაკეთდეს,
ყაბს ნუ მისცემენ.

რმე. სახასოს პურის მოსავლისათვს.

ჩუჭნის სახასოს სოფლის ჯასადრებმან პურისა თუ ქერისა-
მან, ყველამ ენკენისთვის გასლვამდინ ანგარიში მოსცენ, რომ შე-
ვიტყოთ რა მოსულა, რომ იმისი ფიქრი ვჰქმნათ; თორემ თუ ამ
დროს ანგარიში გასცილდა, ჯასადრობაც დადუას და იმ წლის თავის
სარგოცა.

რმვ. სადიასახლისოსათვს.

რაც ჩუქნი სადიასახლისოს ზროხა მოგროვდეს, რამდენიც დადგეს, როგორც შეხუდეს სოფელსა და სოფელს, თრიალეთზედ მიაბარონ ამ წესითა: ფური უკუდავი იყოს; ჳბო ვისაც ებაროს ნიადაგ წელიწადს იმისი იყოს; წელიწადზედ ფურის-თავს სამს ლიტრას ერბოს ჩვენს ქარხანაში მოაბარებდენ.

რმზ. სუფრის პურისათვის.

ბატონის სუფრის-პური ლიტრაზედ ლავაში ორი; მურასა ლიტრაზედ ერთი; საგარეჯო ნახევარ ლიტრისა. – მეჯლისი რომ იყოს, ექუეს ლავაშს ჩასდებენ; უმეჯლისოდ სამს ლავაშს ჩასდებენ. – მოხელეებს როგორც მისცემოდეს, ისრე იმ გვარად მისცემდენ პურსა, ლიტრაზედ ოთხსა, გამოიყვანონ და წმინდად გაუმტკიცონ. – სამეჯლისო ლავაში ლიტრაზედ ოთხი. – საულუფე ლავაში ლიტრაზედ რვა. – მადაური ლიტრაზედ ათი.

– 73 –

რმწ. საურისათვის.

საურისა ასრე არის: როდესაც ქვეყანაზედ საური შევარდების, მესაურობას ვისაც ბატონი უბოძებს, იმისი არის; კომლზედ თოთხმეტი შაური გამოერთმევის. ამისგან მარჩილი ბატონისა არის, დარჩების ორი შაური. ამისგან შაურ-ნახევარი მესაურისა არის და ნახევარი შაური სალთხუცისა და მეფის მდივნებისა არის, შუა უნდა გაიყონ: ორ-ფულ-ნახევარი სალთხუცესა და ორ-ფულ-ნახევარი მდივნებსა მეფისასა. გასაყოფი ამაში არც დედოფლის სალთხუცესა და არც მისს მდივნებს ამაში ჳელი არა აქუსთ. ბოგანოზედ სძეს შაური, კომლზედ ორი შაური, ეს ბატონისა არის. ბოგანოს ძღვენი არა სძეს, და მთელმან საკომლომ – ასრე არის: დიდს სოფელში ჩადგებოდეს და რაც მართებული იყოს, სამასპინძლო მიაართვეან. და სხუაგან საკომლოზედ თვთო შაური მიაართვეან. მესაურებს თითო სალთხუცის კაცი უნდა გაჳყვეს, სალთხუცის კაცს ჳელი არა აქუს.

რმო. საბალახის აღებისათვის.

საბალახე სძესთ: ასზედ ბატკნიანი ცხუარი სამი, მშრალი ცხუარი ორი; მობალახის შიშლიგი ა. რაც ბატონის საბალახის ათისთავი დადგების, ამისი მეოთხედი სალთხუცისა და მდივნებისა არის, და დარჩების სამი წილი. ამისგან ორი წილი მობალახესა, და მესამედი სუფრაჳსა.

რნ. სამასპინძლოს შეწერისათვის.

თუ ბატონი ჳემო ქართლში წაბრძანდეს, ვინც არ დაჳპატიჳებს და ან სამასპინძლოს არ მიაერთმევეს, მოჳელენი სამასპინძლოს შეაწერენ.

– 74 –

რნა. საამილახოროს კოდის-პურისათჳს.

საამილახოროსი არის ბოგანოს გარდაისად თარხანი და გამო-
მღები კომლი ტმთ; ამისი თარხანი რმთ; გამომღები ქათმით სდ;
ესენი საბალახის თარხანი არიან. სხუა გამომღები როგორც ზე-
ვით სწერია, ისრე ყოველიფერი უნდა გამოიღონ. კოდის-პურის ჩა-
მოტანა ზოგს გორს აძეს, ზოგს ქალაქსა.

რნბ. საბარათასშვილოს კოდის პურისათჳს.

საბარათა შვილოს არის საკომლო ში; ყაფლანის შვილის სა-
კომლო ტ; იქმნა ჩსი; ამისი თარხანი და აყრილი სლ; გამომღები
შპ; აგრევე ქათმის სხუა გამოსაღები როგორც სხუა დაგვიწერია,
ისრე იმისი რიგი არის, სასახლის მუშაობა, ყარაიის ჯერგა.
ამას გარდაის ზოგს სოფელს სახასოს სოფლებში ჳუნა-მკა და ლეწ-
უა ჳსძეს, საკომლოზედ ბზე საკედრით.

რნგ. საციციანოს კოდის-პურისათჳს.

საციციანოს გამომღები ქია; ამისი თარხანი ვ. დარჩა ქათ-
მით ღკზ; თარხანი რკვ; ბატონის შვილის ყმითა; ამისგან გორს
უნდა მოიტანონ საკომლო სმ; ქალაქს უნდა ჩამოიტანონ ქათმით
საკომლო ტნი; სხუა გამოსაღები როგორც ზეით სწერია, ისრე
აძესთ.

რნდ. სომჯითის კოდის-პურისათჳს.

სომჯითი საკომლო ფოგ; ამისი თარხანი რიე; გამომღები
საკომლო ქათმით უნწ; ამათ საკომლოზედ და ღორის საბალახე

– 75 –

არა ჳსძესთ. სხუა როგორც საბარათასშვილოს რიგი არის, ისრე
ამათ ჳსძესთ. ჯარიმა და ჳევის-თავი ბატონისა არის.

რნე. სომჯითის მოურავის სარგო.

სომჯითს აძეს ოლქა ტარულისა სოფელზედ ბატკანი. თავის
გასატეხი ზროხა ბატონის კოდის-პურიდამ ერგების. ისრე სხუქმას
მოხელეს გარეთად საკომლო ნ; ბატონისა ოთხას ორმოცდა თვრა-
მეტს გარდაის, იმას გამოვსულვართ.

რნვ. სანავროზოსათჳს.

სანავროზო კომლზედ აბასი არის; რაც გამომღები გლეხი
დაიწერების, ამისი რუსუმი არავის, აქტუს; ისინი სალაროს ნაზირს
ფლურზედ ორს შაურს მისცემენ.

რწ. სამს წელიწადში ელის აღწერისათვის.

სამს წელიწადში ერთხელ აიწერების. კომლზედ სამი აბაზი ასამწერლო არის და ორი შაური აღამათისა არის, თოთხმეტი შაური ობაზედ, ხუთი აბასი სამემანდრო არის. ესეები ყველა ამწერისა არის. რომელსაც მოლას ბატონის წიგნი აქუს, არ ეთხოვების; ალაღარს აღსამწერლო არ ეთხოვების და არც მისს განაყარს ძმასა და სახლის-კაცსა.

რწწ. სამშვილდე კრწანისს კერგეშების მზარეულებისა და ფარეშებისათვის.

სომჭითის მთის სოფლები რომ ახლა ბატონს უჭირავს, ჯუროჰრი დამბლუტი, და ანდიკა, ანდიკას ამეს ღალა ექვსზედ ერთი, გუთანზედ

– 76 –

ორი დღე ხუნა, მკა, გალეწუა, საბალახე, ნახირის-თავი, პირის-თავი, მალი, თავზედ ორი აბასი. ამისგან ექვსი შაური ბატონს, ორი შაური მოხელეთ. საშობაო ორი ცხვარი, ექუსი ქათამი, ფურზედ ერთი ჩარეკი ერბო, საკიზი თხა ერთი. ბოლნისის ზურში ერთის კურის მუშაობა, ასი კონა სარი; საადგომო სამი ბატკანი, ერთი ღორი მკაში დაკლან და მათვე შეჭამონ; საქურიო ჯარი.

დამბლუტს და ჯურორს ხუნას გარდა ყოვლიფერი ასრე ამეს. ამ სოფლების მოურავებისა.

რწთ. სალთხუცის სარგოსათვის.

ყოველს წელიწადს ზარაფხანიდამ გარდაკუჭითით, ბევრი მოვა თუ ცოტა, თუმანი ოცდა ხუთი; ჩელიეკიდან თუმანი სამი, ტყვის ბაჟიდან თერთმეტის თავის ნახევარი, როგორც იჯარა იქნების.

*) აგრევე ყაფნიდამ, აგრევე არაყხანიდამ, აგრევე კარის აბანოს იჯარიდამ, აგრევე თამბაქოს იჯარიდამ, ყასაბხანიდამ, ელის ეთაზის თერთმეტის თავის მეოთხედის-ნახევარი, აგრევე ქოდავიდამ, ქალაქის მალზედ თავზედ ნახევარ შაური; ყაიყულის მალზედ თავზედ ნახევარ-შაური. აგრევე ბოლნისის მალზედ, აგრევე შულავრის და თეთრ-სოფლისაზედ, აგრევე ტაშირზედ, აგრევე ჯურორს, ანდიკასა და დამბლუტზედ, აგრევე გორისაზედ თავზედ ორი შაური.

დიღმის მალზედ თავზედ სამ-ფულ-ნახევარი; კოდის-პურებისა ყველგან თერთმეტის თავის მეოთხედის ნახევარი; აგრევე საბალახეებისა, აგრევე პირის-თავებიდამ, აგრევე ნახირის თავებიდამ, აგრევე ზურების კულუხისა, აგრევე სახასოს პურებიდამ და ღალისა

*) ეს ადგილი დედანში ცარიელი იყო. სხვა ნაწერში ასეა: თ უ მ ა ნ ი მ ო ვ ა . გამომცემ.

სადიასახლისოს ერბოს გარდა. რაც საბატონოს ერბოს მოსავლისა, თერთმეტის თავის ნახევარი; ოდუნ ახჩის თერთმეტის-თავის ნახევარი; აგრევე სამასპინძლოებისა და სააღდგომო-საშობაოსი; ტუბ-თუს – მეთერთმეტის თავის მეოთხედის ნახევარი; აგრევე იაღლუჯის საყორუდოს ბრინჯისა; ამისი ასრე არის: თუ რუებს ხასადარი ადგია, იმისის მოსავლის თერთმეტის თავის მეოთხედის ნახევარი არის, და თუ ჯასადარი არა ადგს და იჯარით ან ამანათად მიბარებული არის, იმისი თერთმეტის თავის ნახევარი არის; აგრევე აბრეშუმისა, ბანზისა თუ რასაც ფერისა რუებზედ მოსავლისა, ფუშთუ-ქუნის ბარხანისა წილი აქუს.

რმ. სომხითის ტარულისათვს.

(აქ დედანში ცარიელი ადგილია.)

რმა. სომხითის მელიქისათვს.

საწნეხელზედ ტკბილი ჩაფი ოთხი; გუთანზედ პური კაბიწი ერთი; თავზედ ნახევარი შაური.

რმბ. საფერისცჳალებოს თევზისათვს.

უნდა წავიდნენ დარუბნელნი, გომარელნი, ეგრისელნი, ზაულის-ტანელნი, თოფრა-ყალელნი, სხალ-ნარელნი, ურცევნელნი, აკურელნი, რევაშნელნი, ცხარელნი, ნიაწრელნი, საჭელნი, მაჩქათელნი, იფნობელნი, საკაცელნი, ქციელნი, შესაწჳავად გაიყოლონ.

რმგ. სასახლეების რიგისათვს.

როდესაც ინებოს მეფემან, ანუ მფლობელმან სამეფოსა ტახტისამან შემზადოს სერი დიდი და დაიდვას ნადიმი, ბრძანოს ქორსა და სერსა ზედა დაგება ტაბლისა და მეჯლისისა, ესრეთ: როდესაც ბატონი დიდს სახლში დაბრძანდეს, ის სახლი რუს აწეული

და სულ მოფენილი რომ იყოს. ბატონი რომ ტახტზედ ბრძანდებოდეს იმის პირ-დაპირ წინ რომ ბოძი არის, აშიკადასბაში იმ ბოძთან ერთი იქით და ერთი აქეთ იმ ბოძთან დადგებოდნენ; იმ ბოძიდან ორს ბოძს ქვევით რანიც კელ-ჯოხიანები, ან სოიბათ იასა-ულები იყუნენ, იქ ნახევარი იქით, და ნახევარი აქეთ რიგზედ დადგებოდენ. დარბაისელნი რომ შემობრძანდებოდნენ, დიდროანს კაცებს აქათმან ეშიკადასბაშმან აქათ უჩვენოს ალაგი და იქითმან იქით უჩვენოს თავისი ალაგი როგორც შეეფერებოდეს. მერმე სხჳა დარბაისელნი რომ მოვიდნენ, ბოქაულთხუცესმან იქითმან იქით მისრული დააწჳწვინოს და აქათმა აქათი მოსული დააწჳწვინოს. ბატონს უკან ყორჩიბაში და ყულარათასი ზეზედ დადგებოდნენ, ბა-

ტონის ბრძანებამდინ ნუ დასხდებიან, ყული და ყორჩი რიგზედ დააყენონ, ყორიასაულიც იქ დააყენონ და იმათი დგომა გაარიგონ. სუფრა რომ ითხოვონ, აბდარბაშმან ბატონის ტაშტ წურწუმა მოიტანოს. სხუა რვა აბდარი შემოვიდეს მისის ტაშტ წურწუმებითა; ოთხმან იქით ჩაურიგოს და ოთხმან აქათ. ბატონის სუფრა ფარეშხანის ტარულას ეჭიროს; ორი ფარეშთხუცესი მიჰყუწს, სუფრაჯმან გაშალოს, აქეთ-იქით ფარეშთხუცესმა ბატონის სუფრის წვერი გაშალოს. ყაბები შემოიტანონ. ჯერ მეგოდრეთხუცესმან ოთხმან იქით აქეთ პური ჩაურიგონ, მეგოდრეც იშველიონ. მერმე მეშარბათემ ოთხმა იქით და ოთხმა აქეთ თავის ჯონჩა ჩაურიგონ. ოთხი თუშმალი შემოვიდეს და სუფრა-ქეში ყველა შემოვიდეს; საჭმელი დაასხან, აქეთმან სოიბათ იასაულმან აქეთ მიართმევინოს, და იქითმან იქით მიართმევინოს. ბატონის სამეღვინოს მეღვინეთხუცესი მოუძღვეს. შიგამდეგს სურა და თასი ეჭიროს, ზირანდაზი გაშალოს; პირის მეღვინემ ღვინო მიართვას. მეღვინეთხუცესი და შიგამდეგიც იღვინენ. სხუა ცხრა მეღვინე შემოვიდეს, ოთხმა იქით მიართვას და

– 79 –

ოთხმა აქეთ; ერთმან პირ-დაპირ მიართვას. პირველზედ ყავა და ჩაი მისმან მოჯელეებმან მისს დროს მოიტანონ ცალკე აქათ-იქით ჩაურიგონ. ბატონის ყალიონი რიგისად სეფიყულიმ და სააკამემ მოიტანონ თვთო და თვთო პირ-დაპირ, ნუ მოსცდებიან. სხუა ორი ყალიონ ყორჩი ერთი იქით და ერთი აქეთ იმსახურებოდნენ, ვისაც საპატიოს კაცის შვილის ყალიონი იქმნებოდეს, შემოუტანდნენ. თურუსი ჩამოშვებული იყოს და ან იქით აივანში და ან აქეთ შუა სახლში მეჯლისი ბრძანოს, ერთი ეშიკადასი დადგეს და ორი ბოქოულთხუცესი აქეთ და იქით, ამ წესით გაარიგონ: ერთი სუფრაჯი, ორი ფარეშთხუცესი, ოთხი თუშმალი, ექუსი სუფრაქეში, ოთხი მეგოდრეთხუცესი, ოთხი მეშარბათე, ექვსი აბდარი, ერთი მეღვინეთხუცესი, ერთი პირის-მეღვინე, ერთი შიგამდედი, ექვსი მეღვინე. ესენი იმავე ზემოთის წესით იმსახურებოდნენ; სალთხუცესი და ნაზირი გაარიგებდნენ და დადგებოდნენ; ერთი მდივანიც იმათთან იქმნებოდეს.

როდესაც დიდის სახლის მეჯლისი ბრძანოს, რომ ერთ-პირ-მოფენილი იყოს და რუსები აწეული ჰქონდეს, იმ სახლისათვის უნდა გაკეთდებოდეს ბრინჯი ყაბი სამოცი; ამისგან ხუთი ყაბი ბატონის წინ დაიდგმებოდეს, და ორმოცდა თხუთმეტი ყაბი სხუა ყაბი იქნებოდეს. მაგრამ თუ დარბაისელნი ივნითონ, რომ არ იქნებოდეს და არ აივსებოდეს, ორმოცდაათი ყაბი გააკეთონ. ამავე სახლისათვის ძროხა შვიდი მისის აშითა და ბორნითა; თუ სმას ბრძანებს, მოსამატი სხუა იქნება. – რუს ჩამოშვებული რომ იყოს, იქით დაბმანდეს თუ აქეთ, ერთი ეშიკადასბაში, ორი ბოქოულთხუცესი, ოთხი სოიბათ იასაული აქეთ და იქით, ერთი სუფრაჯი, ორი ფარეშთხუცესი, ოთხი თუშმალი, ექვსი სუფრაქეში, ოთხი მეგოდრეთხუცესი, ოთხი მეშარბათე, ექვსი აბდარი, ერთი მეღვინეთხუცესი, ერთი პირ-

– 80 –

რის-მეღვინე, ერთი შიგამდეგი, ექვსი მეღვინე, – ესენი იმსახურე-

ბოდენ; სალთხუცესი და ნაზარი დადგებოდენ.

თუ ისევ სახლი რუს ჩამოშვებული იყოს, ან იქით და ან აქათ ბრძანოს მეჯლისი, ამ იქით აივანში, იმ სახლისათვის გააკეთონ ბრინჯი ყაზი ოცდაათი, სამი ყაზი ბატონის წინ დასადგმელი, და ოცდაშვიდი ყაზი სხუა ფლავი გააკეთონ. ამ სახლში რომელშიაც ბრძანდებოდეს, ძროხა სამი მისის აშითა და ბორნითა. თუ სმას ბრძანებს, მოსამატი სხუა იქნება.

რდდ. სალაროს მუშრობის სარგოსათვს.

სალაროს მუშრობისა ჯამაგირი თუმანი ოთხი; დანიმზედ შაური ერთი; დუშალიკის მერვედი, რაც ჯამაგირი გავა თუმანზედ ორ-ფულ-ნახევარი; ულუფა დღეში პური ოთხი; ღვინო ლიტრა ერთი; ქერი ლიტრა ორი; თვეში ცხუარი ერთი.

რდე. სალაროს თავლიდარის სარგოსათვს.

ოთხი თუმანი ჯამაგირი, დუშალიკის მერვედი; ჯამაგირის რუსუმი თუმანზედ ორ-ფულ-ნახევარი.

რდვ. სამეფოს კაცისა სადედოფლოდ არ მუშაობისათვს.

სამეფო კაცს სადედოფლოდ ვერ ამუშავებენ, და მეფეს თუ ეპრიანება, სადედოფლოს კაცს რუზედ სასახლეზედ და გაჭირვებულს მუშაობაზედ ამუშავებს. მაგრამ სამკალად და სალეწავად კი არა აქუს ჰელი სადედოფლოს კაცთან. კოჟორზედ ყალიონისა და ოქრომჭედლისათვის ნახშირს ჰსთხოვენ სამეფოდ სადედოფლოს კაცს.

– 81 –

რდზ. ტოგუნის რიგისათვს.

თუ ბატონმა ან ტოგუნში, ან მეიდნის აივანში მეჯლისი ბრძანოს, ერთი ემიკალასი, ოთხი ბოქოულთხუცესი, ორი სობათ იასაული აქეთ და იქით დადგებოდნენ. ერთი აბდარბაში, ხუთი აბდარი, ორი სუფრაჯი, ორი ფარემთხუცესი, ორი თუმშალი, ექვსი სუფრა-ქეში, ოთხი მეგოდრეთხუცესი, ოთხი მემარბათე, მეღვინეთხუცესი, ერთი პირის მეღვინე, ერთი შიგამდეგი, ექვსი სხუა მეღვინე, ერთი ბატონის ყალიონ-ყორჩი, ორი სხუა ყალიონ-ყორჩი – ესენი იმავ ზემორეს წერილის წესით იმსახურებოდენ.

თუ ბატონმა ტოგუნში მეჯლისი ბრძანოს, უნდა გაკეთდეს ფლავი ყაზი ორმოცი; ამისგან ხუთი ბატონის წინ დასადგმელი, და ოცდა თუთხმეტი ყაზი საჯაროდ, მისის აშითა და ბორნითა; ძროხა ორი.

რდწ. ტყავისათვს.

შაბათს რამდონიც ზროხა დაიკლას, ტყავები ყოველივე ხაბა-
ზებს. კვრას რაც ძროხა დაიკლას, ტყავები თუმშლებს. აღდგომი-
დამ ამალღებამდის, ბატკნის ტყავი. ამას გარდა,
რაც ძროხის ტყავი იქნებოდეს ან ცხტრისა, ან თხისა, იმისის დუ-
მით და ქონით; ლეშის ტყავიც და ქონიც ზედ აძეს. იჯარად აილე-
ბის, ხან ოცს თუმნად, ხან ნაკლებად; სხუა ან რაც ლეშის ტყავი
მოვიდოდეს სამეხრეოსი, ან ცხტრის ლეშისა მოვიდოდეს, იმასაც
იმ იჯარაზედ დაუდებდენ; მუშრიბებს კელი არა აქვსთ.

*) აქ დედანში ცარიელი ალაგი არის. სხვას ნაწერშია: ბატ-
კნის ტყავი თუმშლებისა და მზარეულებისა არის. გამომც.

– 82 –

რძთ. ტივის ბაჟისათჳს.

სალბაშს ემახიან, რაც ტივი მოვა, ერთს უკეთესს ხეს საბატო-
ნოდ აიღებენ; ამისი თეთრი დადგების ოცდა ორი მინალთუნს, კან
მეტ-ნაკლები. ამისი რუსუმიც აიღების.

რო. ტყვის ბაჟისათჳს.

ქალაქისა, გორისა, ალვისა თუ გინა სხუაგან ყველას მებაჟე
ერთი იქმნების. ცალ-ცალკე ვერავისი დადგება კელმწიფის იჯარად-
რის-მეტი. ქართველმან, თათარმან, სომეხმან თუ რამაც სჯულმან
იმერეთს რომ ტყვე იყიდოს, ტყვის თავს მსყიდველს სამს მინალ-
თუნს საბატონოდ გამოართმევდენ. თუ ქართლში გარდმოიყვანეს და
აქ გაისყიდა, ან აქაური ერთმანეთს მიჰყიდეს, სამ მინალთუნს
მსყიდველი და სამს მინალთუნს გამსყიდველი ბატონს ვერ დააკლებს;
ზეითაც დაგვიწერია. და მთაზედ ტყვის გამსყიდველ-მსყიდველთან
კელი არა აქვს ტყვის მებაჟესთან.

როა. ტუთხუჩისათჳს.

პირველზედ გამორჩეული ცხუარი გ, თოხლი ბ, ტუთხუჩი-
სა პირზედ ჩეფიჩი ა; ამისი ათის თავი სამი წილი ტუთხუჩისა
არის, მეოთხედი სალთხუცისა და მდივნებისა.

რობ. ტაშირზედ აირდარბეგის კეობის რიგისათჳს.

ამათ აძეს: ბატონის ღალა შვიდისაგან ერთი, საბატონოდ უნ-
და კნან გუთანზედ დღე გ, მკა, გალექუა, ჩამოტანა, ბაშმალი აბასი
ორი, მოკელეებს შაური ორი, ფურზედ ერბო სტილი ე; საშო-

– 83 –

ბაო-სააღდგომო ზროხა ოთხი, ცხუარი ცხრა, ერბო ლიტრა თერთ-
მეტი, საქურიო წარი, (იავ) კოდი იქიური თორმეტანი არის,

(იევა) საბატონო ია.

როგ. ტაშირის მოურავისათვის.

ტაშირის მოურავისა ფურზედ ერბო სტილი ბ; თავის-გასამ-ტეხლო წარი, გასამყრელო კარგს გლეხზედ ზროხა, დაბალზედ ცხტარი, კომლზედ პური და ქერი კოდი გ; ნაცუალს კომლზედ კოდი ერთი; ბატონის მოსავლის ათის-თავისა მოკვლეებისა არის, მალის ორის შაურიდამ. – ტაშირის მალისა ათი შაური თავზედ აღ-ღება: ორი აბაზი ბატონისა არის, ორის შაურისაგან ნახევარ-შაუ-რი სალთხუცისა და მდივნებისა, და შაურ-ნახევარი მოურავსა და მემალესა.

ტაშირის ჯასადრისა კომლზედ პური კოდი ნახევარი, ქე-რი კოდი ა; ბატონის თერთმეტის-თავსა რაც დადგეს, ოთხისაგან ერთი სალთხუცესა და მდივნებსა, სამი მოურავმან და ჯასადარმან გაიყონ.

როდ. ურბნისის რუს გამომღებთათვის.

ურბნისის რუ საქაშეთიდამ შინდელთ გამოიღონ, იქიდამ სა-ქაშნელთ და თვალად-უბნელთ შირშაბნის საყდრამდინ, იმას იქით ვარიანელთ, სასირელთ და არაშენდელთ რიოსის თავამდინ გამოი-ღონ; იმას აქათ გორის გზა რომ მლაშის-წყალს შეეყრების იქამ-დინ; იმას აქათ ურბნელთ უნდა გამოიღონ.

როე. უმისა და მოხარშულის ზროხისათვის.

ძროხა რამდენიც დაიკლას, თავები მეჯინიბეებისა, კისერი მეჯო-რისა, მკერდი თუშმლისა, საპარავი მზარეულებისა, თირკმელი აუშ-ტრისა, გულ-ღვიძლი საკლავის მეცხტარისა.

– 84 –

როკ. მოხარშულისათვის.

მოხარშულის ძროხიდამ ერთი საკაჭკაჭე სუფრაჯს; ერთი ნაჭერი დავთარხანაში, თითო ნაჭერი თუშმლებს, ერთი ნაჭერი ძროხისა მზარეულს, ერთი კანჭი იასაულლებს, თითო კანჭი ქუაბის ამწევს მუშას.

როზ. ფუტკრის რიგისათვის.

აბულა შვილისათვის რამდენი სხვა თაფლად აწერია და მიგვი-ბარებია, იმდენი სკაზედ ჩარეე ნახევარი სანთელი ჩვენს ქარხანაში მოაბაროს, და სხუა ნაყარი თაფლი, ზიანი და სარგებელი მისი არის. ჩვენი თავნი ფუტკარი კი ნუ მოიშლებს.

როჭ. ფეშქაშის მოკვლეთათვის.

ფემქაშის ქარხანა; ფემქაშნიკის ქაიხოსრო; ფემქაშის თავლი-
დარი ლორელი ფარსადანა.

როთ. ფემქაშნივისისათვს.

რაც ფემქაში მოვა, ის დასწერს, რაც სარხათი ჰქონდეს. ის
ჯამაგირი, ულუფა დღეში ერთი ლიტრა ღვინო, ექვსი შაური, ერ-
თი ფისოსი ქონი, ერთი ფარჩა, ჯორცი ერთი ლიტრა, ქერი რა-
საც ქარხნის ხარჯს დასწერდეს იმის განაცემის დუშალიკისა; რაც
თავლიდარს ერგების, იმის მონახევრეა.

რჰ. ქსნის ერისთვს მამულისათვს.

ქსნის ერისთვს ყმა გამომღები და თარხანი რმწ; ამისი თარ-
ხანი ნდ, გამომღები ჟდ; ქათმით სხუა გამომღები, საბალახე

– 85 –

თუ რაც ფერი როგორც ზემო ქართლსა სძეს, ისრე იმას.

საამილახოროს და საერისთოს კოდის-პურის გამომღების კომლის
ჯუშალი სჟე; ამისგან ქალაქს უნდა ჩამოიტანონ საკომლო რნა;
გორს უნდა მოიტანონ საკომლო პე; კიდეც გორს უნდა მოიტანონ
გორის ზურის სარი, საკომლო ნი; საკომლოზედ სარი კონა.

ქსნის-ჯეველთ აქუსთ ულუფა, როდესაც ბატონი სალაშქროდ წაბ-
რმანდება კვრაში ჯარი ა; ცხუარი ბ; მარილი ლიტრა ა; ღვინო
საპალნე ბ; ფქვილი საპალნე ბ.

ასრევე არაგვის ერისთვის კაცებსა აქუსთ.

აგრეთვე ავალის შვილის კაცებს სადგრელებს აქუსთ.

რჰა. ქალაქის მალის გარიგებისათვს.

მალი პირველზედ ახალს მალის გამომღებს რომ დავთარში
ჩააგდებენ, იმის ნახევარს მალს გამოართმევენ, რომ სამი აბასი იქ-
ნების, და მთელი მალი თავზედ ექვსი აბასი არის. ამ ექვსის აბა-
ზისაგან ხუთი აბასი სახელმწიფო არის, და ის ერთი აბასი ასრე
გაიყოფა: შაურ-ნახევარი მელიქისა არის, შაურ-ნახევარი მამასახლი-
სისა, ნახევარ შაური სალთხუცისა, ნახევარ შაური მდივნებისა. ამ
მელიქ-მამასახლისის კერძთან თორმეტი მინალთუნი გარდაკვეთით
ვეზირს აქუს. რომელიც მალის გამომღები კაცი დაბერდების, ასრე
რომ მოგება აღარ შეეძლოს, იმისთანას მალი აღარ ეთხოვების.

რჰბ. ქალაქის სატყევეს ხარჯისათვს.

ქალაქს საური და ტყვის ჯარჯი არა ჰსძეს. მაგრამ რამდენსაც
ბედნიერის ჯელმწიფის ფემქაშს გაისტუმრებენ, ვინც ქალაქში სახ-
ლობან, ასი თუმანი ბატონს უნდა შემოაწიონ.

– 86 –

რპგ. ქალაქის აღწერისათვის.

შვდს წელიწადში ერთხელ მოხდების, კომლზედ ორი შაური ასამწერლო არის. ვისაც ბატონი უბრძანებს და დააწერინებს, ეს ორი შაური იმისი არის, სხუა მოხელეს ამაში კელი არა აქუს.

რპდ. ქოდავის რიგისათვის.

სამს წელიწადში ერთხელ ჩობანბეგი უნდა წავიდეს და დათვალოს, გალადარს რაც ცხუარი ჰყუანდეს, ან ვისიც ერიოს, ცალცალკე დაწეროს, ვისიც ერიოს საკელდობ ანუსხევდენ. თუ ვინიცის გალადარი წავიდეს სადმე და იმისი ცხუარი დარჩეს, მუთაჯირი იმის ქოდავს ნუ დაგვიკარგავს და აიღებდეს. და თუ იმ გალანდრის ნარევი ცხუარის პატრონი და ცხუარი წავიდეს სადმე, იმას არ ვიყაბულებთ, იმ ქოდავს გალადარს უკლებლად გამოართმევდენ.

დასამთველო სამს წელიწადში ასზედ რვას შაურს ჩობანბეგი უნდა აიღებდეს. ამას გარდაისად ქეჩაბაშს ემახიან – ექუსს შაურს ყოველს წელიწადს პირეულზედ ჩობანბეგს უნდა მოსცემდენ; და პირზედ ყოველს წელიწადს ორს შაურს მუჯათირს მოსცემდენ. საბატონო ქოდავი აიღების ცხუარზედ ერთი შაური; ამისი ათისთავი რაც დადგების, სამი წილი ჩობანბეგისა არის და მეოთხედი სალთხუცისა და მდივნებისა: ნახევარი სალთხუცისა არის და ნახევარი მდივნებისა. ეს ბატონის ქოდავი სამ დაფაათად იქნებოდეს: ერთი წილი ამ თავიდამ გამოიღონ, ერთი წილი მთაზედ რომ ავიდნენ, და ერთი წილი მთიდამ რომ ჩამოვიდნენ. აქედამ ბატონის თეთრიდამ ვეზირს აქუქს ყოველს წელიწადს თორმეტი თუმანი.

– 87 –

რპე. ქვთ-კირის ლილოს დებულებისათვის.

ამეს საბატონო: ერთის სამეხრეოს შენახუა, მისი ჯუნა, თესვა, მომკა, მოტანა, გალეწვა. გუთანზედ ორი დღე ჯუნა, მისი ნაჯნავის შემუშავება, ღალა დღიურზედ კოდი ა; მართებული საბალახე; პირის-თავი, ნახირის-თავი, საშობაო ცხუარი ა; ერბო ლიტრა ა; ქათამი აგრეთვე სააღდგომო ამესთ, საქურიო ჯარი. ქვთკირის ლილოს მოურავს რამდენიც გუთანა არის, ერთს დღეს უხნან, უთესონ მოუმკონ, მოუტანონ, გაულეწონ; კომლზედ ერთი კოდი პური და ქერი, თავის-გასამტეხლო, გასამყრელო ქვითკირის ლილოს მამასახლისისა, ქვითკირის ლილოს ნაცუქლისა.

რპვ. სომჯითს რომელსაც ალაგს არის ქორის ბუდისათვის.

ქორის ბუდე არის

| ატუცის ბუდე.

| თრთაშუის ბუდე.

სომჯითს ჯონჯლის ბუდე. ფეთხინის ბუდე ანდიკა. ჯინშურის ბუდე. ფიფიჩანის ბუდე.	სოსნის ბუდე. ჩორათანის ბუდე. ვარახორის ბუდე. საბის ბუდე. დეღეჭტნის ბუდე.	ნადვალეთის ბუდე. ხანძოვარის ბუდე. ხუჯაბის ბუდე.
--	--	---

რპზ. ღვინის მოსავლის რიგისათვის.

ღვინის მოსავლისა ასრე იქნებოდეს: სოფელზედ რასაც ჩვენს საკასოს დასთულის, მოსავლის ალაგს ჩვენი მესთულებე წავიდოდეს, იმ სახასოებში ყოველგან ჩვენნი მოკელენი ასეთს მემარნეს დააყენებდენ წლითი წლად რიგით, რომე ქეთხუდა და ღვინის შენახვის მცოდნე იქმნებოდეს. ჯერ ზურისას დასწურევდენ და კოჟორზედ

გამოგზავნიდენ; მერმე მესთულებე და მემარნე ამას იქმოდნენ, რაც იმ სოფელში ან კულუხი ან თარხნის სათხოვარი, თუ სხუა შენაწერი ღვინო რაც სოფელს შევარდეს, თოჯი რომ ქნან, სადაც კარგი ვენახი იყოს და კარგი ღვინო გვარობდეს, რომ ჩვენმან მემარნემ ირჩიოს და მოინდომოს, ის ჩვენთვის დაწურონ და ჩვენთვის წაიღონ. თუ რამ მოკელის და ან სასოფლო ტკბილის კარჯი შევარდნილიყოს, მერმე იმათ მისცემდენ. ჩვენი მემარნე ქვევრს კარგად გაარეცხინებდეს, შეაფერვინებდეს. რა ხან ჩვენს ქარხანაში ითხოვონ, მეღვინეს მემარნე მოაბარებდეს, ნახოს თუ ან წყალ-ნარევი, ან ქვევრის გემოვანი, ან უტელობით წამკდარი იყოს, ის ღვინო გამოართუან და ერთი იმთონი მემარნეს სხვა წართვან თავისი. მესთულებემ თუ მოხელემ ეს ჩვენი ბრძანება მემარნეს არ გაუგონა, მაშინვე მოგვახსენოს. თუ მეღვინემ წაახდინოს, იმან ზღოს; თუ მემარნეს წაეხდინოს, იმან ზღოს.

რპწ. მეფის დამარცხებისა და მცხეთას წასვენებისათვის.

მეფეს რომ დაუმარცხდეს რამე, მცხეთა დამარხონ. ქალაქიდან რომ წაასვენონ, სომჯით საზარათიანოს სარდარმა უწინ იმათ უნდა ასწიონ საკაცესა, დიღმის წყლამდის იმათ უნდა წაასვენონ. დიღმის წყალს იქით, დევის ნამუხლამდინ ამილახორმან და მისმან სასარდლომ უნდა წაასვენონ. დევის ნამუხლს იქით ხიდამდინ ბატონის დროშის კაცმან. კიდს იქით საყდრამდის მუხრანის-ბატონმა, არაგვის ერისთავმა და ქსნის ერისთავმა და მისმან სასარდლომ. რასაც ალაგს მიიყვანონ, გზა ულუფით უნდა გაზომონ: ისე ამ გზებით უნდა წაასვენონ. სარდლებმან თავის სასარდლოს კაცებს ზარი უნდა ათქმევინოს, საკაცეს რომ სხუა და სხუა კაცი გამოეცუალოს,

ჭირის-უფალთან მოვიდნენ და ზარი ჰსთქვან; და მერმე ცამეტი მეორე სარდარს რომ გამოეცუალოს, კიდევ ჭირის-უფალთან მოვიდნენ, ზარი ჰსთქვან და იმათ დაისვენონ.

რბთ. ყორიასაულისათვს.

ყორიასაული: საგინასშვილი ბეჟან. კიდევ საგინასშვილი ბეჟან. სააკაძე მერაბ. გლურჯიძე ტარიელ.

რჟ. ყაფიჩებისათვს.

ყაფიჩაში თურქისტან. თუმანის-შვილი ფირან. თუმანის-შვილი ავთან- დილ. შაველას-შვილი ალა- დვერდა. შანაზარას-შვილი გი- ორგი.	ოქროს მჭედლის-შვი- ლი დათუნა. ყაფიჩი გილაქი პაპუნა. გლურჯიძე ზაალ. თურქისტანის შვილი ბეჟან. თულას-შვილი იასე.	ყორდანას-შვილი შერ- მაზან. ბაგრატა. მარიანას-შვილი ფარ- სადან. გლურჯიძე მანუჩარ. დალაღას-შვილი იენუქა. ზავარა-შვილი ბახუტა.
--	---	--

რჯა. ყორჩიბაშისათვს.

ამილახორის შვილი ბარძიმ. საგინას-შვილი ფარე- მუზის შვილი. სააკაძე იორამის-შვი- ლი. საგინას-შვილი გორ- ჯასპის შვილი. ყორჩიბეგაშვილი ბა- რათა.	საგინას-შვილი საამის შვილი. გლურჯიძე შალვას შვი- ლი. იესე ყარაბუდახის შვი- ლი. საგინას-შვილი ქაიხოს- როს შვილი. სააკაძე ზურაბ. რევის-შვილი გიორგი.	გიორგი ყორჩის შვი- ლი ბეჟან. გლურჯიძე გლურჯიძის ძმისწული. ვარლა ოღლი უსუფა. ელის უზბაშის ძმა. ხალიფოღლი აბდულა. ჯავანშირი დარგაყუ- ლი.
---	---	--

რჟბ. ყალიონ-ყორჩებისათვს.

ყალიონ ყორჩების თავ- ლიდარი. გაბრიელა.	ყალიონ ყორჩი. ინდო.	ყალიონ ყორჩი ბიძი- ნა. პეტრე.
--	------------------------	-------------------------------------

რჟგ. ყავაჩებისათვს.

ყავაჩი სეფიყულა.	ყავაჩი დოლა.	ყავაჩი რევაზას-შვილი
------------------	--------------	----------------------

რჟდ. ყველისათვს.

რაც ჩვენს აუშხანაში ყველი დაიხარჯებოდეს, და ან საშარბა-
თოში ყველი და მაწონი მოუნდებოდეს, ჩვენის ცხვრის მოსავლი-
დამ ნაზირმა გაურიგოს და იქიდან ხარჯონ.

რქე. ყაბების რიგისათვის.

ბატონის წინ დასადგმელის ყაბისათვის უნდა მიეცემოდეს ერთის ყაბისათვის ბრინჯი ლიტრა ბ; ჯორცი ლიტრა აი *) ერბო თუ ჯალასი იყოს, ლიტრა ბრინჯზედ ჩარეჟი ა; და თუ ჯალასი არ იყოს, ჩარეჟ ნახევარი. ჩილავისათვის ყაბისა ბრინჯი ლიტრა ბ; შესაწვავი ქათამი ე; შესტრანგისათვის კვრცხი კე; ჯაჯვი ჩარეჟი ა; ერბო ჩარეჟი ა; შამ-ქაბაბს ერბო ჩარეჟი ა; ქათმის ყაბს ბრინჯი და ერბო. აგრეთვე თუ ვარიობა არის, რვა ვარია. თუ ვარიობა არ იყოს – ქათამი ე. მუთანჯის ყაბს ბრინჯი და ერბო, აგრეთვე ერბო, აგრეთვე ჯორცი ლიტრა აი; ზაფრანა მისხალი ბ; ქიშმიში ნახევარ-ჩარეჟი, ნუში ნახევარ ჩარეჟი, თაფლი ნახევარ ჩარეჟი, მმარი ერთი ჩარეჟი, ბატკნის ყაბზედ ბრინჯი და ერბო აგრევე და ერთი მრთელი ბატკანი.

*) ნიშანი ესე აი არის ნახევარი ($1/2$). აქ აი ითქმის: ლიტრა ერთი და ნახევარი. გამომც.

– 91 –

ამაებს მასალა როგორც მართებული იყოს, ნაზირი შეიტყობდეს და ისრე გაურთიერდეს. იასნის ყაბი სავსედ და მართებულად მოვიდოდეს, აგრევე ბორანისა, და მისი აში როგორც მართებული იყოს, საჯერგოს ყაბზედ ლიტრა ნახევარი ბრინჯი, ჯორცი ლიტრა ა; ერბო აგრევე; ყაბზე მარილი ჩარეჟი ა. მარხუა თუ იყოს, ერთს ყაბზედ ბრინჯი ლიტრა ორი; ნოგოზი ნახევარ-ლიტრა, ქიშმიში ნახევარ ჩარეჟი; ჩილავს ბრინჯი. აგრევე ჯიზილალა შესაწუავად ნახევარ ჩარეჟი; მოხარშული ჯიზილალა ყაბზედ ჩარეჟი სამი. ცერცვი და მუხუდო თითოს ყაბს ლიტრა აი; შექამადად ბადიაზედ ლიტრა აი; ნიგოზი ლიტრაზედ თითო ჩარეჟი, მარილი ნახევარ ჩარეჟი, ხახვი ლიტრაზედ ერთი ჩარეჟი, ერთს ყაბზედ მოკარშული თუ უმი დ; ერთს ყაბზედ სათალი წყვილი ე; ერთს ყაბზედ მოხარშული თუ უმი ზურგიელი ბ; ბოლო ერთს ყაბზედ გ; ბოლამასათვის ერთს ბადიას იანი ლიტრა ერთ ნახევარი; ლავაში ჩარეჟი ორი.

ამ საქმლიდამ უნდა დაუსხან თუმშლებს რომლისაგანაც უნდოდეს თვთოს ამაღს თვთო ყაბი; დავთარხანაში ერთი ბოშყაბი ოსტატს; თასი საყას ერთი თეფში, აუშტარს ერთი თეფში, მეშეშეს, *) სალთხუცის კაცს ერთი თეფში.

რქვ. ყაფნის რიგისათვის.

ყაფნის რიგი ასრე არის: ფქვილზედ, ქერზედ, ბრინჯზედ, შაბზედ, წაბლზედ, ფეტვზედ – ერთს საპალნეს რომ ასწონენ, საპალნეზედ ბისტს გამოართმევენ; ბამბის ცალზედ ერთს შაურს; ენდროს ცალზედ ნახევარს შაურს. აგრევე მატყლზედ, თაფლზედ, ერბოზედ ნახევარ-შაური, საყათის ცალზედ ერთი შაური; გეჩანბამის საპალნეზედ ბისტტი; რკინის საპალნეზედ ბისტტი; ზეთისხილის საპალნეზედ შაური; ძროხაზედ შაური; ცხენზედ აბაზი; საკედარზედ ორი შაური. ეს

*) სხვას ნაწერში: მ ე შ ე შ ე ს ერთი თეფში.

ყავანი ხან ორმოცს თუმნად და ხან მეტ-ნაკლებად იჯარით აიღების ხოლმე. ამისი რუსუმი ათის-თავი აიღების; ნახევარი სალთხუცისა არის, და ნახევარი ვეზირისა და მდივნებისა. ვეზირი და მდივნები შუა გაიყოფენ; მერმე ამისს ნახევარს მდივნები გაიყოფდენ.

რჟზ. ყასაზხანის იჯარისათვის.

არის ქონი ლიტრა სამი ათას ხუთასი ლიტრა. ამისი იჯარადარი აიღებს ძროხის ტყავზედ ორს შაურს; ცხური და თხა რაც დაიკულის, იმისი ტყავიც იჯარადრისა არის, თვთო შაურად დაბაღს მისცემს. ამისი რუსუმი არის ქონი ლიტრა სამას ორმოცდა ათი.

რჟწ. ელის კაცისაგან ყარაიის ჯელგისათვის.

ელის-კაცს ჰსძეს დავთარზედ ცხენ კეთილი კაცი, და ქვეითი კაცი ვერ დააკლდების, თავისი აღსაყალი იმისი განაყარი სახლის-კაცი და ნოქარი.

რჟთ. ყარაიის კონისათვის.

ყარაიის კონს რაც შევსება მოუნდების, ელის კაცმან უნდა ქვით შეავსოს; ყარაიის მეყორულისა.

ს. ყაიყულს რამდენი სოფელი აშენებულია, ან რამდენი ნასოფლარი, ან რომელი რომლის სამოურაო არის მისთვის.

მისირას სოფელი სამოურაოდ მზეჭაბუკს.	წყაროს სოფელი ყალფანის შვილს ოთარს.
-------------------------------------	-------------------------------------

ხუცის სოფელი ქეშალუ ხოჯას. მარქარას სოფელი დურმიშხანს. სააკას სოფელი ალიხანას. ყაზი სოფელი ფირმადის შვილს შანაზარას სოფელი სარდრის შვილს რამაზს. ყაზანჩი საგინას შვილს ბესპაზს. ფერცხლუ საგინასშვილს ფარემუზის შვილს. გოლის სოფელი ყაფლანისშვილს ოთარს. ოქსუზიგ ამავე ოთარს.	დინარიზას სოფელი აბედინას შვილს. სარქისას სოფელი გოგიბასშვილს. ბანო სოფელი როსტომს. დერძლო სოფელი ხალილას. შეუკერის სოფელი აზიზასშვილს. სატანას სოფელი ვეზირს. ბეგქამთი გივ მდივანს. კირაკოზას სოფელი მანუჩარს. სელიმას სოფელი მერაბაღას. ტაშქორფი ვეზირის ძმას. დუგაზას სოფელი მოლა აბდუ-
---	--

<p>ყურუჩაივ ოთარს. ფანოსას სოფელი ამავე ოთარს. ქვემო-ოთლუ საგინაშვილს ბეს- პაზს. ზემო ორთლუ ფირ-მამადას. მელიქბეგას სოფელი მანუჩარას ფირ-მამადას სოფელი უზბაშს. თიქმა-ტაში შარაფადინას. თოფალს სოფელი ფაატასი აშულის სოფელი ნურას. ბანჯარკუტი ამიროღლი ალიყუ- ლასი</p>	<p>ლასშვილს. ხატის სოფელი ოთარ მდივანს ჯიგრაშენი დოლენჯისშვილს. მონათის სოფელი ფარასი. ყალაჩის სოფელი მამუდას. აუშენებელი ყაიყულის ნასოფლა- რი ყორყორა. ნასოფლარი რძიებისა. კიდევ იქივ ნასოფლარი ა, ანა- ჯოლოლისა. ტბის გარემენო ნასოფლარი ექვსი.</p>
---	---

**სა. ყაიყულის სამოურავოსი, მეფის გიორგისაგან
გარიგებისათვის.**

ასრე არის განაჩენი, რომელიც აქუს: მოურავისა არის სამი ფოხალი პური, სამი ფოხალი ქერი. კომლის თავს წელიწადში უნდა მოსცენ, რომ იქნების სამი კოდი; საჩექმე თუ იმავე ალაგის კაცმან ქალი წაიყუანოს ექვსი შაური მოურავს, და ორი შაური ნაცუალსა. და თუ სხვის ალაგის კაცმან წაიყვანოს, სამს აბაზს მოურავს მისცემდეს, და ორს შაურს ნაცუალს. გასამყრელო კარგს გლახზედ

მოურავს ერთი ძროხა; მცირეს გლახზედ ერთი ცხტარი. ნაცუალს ცხტარი, ვისაც ძროხა გამოუვიდოდეს აბაზსა და ვისაც ცხტარი გამოუვიდოდეს ორს შაურს მისცემდეს. თავისგასამტეხლო ხუთი აბაზი. მოურავს კბილის ჩაგდებინებისათვის ოცდა ათი შაური. ვინც ბოზობა ქნას – ხუთი მინალთუნი, ფურზედ ერბო ლიტრა ა. ქურდობა თუ საქართველოს მამულში შეაჩნდეს, შვიდეულად აზღვევინოს მოურავმან და ერთი ორად პატრონს მისცეს, სხუა საბატონოდ მოვიდეს. თუ სხვის ქვეყნის ქურდობა შეაჩნდეს, ერთი ორად აზღვევინონ, ერთი პატრონს მისცენ, და ერთი საბატონოდ მოიყუანონ. მოურავმან ძროხაზედ აბაზი გამოართვას საიასაულოდ, და რაც საბატონოდ მოვიდეს, ხუთის-თავს იმისგან მოურავი აიღებს. საჯდელზედ თითო შეგდებაზედ ერთი ჩარეჟი ზეთი მოსცენ. მოურავი ორასს ცხტარზედ თითოს შიშლიგს აიყუანდეს; საქურიო ძროხა ბატონისა არის, ცხტარი მოურავისა. ჩვენს სამსახურზედ მოურავს ულაცს ათხოვებდნენ.

სბ. ყულარაღასისა გარიგებისათვის.

ყულარაღასის ჯამაგირი თორმეტი თუმანი; ბატონს თავს დაადგებოდეს; ვინცა ვინ საპატიო კაცის შვილი ყული იყოს, ბატონს თავს დააყენოს, რიგზედ მართებისად იმსახუროს; იქნება ასეთი ყულიც, რომ დიდს მეჯლისში არ დაიყენებოდეს.

<p>ყორჩიბეგას შვილი ბა- რათა. სააკაპე ზურაბ. რევის შვილი გიორგი. ყორჩიბაშის შვილი ბე- ჟან. ჯავანშირი დარგაყული.</p>	<p>საგინასშვილი. კიდევ სააკაპე. საგინასშვილი გორ- ჯასპის შვილი. ალიოლი ელიაზა. ყარაოლი უსუფა. კიდევ საგინასშვილი.</p>	<p>გლურჯიძე შალვას შვილი. ყარაბუდახის შვილი იესეს შვილი გლურჯიძე უზბაშის ძმა. ხალიფოლი აბდულა.</p>
---	---	--

- 95 -

სგ. შავარდნის ბაზიერისათვის.

<p>ბაზიერი ნასიბლუელი მამას შვილი. მურადოლი მუსა. ახიჯანოლი ბაირამა. ასანოლი მაჰმად. ალიხანოლი სარი- ველი.</p>	<p>ალიოლი ყურბანალი. ველიოლი ისმაილა. მახსუთოლი ისმაილა. მაჰმადოლი მუსტო- ფა. შამადოლი ყუზანა. ჰასანოლი ჰასანა.</p>	<p>ფიროლი აუზიზა. ამირველიოლი ასანა. ვედიოლი აშურა. ალავერდოლი შავე- რდა. ბაირამოლი ყურბა- ნალა.</p>
--	---	--

სდ. შათირებისათვის.

<p>შათირი ასკარა. გიორგი. სურამელი შათირი.</p>	<p>კიდევ შათირი იმისი ძმა. გურიული გიორგი. მოქალაქე თამაზა.</p>	<p>შათირი ხადანგა. კავთის კეველი შათირი. გრიგოლ.</p>
--	---	--

სე. შანიშინის დევანხანის რიგისათვის.

თუ ბატონმა შანიშინის დევანხანაში მეჯლისი ბრძანოს, ერთი ეშიკადასბაში, ორი ბოქოულთხუცესი, ორი სოიბათ იასაული, ერთი აბდარბაში, ოთხი აბდარი, სამი მეგოდრე, ერთი სუფრაჯი, ორი ფარეშთხუცესი, ოთხი სუფრაქეში, ორი თუშმალი, ერთი მეღვინეთ-უხუცესი, ერთი პირის მეღვინე, ერთი შიგამდეგი, ხუთი სხტა მეღვინე, ერთი ბატონის ყალიონყორჩი, ორი სხტა ყალიონ ყორჩი, როგორც ამას ზევით ეწეროს, ისრე იმსახურებოდნენ. – თუ ბატონმა შანიშინის დევანხანაში მეჯლისი ბრძანოს, იმისთვის უნდა გაკეთდებოდეს ფლავი ყაზი თექვსმეტი; ამისგან სამი ბატონის წინ დასადგმელი, და ცამეტი ყაზი საჯაროთ, მისის აშითა და ბორნითა, ძროხა ორი.

- 96 -

სვ. შპეტის გარიგებისათვის.

შპეტობა ცხტრისა, ძროხისა და ჯოგისა ყაიყულას შვილის იმანვერდისათვის გვიბოძებია. უიმისოდ ანგარიშს ნუ იქმონენ, შემოდგომაზე და გაზაფხულზედ ჩვენის კარის მოკვლეთ ანგარიშს მოსცემდნენ. ყველისა და მატყლისა ოცის-თავი იმისია, ჯოგიდამ

ყოველს წელიწადს თვით კვცი.

სზ. შაქრისათვის.

საშარბათოში ქარხანაში რაც შაქარი, ნუღლი, საჭმლის მასალის იარაღი მოუნდებოდეს, სალაროს ნაზირმა – გილანის გერაქ-იარაღის დააბაროს, თავრიზიდან დაიბარებდეს, რაც მოგვინდებოდეს.

სწ. შავარდნის ბუდეებისათვის.

ნიჩბისის შავარდნის ბუდე, თავით ბოლომდინ, ნიჩბელთ შეინახონ; კავთის-კევს შავარდნის ბუდე ქუათა-კევს წინამძღუარმა შეინახოს და მიაბაროს ვისმე და კაცს დააყენებდეს, და თუ დაიკარგვის, და ან არ იბუდებს, საქუათაჯეო კაცი ყოველს წელიწადს ორ მთავარს შავარდენს იყიდდენ; კლდე-კარის ბუდე იქივ ყავაჯანებმა, იქ მანგლელის სოფელი არის, იმათ და გუდელთ შეინახონ; წითელ კლდის ბუდე და ბეგციხის ბუდე ფიცელთა და საყვარელთ შეინახონ; კრკონის ბუდე კრკონელთ შეინახონ; აბუხალოს ბუდე და გილიკის ბუდე გევეძინელთ ებაროს; თრეღვის ბუდე თრეღველთა და ერთობით ჯვედურელთ შეინახონ; ნემვის ბუდე სტანა შვილს ებაროს; იმათ და ნემველთ შეინახონ; ახალ-დაბის ბუდე სალმანის შვილმა და ახალ-დაბელთ შეინახონ; სატკიურის ბუდე ზემო გუფთის

– 97 –

ბუდე, ღვერცევის ბუდე, კომკას ბუდე – ეს ოთხი ბაადურის შვილმა იოსებმა შეინახოს; ჩაფთარანის ბუდე ჯაოელთ ოსებმა უნდა შეინახონ; სვერის ბუდე სვერელთ შეინახონ. ეს ბუდეები რომელიც რომლის სოფლისათვის მიგვიბარებია, იმათ ასრე შეინახონ, რომ კარგ გუარად თუალი დაიჭირონ, რიგისად კაცს დააყენებდენ. რაერთიც ალაგი ამ ოთარმა ბუდის გარეშემო გაჩვენოსთ და გითხრასთ, იმდენი ალაგი ყორულად შეინახეთ. იქ ნურავინ გაივლის, ნურც ხეს მოსჭრიან. სადამდის ჩვენი ბაზიერი არ მოვიდეს, ნურცავინ ბუდეში ჩაეკიდება, ნურც კვერცხს ნახვენ, ნურც ქულას ნახვენ; შორიდან თვალი ეჭიროს. რახან ჩვენი ბაზიერი მოვიდეს, იმან ანახვინოს; რაც იყოს, იმან ამოიყვანოს. ვინც უჩვენ-ბაზიეროდ ნახავს და ჩაეკიდების, შვიდეულად ვაზღვევინებთ. ეს ბუდე ვისაც აბარია და დაგვიწერია, ესენი კარგად გაუფრთხილდნენ და დააყორულონ, რომ შავარდენმა იბუდოს. თორემ შავარდენი თუ არ იბუდებს, რამდენიც ბუდე არის, ბუდის-თავს ყოველს წელიწადს ამ სოფლებს ოროლს მთავარს შავარდენს ვასყიდვინებთ; იცოდენ, არას გზით არ ვაპატივებთ. ახლა რომ შავარდენს ვართმევთ, კლდე-კარიდამ შავარდენს ბ; საჯავახია-ნოდამ ბ; თრეღვიდამ ბ; იმერ-კევიდამ ბ.

სთ. შულავრისა და თეთრ-სოფლის ბატონისა და მოჯელეთ გამოსაღები საკომლოსათვის.

ამეს ბატონისა კულუხი – ორი პატრონს, ერთი ბატონს; ღალა ხუთი პატრონს, მეექვსედი ბატონს; მალი მამულიანზედ თავზედ ხუთი

აბასი ბატონს, ორი შაური სამოკელო; ბოგანოზედ ათი შაური ბატონისა, ორი შაური სამოხელიო; საშობაო ძღვენი ძროხა ა, ცხტარი ა, *) ღვინო საპალნე ბ, კვერცხი რ; ნახირის თავი წარი; საბალახე ცხტარისა და ღორისა პირის-თავი; ზურის მუშაობა; სარის

*) სხვას ნაწერში ცხვარი ია.

– 98 –

მიტანა; კოჟორზედ თავისას ულაციოთ სამოცის საპალნის ტკბილის მიტანა; კოდის-პური, თავეთის კულუხისა და ღალის ნახევრის ქარხანაში ჩამოიტანს: ხუთი დღე გლეხისაგან გუთანზედ ჯუნა, მორწყუტა, ფარცხუტა, მომკა, გალექვა, ზიდვა და ჩამოტანა; ფურზედ ერბო, ახალ-ნაშობს ბერწზედ ნახევარ ჩარეჟი; ისრიმი ლიტრა რმ; ყიზყალის კონის ქვის ჩაყრა; ნაჯბადინლუს რუს სათავის კეთება; ჭალის რუს ქვეშ თუ დასთესონ, პურისა და ქერისა, ფეტვისა, ბამბისა დალა ექვსზედ ა ბატონსა; თუ ჩალთუკი დასთესონ, ასრევ დალა; ბოსტანზედ სამი აბაზი; თუ ვინმე შულავრის ბოლოს თათარი დასახლდეს და ზამთარი დაჰყოს თუთნჯაკი კომლზედ სამი აბაზი; თუ ვინმე გარეშე იქ ცხტარი დააყენოს, პირზედ ერთი ცხტარი, ძროხაზედ ორი ფული, ღორზედ პირზედ ერთი; მარნის რეცხა, ქათმის ბარება, საქტრიო, წელიწადში კომლზედ თვთო შაური საბატონო მოგროვდების, – ამისაგან ხუთი აბასი მოურავისა არის; ბატონი რომ აიყაროს, ათი ცხენი უნდა მოიყუანონ, ან მისი ქირა შულავრელთა; ამას გარდა სამი ცხენი თეთრმა-სოფელმა, ან მისი ქირა.

შულავრის მოურავის სარგო: შულავერში რაც გუთანი იყოს, ერთი დღე უხნან, დაუთესონ, მორწყონ, მოუმკონ, მიუტანონ, გალექონ; საწნახელზედ თვთო კოკა ტკბილი; შობის ძღვენი საპალნე ღვინო ა, ძროხა ა, ცხტარი გ, მისი ქათამი, კვერცხი; ასრევე კიდევ ალდგომის ძღვენი.

მოურავი რომ მივიდეს, ასრე დახვდებოდენ: ორი ამფა ერთს დღეს, ოთხი ერთს დღეს; ექუსი ერთს დღეს, რაც მოუნდეს, ისრე ასტან, აჭამონ ცხენით კაცამდინ; ასრე იქმოდენ, რამდენჯერ მივიდოდეს მოურავი. რა ხან რიგი გათავდეს, თავით ბოლომდინ კიდევ ასრე მოირიგონ. მაგრამ მოურავი ნურც ცუდმადათ მალ-მალ მივა, ნურც ბევრს ხანს დადგების. თუ არ მივიდეს მოურავი, ამ დებულებას სხუა-

– 99 –

გნიდამ ნუ ჰსთხოვს და ნურც წაიღებს; თავის გასამტეხლო ხარი; ძმა რომ ძმას გაეყაროს, ხარი; თუ ვინმე ან იქაურმან, ან სხუაგნიურმან ქალი წაიყუანოს, ექუსი შაური; წელიწადში ულაციო ათხოონ ქალაქამდინ, კოჯრამდინ, ყარაიამდინ, საბარათაშვილომდინ; კვამლზედ თვთო კვერცხი ყაჭი ვისაც ჭია ჰყუანდეს, მანჯანიკზედ თვთო სტილი აბრეშუმი, თუ მოვიდეს, – თორემ ნუ ჰსთხოვს; წელიწადში კომლზედ თვთო შაური რომ მოგროვდების, იმისგან ხუთი აბასი; ერთი საპალნე ნესვი თემობით ქალაქს ჩამოუტანონ. რაც ქურდის საზღაური დადგების, ხუთის-თავი. მალის გამომდებმან თავზედ თითო შაური; სასთულო პური მოურავს და მესტუ-

ლეს, პური დღეში რ; ღვინო ჩაფი იბ; ქერი კოდი ბ;
ცხტარი ხსნილში ა; ქათამი რამდენიც კაცი გამასპინძლდეს
იმდენი; მარხტაში თევზი და სამარხო მიიტანონ, საშობაოსა და
საადღგომოს ძღვენს ქალაქს ჩამოუტანდნენ; თარხანი საწნახელზედ
ცალს ტკბილს მოსცემდეს; რასაც აზნაურშვილს ვენახი ჰქონდეს,
შულავერში საწნეველზედ ცალი მისცეს, და აზნაურშვილის ყმამ
კოკა ა; საქტრიო ცხტარი არის. – შულავრის ნაცტლისა: საწნახელზედ
ორი ჩაფი ტკბილი მოყალნემ უნდა მისცეს და ორი ჩაფი თარ-
ხანმა; ვინც გაიყაროს, ნახევარ ცხტარი; ქორწილის მქმნელმა აბასი;
ვინც ყაჭი დაიჭიროს, ერთი კვერცხი ყაჭი; აზნაურ-შვილის ვენახი
რაც შულავერში იყოს, ორი ჩაფი ტკბილი, აზნაურ-შვილის ყმამაც
ორი ჩაფი ტკბილი მისცეს. – შულავრის მელიქის სარგო: საწნაველ-
ზედ ტკბილი ჩაფი ვ; გუთანზედ პური კაბიწი ა; თავზედ ნახევარ
შაური. – მესტტლისა საწნახელზედ ტკბილი კოკა ი. – შულავრის მამა-
სახლისის სარგო: რაც გუთანი არის თარხანს გარდა ერთს დღეს
უხტუნენ, ერთს დღეს უმკიან, ერთს დღეს უზიდვენ; საწნეხელზედ
ორი ჩაფი ტკბილი; ქალის წაყუქანაზედ აბასი ა; ვინც გაიყრების

– 100 –

ნახევარ ცხტარი; ვინც ჭიას შეინახავს – ერთი კვერცხი ყაჭი. – მამა-
სახლისისა, წასადრისა და ნაცტლისა: კომლზედ ქერი ლიტრა გ; ათე-
ულზედ ღვინო თუნგი ა; რაც ბატონს ერგების, იმაზედ ვისაც შე-
ემლოს ბურვაკი, ვისაც არ შეემლოს, ქათამი, ხარშო მისის პური-
თა. – მემალეს პური თავზედ, ღვინო ლიტრა აი; ქერი თავზედ ლიტ-
რა ა; კომლზედ ქათამი ა; ესეც მემალისა, მამასახლისისა და ნაც-
ტლისაა. – გუთნისა, მკისა, ხვნისა, ზტრისა მისაცემი ხარჯი ასრე
მიეცემის: ნახნავს და მოსავალს დახედოს სალთხუცესმა და ნაზირმა
და ისრე მისცეს. შულავრის ზტრის სამუშაოდ პური კოდი ე; ღვი-
ნო საპალნე კ; მუშა ტუნაში, მკაში, ლეწვაში, პური კოდი მგ.

სი. ჩელიექის ბაჟის რიგისათვის.

თავრიზის ფარჩაზედ თუმანზედ ათი შაური არის, აქლემით
მოვა, ცხენით; კიდევ დავთრიდამ საყათის აქლემის საპალნეზედ ოც-
დაშვიდი შაური; ცხენის საპალნეზედ თტრამეტი შაური; ურდვარის
ფარჩისა, აქლემით არის თუ ცხენითა, საპალნეზედ თერთმეტი აბასი;
აბრეშუმში თუ აქ მიზანში ასწონეს, ბათმანზედ ერთი აბასი, და თუ
საპალნეობით გავა, აქლემის საპალნეზედ ცხრა მინალთუნია. ბანზის
საპალნე, აქლემს ჰკიდია თუ ულაყსა, საპალნეზედ ორი აბასი არის;
თუ ღარიბი კაცი მოიტანს, ერთი შაური მუმრიბანა არის. ენდროს
საპალნეზედ ორი აბასი არის; აქლემისაზედ და ცხენისაზედ ერთი
აბასი. ერბო ან თაფლი ეკიდოს, აქლემზედ ორი აბასი და ცხენზედ
ერთი აბასი ბაჟი. წინდის საპალნეზე აქლემზე ათი შაური, ცხენ-
ზედ ხუთი შაური; მატყლზე აქლემზე ორი აბასი, ცხენზედ ერთი
აბასი. ბრინჯი, რკინა და ან შაბი რომ ეკიდოს აქლემზედ სამი
შაურია და ცხენზედ ორი შაური. მარილის საპალნეზედ ერთი შა-

ური, და ამისა ნახევარ შაური მოურავისა არის. ქიშმიშის აქლემის საპალნეზედ ლიტრა ნახევარი, ცხენის საპალნეზედ ერთი ლიტრა; თამბაქოს საპალნეზედ აქლემზედ ლიტრა ნახევარი, ცხენზედ ერთი ლიტრა; ზეთის საპალნეზედ ერთი აბასი, და მუშრიბანა ნეხევარ-შაური; ორაგულის საპალნეზედ ორს მთელს აიღებენ, ერთი ბატონისა არის და ერთი მოურავისა და მელიქ-მამასახლისისა; გელაქნურის საპალნეზედ თორმეტი აიღების, რვა ბატონისა არის და ოთხი მოურავისა და მელიქ-მამასახლისისა; ხმელის თევზის ურემზედ თვრამეტი შაური აიღების, ამისი ერთი მარჩილი ბატონისა არის, და ექვსი შაური მოურავისა და მელიქ-მამასახლისისა; ჩვენის მოქალაქის აბრეშუმისა და ფარჩის საპალნეზედ სამ-სამი აბასი მუშრიბინა აიღების, რამდენიც საპალნე იქმნების.

მოურავის სარგო: ფარჩის საპალნეზედ სამი აბასი არის, საყათის საპალნეზედ ცხრა შაური; ბანბისაზედ ცხენზედ ორი შაური, აქლემისაზედ ცამეტი შაური; თაფლზედ, ერბოზედ, მატყლზედ, ენდროზედ, წინდაზედ – ამეებისა აქლემზედ ორი შური, და ცხენზედ ერთი შაური; რკინაზედ, ბრინჯზედ, შაბზედ – საპალნეზედ თვთო შაური; ურუმის აბრეშუმის აქლემზედ სამი აბასი, ცხენზედ ექუსი შაური, ამისგან აბაზის თავს ერთი შაური დედოფლის მებაჟისა არის და ორი ბისტი მოურავისა. ჩელიექზედ ამეს, რომე მებაჟემ უნდა აიღოს, მთაზე ან ყაიყულის მოყუანილი ტყვე ურუმიდამ ჩვენმა თათარმა თუ ქართველმა რომ იყიდოს, სამი მინალთუნი და ერთი აბასი ტყვის თავს მსყიდველს გამოერთმევის, და თუ ვინ-იცის მთაზედ ჩვენის ქვეყნის თათარი თუ ქართველი აიყვანს და მიჰყიდის ვისმე, ორი თავი ბაჟი უნდა გამოართვან, რომ იქნების ექვსი მინალთუნი და ორი აბასი.

სია. ჩარფა ნაზირისათვის.

ჩარფა ნაზირისა: ჯოგიდამ წელიწადში კვცი ერთი, ბატონის სატამაზლუხეს ცხტარის ჰასილის ოცის-თავი.

სიბ. ცხტრის შემოსავლისათვის, რომელ არს საბალახე.

ცხტარის შემოსავლისა ასრე იქნებოდეს: რასაც მკარეზედ მობალახენი გარიგებულნი იყუნენ და მისს დროს წავიდოდენ, ჩვენს ნაზირს მეცხტარეს ჰსთხოვდენ და თან წაიტანდენ; საბალახეს რომ დაუთუთლიდენ, რაც გვერგებოდეს ცხტარი, თხა, ბატკანი თუ თიკანი, მეცხტარეს დააჭერინებდენ. მეცხტარემ დადალოს და იმასვე ებაროს. დალი სალთხუცის კაცს ებაროს. რა ხან მეცხტარემ მოიყუანოს, მესაკლავეს თუ მოაბაროს, მეცხტარეს კარგი აშოვნიონოს; თუ მესაკლავეს მოწონებული მიაბაროს და მერმე ან ქარხანაში და მეუღლუფეს ავი საკლავი მისცენ, ისრე მესაკლავეს უყონ. მობალახე და მოხელენი თავეთს ათის-თავს მეცხტარიდამ ნუ

აიღებენ: იანგარიშონ და თავეთი წესი ერთის მჭრიდამ აიღონ. ბატონის საბალახეს გარდა ასზედ ერთი შიშლიგი, ერთი საკლავი აიღონ. საკლავი მობალახისა, სუფრაჯისა, სალთცხუცისა და მდივნების კაცებისა არის. შიშლიგი მობალახისა და სუფრაჯისა არის. საკლავი ბატონის ცხტრიდამ არც ერთი არ უნდა დაიკლას, საკლავიდან და შიშლიგიდან უნდა ჭამონ. მობალახემ მანისს, თიბათვეს თავისი ანგარიში უნდა მოსცენ, თვარამ მობალახობა დაგვიდებინებია; ვინც უსამართლოდ აიღოს ჯარიმაც არის.

სიგ. ციხის ბაღებისათვის.

ციხის ბაღებისა და სალთაგრის ბაღებისათვის ორი დღე ჰსწერია ოთხშაბათი და ხუთშაბათი, რომ ამ ორს დღეს ამათვიონ

– 103 –

უნდა იდინოს. აწ ეს წიგნი ამ ციხისა და სალთაგარის ბაღის პატრონებისათვისაც გვიბოძებია, რომე უჯეროთ წყალი არ ადინონ და ჩხუბი არ მოუხდესთ, ასრე იქმოდენ. ოთხშაბათსა და ხუთშაბათსა ამათ რომ წყალი მოეცემოდეს, ამ წესით გაიყოფდენ: ვისაც ბაღები ციხის იქით, ან სალთაგრისაკენ ჰქონდესთ, ძველი თუ ახალი აშენებული, ან მამად-ყულასი, ან სხვს თათრისა თუ სომხისა, ყველანი დიდობით და ცოტა ცოტაობის რასათით გაიყოფდენ და ისრე ადენენ; ვინც უჯეროთ წყალი ჩაუგდონ, თორმეტი მინალთუნი ჩვენთვის ჯარიმა გამოართუან.

სიდ. ძმრისათვის.

ძმარი ბოლნისს კოკა იე; შულავერს კოკა იე; დილომს კოკა ი.

სიე. ჭამის ღვინისათვის.

ღვინისა ასრე იქნას: რომელიც მეულუფეს მიეცეს, იმას ნაზირი შეიტყობს, და მეჯლისისა და სუბაობისა შიგნით თუ გარეთ ჩვენს სუფრაზედ რაც ღვინო დაიხარჯოს, იმის დახარჯვა საღვინის თავლიდარისთვის გვიბრძანებია. სურები გამოწყული იქონიოს; რამდენიც სურა დაიხარჯოს, სურაში რამდენი ლიტრაა, ის შეიტყონ, და რასაც სახლში რამდენი კოკა დაიხარჯოს, იმას თავლიდარი ნაზირს შეატყობინებდეს; ისრე მუშრიბს დააწერინებდენ.

სივ. ჭალის მწუანვილისათვის.

ასრე გარიგებული არის: რაც გაღმა ჭალის ბაღები იყოს ან ბატონისა ყმისა, ან გაცემულისა, ნასყიდი თუ უსყიდი, ბაღის პატრონმა ჩვენის ქალაქის დიდის ბაღისათვის ოთხი კარგი მებაღე თა-

– 104 –

ვის ულუფით და ჯამაგირით ყოველს წელიწადს დაგვიჭირონ და ჩვენის ბაღისათვის აყურებინონ. რომელნიც კათოლიკოზის ყმანი მოქალაქეთ რომ ხარჯის მესამედში უდგანან, ისრე რომელსაც კათალიკოზის ყმათ ბაღი ჰქონდესთ, იმ რიგად სხვათ ბაღის პატრონებთ. ამათის ხარჯის მესამედს მოუდგებოდენ, როგორც ბაღი ჰქონდესთ იმ ანგარიშით; კიდევ ესე ჩვენს ქარხანაში ყოველს წელიწადს თვრამეტს კონას ყოვლის ფერისაგან მისის ბოლოკით მოსცემდენ. რომელსაც ბაღის პატრონს ამ ხარჯში გამორევა არ უნდოდეს, გასასყიდელს მწუანვილს ნუ დასთესავს, და ნურც ვარჯში მოუდგებოს. თუ დასთესოს ნესვი, საზამთრო, კიტრი, ლობიო, ბადრიჯანი, ნიორი, თავი-ხახვი, კომბოსტო, ჭარხალი – ამ რიგი რამ დასთესოს; თავისი საჭმელი და საყოფი მწუანვილიც დასთესოს, თორემ სხუას კი ნუ დასთესავს. ამას გარდაის, გამოლმა კრწანისის ბოლოს რომ ბაღები არის, იმისი ასრე იქნას: იმათაც თავისი საჭმელი მწვანვილი და ეს ზემო რომ სახელდობ სხუა ბოსტნეული არის და დაგვიწერია, ესეები დასთესონ, და სხუას გასასყიდელს მწუანვილს ნუ დასთესენ; და თუ ვინ-იცის ამათს ბაღში გასასყიდელი მწუანვილი დასთესონ და ან გაყიდონ, თორმეტი მინალთუნი ჯარიმა გამოიღონ. – ძველიდგან გარიგებული რომ არის და მინბაშს ქალაქის კარზედ ასე უღიათ: აბრეშუმის საპალნეზედ შაური, ფარჩის საპალნეზედ ნახევარ-შაური, ბანბის საპალნეზედ ბისტი, საყათზედ ფული ორი, თამბაქოზედ ნახევარ-შაური, მარილის საპალნეზედ ფული, თაფლზედ ორი ფული, მატყლზედ ერთი ფული, თევზის საპალნეზედ ბისტი, გასასყიდელს ცხუარზე ასზედ ორი შაური, ცხუარი რომ გამოვა პირზედ ცხუარი, ცოტას ცხუარზედ ბატკანი.

– 105 –

სიზ. ხილისათვის.

ხილის საქმე: რაც საზამთრო იყოს, საზამთროდ შეინახევდენ. საზაფხულოს ზაფხულში ხარჯევდენ. აგრეთვე გორის ბაღისა მოვიდეს, ქალაქის ბაღში კიტრს დასთესდენ, ნესვი და საზამთრო ბაჟიდამ მოვა, ის დახარჯონ.

სიწ. ხილის ბაჟისათვის.

ნესვის საპალნეზედ ოთხს აიღებენ. ამისგან ერთი ჩელიეკზედ აძეს, ერთს მოურავი და მამასახლისი წაიღებენ, ორი საბატონო არის, და ამისი იჯარა ექვსი თუმანი არის, რუსუმი აგრეთვე, ამისას აიღებენ.

სით. კმელის თევზისათვის.

კმელი თევზი ისრე რვა თუმნისა ბაჟზედ, როგორც მართებულია, მეთევზემ აუშხანაში მიაბაროს.

სკ. კევის-თაგების რიგისათვის.

ვევის-თავებისა ასრე გაგვირიგებია: წელიწადში ერთხელ შე-
მოივლიდენ, თვითონ ბატონის კაცს მუშრიბად წაიყვანდნენ, ათის-
კაცისა და ათის ცხენის მეტს ნუ წაიყვანს. სოფელში რომ მივიდეს,
იმ დღეს კვამლად ყველამ ძღვენი მიუტანოს. კვამლად თვითონ საღ-
ვინე ღვინო, სამი პური, ერთი ქათამი, ერთი ლიტრა ქერი – ესე-
ნი მიუტანონ. მეორეს დღეს თუ ქურდი იპოვნონ, იმ სოფელში
ქურდს ჩაუდგნენ, თორემ გაეცალოს, საზღაური რომე აზღვევინოს.
თუ საქონელი საბატონოს კაცის შვილისა იყოს აზნაურ-შვილისა,
ექვსი პატრონს, ერთი ვევის-თავს; თუ გლეხისა იყოს, ერთი ორად

– 106 –

გლეხს, ერთი ვევის-თავს, ოთხი ბატონს. რაც ბატონისათვის დად-
გებოდეს, იმის ათის-თავს სალთხუცესს და მდივნებს მისცემდენ, ვე-
ვის თავს ველი არა აქუს. ვევის-თავმა როგორც ისამართლოს, იმის
სამართლის წიგნს მივსცემთ, ისრე მოიქცნენ. ვევის-თავის მუშრიბის
სარგო ქურდს რამდენის ძროხისა გაუვიდეს, იმდენი აბასი მუშრი-
ბისაა. თუ ქურდმა დაიფიცოს, ძროხაზედ აბასი გამოვა, იმისი ნა-
ხევარი ვევის-თავებისა, ნახევარი მუშრიბისა; ამასთან სხვას კაცს ვე-
ლი არა აქუს. მუშრიბმან ვევის-თავთან უნდა ჭამოს, სხუას ძღუნის
ათის-თავი მუშრიბს უნდა მისცენ.

სკა. ჯარჩებისათვის.

როგორც სარხათი აქვსთ, ისრე ჯამაგირი აიღონ, ბატონის
მეჯლისიდან საჭმელს მისცემდენ. გარეობაში პური და თვითონ ცხე-
ნის ქერი, და იქნების სამსახურზედ დააყენონ. იმათი სამსახური
ეს არის: დოლას მოვიდოდნენ, კარზედ იდგნენ; როგორც ველ-ჯო-
კიანი, ისრე გარედამ კაცს დაითხოვდნენ; მეჯლისთან შესასვლელი
ველი არა აქვსთ. ბატონის ცხენს შეჯდომაზედ უმაღლ შესხდებოდ-
ნენ, და ჯარს შესხდომას დაუძახებდენ. ცხენის შეჯდომაზედ გაი-
ყოფოდნენ: ნახევარი აქეთ და ნახევარი იქით დადგებოდნენ, ჯარს
სწორედ ატარებდენ, თავს სწორად სიარულს დაუძახებდენ. სანა-
დროში ჯელგას დაუძახებდნენ, გამოაგროვებდენ, გაარიგებდენ. ეგ-
რევე რომელი რომლის დროშისა იყოს, იმისს სარდარს იახლე-
ბოდენ და მისს საქმეში დაუძახებდენ და დაუჯერებდენ. ბა-
ტონის ცხენს შეჯდომამდი ყველანი ბატონთან მივიდოდნენ.
მერმე თავ-თავის დროშაზედ წავიდოდნენ. ქეშიკის დროს ქეშიკს
დაუძახებდნენ.

– 107 –

სკბ. კელმწიფის ტყვის კარჯისათვის.

უნდა გამოიღონ ერთობით სომჯითის აზნაურშვილებმა ბედ-
ნიერის ყეენის საფემქაშო ტყვის კარჯი თუმანი თურამეტი.

წინ-წყაროელთ საკომლო ჟუ; ბოგანო ივ; დიარაშვილების
ბოგანო ვ; მირზა შვილის ბოგანო ა; საკვამლოზედ სამი აბასი,

და ბოგანოზედ ორი შაური, იქნება თეთრის ჯამი თუმანი ოვ, აბა-
ზი გ.

ქვემო-ბოვნელთ თუმანი ოგ.
შუა-ბოვნელთ თუმანი ოგ.
გამოდმა ნახიდურელთ მინალთუ-
ნი. – დ.
ოფრეთელთ მინალთუნი იბ.
შულავრელთ და თეთრ სოფელთ
თუმანი ოგ.
დურნუკელთ მინალთუნი იბ.
დიღმელთ თუმანი ოვ მინალ-
თუნი ვ.
სამშვილდელთ სახასომ აბასი ვ.
სამშვილდის კრწანისმა მარჩი-
ლი ვ.
ეკლესიელთ თუმანი ოა.
გატეხილ კიდელთ თუმანი ოვ.
ტაშირზედ აიდარბეგმა მამასახ-
ლისიანთ მინალთუნი ით.
ურუტმა მამასახლისიანთ მინალ-
თუნი ზ.
ბოკა ცხორას მარჩილი ბ.
ლაჯვარდს მარჩილი გ; შაური . . . ბ.
გომარელთ მარჩილი ლბ.
ურტეკანმა მარჩილი თ.

საბატემ მარჩილი ი.
სამეხრეომ მარჩილი ია.
არწივანამ მარჩილი დ.
თეზმა მარჩილი ივ.
თელუს მინალთუნი დ; შაური იწ.
პალუყაის მინალთუნი ვ.
ყათირულს მინალთუნი ვ.
ყიზილ ყირათმა მინალთუნი . . . ბ.
აღტაშმა მინალთუნი ე.
ოქრომჭედლის სოფელმა მი-
ნალთუნი დ.
ველათს სოფელმა მინალთუნი გ.
იაიჩიმ აბასი ვ.
დიდუბელთ მინალთუნი წ; შა-
ური იდ.
სააკას-ლილომ აბასი თ.
ქვითკირის ლილომ მინალთუ-
ნი ვ.
იქნა ყველას ჯამი, ორმოცდა თექვს-
მეტი თუმანი, ხუთი მინალთუნი
და ორი შაური.

უნდა გამოიღონ ბედნიერის ყეენის საფემქაშოს ტყავის ჯარჯი:

პატარა ოლთისმა მარჩილი დ.
მაჩვთამ მარჩილი წ.
ზემო ანთასმა მარჩილი იწ.
ლოშომ მარჩილი ბ.
ქვემო ანდრაპმა მარჩილი თ.
თეთრ-წყარომ მარჩილი წ.
ავლადამ მარჩილი იბ.

ცრიცამ მარჩილი იბ.
ბოჟანომ მარჩილი თ.
დიდმა ოლთისმა მარჩილი ვ.
ემანმა მარჩილი იდ.
კარწახმა მარჩილი ე.
კუკიამ მარჩილი ბ.

იქმნა ჯამი – თუმანი ოია; მარჩილი წ; მინალთუნი დ; აბასი გ.

დასტურლამალი სადედოფლო

პირველ მეფის გიორგისაგან განწესებული და შემდგომ-
მად მეფის ვახტანგისაგან განახლებით დამტკიცებული.

ა. სააღაპოდ მისაცემი მარიამ დედოფლისათვის.

მარიამ დედოფლისათვის მიეცემოდეს შვიდს საუფლოს დღეს: ცხტარი ა; ბრინჯი აი; ნახევარ კოკა ღვინო; პური კოდი ა.

ბ. წინამძღურისა და კარის მღუდელთ ულუფისათვის.

კარის წინამძღურას არსენს წელიწადში ჯამაგირი ხ; ულუფა დღეში წმინდა პური ა; საჯელგო ვ; ღვინო ერთი თუნგი; ცხენის ქერი კოდი კ; თევზი, ბრინჯი.

აგრევე მღუდელი დეკანოზი იოკიმე, გალატოზის შვილი გაბრელ, მარკოზ გარსევანაშვილი, იესე, ნაომ, იოანე, თეოდოტე; დიაკონი სვმეონ.

იოკიმეს დღეში ღვინო ლიტრა ა; სხუათ ი; შაბათს-კვირას პური აქვსთ ვ; ჯამაგირი თვთოს ძ; დიაკონს ც; ვინც სწირავდეს, იმ დღეს ბატონს სუფრაზედ იახლებოდეს.

– 110 –

გ. სუფრაჯის ულუფისათვის.

სუფრაჯს ღვინო თუნგი ა; პური წმინდა ბ; აგრევე ჯამაგირი ძ; ქონი თვეში აი; ჳეობიდან რამდენჯერაც თევზი მოვა ა გოდორი; საბარათას შვილოს სახასოს სოფლებიდან გომარეთ, წინ-წყარო, ბოლნისიდან და ოფრეთიდან შობა-აღდგომას თვთო ცხტარი, საბალახისა და პირის-თავის ათის-თავი ნახევარი მებალახისა არის და ნახევარი სალთხუცისა, მდივნებისა და სუფრაჯისა არის; სადიასახლისო ფურისა სპეტობა სუფრაჯისა არის.

დ. ეშიკალას ბაშისათვის.

ეშიკალას ბაში ორი ყოფილა: ერთი საგინას შვილი დურმიშხან. ულუფა დღეში ღვინო ლიტრა ა; პური წმინდა ბ; აგრევე ვ; ცხენის ქერი კოდი კ; ბედნიერს დღეში და აღების ღამეს საკლავი; ჯამაგირი ძ; თვითოს ესენი აქვს. ქონი თვეში ლიტრა აი. იასაული ამათი წავიდეს, და თუ სხუა, ამათ თავისი არ დაეკარგოსთ.

ე. ყაფაჩისათვის.

ყაფაჩი ელიარას შვილი დელუყარდაშ, ბოლნელი ოთარა. თვთოს ღვინო ლიტრა ი; პური დ, ჯამაგირი ც, რაც საიასაულო მოვა, ნახევარი ეშიკალას-ბაშებისა; ნახევრისაგან მესამედი ყაფიჩებისა, და ორი წილი იასაულებისა; ჳელის ასამართავი მეოთხედი ყაფიჩებს; ვინც წავა, მარჩილი იმისია.

– 111 –

ვ. იასაულებისათვის.

<p>იასაული ზაქარია. ნაბიჭვარი იესე. ელთარას შვილი გოდერძი. პაპუა. ურქმაზა. მანთაშას-შვილი ნოდარ. ქრცხინვალიდამ საღირას შვილი რამაზ ხაბარელი სეხნია. გივი შვილი ზუბიტა.</p>	<p>ხოსია არადეთელი ოთარა. ნაბორას შვილი ხოსია. ოსიაურელი ხუცის შვილი. ქრცხინვალელი ურია ყოფილი ნი- კოლაოზ. ახალდაბელი ჯმელას შვილი. იმერიძე ოთარ. ბაბუციძე თამაზ.</p>
---	---

ულუფა პური კ; შაბათს-კვრას თვთოს ღვინო ლიტრა ა.

ზ. მოლარეთხუცის რიგისათვის.

მოლარეთხუცის რიგი დღიური ღვინო ლიტრა ა; პური ლავა-ში ბ და მადაური დ; წმიდა პური ა; თვეში ქონი აი. ჯამა-გირი ძ; ქერი კოდი კ; დღეში საკლავი ა; ფეშქაშის დუშალიკი რაც მოვა, ნახევარი მოლარეთხუცისა და ნახევარი სალა-როს მუშრიბს და თავლიდარს, და ნახევარი მოლარეებს.

სალაროს მუშრიბი ალელი მერაბას შვილი მერაბა; ამას დღე-ში ღვინო ლიტრა ა; ლავაში და მადაური ბ; ქონი აი; ქერი კოდი კ; ჯამაგირი ძ; ბედნიერს დღეს და ალების-ღამეს დიდი საკლავი; მეჯლისში ბოშყაბი. აგრევე თავლიდარს. მოლარენი ალე-ლები.

ც. მეღვინეთხუცისათვის.

მეღვინეთხუცესი გლურჯიძე საამ, და ორი სხუა. ღვინო ლიტრა ა; ლავაში ბ; მადაური დ; ქერი კოდი კ; ჯამა-გირი ძ.

საღვინის თავლიდარი სამი, ღვინო ლიტრა ა; პური ა; ლა-ვაში ბ; მადაური ბ; ქონი აი; ჯამაგირი ცუ.

მეღვინემ სადგომებში ღვინო დაურიგოს; მეტიკის-პირემ სუ-ფრისათვის ღვინო მიიტანოს, კარზედ დადვას; მერიქიფემ სურები მოუტანოს, აავსოს და მიართვას.

თ. მეგოდრეთხუცისათვის.

მეგოდრეთხუცესი ყორღანას შვილი სულხანა, ალელი ზურა-ბას შვილი შიომ. პური დღეში ე; წმინდა პური ა; ღვინო თუნ-გი ი; ქერი კოდი კ; ჯამაგირი ძ; საბარათას შვილოს კოდის პურის ათის-თავი ნახევარი მეგოდრეთხუცესს, ნახევარი მეკოდის-პურეს.

ხაბაზები გომარეთიდამ და ოფრეთიდამ იდ; ამათ ულუფა და შაბათს ძროხის ტყავიც ამათ.

ერთი ხაბაზი პურს სადგომებში დაურიგებდეს, მეგოდრეთხუ-

ცესი პურს ჩამოურიგებდეს სუფრაზედ.

ი. თუმშლისა და სამზარეულოს ამალისათვის.

თუმშალი ამოანას შვილი უთრუთ, ოზბეგას შვილი დათუნა. ღვინო ლიტრა ა; ლავაში ბ; მადაური ბ; კვრის ძროხის ტყავი და მკერდიც; საპარავი მზარეულს; ცხურის მკერდ-კისერი თუმშალს და მზარეულს. ამალღებამდის რაც საკლავი დაიკლვის, ტყავი თუმშალისა და მზარეულისა არის; შესაწვავი ცხური თუ ბატკანი იყოს, ტყავი მზარეულებისა; კისერი მეჯორისა და წყლის მზიდავისა. ჯამაგირი ძ.

მზარეული დიდმელი გიორგი და ბერი, უფლის-ციხელი ავთანდილ.

– 113 –

აუშტარს ულუფა, ჯამაგირი ც, თირკმელი და ტყირპი რაც დაიკვლის; თუ ავი ერბო გამოართოს, იმან ზღოს.

მესაკლავე დიდმელი დათუნა; გენებას შვილი ბერუა. ჯამაგირი პური კოდი კდ; შაბათ-კვირას ღვინო ი; დათუნას წელიწადში ძროხა ბ; ბერუას ა. რაც საკლავი დაიკვლის ერთი მეთეფშეს, ერთი წაბაზებს, სხვა მესაკლავეს.

ია. მეთეფშეთ რიგისათვის.

მეთეფშენი ალელნი. ულუფა შაბათ-კვრას ღვინო თუნგი ი; პური, ჯამაგირი ც; ძროხას გარდა რაც საკლავი დაიკვლის, ტყავი ნახევარი მეთეფშეს, ამიტომ რომ რაც თეფში დაიკარგოს, იმან ზღოს.

იბ. ამბარდნისათვის.

ამბარდანთ პური კოდი ძ; ბაზმის ფასად პური კოდი ი; ღვინო ი. მოქალაქე სადედოფლო, მისცემენ ხ; კოდი ცხრა ლიტრად მიეზარება; ძროხა გ წელიწადში.

იგ. მხატვრებისათვის.

მხატვრებს თვთოს პური ბ, მადაური ბ და განწესებული შესაფერი ჯამაგირი.

იდ. ფარეშთხუცისა, ფარეშებისა და სხუათა მოხელეთათვის განწესება.

ფარეშთხუცესი თულას-შვილი იორამ. ულუფა პური დ; ღვინო ი თუნგი; ჯამაგირი სამი მინალთუნი. ამისი თავლიდარი და ფარეშები: ულუფა, ჯამაგირი ლ, ზოგს ჩქ; და რაც საბარა-

– 114 –

თას შვილოში ნახშირის თეთრს ფარეშები მოჰკრეფენ, ნახევარი სალთხუცესს და მდივნებს, და ნახევარი თავლიდარ ფარეშებს.

ქილიფდარი რჩეულას-შვილი პაპუნა. პური დ; ღვინო ი; ჯამაგირი ძ. საბარათას შვილოში რომ კომლზედ აბასი მოიკრიფება, ვინც მეჯინბეთხუცესი იქნება, იმისი მამული რ გამოიღებს.

მერიქიფე, ვინც საპატოს კაცის შვილი იახლება: პური დ; ჯამაგირი ზოგს ცუ, ზოგს მეტი, ზოგს ნაკლები ტანის-სამოსად.

აბდარი არის ოსიაურელი ტუსის-შვილი რამაზა, ურია ყოფილი ოთარა. ულუფა, ჯამაგირი საყოფი.

იე. მეჯინბეთხუცისა და სხუათა მოკვლეთათვს.

მეჯინბეთხუცესი იოთამის შვილი ბეჟან, აფურფათის შვილი ბეჟან. თვითოს ქერი კოდი კ, ჯამაგირი თვთოს ძ; ამათი მამული ბზის თეთრის თარხანია. რაც პირზედ ბატკანი მოვა, ნახევარი მეჯინბეთხუცებისა არის, და ნახევარი მეჯინბეებისა. ქეშიკის თარხანიც არის ამათი მამული.

ზინდრებს იარაღები აბარიათ. რომ აიყაროს ბატონი, ცხენები იმათ დაკაზმონ. თითოს ჯამაგირი ც.

შიგამდეგი არემის-შვილი ბიძინა, და სხვანი. ქერს ბატონის ცხენებთან აჭმევენ. ბატკანსა და ქათმის ძღვენთან წილი აქვსთ.

მეჯინბე ცერაძე და სხუანი.

მულარარი: დღეში ცხუარი ორი სუფრაზედ, ბატკანი და ქათამი.

- 115 -

ივ. მეკოდის-პურეთა და სხუა ეს გუართა მოსაქმეთათვს.

მეკოდის-პურე კარგს პურს აიღებდეს, ქრისტეს-შობის თვეს ანგარიშს გასწმენდდეს, თავის ქათმით. ერთს საკომლოს ოთხი კოდი არის, ამიტომ რომ ქერი რვა ლიტრა არის. აგრევე მესთულემ ქნას. აგრევე მებალახემ კარგი გამოარჩიოს, მესაკლავეს მიაბაროს, დადალოს, სალთხუცის კაცს ებაროს. თუ ავი საკლავი გამოიყუანოს, აზღვევინონ მოკვლეს. ერთის მჭრით აიღონ, მესაკლავეს ნუ გამოართმევენ. საბალახეს გარდა ასზედ ერთი საკლავია, ის სუფრაჯისა, სალთხუცისა და მდივნების კაცებისაა. აგრევე პირის თავზედ.

იზ. წინ-წყაროს გარიგებისათვს.

წინ-წყაროს სამეხრეო მეხრემ მოხნას, მანვე დაფარცხოს, წინ-წყაროელთ შემოზიდონ. ჯოდაბუნის ძნა, მომკა და ლეწვა ენაგეთმა, ახალ-შენმა, საღირაშენმა, ფარცხისმა, გოლთეთმა, მაწევანმა, მცხოვრეთმა, ჩხიკვთამ, ბელიამ, კრეთლამ, გორისმა, ეცომ, ორთა-შუამ, ირდას-უბანმა, კარამ, წრაუთმა, ოშეთმა, წინ-ვენახმა, ცხვრისმა, კობალამ, ერწომ, ფუტრევანმა, დადვალთამ – ამათ მომკონ და გალეწონ.

წინ-წყაროს ღალა: შვიდს ათეულზედ ერთი; ათეულზედ კოდ-
ნახევარი, სადაც ბრძანდება, იქ მიიტანონ. წინ-წყაროელთ სძეს:
წინ-წყაროს ცალიანს მალი ჩრ; აქედამ ხუთი აბაზი ბატონს და
უზალთუნი მემალეს; სასვიანო მარჩილი შვიდი, საშობაო ცხუქარი,
ერბო ლიტრა ზ; ძროხა ა; ქათამი პ; კვერცხი პ.

სააღდგომო: ცხუქარი ზ; ბატკანი ვ; ქათამი პ; კვერცხი ს;
ძროხა ა; საყველიერო ერბო ლიტრა ზ; ყველი ვ; კვერცხი ს;
რაც ბოლნისს ბატონის ზუარს ტკბილი მოვიდეს, კოჟორზედ მათ
მოიტანონ. როს ულაყი მოუნდესთ, ყოველთვინ მისცენ.

– 116 –

საბალახე, პირის-თავი, ნახირის-თავი, კბოიანს ფურზედ ერბო
ნახევარ-ლიტრა; ბერწზედ ჩარექი. აგრევე ქალაქის სამღებროში
ორი კაცი უნდა დადგეს რიგით მღებარხუცად. ვინც გარეშე კაცმან
ქტრივი გაიყუანოს, კარი ბატონისა არის.

მოურავისა სძეს კომლოზედ ს; მამასახლისს და მისს ყმას
გარდა, თარხანს და არ-თარხანს, თავის-გასამტეხლო კარი; გასამყ-
რელო ძნაზედ აბაზი ხუთი; საქტრიოზედ მარჩილი; სხუას სო-
ფელში რომ გათხოვდეს მარჩილი ერთი; ულაყი რიგით კომლოზედ
კი არა, ავკაცობის ჯარიმა; აგრევე სააღდგომო ცხუქარი ერთი
სასალთხუცო, ერთი სამოურაო, აგრევე საშობაო.

მდივნებისა სძესთ სააღდგომო ცხუქარი ორი, საშობაო ცხუქ-
არი ორი; სუფრაჯისა ცხუქარი თვით აღდგომას და შობას; ერთი ემიკა-
დასბაშს; ხოჯის სააღდგომო აბასი ერთი, საშობაო ერთი. ასევე თუშმ-
ლისა, ასევე მამასახლისისა. კომლოზედ წელიწადში მუშაობა ორჯერ; აგ-
რევე გასამყრელო ამესთ ამ ფასზედ, და სამ-ჩარექზედ აბასი ხუთი;
ორ ჩარექზედ შაური ათი, ერთს ჩარექზედ შაური ექვსი; ქვრივზედ
აბაზი ერთი, ქვრივს ვინც გარეშე კაცი წაიყვანს, ქალზედ ერთი
აბასი; ღალის პური ჩარექზედ შაური ერთი მამასახლისმა, ნაცტალმა
და მეღალემ უნდა გაიყონ, და ძღვენიცა.

ნაცტლისა კომლოზედ ნახევარ კოდი პური, საქვრიო საჩექმე,
გასამყრელო როგორც მამასახლისს, ისრე ნაცტალს; მეღალისა ნა-
ხევარ კოდი პური კომლოზედ.

იწ. შუა-ბოლნისის გარიგებისათვის.

შუა ბოლნისს: თავზედ მალი ჩრ; ეს უზალთუნი მემალისაა.
ღალა შვიდზედ ერთი ათეული, ათეულს ერთი კოდი გამოვა. სა-
მეხრეოსი ამ სოფელმა მკოს, ლეწოს; აზნაურშვილის ყმამ სამს

– 117 –

დღეს უნდა მკოს, ერთს დღეს ლეწოს. აგრევე ზვრის მუშაობა,
სარი თუ დაბარვა. იმ სოფელმა და აზნაურ-შვილის ყმამ სამს
დღეს ბარვა უშველოს.

კულუხი მეფის გიორგისაგან აწყვით: სამზედ ერთი ბატო-
ნისა; ახლა – ხან ისრე, ხან შეგდებით. ეს ღვინო თუ პური თემმა
უნდა მოიტანოს თვთანვე. სასვიანო მარჩილი ხუთი, სააღდგომო

ძროხა ერთი, ცხტარი სამი, ბატკანი ორი, ქათამი ლ; კვერცხი რ.

საშობაო ძროხა ა; ცხტარი გ; ერბო ლიტრა გ; ქათამი ლ; კვერცხი რ; საყველიერო ერბო ლიტრა გ; ყველი ბ; კვერცხი რ; ფურის ერბო ჯბოიანზედ ნახევარ ლიტრა, ბერწზედ ჩარეკი.

საბალახე პირის-თავი, ნახირის-თავი, ღორის საბალახე, ძმრის ტკბილი.

სალთხუცესს საშობაო ცხტარი ა; მდივნებს თვთო, სუფრაჯს ერთი; ემიკადას მესტუმრეს ს; ხოჯას ს.

ით. ოფრეთის გარიგებისათვის.

ოფრეთს: პირის-თავი, ნახირის-თავი, საბალახე, ღორის საბალახე, მალი ჩ; მემალეს რ; ღალა შვიდზედ. გუთნეულის მკა, ლეწვა, მოტანა, ბატონთან ბოლნისის ტკბილის ზიდვა, აყრაზედ ულაყი აჯილდის, ქერი, სასვიანო მარჩილი ხუთი, საშობაო ძროხა ა, ცხტარი გ, ერბო ლიტრა სამი, ქათამი იე; კვერცხი რ; სააღდგომო ძროხა ა, ცხვარი გ, ბატკანი ბ, ქათამი იე, კვერცხი რ, საყველიერო ერბო ლიტრა გ; ყველი ლიტრა ბ; კვერცხი რ. საქტრიო ჯარი ბატონს; ერბო ჯბოიანზედ ი; ბერწზედ ჩარეკი; სარდლის ბატკანი ა; მეჯინიბის ბატკანი ა; სალთხუცესს სააღდგომო-საშობაო ცხვარი თვთო, აგრევე მდივნებს თითო, აგრევე სუფრაჯს, ემიკადასს, ხოჯებს, მესტუმრეს, საშობაოდ ს თითოს, სააღდგომოთაც ს; ბისტი ხუთი სხუა არის; სანთელი ლიტრა ბი.

- 118 -

მოურავს ერთს დღეს უხუნენ, ულეწვენ, კომლზედ ულაყი და ორი კოდი პური; თავის-გასამტებლო ჯარი, გასამყრელო ჯარი, საქტრიო მარჩილი, საქორწილო მარჩილი და ჯევის-თავიც მოურავია.

მამასახლისს ერთს დღე უხვნენ, უმკიან, გასამყრელო ს; საქტრიო ს; საქორწილო ს; ჯუნას გარდა ნაცუალსაც ასრე.

კ. გომარეთის გარიგებისათვის.

გომარეთს გაზაფხულს ორს დღეს ხვნა; ორს დღეს ანეულისა მათვე მომკონ, გალეწონ; ღალა შვიდზედ ერთი, თვთანვე ჩამოიტანონ, ბოლნისიდან ტკბილი ზიდონ, ულაყი სადაც მოუნდეს; სასვიანო მარჩილი შვიდი.

საშობაო: ძროხა ა, ცხტარი ზ; ერბო ლიტრა ზ; ქათამი ლ; კვერცხი რ. აგრევე სააღდგომო და ბატკანი ვ; საყველიერო ერბო ლიტრა ზ; ყველი ე; კვერცხი რ. სალთხუცესს, მდივნებს, სუფრაჯს, ემიკადასს ცხტარი თითო. ჯოჯას, თუშმალს აბასი თვთო, ფურის ერბო როგორც სხუათ.

ძროხა აბარიათ, ნაშენი მისი, და ძროხის-თავს ლიტრა სამი. როსცა გამოვაბაროთ, როგორც ჯბოიანი მიგვიბარებია, ისე მოგვაბაროს. აჯილდის ქერი კოდი ლ; აგრევე სამარხოს თესვა. ბატი აბარიათ და წელიწადში იდ; კამბეჩზედ ერბო ლიტრა ვ; ეს კამბეჩი ზაქით უკუდავია, ვისაც აბარია.

ძველ გომარეთს ჯვნა, ლეწუა, მკა, სააღდგომო, საშობაო, საყ-

ველიერო – მოურავისა სძეს: რამდენიც გუთანია ერთს დღეს ხვნა, მკა, ლეწვა, კომლზედ სამი კოდი ქერი. ორი მოურავს, ერთი ნაც-
ტალს. გასამყრელო ჯარი, საქტრიო ჯარი ბატონს, მარჩილი მოუ-
რავს, საჩექმე მარჩილი, საშობაო-საადდგომო ცხტარი თითო, სა-
შობაო ერბო ლიტრა ა; აგრევე საყველიერო, კტერცხი ლ; კა-

– 119 –

ლოზედ ვარია ა; ერბო ქსანი ა; ქალაქს ჩამოუტანონ რაც ერგე-
ბა. ნაცტალს გასამყრელო ცხტარი, მამასახლისს კომლზედ შაური ა;
კიდევ კომლზედ პური კოდი ა; საჩექმეზედ ნ; საქტრიოზედ რ;
ნაცტალს რ. მეღალეს კომლზედ პური ა; ღალის ძღვენი, კოდის ქერი,
ცხენს უჭმიონ.

კა. დიდ-ბადისათჳს.

დიდ-ბადე აზარიათ, სამი კომლი თარხანია, და რასაც თევზს
დაიჭერს, გომარელთ უნდა ჩამოუტანონ, და მენავტიკე ჯამაგირით
დავიჭიროთ. ნესვი და სხტა ბოსტნეული ნაკიდურის თათრებმან
აკეთონ.

კბ. ურცევანის გარიგებისათჳს.

ურცევანს ორს დღეს გაზაფხულს, ორს დღეს ანეულს ჯვნა, მკა,
ლეწვა და ჩამოტანა ღალა შვიდზედ; ბოლნისის ტკბილის ულაყი და კი-
მოგვინდედევ სხტა რაც ბა; საშობაო კარგი ძროხა, ქათამი ი, კვერცხი მ,
ერბო ლიტრა გ; აგრევე საადდგომო. სალთხუცესს შობა-ადდგომას
ცხტარი თითო. საყველიერო ბატონს ერბო ლიტრა ბ; კვერცხი, ფურ-
ზედ ერბო ი; ბერწზედ + *); ბატი ზ; სამარხო; უხნან ბა-
ტონს.

საბალახე პირის-თავი, ნახირის-თავი, სადიასახლისო, როგორც
გომარეთ ისე ურცევანს. აგრევე მამასახლისს, ნაცვალს როგორც
გომარეთს; ბაშინჯალის თესვა იქიურს თათრებს აძეს.

კგ. ნაჯიდურის გარიგებისათჳს.

ნაჯიდურს თეთრი გაცემულია; ამის სარგებელში მუშა მოვა და
ზტარს იმით იმუშავებენ; სამეხრეო არის: იმისს ნახნავ ნათესს

*) ნიშანი + არის მეოთხედი (1/4). აქ ჩარეჳი.

– 120 –

საბარათას-შვილოს კაცი მკის, ლეწს: აბულმეჳი, ჭანდარი, დაღეთი,
შარქარელნი, რატევანი, და მოზიდვით ჭანდარი მოზიდავს, და
ცხნარი გაღეწს. თუ მოსავალი მოვა, კულუხს აიღებენ. მარაბდამ
და ჭაპალამ იქ უნდა იმუშაონ.

საადდგომო საშობაო როგორც სხვა, ცოტა ნაკლებ; საბა-
ლახე ცხტარისა, ღორისა, პირის-თავი, ნახირის-თავი, ერბო და

კვერცხი ყალანზედ. – საფიჩხულეს ანდრიელნი ჩასდგმენ. ხე-ტყეს სოფლიდამ ჩამოუტანენ თავეთ, და ბატონის მოსავლის ზიდვა; საქურიო ბატონისა. – ღალა ბანბისა, პურისა, ქერისა, ჯოდაბუნისა, რწყვა და ზურის თიბვა. – მოურავს თავის გასამტეხლო და აკვა-ცობის ჯარიმა; კომლზედ ორი კოდი პური.

კდ. ახალ-დაბის გარიგებისათჳს.

ახალ-დაბელთ საწყალკურთხეოდ სანთელი ლიტრა ე; სასვიანო მარჩილი ე; ქრისტე შობის მარხუაში თოთხმეტი გოდორი თევზი ქართველთ დაიჭირონ, ურიათ ჩამოიტანონ, და ორი გზა ბზობა-ხარებობას. ურიები რუისიდამ ღვინოს ჩამოიტანენ, ტივსაც ჩამოიტანენ; სააღდგომოდ ძროხა ა; კვერცხი; ბაჟი ურიას აბარია მარჩილი ოცი, ამისი ერთი მარჩილი ჯატისა არის; ნაჯირის-თავი, საბალახე, პირის-თავი. მოურავს კომლზედ ერთი მარჩილი; ორი მარჩილი, ფიჩხულისათვის, ბაჟის სათაოს აიღებს; ურიას კომლზედ თითოს ულაყს, ურიას თითოს ჩარექს სანთელს, და თვთოს ჯამს. რამდენჯერ თევზს ბატონისათვის წამოიღებდენ, იმდენჯერ შვიდს კოდორს მოურავისათვის წამოიღებენ; თავის-გასამტეხლო ჯარი, გასამყრელო ჯარი, საჩექმე მარჩილი. მამასახლისისა და ნაცუქლისა ულაყბაში რ; თავის-გასამტეხლო მარჩილი. გასამყრელო მარჩილი; ჯიხნისა მარჩილი; ურიის ქალი გათხოვდეს აბასი.

– 121 –

კე. ოსიაურის გარიგებისათჳს.

ოსიაურს სძეს ჭალაზედ დღიურზედ კოდი ბ; პურისა და ღვინის ბეგარა; სძეს მალი და საკლავი, სასვიანო მარჩილი ე; საბალახე, პირის-თავი, ნახირის-თავი; სოფელს ჯვნა, მკა, ლეწვა, სააღდგომოდ ძროხა ა, ცხტარი ბ; კომლზედ ქათამი; საშობაოდ ძროხა ა, ცხტარი დ, ერბო დ; სამარხო კოდი სამი; საქურიო ჯარი ბატონს, მარჩილი მოურავს, აბასი მამასახლისს, ნაცუქალს; მოურავს ერთს დღეს უხვნენ ფეტვს, ერთს ქერს, ერთს ანეულს; მომკონ, გალეწონ. მოყალნეს ორი კოდი, ზოგს პური, ზოგს ქერი, ქათამი კომლზედ შობა-აღდგომას; გასამყრელო მოურავს ჯარი; ნაცვალს, მამასახლისს ცხვარი.

სადიასახლისო ძროხები აბარიათ, როგორც სხუათ, ისე იმათ.

მამასახლისს ერთს დღეს უმკიან, ერთს უბარვენ, და სახასოს პურისაგან ცხრა კოდს პურს ჯამაგირად მისცემენ.

კვ. ალის გარიგებისათჳს.

ალს მალი ვენახზედ სძეს: საწყალკურთხეოდ სანთელი ლიტრა ე; სამარხო კოდი ზ; ნივრისათჳს ან ფასი და ან ლიტრა ზ; როსცა მოგვინდება, ღვინოსა და კვერნასა ვჰსთხოვთ.

ბაჟი თემმა ოთ, ცხრა თუმანი ზემო ქართლის სამღებრო-ზედ, ერთი ალელი კაცი უნდა იყოს, საქურიო ბატონსა.

მოურავს საქტრიო მარჩილი, კომლზედ ულაყი, კომლზედ ტკბილი კოკა ა; ბატონის ბაჟს გარდა ბაჟი ერგება, საჩექმეზედ მამასახლისს და ნაცტალს წილი. მამასახლისს საახალწლოდ აბასი;

– 122 –

ნაცტალს აბასი, ულაყბაში ნ; საიასაულო ნახევარი, გასამყრელო ჯარი მოურავს, მარჩილი ნაცტალ-მამასახლისს.

კზ. ქრცხინვალის გარიგებისათვს.

ქრცხინვალელთ გარდაკვეთით ქართველთ ტკბილი კოკა კწ; ღალა ექვსზედ ა; ბატონის ზუტარს ქართველები შეიმუშავებენ გაცემულ გაუცმელი; სააღდგომო ძროხა ა ქართველებს; ქათამი ლ; აგრევე საშობაო-საწყალკურთხეოდ სანთელი ლიტრა ზ; ზოგჯერ კვერნა შეეწერება, ქართველმა, სომეხმა, ურიამ უნდა გამოიღონ: რაც იქ მოსავალი მოვა, იმათვე ჩამოიტანონ. ულაყის თხოვნა, სასვიანო მარჩილი ზ; შემოდგომაზედ ფაცერი. სამარხო კოდი ც; საბალახე, პირის-თავი, ნახირის-თავი. – ბაჟი ბატონისა როგორც გარიგდეს, ორი იქიური კაცი დადგეს; საქტრიო ჯარი ბატონს. რუისის ქედს აქეთ და დირბის წყალს აქეთ, მეჯტრის ჯევის წყალს აქეთ, რეწას ზეით, ორსავ ლიახტზედ რაც მარილი გაივლის, ბაჟს ქრცხინვალის მებაჟე აიღებს; სასვიანოზედ, სანთელზედ, სააღდგომო-საშობაოზედ, სამარხოზედ რაც რამ ფერს შენაწერზედ. მოურავს ათის-თავთან ჯელი არა აქუს. – ზემო ქართლის მღებარხუცად ერთი იმათი კაცი უნდა იყოს. ქართველებმა სახასოდ თექვსმეტი გუთანნი ერთს დღეს ჯნან.

მოურავისა კომლზედ ტკბილი კოკა ბ; ნაცტალს ა; რაც ბატონის მოსავალი მოვა პური თუ ტკბილი, მოურავი და ჯასადარი შუა გაიყოფს ათის-თავს; თავის გასამტეხლო ჯარი მოურავს, აბასი ნაცტალს. ქართველებს კომლზედ ქათამი, სომეხსა და ურიას კომლზედ ულაყი და ორი შაურის ხამი. რამდენჯერაც მივა, დაუხვდენ. ბაჟის მეხუთედი, გასამყრელო ჯარი, ნაცტალს მარჩილი; ავ-კაცობის ჯარიმა მოურავს; მამასახლისს ვ კოდი პური, ვ ქერი ბატონიდან მიეცეს.

– 123 –

კწ. არადეთის გარიგებისათვს.

არადეთს სამეხრეო აბარია, რაც მოვა. ხერხეულიძის ყმა, ფავნელის-შვილის ყმა, იაღლუზის-შვილის ყმამ უნდა მომკონ, არადელთ მოზიდონ და გალექონ. ღალა ექვსზედ ერთია; ბეგარი კოდი ლ; მოყალნეს კულუხი მესამედი. სააღდგომო ტანა ერთი და ქათამი; აგრევე საშობაო. სამარხო კოდი გ; საბალახე, ნახირისა და პირის-თავი, საქტრიო ბატონისა. სოლოლას-შენი და ოქრო-მჭედლის-შვილის ყმაცა მკის.

მოურავს ერთს დღეს უხნან ანეული, ერთი ქერი მოუმკონ, გაულექონ; ერთი კოდი ქერი, ერთი პური, ერთი კოკა ტკბილი.

ნაცუალს ერთს კოკასა, სადაც სახასოში სამეხრეო არის, როგორც მეფისაში ჰსწერია.

ჴასადრებმა ენკენის-თვეში ანგარიში მისცენ.

კთ. რუისის გარიგებისათჴს.

რუისს ბატონის ზუარი ერთობით რუისელთ შეიმუშაონ. ჴოდაბუნი თემმა მოჴნას, მომკონ, გალეწონ და ჩამოტანითაც მათ ჩამოიტანონ. საადღგომო ცხუარი ა; კომლზედ ქათამი. ასეჴ საშობაოთ. ნიგოზი კოდი ა; სადაც ზვრები არის, ნიგოზი ბატონისაა.

ლ. ატენის ზვრებისათჴს.

ატენს არის ზუარი ბ; ხასადარი გლურჴიძე შალვა, მეზვრე ორი, მემარნე ერთი. ამ მეზურესა და მემარნეს აქვს ჴამაგირი თითოს ძროხა ა; პური კოდი ვ; თეთრი ჩუ; საფერავისა და\$

– 124 –

ნეხვის ფასი ჴარიდამ უნდა; სამუშაოცა, ამ ზვრებს მუშა ფავლენის-შვილის მამულიდამ, ოქრომჴედლის-შვილისა, და გოგორის-შვილის მამულიდამ.

ლა. გორისათჴს.

გორს სძეს მალი და ატენის ღვინის ულაყი; ზემო ქართლის მღებართხუცესი ერთი იმათი უნდა იყოს რიგით.

ლბ. ქალაქის დებულებისათჴს.

ქალაქს რომ სძეს მალი თავზედ ექვსი აბასი, ორი შაური მემალისა და ორი შაური მელიქ-მამასახლისისა, ხუთი აბასი ბატონისა. კოჴრიდამ რომ ბატონი წაბძანდება, სამასჴინძლო მარჩილი კ; აგრევე ქარხნის სახლები რომ დაიქცეს, – კედელი, თუ გარდალესვა მსუბუქი; სამუშაოც სძეს; ორი მღებართხუცად და ორი მეზაჴედ უნდა იყვენენ რიგით წლამდის თარხანნი ყოვლის სოფლის იჯარადარი; ჴარიმა ნაცუალმა უნდა აიღოს და ბატონის ქარხანაში მიაბაროს; და ყინულის თეთრი, როგორც სამეფოსა სძეს. მეთევზის უფროსს ორი თუმანი ქარხნიდამ უნდა მიეცეს და იმან დაურიგოს. მეთევზეს ნიხრზედ ჴმელი თევზი უნდა მოგვცეს.

ქუზაჴანის იჯარა მარჩილი კ; თევზის ნიხრი როგორც სამეფოშია, ისე. ბატონი რომ სხუაგან წაბძანდეს, ქალაქის სასაჴლის ქეშიკი ჴსძესთ.

ლგ. ელისათჴს.

ელის მოსავალი: ქოდავი ცხუარზედ შაური ერთი, მახტა კომლზედ შაური იდ; ოდუნ ახჩა რ; ნავროზანა სნ; ამისი შაური

სახლთხუცისა და მდივნებისა. ამ აბასზედ ათის-თავი აღარ აიღება; კომლოზედ ჰსძმეს ეთაზი ბატონისა.

ბრინჯის მოსავალი ჯავანშირიდამ ნახიდურს.

ელის აღალარი ხიდირა, ყაზი მაჰმადა, ალია, ემინა, ალი მურა-და, მოლა მუთი; ქოლაგირს ნაკიდურს ზილფა. ნავროზანას რომ მოიტანენ, იმათ კალათები მიეცემათ; მადათ კარჯიც შეეწერებათ.

ლდ. სამღებროსათვს.

სადაც სამღებრო არის, ქართლსა თუ საბარათას-შვილოში, თუ ყაიყულს, სულ სადედოფლო არის; სომხითს საბარათაშვილოს და ყაიყულის სამღებროები ქალაქის მღებართხუცის ჳელთ არის. და ზემო ქართლისა ცალკეა.

ლე. თევზისათვს.

რაც ხრამში სადედოფლოა, მარხვებში და ყველიერში თევზი შეეწერება.

ლვ. სამარხოსათვს.

ქრისტესშობის მარხუაში იალღუზის შვილის მამულიდამ მოვა ცერცვი კოდი ორი, ნიგოზი კოდი აი; ტყლაპი ლიტრა ე.

ერთობით ფალვენის-შვილის მამულიდამ ცერცვი კოდი ი; ნიგოზი ლიტრა ლ; ტყლაპი ლიტრა ი.

გოგორის შვილის მამულიდამ ცერცვი კოდი ა; ნიგოზი კოდი ა; ტყლაპი ლიტრა გ.

ოქრო-მჭედლის-შვილის მამულიდამ ცერცვი კოდი ბ; ნიგოზი კოდი აი; ტყლაპი ლიტრა გ.

ერთობით ჳერხეულიძის მამულიდამ ცერცვი კოდი ე; ნიგოზი კოდი დ; ტყლაპი ლიტრა ი.

ტაშის-კარიდამ ნიორი ლიტრა ბ; აგრევე საკომლოზედ ბზის თეთრი რ.

ლზ. დიღმისათვს.

დიღომში რაც სადედოფლო გლეხი არის:

დიღმიდამ მეჯინიზედ მარიამულეები არიან,

მზარეულად მამუჩის შვილი სულხანა გიორგი და ბერი.

მესაკლავედ დათუნა მამუჩისშვილი.

ლელისა შვილი მოყალნე; ახლა კი გაათარხნა ბატონმა.

თედისა შვილი მოყალნე.

როსტიას შვილი, ბერს გარდა, მოყალნე.

გენებას შვილი ბერუა მოყალნე; ბერუა მზარეულად ბრძანა

საღმრთაეცესმა. დათუნას რომ ორი ძროხა მიეცემა, ბერუას ერთი მიეცეს, სულხანას თავისი აქუს.

მზევეანი ხოლუა და მისი ბიძას შვილები ოთარა და კივილა მოყალნე. ეს მსახურები ღალისა და კულუხის თარხნები არიან, სხტა რიგად სეფეს მეზობელს ვერ დააკლდებიან.

მოყალნეს სძეს ღალა, მეფისათვის რომ ხუთზედ იღებენ, სადედოფლოს ექვსზედ ავიღებთ; კულუხი შეწერით, ჩვენმა უფრო შალავათით შეაწერონ; სამხარეულს შემა მოუტანონ, სხტა ნურა ეთხოვებათრა. ასე გვიბრძანებია და გვითარხნებია. საშობაოდ და საადდგომოდ ნურასა ჰსთხოვთ ძღუნის-მეტს; პირის-თავი და ნა-ხირის-თავიც გვიპატივებია, ამიტომ რომ მუდამ იმსახურებია; მუხათ-გვერდის ყარაულობის და გზის შენახვისა თვთან იციან და

– 127 –

როსტია-შვილები ამისიც თარხანნი არიან და სამასპინძლოსიცა, და ვერც ურემს შეუბამთ. საყდარი რომ აქუსთ თავიანთი, იმას გაღავანი შემოავლონ.

ღმ. მოკლეთ ულუფისათვს.

არის არაგვის ერისთვის შვილი საღმრთაეცესი თეიმურაზ, შანშიან მარტიროზას შვილი მდივანი ავთანდილა; იოთამის შვილი მდივანი შერმადინ.

საღმრთაეცეს ულუფა დღიურ მურასო ორი; კვრაში ატენური ღვინო თუნგი ბ; თვეში ქონი ლიტრა აი; ჯეობიდან რამდონჯერ თევიზი მოვა, ერთი გოდორი საღმრთაეცეს, ბ მდივნებს, ა სუფ-რაჯს, ა ემიკადას-ბაშს.

მდივნებს ულუფა აქუსთ პური მურასა თვთოს თვთო, ლა-ვაში რვა-რვა, ღვინო დღიურ თვთოს თუნგი ოროლი, და ატე-ნური დღიურ თვთოს თუნგი ი; ბედნიერს დღეს და აღების ღამე-ში საკლავი, შობა-ადდგომას გარდა; ცხენის ქერი თვთოს კოდი ორმოც-ორმოცი; ჯამაგირი თვითოს ძ; ქონი ლიტრა აი თვეში თითოს.

ბეგთაბეგა არის მორდარი; აქუს ულუფა დღიურ პური ლავა-ში ბ, მადაური დ, ღვინო თუნგი ა, ცხენის ქერი კოდი კ, ჯამა-გირი ძ, ქონი ლიტრა აი.

ქარხნის მუშრიბი შალუბათას-შვილი ბაინდურ, ფინეხის-შვი-ლი ფეშანგი. ამათ აქუსთ პური ექუს-ექუსი, ღვინო თვთოს ლიტ-რა ა, ცხენის ქერი კოდი კ, ჯამაგირი ძ, ქონი აი; ბედნიერს დღეს საკლავი, ლეშის ტყავი ამათია. თუ ქარხანას კარგათ არ ემსა-ხურნენ, წერაში ყალათი შეაჩნდათ რამე, ამათ უნდა იხადონ. ქარხნი-დამ ბოშყაბიც მიეცესთ. ხოჯას ოა, ჰ; პური მურასა ა, ლავაში წ;

– 128 –

ატენური ი; ქერი კოდი კ, ქარხნიდამ ბოშყაბი, ქონი აი; ბედნიერს დღეს საკლავი. აგრევე მეორეს ხოჯას. საღმრთაეცეს კაცს პური დ, ღვინო ლიტრა ა, ცხენის ქერი კოდი კ.

**ლთ. ძველადგან სადედოფლო და აწ მეფის გიორგისაგან
დამტკიცებული.**

ეპისკოპოსი ტფილელი თავის საეპისკოპოსოთი, აზნაურ-შვილი მსახური მათის მამულით.

ეპისკოპოსი მანგლელი, აზნაურშვილითა, მსახურითა და მამულითა.

დარბაისელი გერმანოზის-შვილი ოთარი, პაპუა, გუგუნა და ვარაზა თავის აზნაურშვილითა, მსახურითა და მამულითა.

დარბაისელი ბარათას-შვილი მანუჩარ მისის აზნაურ-შვილითა მსახურითა და მამულით; მისი განაყოფი იოთამ მისის აზნაურ-შვილით.

მისი განაყოფი გუგუნა მისის აზნაურ-შვილით.

იოთამას-შვილი გივი მისის აზნაურ-შვილით.

მეჯინიბეთხუცესი შერმადინ მისის აზნაურ-შვილით.

ფალავან ხოსროს-შვილი იოთამ მისის აზნაურ-შვილით.

სუფრაჯი ბარათა მისის აზნაურ-შვილით.

მისის განაყოფი ქაიხოსრო, მისის აზნაურშვილით.

სოლადას-შვილი ზაალ მისის აზნაურ-შვილით.

სოლადას-შვილი ქაიხოსრო, მისის აზნაურშვილით.

ბარათას-შვილი საამ მისის აზნაურ-შვილით.

ბარათას-შვილი შიომ, მისის აზნაურშვილით.

მისი განაყოფი ქაიხოსრო მისის აზნაურშვილით.

ავთანდილის-შვილი ავთანდილ მისის აზნაურ-შვილით.

– 129 –

აბაშის-შვილი დავით მისის (აზნაურშვილით).

მერაბის-შვილი შერმაზან და სულხან მისის (აზნაურშვილით).

თაყას-შვილი ბარათა, მისის (აზნაურშვილით).

მეჯინიბეთხუცესი ლუარსაბ მისის (აზნაურშვილით).

ბარათას-შვილი თამაზა და გუგუნა მისის (აზნაურშვილით).

სოლადას-შვილი ბეჟან მისის (აზნაურშვილით).

სოლადას-შვილები დათუნას შვილნი.

სოლადას-შვილის იოთამის შვილები.

საგინას-შვილი ავთანდილ მისის მსახურით და მამულით.

საგინას-შვილი ფარემუზ მისის მსახურით.

საგინას-შვილი ეშიკადასი ზაალ მისის მსახურით.

საგინას-შვილი იორამის შვილი მისის მსახურით.

საგინას-შვილი თამაზის შვილები მისი მსახურით.

თულას-შვილი ზაალ მისის მსახურით.

თულას-შვილი ნოდარ მისის მსახურით.

თულას-შვილი ზურაბ და გივი.

ყორღანას-შვილები პაატას შვილნი.

დუშია მისის მამულითა.

აბულას-შვილები.

ზუმბატის-შვილი.

მ. სადედოფლო სოფლებისათვის.

სახასო სოფელი ოფრეთი ერთობით.	შუა-ბოლნისი სულობით.
გამოდმა ნაკიდური ერთობით.	ჩხეკვი.
წინ-წყარო სულობით.	გომარეთი.
	ურცევანი.

მა. ზემო ქართლის სადედოფლო ძველადგან და აწ მეფის გიორგისაგან დამტკიცებული.

ეპისკოპოსი მროველი მისის...	ხერხეულიძე შიომ.
ხერხეულიძე ზაალ.	ხერხეულიძე ბეჟან.

- 130 -

ფავლენისშვილი პაპუნა. თმოგველი მისის... თაქთაქისშვილი არდაშელ. შალიკასშვილი გიორგი. გოგორისშვილი ზურაბ. დიასამიძე დიასამ. მარტიროზასშვილი მდივანი ბეგ-თაბეგა. მარტიროზასშვილი მდივანი ზაქარა.	აზნაურშვილი გლურჯიძე ათი ძირი აზნაურშვილი ოქრომჭედლის-შვილი. რუისი სულობითა. თამარასშენი სულობითა. არადეთი სულობითა. კეხვი, აჩაბეთი, ქრცხინვალი. სადაყუდებულსა. ატენს ზვრები, საცივი და გლეხები. ალი სულობითა.
--	--

მზ. სადედოფლოდ რომელთაც მარხუაში სამარხო უნდა მოიტანონ მათთვის.

	ცერცვი ლიტრა.	ნიგოზი ლიტრა.	ტყლაპი. კ
იაღლუზის-შვილებიდან . . .	კ	იე	კ
ფავლენიანთიდან . . .	რ	ლ	იე
გოგორისშვილისა . . .	კ	კ	ბ
ოქრომჭედლისშვილისა . . .	კ	იე	ბ
ხერხეულიძეებისა . . .	დ	მ	ი

ტაშის-კარიდამ ნიორი ლიტრა კ.

ეს სამარხო ცერცვი ქრისტეს-შობის თვეში უნდა მოვიდეს.

- 131 -

განსხვავებანი (ვარიანტები)

(სულხან მდივნის დედნიდამ)

გვერდი
სტრიქონი

- 3 1 ეჰა დიდება შენდა მზადო ყოველთაო
- 3 დაუბერაობითა, და გადიდებენ ქმნილნი ჳელთა
- 6 ჩვენ შენ მიერ პირველთაგანვე
- 10 და სრულიად სჰასალარისა და
- 11 და აიალათისა
- 15 ოდეს ვიგულეთ და ვიგულის-მოდგინეთ
- 19 (არ არის, სიტყვიდამ „რომელთაცა არს“ და მრთელი მეოცე სტრიქონი.)
- 4 „ სიები დ და ე თავისა შეერთებულნი არიან ამ სათაურით „აჯილლის შეგამდეგი და ზინდრები“, (რომელშიაც 14 მოხელეა).
- 20 (მესამე სვეტი) არესშვილი მელქუა.
- 27 ჩაფარაჰმადას ძმა (ნაცვლად ჩაფარაჰმა...)
- 30 (პირველ სვეტში) აზდარის თავილდარი (მიქელიშვილი იოანე).
- 5 2 ალაყაფის შუა სახლში
- 4 არ არის: „ოთხი სუფრაქემი“

- 5 9 ალაყაფის აივანში მეჯლისი ბრძანოს, ოცი ყაბი ფლავი გაკეთდეს; სამი ბატონის წინ დასადგმელი და ჩვიდმეტი საჯაროდ, მისის აშითა და ბორნითა; ძროხა ორი.
- 6 8 ზოგჯერ მეტ-ნაკლები იქნება.
- 20 (პირველ სვეტში) ვეზირის ძმისწული მუსტოფა . ოა
- 21 (პირ. სვეტ.) მარაფადინ ოლლი აბდულა ოა ჭ
- 22 (პირ. სვეტ.) ისმეილ ოლლი მაჰმადა ოა
- „ იგ თავში აკლია 11 სახელი, სახელდობრ 6 გვერდზე: 4, 5 (1 სვეტ.); 7 გვერდზე (1 სვეტ.) 6, 7, 14, 15; (2-რე სვეტ.) ბოლოდამ ხუთი სახელი.
- 7 4 (2-რე სვ.) ფირ მამად ამირ მამადლუ ობ
- 5 (1 სვეტ.) იაღლუფოლლი მუსტოფ ოა
- 8 (1 სვეტ.) იაღლუფოლლი მუსტოფ ოა
- 9 (2-რე სვ.) ველი მაჰმად ოლლი ობ
- 11 (1 სვ.) ნური ადა ობ

- 15 (1 სვ.) შარაფდინ ალა ოგ ჭ
- 19 (1 სვ.) სარაჯლუ ემინ ოღლი იბრეიმა ოა
- 30 (არ არის;) „ფეტვისა ამოკვეთილი აქუქსთ, კომლზედ თითო ულაყი აძესთ“.
- „ (არ არის რმგ თავში სახელწოდება III სვ.2)
- 8 11 მოურავისა არის. აღეკის მუშაზედ: პური კოდი ია.
- 12 (იე თავში ჯერ არის: „ავლაბარში მუშაზედ კოდი მგ, მეხრეს კოდი იბ, მკაში ღვინო რაც მივცეთ.“ შემდეგ დაბეჭდილი მიჰყვება.)
- 16 მუშა სოფლებიდან აძეს, გარიგებულია, სამკალი
- 24 „სოფელში“ მაგიერად „სთველში“
- 9 10 წალდი, ეჩუ (ეჩო) შვიდი აბაზი
- 12 ბატონის ზვრებში მუშაობის
- 26 პური საკომლო კგ, ღვინო კოკა დიდი ნი.
(ამ კბ თავის შემდეგ ჩამოთვლილია სათაურებსავეთ ცარიელის ადგილებით ქვემო ნაჩვენები):

- 133 -

ქრცხინვალს უნაძე. - რუისს მალელიძე და გივიშვილები. - სამშვილდე კრწანისს მზარეული, ხერგეშები და ფარეშები არიან. -

- 10 4 „დასტურად მაგიერ „დასტურლად“
- 10 უფროსიერთი უწინდელივ გარიგებული არის
- 18 ამ საქმეზედ ასამწერლოდ წავიდოდეს
- 11 11 ბატონს, ორი აბაზი მოურავს; თუ უცხოა და სახდელის ერთს
- 25 მამასახლისს აბასი, ნაცვალს რ; თუ სხვას
- 6 მამასახლისს აბაზი, ნაცვალს ს; მოუ-
- 12 3 ღვინის თოვჯს
- 8 (ამ კდ თავის ბოლოს ცალკე სათაურსავეთ არის:)
„კასადრის რიგი და სარგო. წიგნი აქვსთ, მოიტანონ“.
(თავი კგ და კდ შეერთებულსავეთ არის ერთ თავად.)
- 11 (ამ კე თავში ჩამოთვლილია სახელები ამ გვარად:)
ურუტი. პური მუშას ა.
ყათარლუ. მუშას კოდი იე.
ყზლ ზერიათის მუშას პური კოდი ი.
ბოვამორის.
აიდარ ბეგი პაპუასი. მუშას კოდი იწ.
იეჩიჩ.
ლაჟვარდი - მდივანს გივს.
(შემდეგ ჩამოთვლილია სახელები, თავის ადგილს ნაჩვენების ცვლილებით, იმ სიისა, რომელიც ს თავში არის (92 გვ.) უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ ხელ-ნაწერში ზემოხსენებული სიის შემდეგ ცარიელი ადგილია ნიშნად, რომ რალაც უნდა აკლდეს.)
- 16 (2 სვ.) ოთურ ბულახს ქვეით სუთქულანი ჯვანშირ ჯიდირასი.
- 22 არ არის „ბატონის“

- 25 «ზემო ციციშვილმა» მაგიერად «ჯავახის შვილებმა».
- 29 «ჯავახის შვილის» მაგიერ «ჯავახის შვილებმა».

- 134 -

- 13 5 და საბარათაშვილოში, - სარდალი ამაზე წავა, ერთი
- 10 მეფის მდივანმა უნდა აწეროს და დავთარს დაიჭერს. (ამას მისდევს სამი სტრიქონი 14 გვერდისა: 7, 8 და 9.)
- 16 მუხრანისა ბატონის და ორისავ ერისთვის მამულსა კულავ დავთარში ჩააგდებენ, ამაზედ მუხრანის
- 18 მდივანი ასწერს, და დავთარს დაიჭერს მეფის მდივანი.
- 20 ამ სოფელმა საკომლო ორი შაური და ბოგანომ ერთი
- 14 1 (არ არის სიტყვიდამ: «ამ ქვეყნის» ვიდრე გათავდებოდეს სიტყვით 6 სტრიქონში „მოუტანონ.“)
- 7 საურთან დედოფლის სალთხუცესს და მდივანს ჳელი არა აქვს.
- 10 კარი პირველი, ყოვლისა ჳელ-ჯოხიანისა და მათის სარგოსი. (ეს სათაურია ნაცვლად კჳ.) დაგვიდგენია
- 19 ნარიმანა. (პირველ სვეტში).
- 20 (არ არის III სვეტში ბოლონდელი სახელი «ქავთარის-შვილი იესე.“)
- 15 9 სათაური ასეა: «ქორის ბაზიერი». (10 მოხელეა სიაში.)
- 12 (მეორე სვეტში) ოთოთაშვილი გიორგი.
- 13 (პირველ სვეტში) ურდუბეგასშვილი ავთანდილ. (ამ თავის ლ სიაში არის კიდევ): არეშისშვილი ამზა; ჳავრა-გორელი მანთაშაშვილი
- - (არ არის; „ხერგეში ნინიას შვილი“)
- 18 ბატში წელიწადში სამ-სამი
- 20 (ლა თავში სტრიქონი 20, 21, ცალკეთ არის. აგრეთვე 22 სტრიქონიდან საკუთარი თავია „ქათმის მიბარებისა.“)
- 16 7 მეშემეს თასი, მუშრიბებს ბოშყაბი. სხვა არა ყოფილა დავთარში.
- 11 იასაულის სარგო და გაყოფა ამ გვარათ
- 14 და არც ყაფიჩსა, არც
- 17 ჳელ-ჯოხიანებს ჳელი არა აქვსთ.
- 21 და ბოქოულთხუცესმა ასრე გაიყონ რომე შაურ-ნახევარი

- 135 -

- 16 24 ეშიკადასბაშებს და ნახევარი საცა ბოქოულთ ხუცესი იყოს, ყველამ გაიყოს. ექვსი შაურისაგან
- 17 2 ის სამი შაური: ორი შაური - რაც ყაფიჩია და გაიყონ
- 2 ეშიკადასბაშს და ბოქოულთ-ხუცესს ამასთან ჳელი არა აქუს. ბოქოულთ-ხუცესი
- 6 ეს განაჩენები თავილდარსა და ბოქოულთხუცესს და ყაფიჩს მიებარებოდეს.
- 8 „თავილდარი“ მაგიერად ამ გვარზე, როგორც მრავალგან, არის „თავილდარი“.

- 9 გაუყოფდეს ეშიკაღასბაშსაც, ბოქოულთ-ხუცეებსაც, ყაფიჩებსაც და იასაულებსაც.
- 14 არ არის: „თავისას მისცემდეს, რომელსაც სადედოფლოს“
- 16 არ არის: „თუ ყაფიჩი... ვინ გინდა ვინ ნახევარი საიასაულოსი რაც მოვიდოდეს“
- 18 ნუ დააკლებენ, მოუტანდენ.
- 18 26 მემალისა: თავზედ ლი. ერთი ძღვენი
- 19 2 ღალის პურს ხასადარი, მამასახლისი და ნაცვალთა ერთად უნდა სჭამდენ. ბოვზური ზვრის პური კე. ღვინო კოკა ლ. მუშას კოდი კე. მეზვრეს კოდი. მეხრეს კოდი იბ. -
- 8 არის. თუ დუშალიკი მოვა, ნახევარი ბაზიერთ ხუცისა არის და ნახევარი ბაზიერთ ხუცისა არის და ნახევარი შიგამდეგისა და ბაზიერებისა.
- 9 (ლვ თავის შემდეგ მოჰყვება:) „ყარაის მეყორულისა. როგორათაც წიგნი აქვსთ გაბაშვილებსა და იმაში სწერია, ისე ქნან (იხილე თავი რჟთ გვ. 92).
- 12 (არ არის გავაზის ბაზიერთ სიაში სახელწოდებანი II სვეტისა 2, 3, 4 და III-ში 4.)
- 14 (პირველ სვეტ.) პარუნ სარქისას-შვილი სალმახანა. (მეორე სვეტში) ბოვზელი ოზბეგისშვილი ოთარა (ლზ თავში სულ მოხელენი არიან 8).
- 20 5 აიღების, ხან ერთი თუმანი, ხან ორი თუმანი, ხან სამი თუმანი.

- 136 -

- 20 9 გამოიღონ გაცემულ-გაუცემელმა თუმანი თორმეტი.
- 10 „ამათვე თუ ბატონმა უბრძანოს შაჰისევანი, უარს ვერ ეტყვიან“. (სხვა შემდეგ ჩამატებულია ამ 10, 11 და 12 სტრიქონში.)
- 14 გაუხსნელად, ამაზედ გამოერთმევის
- 16 აბაზი, ბამბაზედ ორი აბაზი, მარილის საპალნეზე
- 18 ბალანზედ და ტყავზედ
- 20 ქალაქს გაცილებულს, გორს ჩამოცილებულს გაღმათ თუ გამოღმით
- 26 (არ არის სიტყვიდამ: „გორის რიგი ნავროზს“ ვიდრე გათავდებოდეს 21 გვერდზე 1 სტრიქონში სიტყვით „ნაცვალს“)
- 21 1 არაფერი. გორის ზვრის მუშას პური კოდი მე, ღვინო კოკა მ. გორს უნდა
- 3 ოროლი დღე უნდა ხნან
- 8 შაური დაჰნიმი თავის თომრისა,
- 9 ორი შაური ნაზირისა, ორი შაური მუსტოფისა, ერთი შაური მუმრიბისა.
(სიტყვა «მუსტოფის» შემდეგ სტრიქონს ზემოთ აწერია: „ახლა მოლარეთ ხუცესს უბოძა“.)
- 11 სახასო სოფელი გატეხილი-კიდი. - ამათა სძეს იქივ ქარვასლის წმედა და სტუმრის დგომა, - ამის მოურავის სარგო (შემდეგ ცარიელი ადგილია დატოვებული ნიშნად, რომ

- აკლია).
- 18 ქვემო-ბოლნისს - ერთი; ეს
 - 22 13 წლულეთს
 - 15 დრეთ, ვათელთ (მერმე გადასწორებულია „ვანაელთ“)
 - 21 ცხირელთ
 - 23 5 გამოვიდეს რვა კოდი; იქნების
 - 21 თიბათვეს თვითო უჩინოს, და იმან გზავნოს;
 - 24 2 ცხვარი რომ დაიკლას: მკერდი თუმშალს, კისერი - მზარეულს, გულ-ღვიძლი - მეთეფშეს, თირკმელი - აუმტარს,

- 137 -

- თავები - შათირებს და ძალღ-შემნახვებს, ტყირპი და ფილტვი - მესაკლავებს. -
- 24 9 ყაფიჩის ნაზირის სარგო
 - 10 რომელიც ქარხნის ასნაფი ან თავილდარი
 - 11 ამბარდარი „ამბარდანი“ მაგიერად.
 - 12 მზარეული ან მუშორიბი თუ მეშარბათე
 - 16 ამაზედაც ესენი წავიდოდნენ იასაულათ; საყაფიჩოს, სამდივანბეგოს
 - 19 (არ არის სიტყვიდამ: „წავიდოდნენ, იმას“ ვიდრე ბოლომდე.)
 - 25 1 (არ არის: „ორ შაურს, ქოსალზედ შაურს, თიმენჯზედ, მეშზედ“)
 - 5 შანშიას შვილის თაბუნმა; მდივანბეგის თაბუნმა, ისას თაბუნმა, მუსტოფას ნაყმევმა, შიხიას თაბუნმა, ასლანას ფარემის თაბუნმა, ამათ უნდა გამოიღონ
 - 26 1 ორი ულაყი. მამასახლისის სარგო, როგორც ეკლესიისა არის; ნაცვლისა - აგრევე; ხასადრისა აგრეთვე. - (ამას მიჰყვება) დურნუკის პური კოდი იე, ღვინო რაც მივცეთ; ჯვნაში, მკაში, ლეწვაში კოდი მზ. მეხრეს კოდი კზ.
 - 23 მეზობელში. შიშლიგი ს. ერთი მეორეზედ კონი კუმელთ უნდა გააკეთონ და ჩადგან. - დილომს აბარია
 - 24 სარგო კომლზედ: ტკბილი კოკა ბ, ბზე - ვირის საპალნე ა, შემა საპალნე ა, კომლზედ სატარულო რნკე, მებალახობა, ჯევის-თაობა
 - 27 3 მოყალნეზედ კოკა აი. მალის
 - 8 სხვა ჯერ არ დადებულა.
 - 22 ამომღები ჯარჯისა სოვ.
 - - «ყარაჯლო» მაგიერად «სარაჯლო»
 - 23 „თახირს“ მაგიერად „ფუხრას“ თუ „ფუხარას“ (სომხით მელიქიანთ დედანში „ფახირს“.)
 - 28 7 ქაფანჩი ფათს თაბუნნი... («ქაფანჩის» მაგიერ «ქაფანაკჩი» არის ამ თავში)

- 138 -

- 29 23 ქოლაგირი კომლი
- 30 3 ლაქლარი კომლი იბ, ამისგან რანჩპარი თ

- 6 ყარა დუმურჩი მოლა
- 8 (არ არის ამ 30 გვერდზე 8 და 30 სტრიქონში „ჯამი“ არც ერთი.)
- 11 (მეორე სვეტ.) იბრეიმ ხალილ-ოღლისა მმებინად . ოა ჭ
- 15 (2-რე სვეტ.) არუხლუხან მამადასი ოა
- 20 (2-რე სკ.) დემურჩი მოლა აბულ ყასუმასი ობ
- 31 3 ქათამი ივ. ბატონი
- 10 წელიწადში რკ. საშობაო
- 15 კომლზედ ულაყი ქალაქამდის. (ამას შემდეგ წითლურით სათაურად ჩამოთვლილია თითო სტრიქონად და ცარიელის ადგილებით ჩასაწერად ☺ ეკლესიის მამასახლისისა. - ეკლესიის ხასადრისა. -
- „ ნვ თავში არ არის 3 სტრიქონში სიტყვიდამ „ბატონი რომ აიყრება“ ვიდრე 4 სტრიქონში გათავდებოდეს სიტყვით „უნდა გამოიღონ“. შემდეგ აგრეთვე არ არის სრულად სტრიქონი 17, 18, 19, 20, 21, 22 და 23 სტრიქონში ვიდრე გათავდებოდეს სიტყვით „ჭედი ტლდ“.)
- 17 (ამავე ნვ თავში სტრიქონი 17, 18 და 19 შეადგენენ საკუთარ თავს „ელის ეთაზი“ და მისდევს როა თავსა.)
- 20 (აგრეთვე სტრიქ. 20 და 21 ვიდრე გათავდებოდეს სიტყვით: „საჭედი რფ.“ შეადგენენ ერთს თავს და მისდევს ოდ თავს.)
- 23 ეკლესიის მუშაზედ პური კოდი ჟბ. ღვინო
- 32 10 „გოდაკიდამ“ მაგიერად „ქოდავიდამ“
- 16 (თავი 5 ცალკე თავად არ არის, არამედ მიჰყვება პირდაპირ ლდ თავს, სადაც ეს ლდ თავი თავდება (17 გვერდი) და შეადგენს ერთ თავს: „ბოქოულთ ხუცების სარგო“)
- 18 (არ არის სიტყვა „ბაშს“
- 21 ქართველით წავიდოდეს.
- 33 1 (სიტყვა „მოქალაქეს“ არ არის.)

- 33 2 (არ არის: „და თუ მსახური ადგეს, ორს შაურს გამოართმევდეს“.)
- 7 (თავი ასეა: „ზარაფხანის რიგი და ქალაქისა“. შემდეგ მიჰყვება: „პირველ ზარაფხანის მუზდი)
- 9 „სუხტითა მაგიერად „უსტითა“
- 10 „დამდაბს“ მაგიერად „დამდამს“
- 15 ჩვიდმეტი; ამისგან წაიღებს ყურქუ ტ.
- 17 გალაჰქუ წაიღებს ით მისხალზედ ხუთს შაურსა
- 18 თავგარი ი მისხალზე კე. სიქაქუნი და თახშქუნი ი მის ხალზედ რ, თავილდარი
- 21 (აქ და ზემოთაც „ყათალი“ მაგიერად „ყათალი“)
- 22 ყველას ჯამი - ოთხი
- 34 1 ჩავა ცეცხლში, ცეცხლიდამ გამოვა ვერცხლი მისხალი ჩნ.
- 6 „მდივნებს“ მაგიერად „მდივანბებს“
- 7 წელიწადში ოკე, მდივანბებს წელიწადში ოიბ ჭ.
- 11 (I სვეტი) დილომმა ღამე კ.

- 17 (II სვეტ.) ყარაბუდაღის შვილის მამულმა დღე კ
- - (აბ თავის შემდეგ არის ცალკე თავად[Ⓜ]
„გუთნის ხარჯი სწერია და მკის მოსავალზედ ჰკიდა.
ხვნისა ასრე არის, თუ უხელობით ხასადარმა და მოხე-
ლემა არ მოიყვანოს, თანზა უნდა, თორემ რაც ღმერთმან
მოგვცეს, ის უნდა სთხოვონ.
- 35 9 წმინდა ლიტრა კდ; ქერი ლიტრა ი; დალისა
- 13 კარზედ სამი კოდი ღალად უნდა მოსცენ.
- 16 მამასახლისიანად და თარხნიანად ძროხა ე.
- 19 ტბის-ყურისა და თრიალულის
- 26 საქვრიო - ცხენი. (მეორე ადგილს, ჩამატებულში, არის:
„კარი“)
- 36 3 ღალიდამ გუთანზედ ექვსი კოდი, ავა სამოცს კოდს. გარ-
დაის ამისი სამი წილი მოურავს; მეოთხედი სალთხუცესს
და მდივნებს. საქვრიო - ცხვარი. ნაცვლისა - კომლზედ
- 7 საჩექმე ორი შაური. თელუს მუშის პური - კოდი იგ. აღ-

- 140 -

- ტაშს მუშას პური - კოდი ი. ბალუყჩის მუშას პური -
კოდი ი. ნიადაგ სწორად არ იქნება, ზვრისა და მზარ-
ვაზედ მეტი მოუნდების.
- 39 7 ქვემო ლოშოსაკენ გორა არის.
- 22 იმ გორის გასწორ გაღმა გორაზე დიდი ქვა ძეს, იმ ქვის
გასწორ ტბის პირს ქვიანი გორა
- 26 (1 სვეტი) ეძანი - რატიშვილისა.
- 40 3 (1 სვეტ.) ზემო ოლთისიცი
- 5 (1 სვ.) ქვემო ოლთისი
- 7 ლოშოსი
- 11 (თავი ძე გაყოფილია ორ თავად: 1, „ხმელი თევზისა“,
2, „ზუთხისა“.)
- 12 (არ არის სიტყვიდამ „კმელი“ და 13 სტრიქონში ვიდრე
თავდება სიტყვით: „აუშხანაში მოაბარონ.“
- 15 სხვა რიგად რიგით მოიხმარს; თუ დააკლდება, გაურიგებ-
დენ.
- 16 (ათ, ო და ოა თავებში ყველგან „თავილდარი“ უნდა
„თავლიდარი“ ნაცვლად).
- 41 22 სარგებელი არის. დუშალიკსაც ასრე გაიყოფდენ. ამ
- 27 „კაცის თავს დღიური სამი თუნგი ღვინო; მთის მეჯინი-
ბეს საკლავიცა აქვსთ.“ (სხვა შემდეგ არ არის.)
- 42 10, 11 და 12 სტრ. (III სვეტტ.) ჩაიკაშვილი, თულაშვილი
ლომ-კაცი, აკანათელი ედიშერა.
- 14, 15 და 16, სტრიქ. (პირველ სვეტში) ჩაფარაშვილი ედიშერ,
გოგიბაშვილი დავრიშა, ბახუტის ძმა პაპუა.
- 17 (III სვეტში არ არის: „იქმნა ჯამი კვ“)
- 43 1 (სათაური) „იაღლუჯის საყარაულო საყორულო.“
- 4 მდივნებისა. ერთ რიგი აჯი სულუს თაბუნია, ისიც მახთა
არის, კომლი კე. ამათ ამესთ ნალ-ლურსმანი საჭედი ტლდ.
იაღლუჯაზედ რაც ძროხა დადგების,

- 8 (არ არის:) „ერთი აბაზი სამასპინძლოა ან აბაზის ღირე-
ბული“

- 141 -

- 44 2 „ერთი კათალიკოზის აზნაურშვილი, თაზის შვილი უნდა
ადგენს“. (ასე თავდება, სხვა არა არის რა ამ თავის დასრუ-
ლებამდე).
- 12 თარხანი არის ნე, გამომღები ფმე. ამ გამოსაღებს სა-
კომლო ძეს პური ათი ლიტრიანითა კოდი ბ, ქერი ძეს
რვა ლიტრიანითა კოდი ბ; იქნების ერთი საკომლო ლიტ-
რა მ; კომლზე სძეს ქათამი ა, ბზე საკომლოზე ზარი ერ-
თი, სამეჯინიბო ქათამი ა, სამეჯინიბო სოფელზე ბატკა-
ნი ა. ეს კოდის პური და ბზე გორს უნდა ჩამოიტანონ სამე-
ჯინიბო კოდის პურის ათის თავი
- 17 (არ არის „ქათმით“)
- 21 (II დვეტ.) შულავრის მალიდამ უნდა იქირაონ ნ.
- 25 (3 თავის სიის შემდეგ მოსდევს:)
„კოჟორზედ მარნის რეცხისა ნუსხა აქვსთ მემარნესა.
და სოფელი და სოფლები ასრე სახელდობ დავწეროთ.
- 45 2 მორწყვა, მომკა, გალენვა
- 7 სამი დღე ბარვა, დაწინდნვა და ჩამოტანა. კიდევ სახასოს
ამეს ღალა
- 16 ქერი კოდი - ბ; კომლზედ
- 20 მომკა, ლენვა, შეტანა
- 24 ათის თავის ნახევარი. კომლზედ ქათამი, თვითო ლიტრა
ქერი - კავთიკევის მესთვლეს
- 46 13 სანავროზო და სამასპინძლო. - რაც
- 20 „ალავარს“ მაგიერად „ალაკსარს“
- 22 ნაგებში ინდოს რუზედ თადარი ჟ.
- 24 შაჰგელდი ოღლის რუ. - არის ამ რუების რანჩპარი შაჰ-
გელდასი კომლი. - ფარმანლუ ინდოსი კომლი ნე. ქორა
არხისა
- 47 6 ჩალთუკი ერთი თადარი რომ ჩაყარონ და დანაყონ, იე ლიტ-
რა ბრინჯი გამოვა; ბატონს უნდა მოართონ, თავიანთ
ულაყითა ქარხანაში უნდა მოიტანონ.
- 9 „ყონახლუს“ მაგიერად „ყონაღლულს“

- 142 -

- 47 13 ვინც ბატონის გარეშე კაცი მოვა
- 15 „ბელბაასი“ მაგიერად „ბელბაში“
- 19 მოიტანა და ახალმან
- 48 2 ამ აბრეშუმის მოსავალში, რომელიც სახასო კაცისაგან ქუ-
მი არ შეიკვრის, გაღმა თუ გამოღმა, ამის ათის-თავი
სალთხუცისა
- 9 „მანდაური“ მაგიერად „მანდაური“.
- 11 (არ არის სიტყვიდამ „სამარხო კვიტაში ნახევარ“ ვიდრე
შემდეგს 49 გვერდზე 8 სტრიქონში თავდება სიტყვით

- „მინალტუნი ამათი“)
- 14 (ჩამატებით ჩაწერილში „საბატონოს მაგიერად „საბა-ტიოს“ არის).
 - 49 11 (არ არის სიტყვიდამ „ორი“ ვიდრე „რამდენჯერ“)
 - 12 (არ არის სიტყვა „სხვა“)
 - - თვითონ უზბაშს თვითოს ყაბს ფლავს მისცემენ. (ამას შემდეგ იქვე დაუმატებიათ:) წელიწადში კაცის თავს თვი-თონ ჩარექს ტყვიას ზარაფხანიდამ მისცემდენ და თვითოს ჩარექს გვარჯილას მისის გოგირდითა; გერაგ-იარაღი მის-ცემდეს. -
 - 19 „ეს უზბაშები“ მაგიერად „უზბაში და ეს ოცი“
 - 50 21 ბარხნის წილი გლეხის გაცემაზე კომლზედ ქ.
 - 51 14 (არ არის მკერვლების სიაში II და III სვეტი. (სულ 4 მოხელეა.)
 - 19 მემანდრები. (მხოლოდ ეს არის ჩამოთვლილი) მემან-დარბაში ალიხანა, მემანდარბაში სოზია, მემანდარბაში ბა-ხუტა; არემის შვილი როინა, ხოჯის ძმისწული ავთანდი-ლა, პარუნ სარქისასშვილი უთრუთა, არიშის შვილი გას-პარა.
 - 52 2 (არ არის 7 თავში I და III სვეტი და II სვეტისა 1,5. სახელი (სულ 3 მოხელეა).
 - 7 (სია 7 თავისა, „მეჯოგენი“, შეიცავს 9 მოხელეს ქვემო ნეჩვენების შეცვლით:)

- 143 -

- 52 8 (პირველ სვეტი) თავილდარი ბოვნელი მღებრისშვილი თა-მაზა.
- - (მეორე სვეტ) იქივ (ბოლნისს) მეჯოგე ვართანა.
- - (მესამე სვეტ.) იქივ ბიძინა.
- 10 (პირველ სვეტ.) იქივ შირიას შვილი ვართანა.
- - (მესამე სვეტ.) ეძნელი მირველასშვილი პაპა.
- 11 (არ არის სახელწოდება 7 და თავში III სვ. 3 და I სვეტ-ში მისამატებელია „ავლაბრელი ბერუკა.)
- 13 (არ არის ქორის მებადურთ სიაში სახელწოდება: I სვ. 1, II სვეტ. 3 და III-ში 3. (მოხელენი არიან 6).
- 18 (7 თავის „მეჯინიბენი“ სიაში (20 მოხელეა) კიდევ არის:) იქავ (დიდომს) გულუასშვილი, იქავ ჩაჩასშვილი ზუბიტა, იქავ ხოსიტასშვილი იესე. ეძნელი გოჩალასშვილი შოში-ტა (შოშიტა მერე ჩამატებულია), როსტიასშვილი ასლუა, იქივ (ეძნელი) ყალანდარა, იქივ მენაბდისშვილი ქიტია, იქივ ადენისშვილი ბერი, იქივ გოგოლას შვილი ადია. ქვე-მო-ანდრაპს მახარასშვილი. ავლადელი ბერია. ცრიცელი ივანა. არწვენელი პაატა. კავთისხევს ხატუას შვილი, იქივ თევდორა.
- 19 (პირველი სვეტი, 7 თავის სიაში.) დიდმელი ნიჭელას შვილი პაპუა.
- 20 (არ არის დაბეჭდილის მესამე სვეტის მეორე სახელი.)
- 53 2 დალაქი მელქუა, შანშეშვილი ქაიხოსრო, ჯაჯანა სეხნია-

შვილი, მუსხელაშვილი ზაალის შვილი, ადამ ნაბიჭვარი, მგალობელი თუმანიშვილი თამაზ თავლადარი, დოხოდია, სიამარადისშვილი ოტია (სულ 8 მოხელეა).

- - (არ არის სამივე სვეტი მერიქიფეთ სიისა, გარდა II სვ. 1. (სულ 9 მოხელეა).
- 24 ნუ წამოახვენ.
- 54 12 ბრინჯიანი ჭამა ბრძანოს.
- 16 შიგამდეგი, ორი მეღვინე, ერთი შიგამდეგი ბატონის
- 23 ქვემო ქარხნის და ნაზირის დავთარში და ქარხანაში

- 144 -

- 55 11 გორის ამბარდანთან მიატანიხოს და ქალაქს ჩამოტანათ ქალაქის ამბარდანთან ჩამოატანიხოს, როგორც
- 25 (წუ თავის შემდეგ არის:) „საკომლო ბზისა არის: თერთმეტის თავის სამი წილი მეჯინიბეთ ხუცებსა, მისის ქათმითა, და მეოთხედი სალთხუცესსა და მდივნებსა.“
- 27 (არ არის „ასე განგვიწესებია“.)
- 28 (წუ თავი რო თავდება, ემატება:) „ერბოში ფასს ნუ გაიღებენ; ყაიყულური, ტაშირული და თრიალული მოვა, ის ხარჯონ. რა-ხან დაილიოს, შეგვატყობინებდენ.
- 56 9 აილათის მჭრავისა, ჩვენის ძმის მეფის ბატონის შანავაზის მაგიერად
- 12 და ძმამან ჩემმან პატრონმან ქაიხოსრომ
- 21 მდივანბეგმა გაარიგოს. ამის სამართალს ელი-აღასი ნუ იქს. ჯარიმა ბატონთან მოვიდოდეს. აგრევე თუ გარეშე კაცი ელის კაცსა და ელის კაცი გარეშე კაცს უჩიოდეს და თავისის ნებით მდივანბეგთან ელის კაცი ერთმანერთს თუ უჩიოდენ, ესენიც მდივანბეგმან უნდა გაარიგოს და სამართალი უყოს. თუ ელი-აღასი ან მთასა და ან ბარს ელში იყოს, იქ გარეშე კაცმა ელის კაცისაგან შემოსჩივლოს, იმისი სამართალი ელი-აღასმა უნდა უყოს.
- 57 6 აქ არ იყოს
- 11 ან სახასო სადედოფლო კაცი
- 17 ერთი აბაზი დედოფლის მდივნებსა
- 23 როდესაც დედოფალი ქალაქს ბრძანდებოდეს, დედოფლის სალთხუცესი იქ ახლდეს, ბატონი და მდივანბეგი იქ არ ბრძანდებოდეს, სადედოფლოს სახასომ
- 58 7 მდივანბეგისა და მეფის მდივნებისა არის.
- 11 თავისი სარდალი
- 13 მდივანბეგს და ერთი აბაზი - მეფის მდივანს.
- 14 (არ არის თითქმის ორი სტრიქონი სიტყვიდამ: „რაც ან ბატონის „ვიდრე გათავდებოდეს სიტყვით „მეფის მდივანსა“. (შემდეგ ასე იწყება:) „და აგრევე სადედოფლოსი დედოფლის მდივანს. აგრევე...

- 145 -

- 58 23 (ორი თავი რ და რა დაბეჭდილისა შეერთებულია ერთ-

- თავად სათაურით: „მდივანბეგის გარიგებისა“.)
- 59 2 თითო აბაზი, ჯორზე თვითოზე აბაზი, ხუთ დაბალ ულაყზე ერთი აბაზი, ცხვარსა და ღორზე თითო. -
- 60 5 გამომღები ქათმით - რე.
- 7 ისრე იმათ გამოიღონ. ჩამოტანა ქალაქ სძესთ.
- 14 «თავლიდარს» მაგიერად «თავილდარს».
- 19 (რწ თავისა სულ სამიოდ სტრიქონია, დანარჩენზე ხელ-ნაწერში სწერია: „სამი ფურცელი ცარიელია, ამიტომ რომ დედანი დამველებული იყო.“ შესწორებულია 19 სტრიქონი ძველ ნაწერის გადახაზვით ასე: „მეჯოგეთ ხუცესი ბოლნელი თამაზა დაგვიყენებია.)
- ამ თავს მიჰყვება) თავი ებ დაბეჭდილისა, რომელიც ხელ-ნაწერში შემდეგ არის ჩამატებული.)
- 62 1 (სათაურია „ჯილავის მეთოფეები“. ამის სიაში პირველად არის: „(უზბაში თურქისტანისშვილი ქაიხოსრო“. (მერმე) „არის მეთოფე“ (და ჩამოთვლილია გვარები; სულ მეთოფე 42).
- 2 (II სვეტ. პაპნელის შვილი მამისიმედი.)
- 6 შაიკაშვილი. (I სვ.)
- 7 გედიაშვილი ავთანდილ. (I სვ.)
- 9 ალექსიმე სოსია. (I სვ.)
- 13 რევიშვილი გიორგი. (მეორე სვეტში.)
- 15 დიდმელი კიკნიაშვილი. (I სვ.)
- - ციციშვილი თამაზა. (II სვ.)
- 19 კრწანელი დეკანოსაშვილი. (I სვ.)
- 21 საბარელი ოთარი (II სვ.)
- „ (არ არის სიაში მოხელეთა სახელწოდება ჩათვლით: I სვეტში: 3, 4, 5, 10, 13, II სვეტში 1, 3, 4, 5, 6, 10, 15 და III სვეტში 8, 16.)
- 63 9 რაც საკლავი დაიკლას თითო ფეხი ამათ წაიღონ;
- 10 თვითოს მრგვალი პური ორი, მწევარს მადაური გ; სამ-

- 146 -

- სუნს დ მარხვაში, ქონი ლიტრა ა, თვეში თვითო საკლავი თავლიდარს. მის დროს დღეში ქერი
- 64 5 ფული; ხუინიდამ (ხვნიდამ?) რუსუმი ორი თუმანი.
- 7 (ვარიანტი ეთანხმება რიე თავის სომხით მელიქიანთ დედნისას იმ განსხვავებით, რომ მესამე სახელი სიაში არ არის.)
- - (დაბეჭდილი ორი თავი რიე და რივ შეადგენს ორს თავს ამ სათაურით: „სალაროს ნაზირის თაბუნი“, რომელშიაც მხოლოდ სიაა: „თავილდარი თუმშლისშვილი ბეჟან, მუშრიბი ნასყიდა, გერაქ-იარალი ბირთველა,“ და მეორე თავი „მოლარე,“ რომელშიაც ჩამოთვლილია დაბეჭდილის რივ თავის სია ქვემო ნაჩვენების შეცვლით.)
- 13 (II სვ.) ყორღანასშვილი ფარემუზა, არღუთაშვილი ოღუზა, იეგუაშვილი გიოა.
- - (III-მე სვეტი) მირზაშვილი რევაზა.

- 17 (III სვ.) როსტევეანაშვილი. - იეგულაშვილი თამაზა.
- 22 (I სვ.) ბოლნელი ლეკუა, გრიგოლაშვილი გრიგოლა.
- „ (მოხელეთ სიაში არ არის სახელწოდება ჩამოთვლის რიგით: I სვეტში: 1, 6, 7, II სვ. 1, 2, 3, 4, 5, 8 და III-ში 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9. სულ სიაში 16 მოლარე).
- 65 1 (არ არის სამივე სვეტი მთლად რიზ თავამდე.)
- 11 (არ არის სიტყვიდამ „ერთი წელიწადი“ ვიდრე ბოლო სიტყვამდის «აიღონ»)/
- 66 5 ყურეს ინადირებდენ; ინდომ
- 8 (არ არის მოხელეთ სიაში I სვ. 3, 4, 5, 6; II სვეტ. 1, 2, 3.)
- 68 2 (საზანდრების სიაში პირველად:) საზანდარბაში გიორგი (და მერმე:) მისი თაბუნი: მირზახანაშვილი...
- „ (საზანდრების სიაში სულ 4 სახელწოდებაა, დანარჩენი არ არის, რაც ზემო და ქვემო I და II სვეტებშია და აგრეთვე III-ში, 4 და 5).

- 147 -

- 68 5 (III სვ.) ალელი თამაზა, (მერმე) დალალასშვილი.
- 10 (რლ თავის სიაში (სულ 39 მოხელე) აგრეთვე არიან ჩამოთვლილნი: „გოგიტასშვილი ბეჟანა, შოშიტასშვილი ბერუა, ხიზანასშვილი ივანა, გილაური ასლამაზა, ბოლნელი ყანდიაშვილი ზალუა, იქივ მამასახლისის შვილი ფასუა, მაჩუთას ღვინია, სახუდრელი თამაზა, კირაკოზას სოფლის შანაზარა, ეშიკასშვილი პაპუა, დათუნა.“
- 15 (I სვ.)
- 16 (I სვ.) იქივ ანდელაშვილი შერმაზანა.
- 17 (I სვ.) საბატელი გიორგი. იქივ სარქისასშვილი ბეჟუა. იქივ ხარაჯიშვილი სიხარული. ზემოანდრაფს ეჯუბა.
- 21 (II სვ.) სარუოლლი უსეინა.
- 22 (III სვ.) დემეტრეშვილი შალვა.
- 23 (არ არის: III სვეტში საფარეშო მოხელეებში უკანასკნელი «კიდევ იასე».)
- 24 (II სვ.) მეკარვე ბერაშვილი ზურაბა.
- 26 (II სვ.) მისი (კავთის-ხევის ზურაბისშვილის) ძმა დათუნა.
- 28 (II სვ.) კაკალიაშვილი ფირან.
- 70 1 (თავი რლვ გაყოფილია ორ თავად: 1, «სამზარეულოს მოჯელენი» (რომელშიაც სულ 5 მოხელეა) და 2, „მზარეულები“ (20 მოხელე). დაიწყება „მზარეულნი: დიდმელი ბერუა“-დამ)
- 3 (მესამე სვეტ.) კოჯრელი ზურაბა.
- 5 (მეორე სვეტ.) ემნელი მახარა.
- 6 (მესამე სვეტ.) ქვემო ბოლნელი ელიზბარ.
- 13 თავი რლზ გაყოფილია ორ თავად: 1, «სადვინის მოჯელენი» (რომელშიაც 3 მოხელეა: I სვეტის 1, II სვეტ. 2 და III სვ. 1.) და 2, „მეღვინე“ (მეღვინენი) რომელშიაც 12 მოხელეა.

- 18 (არ არის რლზ თავში სახელწოდება II სვეტ. 6 და III სვ. 5, 6.)
- 21 (მეორე სვეტ.) კალატოზისშვილი არდაშელ.

- 148 -

- 70 22 (პირვ. სვეტ.) შულავრის მამასახლისისშვილი პაპა.
- 24 (თავში რლზ „მეტიკის-პირები“ 7 მოხელე).
- 25 (პირველი სვეტი) გეგელისშვილი თამაზა.
- 71 1 (სია რლთ თავისა ჩამოთვლილია ისე, რომ დაბეჭდილი მრთელის სტრიქონის გაბმით წავიკითხოთ და არა სვეტებში ჩამოყოლებით, ქვემო ნაჩვენების შეცვლით. (მოხელე 10).
- 2 (პირველი სვეტი) თავილდარი ბოვნელი ნაზარა.
- 4 (არ არის რლთ თავში სახელწოდება II სვ. 4 და III სვ. 4)
- 5 (პირველი სვეტი) იქავ ხატის ყმა თამაზა.
- 7 (არ არის რმ თავში III სვეტის სიის სამის სახელწოდების მაგიერ იწყება სტრიქონით: „თავილდარი არუთინა და ბაირამა. მათი თაბუნი: დიდმელი თამაზა“. (14 მოხელე).
- 9 (მეორე სვეტ.) იქავ მარიამული ბერუა.
- 10 (პირვ. სვეტ.) იქავ თანდილას შვილი ბეჭიტა.
- 11 (მეორე სვეტ.) ოლთისელი თამაზ.
- 16 (არ არის რმა თავში სახელწოდება II სვეტ. 1, 4 და III სვ. 3. - ჩამატებულია სხვა ხელით ჩაწერილი „ქ. სამი კიდევ სხვა იშოონ“)
- 17 (პირველი სვეტი) თავილდარი თუშმლის შვილი გიორგი
- 19 იქივ (ესე იგი ბოლნისს, რადგან მოხსენებულია სიაში შემდეგ „ბოვნელი ხეჩუა“ სი) გზირისშვილი.
- 72 6 ჩვენის სახასოს სოფლების ხასადრებმან
- 22 ლიტრაზედ ოთხი გამოიყვანონ.
- 24 „მადაურზე ლიტრაზე ათი იქნა.“ (რმზ თავი რო თავდება, ემატება:) „სტუმრისა ამაებში არ არი, ამას ცალკე დასწერენ.“
- 73 4 გამოერთმევის, ბოგანოს გარდაისათ, ამისგან
- 9 «ბოგანოზედ ძეს საური კომლზედ ორი შაური, ეს ბატონის არის.“ (ამას შემდეგ არ არის სიტყვიდამ „ბოგანოს ძღვე...“ გათავებამდის, და მის ნაცვლად მისდევს შემ-

- 149 -

დეგი სიტყვები: „მესაურესთან სალთხუცის კაცი უნდა იყოს და იმასაც მესაურესთან წილი აქვს.“

- 73 20 სუფრაჯსა. საბალახის ჯარიმა ორი წილი ბატონსა, მესამედი მებალახეს.
- 74 3 ამისი თარხანი რმე;
- 4 სხვა გამოსაღები როგორც
- 10 აგრევე ქათამი. სხვა
- 15 საციციანოს კოდი პურის გამომღები“ (შენდეგ არ არის სიტყვიდამ „დარჩა ქათმით“ ვიდრე ბოლოს სიტყვამდე

- „ისრე აძესთ.“)
- 18 საკომლო ტაა. (ჩამატებულია).
 - 22 ამათ საკომლო ბზე
 - 75 5 გასატეხლო ძროხა ბატონის
 - 14 აღამათისა; იქნების თოთხმეტი შაური. ობაზედ ხუთი აბაზი სამემანდრო არის.
 - 76 9 (რნთ თავი იწყება ასე:) „ემიკადასბაშისა და სხვის ჯელ-ჯოხიანის სარგო ზემორე სწერია. აგრევე მდივანბევის სარგო, იქივ ზემორე დაგვიწერია, მუნ ჰპოვეთ.“ მერე „სალთხუცის სარგო ყოველს წელიწადს...
 - 14 თამბაქოს იჯარიდამ, აგრევე ყაფნიდამ, აგრევე ქონის იჯარიდამ, ელის ეთაზის
 - 77 3 „ტუხტუს“ მაგიერად «ტუთხუს».
 - 10 (რნთ თავს შემდეგ დაერთვის) „საკომლო ბზისა მეოთხედის ნახევარი; შუშის თერთმეტის თავისა ნახევარი. დარბაისელნი, ეფისკოპოზნი, თუ სახასო აზნაურშვილი, თუ გლეხი, თუ მოქალაქე რომ ამოვარდეს, ამათის ბეთალმანის ათის თავის ნახევარი სალთხუცისა არის და ნახევარი მდივანებისა. სხვას ჯელი არავისა აქვს.
- „კიდევ სალთხუცისა გაცემულს გლეხზედ – მარჩილი; ბოგანოზე ტ; სახელოზე კომლოზე – ტ; სითარხნეზედ – ქ. ამაების წიგნი და რაც მამული და საჯელო გაიცეს, უწინ სალთხუცესმა უნდა დაბეჭდოს, მერმე ბატონს მიაართვას.

– 150 –

- აგრე ბარათისა და ჯამაგირისა. სარხათზედ.“ (ამას შემდეგ ცარიელი ადგილია დატოვებული.)
- 77 20 რმბ თავი რო თავდება, იქვე მიჰყვება ცალკე სტრიქონებით შემდეგი:)
 - „უნდა გარეცხონ კოჭრის მარანი.“
 - „სალორის უნდა ჩაყარომ ყინული.“
 - 22 რაჟამს ინებოს მეფემან, თუ ანუ მფლობელმან
 - 24 ქორსა და სარასა შინა დგება ტაბლისა
 - 25 დაბრძანდეს, ეს სახლი
 - 78 1 და სულ მოფენილი უნდა იყოს
 - 2 ბოძი არის, ემიკადასბაშეზი
 - 3 და ერთი აქეთ დადგებოდნენ; ამ ბოძიდან
 - 4 რანიც ჯელ-ჯოხიანები არიან, ან სოიბათ იასაულები იყვნენ, აქ ნახევარი
 - 7 აქათ უჩვენოს და იქით თავ-თავის ალაგი
 - 11 უკან ყორჩიბაში დადგებოდეს და ყულარადასი ორნიც ბატონს თავს ადგებოდეს
 - 12 რიგზე დადგებოდნენ, ყორიასაულიც აქ დააყენონ
 - 21 ოთხმა აქეთ თავთავისი ჯონჩა
 - 26 მეღვინემ ღვინო დაასხას
 - 79 15 როდესაც ბატონმა დიდ სახლში
 - 18 და ორმოცდა თხუთმეტი ყაბი სხვა ფლავი იქნებოდეს.
 - 21 თუ სმას ბრძანებს ბატონი.

- 80 3 თუ ისივ სახლი
- 81 7 (არ არის) «ერთი შიგამდეგი, ექვსი მეღვინე»
- 16 კვირეს რაც დაიკლას ძროხა, ტყავება თუშმლეებისა და სალთხუცის კაცისა არის. -
- 20 ხან ოც თუმნად, ხან მეტ-ნაკლებად.
- 82 14 არა აქვსთ ტყვის მებაჟესთან, ჩელიეჟის მებაჟემ უნდა აილოს
- 16 ტუხტუ სძესთ პირეულზედ გამორჩეული
- - „ტუთხუჩისა“ მაგიერად „ტუხტუჩისა“

- 151 -

- 83 „ (ორი თავიროე და როე (84 გვერდზე) დაბეჭდილისა ერთ თავად არის ამ სათაურით: „უმის და მოხარშულის ძროხის საწესო მიცემა.“)
- 13 პური კოდი ა, ქერი კოდი ი.
- 24 კისერი მეჯორებს
- 84 7 აზულაშვილისათვის გვიბრძანებია რამდენი სკაა, თაფლად აწერია და
- 85 3 „ჩამოიტანონ საკომლოზედ პური კოდი რნა; გორს უნდა მოიტანონ საკომლო ნი; საკომლო სარი კონა.“ (შემდეგ არ არის სტრიქონი 6, 7, 8, 9 და 10).
- 15 ის ერთი აბაზი ასრე გაიყოფა: რკე მელიქისა და მამა-სახლისისა არის, კე - სალთხუცისა არის, კე - მდივნები-სა; მემალეს კე. - ამ მელიქ-მამასახლისის
- 21 სათაური: „ქალაქის სატყეოსი და ხარჯისა ასრე არის“ შეიცავს შემდეგს 11 თავს დაბეჭდილის ტექსტისას აღნიშნულის ვარიანტებით, ამ წყობით: რკზ (85 გვ.), რკვ (86 გვ.), მდ (23 გვ.), რჟე (91 გვ.), სიწ (105 გვ.), ია (6 გვ.), რდთ (82 გვ.), იბ (6 გვ.) მწ (24 გვ.), რჟზ (92 გვ.) და სი (100 გვ.).
- 22 „რამდენსაც“ მაგიერად „როდესაც“
- 24 უნდა შემოაწიონ. ერთს კომლს კაცს ბატონის ყმას რომ ერთი თუმანი შეხვდეს, იმისთანა კაცს გაცემულს ხუთი მინალთუნი შევარდება ამ წესით ყველას.
- 86 2 ქალაქის აწერა შვიდს წელიწადში ერთხელ მოხდების.
- 87 6 ქათამი ი. აგრევე
- 9 გასამყრელო. - (შემდეგ ცალ-ცალკე სათაურებად ცარიელის ადგილებით ჩამოთვლილია:) ქვითკირის ლილოს მამასახლისისა. - ქვითკირის ლილოს ნაცვლისა. (შემდეგ) სააკას ლილოს მუშაზედ პური კოდი - იბ. მეხრეს კოდი იბ. მკაში ღვინო - რაც მივცეთ.
- 15 (I სვ.) ფეთხაინის ბუდე.
- 19 ასრე არის და იქნებოდეს: სთველზედ რასაც

- 152 -

- 88 3 შევარდეს, თოვჯი რომ
- 4 მემარნემ მოიწონოს და ირჩიოს, ის ჩვენთვის დაუწურონ

- და ჩვენთვის წაუღონ.
- 14 რპზ თავის გათავების შემდეგ არის:
„ქვევრის მრეცხელი: ციციშვილის ყმა, წყნეთი, დაღეთი, ოძისი, მოურავის ყმა, გომტომაზის შვილის ყმა, თულაშვილების ყმა, ზარბითი, თურქისტანისშვილის ერასტის, ბეგაშვილების ყმა, დიდებას საჩინოშვილების ყმა, წარყულეთი, გაბაშვილების ყმა, მონასტერი, ყუერშავის-შვილების ყმა, კომლი ა.
 - 89 5 (არ არის) „კიდევ საგინასშვილი ბეჟან“. (სულ 18 მოხელეა სიაში).
 - 11 (პირველ სვეტში) შაყულაშვილი ალავერდი.
(მესამე სვეტში) მაღალასშვილი იენუქა. (ამას გარდა სიაში არის ჩამოთვლილი:) ზავარაშვილი იოთამ, ედიშერაშვილი თაყა, თულაშვილი ზურაბ, ყორღანაშვილი ფრიდონა, ყორღანაშვილი ასლამაზა, ყორღანაშვილი ასიტა, ზემბადაშვილი პატა, მათარსიშვილი რევაზ.
 - 90 2 (არ არის ყალიონყორჩების სიაში სახელწოდება I სვეტის 1, II სვ. 1 და III სვ. 2. (სულ 3 მოხელეა).
 - 18 (არ არის) „თუ ვარიობა არის, რვა ვარია“
 - 19 (არ არის) „აგრევე ერბო“
 - 21 (არ არის) „თაფლი ნახევარ ჩარექი“
 - 91 7 (არ არის) „შესაწვავად ნახევარ ჩარექი; მოხარშული ხიზი-ლალა“
 - 11 (არ არის) „მოხარშული თუ უმი დ; ერთს ყაბზედ“
 - - ჩარექი, ერთს ყაბზედ დოში წყვილი ოთხი;
 - 16 უნდოდეს თვითოს თუშმალს - ბოშყაბი;
 - - არ არის „ამალს თვითო ყაბი“
 - 17 „ოსტატს; ერთი თასი საყას, ერთი თეფში აუშტარს, ერთი თეფში მეშემეს, ერთი თეფში სალთხუცის კაცსაც.“ (თავდება)

- 153 -

- 91 24 „გეჩანბაშის“ მაგიერ „გეჩანბაჟის“
- 92 17 (არ არის:) „ყარაის მეყორულისა“ (და ასე თავდება:) „შეავსოს. ყარაის მუშაზედ პური კოდი ლვ, ღვინო - რაც მივსცეთ.“
- 93 7 (II სვეტ.) ხატის სოფელი - ვეზირს.
- 12 (II სვ.) ღუკასას სოფელი მოლა აბდულასშვილს.
- 18 (II სვ.) აუშენებელი ყაიყულის სოფელი ყორყორა.
- 20 (I სვ.) თითქმამტი შარაფადინას
- 21 (II სვ.) კიდევ იქივ ნასოფლარი ა, ანაყიზოღლისა.
- 94 5 ფურზედ ერბო სტილი ა/ ქურ-
- 16 ყულარადასი ამირეჯიბი ქაიხოსრო
- 19 რიგზე მართებით ამსახუროს; იქნება ყულიც, რომ
- 21 (არ არის: II სვეტში მოხელეთ სიაში გვარები: 1, 2 4 და 6, და III სვეტში მე-3-მე გვარი.)
- „ (სიაში კიდევ არის:) საგინასშვილი ფარემუზისშვილი, საგინასშვილი საამის შვილი, სააკაძე იორამის შვილი, გლურჯიძე გლურჯიძის ძმის წული, ელის უზბაშის ძმა. (სულ

- სიაში 15 მოხელეა).
- 95 2 (არ არის შავარდნის ბაზიერის სიაში სახელწოდება ჩამოთვლის რიგით: I სვეტში: 1 და III-ში 1, 3.)
- - (პირველ სვეტში) ბაზიერი ნასიბლუელი მაჰმადამვილი.
 - - (მესამე სვეტში) ფიროღლი აფუზა.
 - 4 (მესამე სვეტში) ველიოღლი აშურა
(ამ სგ თავის სიაში ჩაემატების:) მისი (ალი ყურბან ალის) განაყოფი ნასყიდა. არეშიშვილი დათუნა, ბოლნელი ოზმეგაშვილი, დიდმელი ბასილა, ალი ოღლი ელიზა. (სულ 21 მოხელეა).
 - 9 (სია სდ თავისა ჩამოთვლილია მრთელის დაბეჭდილის სტრიქონების გაყოლებით სვეტებ დაუყოფელად.)
 - 16 (ამ შეცვლილის წყობით არის ჩამოთვლილი ქვემოთ:)
„ორი სოიბათ იასაული, ერთი სუფრაჯი, ორი ფარემთხუცესი, ოთხი სუფრაქეში, ორი თუშმალი, ერთი აბდარბაში, ოთხი აბდარი, სამი მეგოდრეთ-ხუცესი, ერ-

- 154 -

- თი მეღვინეთ-ხუცესი, ერთი პირის მეღვინე“...
- 95 17 სამი მეგოდრეთ-ხუცესი
- „ (შათირების სიაში სულ 8 მოხელე. არ არის III სვეტ. 3)
- 96 8 საშარბათოს ქარხანაში
- 16 იქივ ყვავიანებმა
 - 17 უგუდელთ შეინახონ
 - 18 ფიცელთა და საყუარელთ
 - 21 ბუდე სტეფანაშვილს
- 97 1 ბაადურის შვილის ოსებმა შეინახოს; ჩაფთრანის ბუდე ქსნის ერისთავს რომ ოსები დაუსახლებია, იმათ შეინახონ; სვერის ბუდე სვერელთ შეინახონ. ეს ბუდეები რომელიც რომლისთვის მიგვიბარებია
- 18 იმერხევიდამ ბ, კოშკადამ ბ.
 - 22 ხუთი პატრონს, ერთი ბატონს.
- 98 4 ფურზედ ერბო ერთი ჩარეკი, ახალ-ნაშობს
- 14 (არ არის სიტყვიდამ: „ბატონი რომ აიყაროს“ ვიდრე გათავდებოდეს 16 სტრიქონში სიტყვით: „მისი ქირა.“)
 - 24 კაცამდინ; წლამდის ასრე იქმოდენ.
 - 26 მოურავი ნურც ბევრ ხანს დადგების. თუ არ
- 99 5 ყაჭი ვისაც მოუვიდეს და ჭია ჰყვანდეს.
- 23 ტკბილი ჩაფი დ; გუთანზედ
- 100 1 ყაჭი. - შულავრის ხასადრისა და ნაცვლისა: კალოს პური კომლზე
- 12 თუმანზედ ხუთი შაური არის, აქლემით მოვა თუ ცხენით
 - 13 (არ არის სიტყვიდამ: „ოცდა შვიდი შაური“ ვიდრე 15 სტრიქონში გათავდებოდეს სიტყვით „თუ ცხენითა, საპალნეზედ“)
 - 17 აქლემის საპალმეზედ ცხრა მინალთუნია და ცხენის საპალნეზედ ექვსი მინალთუნი. ბამბის საპალნე
 - 20 საპალნეზედ აქლემისაზე ორი აბაზი და ცხენისაზე ერთი

აბაზი.

101 3 (არ არის მრთელი მესამე სტრიქონი)

- 155 -

- 101 6 (არ არის სიტყვიდამ „გელაქნურის საპალნე“ ვიდრე გა-
თავდებოდეს 8 სტრიქონში სიტყვით „მელიქ-მამასა-
ხლისისა;“)
- 11 „სამ-სამი“ მაგიერად „სამი“
- 102 3 „ჰასილის“ ნაცვლად „ჰასალის“
- 11 მესაკლავეს თუ ავი მოაზაროს
- 20 თითათვეს, მკათათვეს თავისი ანგარიში
- 24 სივ თავში „სალთაგრის“ მაგიერად არის „ხალადგრის“
ან „ხალათგრის“
- 103 11 ძმარი ბოლნისს დააყენონ
- 12 სიდ თავის შემდეგ არის საკუთარი თავი: „ისრიმისა. ის-
რიმი გარიგებულია“.
- 18 სურაში რამთონი ლიტრა ჩავიდეს.
- 104 4 ბალის პატრონებს
- 6 ყოველს დღეს თვრამეტს
- 20 ფარჩის საპალნეზე ბისტი, საყათისა ფული ორი, ბრინ-
ჯის საპალნეზე ფული, ერბოზედ და თაფლზედ - ფუ-
ლი ორი, ნალ-ლურსმნისა და რკინისა - საპალნეზედ ორი
ფული, მატყლზედ
- 27 (სივ თავის შემდეგ არის ცალკე თავი:) „ამილახორისა.“
როდესაც თემი აიწერებოდეს, ერთის ჩვენის კარის მდივ-
ნითა თქვენს სასარდლოს თქვენ ასწერეთ. რაც თქვენის
დროშის კაცი საშოვარს იქმოდეს და ჩვენი მეფანჯიაქენი
ფანჯიექს აიღებდეს, რაც ათის-თავი ერგებოდეს, მისი
ნახევარი თქვენი უნდა იყოს და ნახევარი მეფარჯიაქეთ
უნდა გაიყონ. თქვენი დროშის კაცნი უთქვენოთ ვერ გა-
იყრებოდეს. ვისაც თქვენის დროშის კაცს სასამართლო
საქმე ჰქონდეს, ჩვენს კარზედ მოვიდოდნენ, თქვენც დახვ-
დებოდეთ. და რასაც თქვენის სასარდლოს კაცს ლაშქრო-
ბის ბარობაზედ მამულს წავართმევდეთ, ამასაც შემოგე-
კითხებოდეთ; თუ (ვ)უბოძებდეთ, თქვენსავე შემოკითხუ-
ლობით წყალობას (ვ)უზემდეთ. თუ მეფემ სადედოფლოს

- 156 -

კაცს მამული უბოძოს, მეფის მდივანმა წიგნი დაუწეროს.
და თუ დედოფალმა სადედოფლოს კაცს მამული უბოძოს,
დედოფლის მდივანმა წიგნი დაუწეროს. ბატონი რომ მა-
მულს გასცემდეს, უწინ სალთხუცესი დაბეჭდევდეს, მერმე
მდივანი წიგნს ბატონს მიართმევდეს და ბატონი დაბეჭ-
დავს. აგრევე ბართხედ და ჯამაგირის სარხათხედ.

- 105 4 ქალაქის ბაიდრის კიტრს დასთესევდენ.
- 8 მოურავი და მელიქ-მამასახლისი
- 10 (სიჭ თავის ბოლოში შემდეგ ნაწერით არის ჩამატებული:)

- და კ ამისგან კათალიკოზსაც წილი აქვს.
- 15 წელიწადში ერთხელ შემოივლიდენ, ერთს მუშრიბს და ერთს სალთხუცის კაცს თან წაიყვანდენ.
 - 22 საბატოს კაცის შვილისა იყოს ან აზნაურშვილისა.
 - 106 5 ძროხაზედ აბაზი გამოუა; ამის ნახევარი ჳევის-თავისა არის და ნახევარი მუშრიბისა; ჳევის-თავთან წამოს. თავისი ძღვნის ათის თავი მუშრიბს უნდა მისცენ. რომელიც ჳევის-თავი სოფელში უმუშრიბოთ და უსალთხუცის კაცოთ მივიდეს და საზღაური აიღოს, ქურდულად ზღოს.
 - 11 ჯარჩების სარგო. – როგორც სარხათი
 - 13 და იქნების რომ სამსახურზედ დააყენონ.
 - 15 მეჯლიშთან შესვლად ჳელი არა აქვსთ.
 - 17 ცხენს შეჯდომაზე გაჰყოფდენ.
 - 19 (არ არის „სანადიროში ჯელგას დაუმახებდენ“)
 - 22 (არ არის „დაუმახებდენ და“)
 - 23 ცხენს შეჯდომაში
 - 107 4 ბოგანა ვ. მირზაშვილის ბოგანა ა, ვარნოზაშვილის ბოგანა ა. საკომლოზე ქ.
 - 9 არწივანმა მარჩილი ი.
 - 10 (II სვეტ.) თეზმა მარჩილი იე.
 - 23 (I სვეტ.) ტაშირზედ აიდარბეგმა მამასახლისიანად – მინალთუნი ით.
 - 25 (I სვეტ.) ურუტმა მამასახლისით – მინალთუნი ზ.

– 157 –

- 107 „ (თავების სიები 107 და 108 გვერდებზე სრული არ არის, როგორც სჩანს ანგარიშით. აგრეთვე არეულია ერთმანეთში ორივე გვერდის სიები: 107 გვერდის სიაში I სვეტში არ არის სოფლის სახელები მე-13-ტე და ამავე გვერდის I სვეტის მე-16, 17; და II სვეტის 1, 2, 3 და 4-ზე სახელები გადატანილია 108 გვერდის სიაში. 108 გვერდზე არ არის I სვეტში მე-7-ე სახელი და II სვეტისა 1, 2, 3 და 5; ჩასამატია «კრწანისმა ე.»)
- 108 4 (I სვეტ.) ზემო ანტრაფმა მარჩილი – ია

განსხვავებანი

(სომხითის მელოქიშვილების დედნიდამ)

- 3 7 ცათაშინა სულ ბრწყინვლად მნათობელის
- 15 ოდეს ვიგულეთ და ვიგულსმოდგინეთ
- 19 (არ არის სტრიქონ ნახევარი და ასეა:) „და შემსგავსებითა იქცეოდენ და ნურავინმცა მკადრე

- 23 ვითარცა ვემცნეს. რამეთუ უეჭველად და უცადებლად
- 4 წიგნითა მით იცნობდენ
- „ (ზინდრები სიაში არ არის: „მიქელისშვილი იოანე“ და
- ბოლოს აჯილდის შიგამდეგის და ზინდრების სიას, ერთად დაწერილს, ჯამი აქვს: „იქმნა ჯამი იდ.“)
- 11 თავები დ და ე შეერთებულია ასე; „აჯილდის შიგამდე-

- 158 -

- გი და სხვა ზინდრები: აჯილდის შიგამდეგი. ადუას-შვილი...
- 5 3 „ბოქაულთ ხუცესი.“ სხვაგანაც ყველგან „უხუცესი“ მაგიერად არის „ხუცესი“
 - 6 21 ხალიფად ინოლი აბდულა ოა ჭ
 - 8 19 სათაური: „ატენელს კაცს ამეს ბატონისა“
 - 23 ატენის მოურავისა სძეს.
 - 9 6 (ორი მრთელი სტრიქონი 6 და 7 არ არის.)
 - 12 ბატონის ზვრების
 - 19 ხანდელნი, თხილნარელნი
 - 12 14 (I სვეტ.) ყიზილ ზიარათი.
 - 13 8 ზემო ქართლში
 - 16 «მუხნარს» და შემდეგ კიდეც „მუხნარის“ ნაცვლად „მუხრანს, მუხრანის“
 - 14 7 ჯელი არა აქვს.
 - 10 „ბოქაულთ ხუცესი“ (შემდეგ კიდეც აგრევეა.)
 - 20 (კვ თავში არ არის ორი სახელი: „ზურაბიშვილი ბეჟან, ქავთარისშვილი იესე.“ სიაში (რაც ამ სვეტშია დაბეჭდილი, ორ სახელს გარდა) არის 1: სახელი.)
 - 26 დამე ბატონების ბარებში უნდა
 - 15 4 „თავს ასლანა აითრბს.“ (ამ სიტყვის შემდეგ აღარა არის რა ამ კთ თავის დასრულებამდე, როგორც სულხან მდივნის დედანში)
 - 9 ლ თავი ასეა: ჯერ „ახალის თევზის.“ მერე იქვე „ბოქაულთ ხუცესი და შიგამდეგისა, ქორის ბაზიერი.“
 - 10 (სიაში:) არემისშვილი გიორგი, არესიშვილი ამზა, სამ-შვილდეელი... (სიაში 10 სახელია.)
 - 24 ქათამს და სამ-სამს კვერცხს
 - 16 8 ბოქაულთხუცების სარგო
 - 18 1 საადდგომო სძეს ძროხა ერთი
 - 17 სამს კომლზედ თოხლი ა.
 - 19 2 ღალის პურის ხასადარი

- 159 -

- 19 5 „იმის ნახევარი და“ ამ სიტყვის შემდეგ ორი-სამი სიტყვის ადგილი ცარიელია და შემდეგ წითლურით იწყება: „შავარდენს“
- 8 „ბაზიერთ ხუცისა არის თუ დუშალიკი“... როგორც სულხან მდივნის ვარიანტი.

- 16 (არ არის: „გიორგი შვილი იოსებ“. სიაში არის 11 სა-
ხელი.)
- 20 25 „გორის მამასახლისის სარგო, გორის ნაცვლის სარგო.“
(სათაურებია და დაშორებულია სხვა სიტყვებთან.)
- 21 12 ამათ სძეს იქივ ქარვასლის
- 24 2 დაიკლოდეს, მკერდი თუშმალს, კისერი მზარეულს.
- 25 6 თაბუნმა, ისას თაბუნმა, მუსტაფის ნაყმევმან, შახის თა-
ბუნმან, ასლანა ფარეშის თაბუნმა, ამათ უნდა გამოიღონ
კომლზედ
- 28 1 ხიალუ მერაბას თაბუნის კომლი ძუ.
- 4 ფაღირი ოზ. დარჩა ოზ. ამისი რკბ. თარხანი მოლა გზი-
რი ით, მახტა ე. ფაღირი დარჩა ოზ.
- 29 11 დარჩა ნდ.
- 13 „ქლაგირი“ მაგიერად „ქოლაგირი“
- 33 13 მობრუნდება და კლონეთის ბოლოს
- 28 მთიდამ კაფნარი
- 38 10 ჩამოვარდება, იმის გამოსწორ ქციის პირ ქვა ჩაგვისვამ,
იმის სწორად კიდევ ქვა ჩაგვისვამს, გზის პირს ჩაგვისვამს.
გზას ზეით
- 12 და არწევანს შუა ოთარ მდივანს
- 41 27 გარეობაში დღიური გ. თუნგი ღვინო
- 42 11 „თულასშვილი კაცი“ მაგიერ „თულაშვილი ლომკაცი“
- 44 2 ერთი კათალიკოზის აზნაურშვილი თაზისშვილი უნდა
იდგეს. ამ კონს რაც ქვის შევსება მოუნდება
- 15 ზარი ა. სამეჯინიბო ქათამი ერთი, სამეჯინიბო სოფელ-

- 160 -

- ზე ბატკანი ა. ეს კოდის პური და ზზე გორს უნდა ჩა-
მოიტანონ სამეჯინიბო. კოდის პურის
- 45 27 ზვრის მუშას დამკა-ხენაში
- 51 5 თუმანზე შაური; ზარაფზედ თორმეტი
- ,, 52 და 53 გვერდებზე (პჭ, პთ, ჟ, ჟა, ჟბ, ჟგ, და
ჟდ თავთა სიებში გვარები სხვა განაწილებით და არევით
არის. აქ მხოლოდ მოვიხსენებთ რიცხვს ჩამოთვლილ მო-
ხელეთა: მკერვლები 4, მემანდრები - 7; მებადური 6; მე-
რიქიფე 9; მესაკლაკე 4; მეჯინიბენი 19. (ამ უკანასკნელს
ბოლოში კი უწერია «ჯამი კა»); მეჯოგენი 8 (ჯამი
უზის თ.)
- 57 23 ბრძანდებოდეს, დედოფლის სალთხუცესი იქ ახლდეს, ბა-
ტონი და მდივანზეგი იქ არ ბძანდებოდეს სადედოფლოს
სახასომ, ან
- 60 7 ამათ გამოიღონ. ჩამოტანა ქლაქს სძესთ.
- 61 3 არის, კვიცი უკლებ...
- 20 მეჯოგემ ზღოს თავნი და თუ სხვაგან შეამჩნიოს, მეჯო-
გემ შვიდეულად თავისთვის აზღვევინოს. ამისი საზ-
ღვარი
- 62 ,, რია თავში რიცხვი მოხელეთა ერთით ნაკლებია (გულია
გოგისშვილი).

- 64 „ (რიე და რივ თავების მოხელეთა სია სხვა რიგათ არის დაყოფილი: რიე – თავში არის 19, რივ-ში 21 მოხელე)
- 68 „ (სიები რკთ, რლ, რლა და რლზ თავებისა არეულია ერთმანეთში და ზოგი აკლია.)
- „ (რკთ თავში რიცხვი საზანდრებისა არის 3 და ბოლოს უწერია: „სხვა მოქალაქე საზანდრები მისი (ალელი თამაზა დალაღაშვილის) თავუნი არის“. მერმე რლ თავში საფარემოს მოხელეთ რიცხვი 40)
- 69 9 ორი შაური სარქარბაშს, ორი შაური სალაროს ნაზირს, ორი შაური სარქარს, ორი შაური თავილდარს, ორი შაური მუშრიბს, ერთი ხელი ტანისამოსი

- 161 -

- 69 „ (რლზ თავში მოხელეთ რიცხვი 5.)
- „ (რლდ თავის მოხელეთ რიცხვი 19.)
- 70 „ (რლზ თავის საღვინის მოხელეთ რიცხვი 15.)
- 71 16 (თავი რმა ასეა:) „სათეფშოსი: თავილდარი თუშმლის შვილი გიორგი. მოქალაქე ხეჩუა, ბოვნელი ხეჩუა, იქავ გზირიშვილი მეთეფშე, სამეხრეოელი ძამა, ეკლესიელი ლევა. სამი კიდევ იშოონ.“
- 71 „ (რლთ, საშარბათოს მოხელენი 10; რმ, სააუშტროს მოხელენი 14; რმა, მეთეფშეთ სიაში რიცხვი 6 და ამას უწერია: „სამი კიდევ“. რმგ საზინდროსი – რიცხვი მოხელეთა 5.)
- 76 11 ტყავის ბაჟიდამ
- 12 (დაბეჭდილში რომ ცარიელი ადგილია, იქ არის:) „თუ ამანი მოვა“
- 81 20 ხან ოც თუმნად, ხან მეტ-ნაკლებად;
- 83 3 საბატონო ა
- 85 7 მარილი ლიტრა ი
- 88 16 ჯელმწიფეს რომ დაუმარცხდეს
- 90 „ (რჟდ ყალიონ ყორჩების მოხელენი – 5 (აკლია პეტრე).
- 94 1 ნაცვალს, ვისაც ძროხა გამოუვიდოდეს – აბაზსა,
- „ (სბ თავში ყულარადასის მოხელეთ რიცხვი 14.)
- 95 „ (სგ თავის შავარდნის ბაზიერთ მოხელეთ რიცხვი 17; სად შათირების მოხელენი 8.)
- 97 25 ცხვარი ია
- 101 21 ცხვარი ია
- 104 22 საპალნეზედ ფული, ბრინჯის საპალნეზე ფული, თაფლზედ ორი ფული, ნალ-ლურსმნისა და რკინის საპალნეზედ ორი ფული, მატყლზე
- 106 22 საქმეში დაუჯერებდენ
- 107 „ (I სვეტ.) დიდმელთ თუმანი ოვ მინალთუნი ე, გატეხილ ჯიდელთ ფუმანი ოე.
- „ (II სვეტ.) „თელუს“ მაგიერ „თელუს“, „ყიზილ ყირათ-

- 162 -

მა“ მაგიერ „ყიზი ზიარათმა“. – II სვეტში არ არის პირ-
ველი ოთხი სოფელი. აგრევე I სვეტში არ არის: გომა-
რეთი და ურცევანი. ეს ექვსი სოფელი ჩაწერილია 108
გვერდის სიაში და ბოლოს არის: „იქმნა ჯამი მარჩილი
რუა, თუმანი ია, მინალთუნი დ, აბასი გ.

- 115 6 დადალოს, დადი სალთხუცის
- 8 ასზედ ერთი შიშლიგი მობალახისა და კიდევ ასზედ
ერთი საკლავია. ის სუფრაჯისა.
- 21 კვერცხი ს.
- 116 11 საშობაო ცხვარი ა;
- 117 23 ბატონს; ფურის ერბო ხბოიანზე
- 27 საადდგომოთაც ს. ბატი ხუთი, სკა არის, სანთელი
ლიტრა ბი
- 125 18 ერთობით ფავლენისშვილის
- 127 8 ულუფა დდიური მურასა ორი;
- 14 დდიურ თვითოს ი;
- 130 10 (II სვეტში თავის სიაში ბოლოს არის კიდევ:) ოსია-
ური სულობით. ახალ-დაბა. იმერეთი.

დასტურლამალის ლექსიკონი

შემოკლებულთ სიტყვათა ახსნა: არბ. – არაბული სიტყვა.
თათ. – თატრული. სპ. – სპარსული. ქართ. – ქართული. ვხტ. – ვახ-
ტანგ მეფის სამართლიდამ ახსნა. ვშტ. – ვახუშტის საქართველოს
ისტორიიდამ ახსნა. ს. ო. – საბა ორბელიანის ლექსიკონის ახსნა.
ციფრები ასახსნელ სიტყვასთან – გვერდის რიცხვი დასტურლამალისა.

ა

ა ბ ა ზ ი , აბასი – ოთხ შაურს აბაზი ჰქვიან... ერთი მისხალი (ვერც-
ხლი) ორ შაურ ნახევარი წონა არის, ექვსი დანგი ერთი მისხა-
ლი იქნების, ოთხი ცერცვის მარცვალი ერთი დანგი არის... ოთ-
ხი ქერის მარცვალი ერთი ცერცვის მარცვლის წონა არის. (სა-
მართალი ვახტანგის.)

ა ბ დ ა რ ი – წყლის მზიდველთა და ბანაკის უწმინდურებათა გაწმენ-
დის უფროსი. (სპ. აბ-წყალი, დარ-მქონებელი). სპარსეთში აბ-
დარი ახლავს შაჰს ან დიდებულს, თან დააქვს წყალი მისართმე-
ვად. აგრეთვე ატარებს ხელად საჭირო საცმელს, წამოსასხამს,
ქოლგას (სამზეურს), ხელსახოცს და სხვას ამისთანას. აბდარს
გამოართმევს სხვა უფროსი თანხლებული შაჰისა და ის მთარ-
თმევს.

ა ბ დ ა რ ბ ა შ ი – აბდართა თავი, უფროსი.

ა ბ დ ა რ ი თ ა ვ ი ლ დ ა რ ი – მოხელე, რომელსაც აბარია სააბსრო.

ა ი ა რ ი – (არაბ. عيار წონა.) წონითა და ღირსებით ნამდვილი. სწო-
რი. ვერცხლზე ითქმის, როდესაც წმინდა ვერცხლს იმდენი სხვა

ილეკრო (მეტალდი) ურევია, როგორც მიღებულია სახელმწიფო-ში. რუსულად проба. ძველი ვერცხლის პრობი, აიარი, იყო ისე-

- 164 -

თი, რომ ასში ვერცხლი 88 ნაწილი ვიდრე 96 ნაწილამდე, და სპი-
ლემში დანარჩენი ნაწილი იქნებოდა.

აივანი - დერეფანი (ს. ო.) სპ. **ايوان** ეივან - სახლის შესავალი კა-
რის მხარეზე წინა ჭერი, ბოძებზე აგებული.

ალანდარი, ალამდარი - მეზირაღე.

ალაყაფი - შესავალი წინა დიდი კარი ეზოსი.

ალაყაფის შუა სახლი 5 - ?

ალაჩუხი - კარავსავით დადგმული ქოხი ჯოხებისა ნაბდით გადა-
ფარებული, თავის შესაფარებლად ხმარობენ ელნი და მეთევზენი:
ხარგა.

ამალა - (სპ.) - კრება, დასტა ერთის ხელობის კაცთა ანუ ხლებულთა.

ამანი - საიჯარადროს რისამე მიზარება დროებით სანდო კაცის
ხელში, (სანამ ახლად იჯარით გაიცემოდეს.) იმ განზრახვით რომ
საიჯარადროს ნამდვილი შემოსავალი ცნობილი იქნას.

ამასალა, ამსალა - ნახე ჰამასალა.

ამბარდანი, სპ. **انباردار** ანბარდარ - სურსათის ზედამხედავი,
პროვიანტის კომისიის უფროსი; ამბრების ზედამხედავი.

ამილახორი, ამილახვარი - მეჯინიბეთ უხუცესი. ამის ჳელისა იყო
ყოველნი მეჯინიბენი, შიკრიკნი, პაიბენი, ჯინიბნი, ჳუნენი, ჯოგ-
ნი, რემანი მეფისანი. (ვხშ.) არბ. **امير** ამირ - უფროსი, **اخور**

ახურ - ბაგა. XV საუკუნეში მეფე გიორგი (1445-1469) იო-
თამ ზედგინიძის შთამომავლობას უბოძებს თავისს გადარჩენისათვის
«სპასპეტობას (ესე იგი სარდლობას) ქართლისას, მოურაობას
გორისას, ციხეთა და მამულთა და მეფის კარის ამილახორობას.»

მას შემდეგ სიტყვა «ამილახორი» ნიშნავდა სარდალს ქართლისას.

ანფა - მდიდარი (ალსაყალი), უფროსი კაცი.

არაყხანა - არყის გამოსახდელი ქარხანა, ზავოდი.

ასლანუ - ? (ასლანუ - სპარსეთში შემნახველია და დამკვრელი ბე-
ჭდისა ანუ შტემპელისა, რომელზედაც გამოსახულია ლომი,
ასლანი).

ასნაფი - ამქრის კაცი ერთის ხელოსნობისა, ერთის ხელობისა,
მოხელეობისა.

- 165 -

აუშტარი, აუშდარი - სასმელ-საჭმელთ მცველი (ს. ო.) სააუშ-
ტრო - სადაც სასმელ-საჭმელი ინახება.

აუშხანა, სპ. **اشخانه** აშხანა - სამზარეულო.

აღლარი - მებატონე. უფროსი თათრებში.

აღამათი, არბ. **اقامت** აყამათ - ჯდომა, ყოფნა დროებით.

აღსაყალი, აღსაყალუ (თათ. თეთრ-წვერა) - უფროსი, პატივსაცე-
მი, საპატიო კაცი.

აში - საჭმელი, წვენი, ფლავი. (სპ. - **اش** ქელეხი სამღვდელოთა-
თვის).

აჯილდა - ცხენის კურატი (ს. ო.) ბედაური ულაცი ცხენი ჯოგ-ში გაშვებული კარგის ჯინშის მოსაშენებლად.
აკიალათი, არაბ. ნამდვილ არის ეიალათ ანუ ჰეიალათ - დიდ სამ-ზღვრებიანი გასამგებლო მხარე, მაზრა; область.
აკნგარი, ანგარი (სპ. انگر) აკნგარ, აკნ-რკინა, გარ-გამკეთე-ბელი) - მჭედელი ოქროსი, ვერცხლისა, სპილენძისა; აგრეთვე ფუ-ლისა.

ბ

ბაზი,)სპ. ბაზე) - მიმინო, შავარდენი, გავაზი და ამ გვარნი მფრინ-ველნი. (ს. ო.)
ბაზიერთ - ხუცესი - ამის ჳელისა იყო სრულიად ბაზნი, ბაზიერ-ნი, მეძალენი, ძალენი, ტყეთა და ველთა მცველნი სანადიროთა მეფისათა (ვშტ.); oberjägermeister; grand-veneur.
ბაზიერი - ქორ-შავარდენტა მომვლელი; сокольничий; faconnier.
ბალუყჩი - თათ. მეთევზე.
ბაჟი, არბ. ტვირთის ხარჯი (ს. ო.); გზებზე საქონლის შემო-ტანის და გამოტარების დროს დანიშნულს ადგილებზე გადასა-ხადი ერთმეოდა საქონლის რაიმე განსაზღვრული ნაწილი (თავი); სპარსეთში ამ ასაღებ ნაწილის ნაცვლად ფულად იღებენ და ჰქვიან რახტარ, რომელსაც რუსულ ტამოჟნის პოშლინას მნიშ-ვნელობა აქვს.

- 166 -

ბარათი, არბ. بارت - წერილი, წერილით ბრძანება.
ბარდანა - დიდი ძამის ტომარა საბზევე ან ბამბისათვის.
ბარხანა (სპ. بارخانه) - სახლის ბარგი.
ბაშმალი - კაცის თავს ასაღები მალი, ხარჯი; capitation; по-Душной окладъ.
ბეგარა - დებულების გამოსაღები (ს. ო.) ყალანი, განწესებული ანუ შეკვეთილი გადასახადი მუშაობითა; corvée; натуральная повинность.
ბეგლარბეგი - მმართველი, გამგებელი სპარსეთის პროვინციისა; გუბერნატორი.
ბედნუშკი - სასმელი არაყსავით დაყენებული.
ბეითალმანი, (არბ. بيت المال) ბეითალმალ-სახლი, ქონება, საქო-ნელი, სალარო მაჰმადიანთ ქვეყანაში, შარიატის წესით შეგრო-ვილი შემოსავალი.) - საქართველოში ნიშნავს უმემკვიდროთ ამო-წყვეტილის კაცის დარჩენილ ქონებას; выморочное имущество
ბელბაში 47 - ?
ბიქრი - (არბ. بکر - ქალწულობა) ვგონებთ დასტურლამალში უნდა ნიშნავდეს ქალწულობის წართმევას.
ბოგანო - მას (გლუხს) ჰქვიან, რომე ვენახი არა ჰქონდეს, თითო სახლი და რჩომის ალაგი ექნების და მიწა ან ექნების, ან არა. (ვშტ. კარი გაყრისა მუხ. 100); უაგარაკო გლუხი (ს. ო.)
ბოქოული, ბოქაული - იასაული (ს. ო.); ელიადაჯი (ვშტ.); ნახე იასაული.

ბოქოულთუხუცესი - უფროსი თავი ბოქოულებისა.

ბოღლამა - ხმელი თევზი მოცვით, ტყემლით, მჟავით რითმე.

ბოშყაბი - თეფშის ოდენა სინი სპილენძისა ან თიხისა. (თათ.

ბომ - ცარიელი, ყაბ - ჭურჭელი.)

ბუშთუქუნი, ფუშთუქუნი 50, 51 - ?

ბჭობა (ნამდვილ ბრჭობა) - სინჯვა ცილებათა. (ს. ო.); სამართალში სინჯვა, მოკითხულობა, გასამართლება, გადაწყვეტა და განაჩენის დადება (გაბრჭობა). ბრჭე - მოსამართლე, გამმინჯავი ცილებისა. (ბჯე - კარი, შესავალი ეკლესიათა ან სახლთა).

- 167 -

ბ

გავაზი - მონადირე მფრინველი.

გალადარი, სპ **گالادار** გაღალადარ - ცხვრის ფარის მწყემსების უფროსი ზედამხედავი.

გალაქუ, 33 - ?

გამომღები - გადამხდელი. მიმცემი სახელმწიფო ხარჯისა, სარჯის კაცი.

გამოსაღები - სახელმწიფო გადასახადი ხარჯი, ყალანი.

გაცემულ - გაუცემელი - სახელმწიფო ხარჯის გადამხდელი და არ გადამხდელი.

გერაქიარალი - მსახური, მოხელე ყოველ გვარის შეკვეთილის საქმის ასრულებისათვის, რაც მიენდობა.

გეჩანბაში - ნამდვილ გეჩან-ბაჟი (გეჩან-წასავალი) - საქონლის წამლები, როდესაც ერთს ადგილს ბაჟს გადიხდიდა, ბარათს მიიღებდა. ამ ბარათის ძალით დანიშნულ ადგილამდე სხვა საბაჟოზე აღარ გახსნიდა ცალებს და გაივლიდა. მცირე გადასახადი (გეჩან-ბაჟი) მაინც ერთმეოდა. ამ გეჩან ბაჟის ადგილებში ყარაულები იდგნენ გზების და გამგულეთ მცველად ან გამცილებლად.

გილანი - (გელანი? - მომსვლელი კაცი).

გილაური - გილანელი, გილანიდამ მოსული.

გირიშქი, (ნამდვილ გირიშქ) - ქალაქი ავღანისა, ავღანისტანისა, მდებარე ყანდაარის ქალაქის დასავლეთ, ასიოდ ვერსის სიშორედ.

დ

დაბალხანა - ქარხანა ან ადგილი, სადაც ტყავს აკეთებენ.

დავთარხანა - სამწერლო სახლი, კანცელარია, სადაც ინახება ყოველგვარი წიგნები, კანონები და ქალაქდები.

დამდაბი - (სპ. დამ-დრო, ხანი) ნამდვილ დამდამი - ხანდისხანი. დასტურლამალში ვგონებთ ნიშნავს ხანდისხან, დროებით მოყვანილ ხელოსანს.

- 168 -

დანგი - მეექვსედი მისხლისა (სამ. ვახტ.); ახლა ჩვენს ჟამში მისხლის მეოთხედა.

დანომი, დაჰნიმი, სპ. **دەنیم** დაჰნიმ – ათზე ნახევარი.

დანისტარი, სპ. **دانشدار** დანიშდარ – მცოდნელი, შეგნებული.

დარბაზობა, სამეფო დარბაზობა – სასახლედ მისვლა (ს. ო.) ნა-
დიმი, დიდი მეჯლისი.

დასტურლამა, ნამდვილ დასტურლამალი, არბ. **دستور العمل**
დასთურ-ულ-ამალ – ნებართვა მოქმედებისა; რიგი, გარიგება, წესი
მოქმედებისა; инструкция.

დაფათი, არბ. **دفعات** დააათ – ჯერის-ჯერათ, ზედ მიყოლე-
ბით რამდენჯერმე.

დიდ-ბადე, 23 – ?

დროშა, (სპ. **دراوش** დრაჰშ) – მწყობრთ ნიშანი, ფერად-დერა-
დი, გუნდთა და გუნდთა საცნობელი. (ს. ო.) ძველი დროშა, ანუ
ბაირადი არის მრგვალი ბრტყელი რკალი ვერცხლისა ანუ სპი-
ლენძისა, რომელშიაც ჯვარია გამოსახული, ან მხოლოდ ურკა-
ლო ჯვარია, რომელიც დაერჭობოდა თვით შუბზე, ან შუბის
ტარზე. მას ძირში შუბის ბუმტთან მიაბამდნენ ფერად ხელსა-
ხოცს და ზოგჯერ ზარს, ერთს ან რამდენსამე. დროშა ჰქონდათ
დიდებულ თავადთა (ქართლის სამეფოში: არაგვის ერისთავს, ქსნის
ერისთავს, მუხრან-ბატონს, ამილახვარს, ორბელიანს, ციციშვილს,
როცა გაუყოფელი იყო, და თვით მეფეს). დროშა ეძლეოდა სა-
ჩუქრად მეფისაგან, მაგალითად ორბელიანთ აქვთ უკანასკნელი
დროშა ამ წარწერით: «ჩვენ კეთილმსახურმან მეფემან თეიმურაზ
მიუბოძეთ დროშა ესე წინამძღოლსა ჩვენსა ამირ-სპასალარს ქაი-
ხოსრო ორბელიანს, ოდეს ცხებულ ვიქმენით საცხებელითა სამე-
ფოთა, თვესა ოკდონბერსა ა, დღესასწაულსა კათოლიკე ეკლე-
სიისა სვეტისა ცხოველისასა, ქრისტეს აქვთ ჩღმე, ქრონიკონსა
ულგ». ქართლში იყო ამ თავ დროშებს გარდა სხვა წვრილი დრო-
შები, წვრილ თავადთა, თემობათა და სოფელთა, რომელნიც შე-
იკრიბებოდნენ თავ ზემოხსენებულ დროშათა წინამძღვრობით ომ-
ში, ანუ დღესასწაულში ცალ-ცალკე. – თვითოეული თავ დროშის

– 169 –

საწინამძღვრო შეადგენდა სასარდლო ანუ არმიას და ამასთა-
ნავე გასამგებლოს. სასარდლოში ითვლებოდნენ მრავალნი სხვა და
სხვა საბატონო თუ სახასო და სადედოფლო ყმანი და სოფელნი.
ქართლში იყო ხუთი სასარდლო. (ნახე სამართლის წიგნი ვახტან-
გისა კარი თეთრის გარიგებისა მუხლი 35). ბატონის დროშასაც
ექვემდებარებოდა საკუთარის სამზღვრების ადგილის მცხოვრებნი.
რაც შეეხება ძველთა სხვა სამეფოებსა და სამთავროებსა:
იმერეთს, კახეთს, გურიას, სამეგრელოს, სვანეთს, აფხაზეთს,
სამცხე-საათაბაგოს, ამაზე ვახტანგის კანონებში და დასტურლა-
მალში არა არის რა. მხოლოდ ქართლის სამეფოს შეეხება. ყოველ
სარდალს ჰქონდა მეფისაგან მიცემული წერილი, რომელშიაც გან-
საზღვრული ჰქონდათ: რამდენის მშვილდოსანით, რამდენის შუ-
ბოსანით და სხვა საომარის იარაღით ანუ სამზადისით უნდა გა-
მოსულიყო სარდალი საომრად.

დუათაში, დუათეში (სპ. **دواتش** – ორ-ცეცხლი) – ერთხელ გა-
მოხდილი მდუნე არაყი მეორედ რომ კიდევ გამოხადონ.

დ უ შ ა ლ ი კ ი - მეძღვნის ნიჭი (საჩუქარი) ს. ო.) თათ. **دوشه‌لك** - ჩამოხდომა, სადგომათ მოსვლა ელის ხალხისა.

9

ე თ ა ზ ი - ? (აჰთაზ? - შეკეთება, რემონტი).

ე ლ ი , (სპ. **ايل** - მწყემსი ხალხი, რომელიც ხვნა-თესვას არ მისდევს და ბინას იცვლის; ნომადი; *кочующий народъ*.)

ე ლ ი ა დ ა ს ი - (სპ. **ايل**, თათ. **اغاسي**) ელის თავი.

ე რ ა ნ ი , (სპ. **ايران** იირან) - სპარსეთი.

ე რ თ ი ბ რ ი ა ნ ი , ეხტიბრიანი, იხტიბრიანი - სანდო, (არბ. ეეთიბარ-ნდობა).

ე შ ი კ ა დ ა ს ბ ა შ ი , (შერყვნით ეშყაბაში) - მანდატურ-უხუცესი (ესე იგი უფროსი ხელ-არგნოსანთ, ხელ-ჯოხიანთ, მეფის გარე მდებ-თა) ს. ო.) მანდატურთ უხუცესის ჯელისა იყო: მანდატურნი,

- 170 -

ბოქოულთ-უხუცესნი, ბოქოულნი, მებჭენი, მეკარენი, ქონდა-ქარნი, სარანგანი და ნადიმობისა წესი და წინა-ძლოლა მეფისა, მოხსენება ნადიმსა და ამხედრებულისა ამის მიერ იყო მეფისა. (ვშტ.) *оверъ-церемонмейстеръ*.

ე ჯ ი ბ ი , არბ. - წინა-მდეგი(მდგომი) მეფეთა; მეფის მაგიერ მოლაპარაკე (ს. ო.) ამის ჯელისა იყვნენ ყოველნი ტაძრეულნი მეფისანი და ნადიმისა. იგივე მიუგებდა მეფისა წილ, და მას ეტყოდნენ დარ-ბაზის ერნი, რაიცა ენებათ მეფისა მოხსენებად და თავის წინა-ობასა შინა ვერვინ შევიდის მეფისსა, თვინიერ მისა (ვშტ.); *ка-Мергеръ; chambellan*.

3

ვ ე ზ ი რ ი , (არბ. **وزير** - მრჩეველი) - მრჩეველი მეფისა, მინისტრი.

ვ ე ქ ი ლ - ხ ა რ ჯ ი - შემოსავალ-გასავლის მოსაქმე; *приходи-рас-ходщикъ*.

ვ ე ჯ უ ბ ი , არბ. **وجوب** ვეჯუბ - საჭიროება; **اجب** ვაჯუბ - საჭირო.

ზ

ზ ა რ ა ფ ხ ა ნ ა , (არბ. **ضراب** ზარაბ-მცემელი, მკვრელი, მჭედელი, **خانه** ხანა - სახლი), ზარაბხანა - ფულის მოსაჭრელი სახლი სა-ხელმწიფო; *монетный дворъ*; საქართველოში ტფილისში იყო მე-ფის სასახლესთან ახლოს. სხვა მნიშვნელობისაა კიდევ ზარაფ-ხანა - ადგილი სადაც არის ზარაფების (არბ. **صراف** სარაფ - ფულის დამხურდავებელი) დუქნები.

ზ ა რ გ ა რ ი , სპ. **زرگار** - ოქრომჭედელი.

ზ ი ნ დ ა რ ი , სპ. **زيندار** - უნაგირის დამდგმელი, ცხენის მრთვე-ლი, შემკაზმელი.

ზ ი ნ ხ ა ნ ა , სპ. **زیرخانه** ზირხანა - ქვემო სახლი, სარდაფი.

ზ ი რ ა ნ დ ა ზ ი , 78 - ?

ზ ი რ ი შ ქ ი , შეცდომით არის ხმარებული 56 გვერდზე, უნდა იყ-
ვეს გირიშქი (ნახე გირიშქი). ზირიშქი - მჟავე მარცვალთა გამხმა-
რის მოცვის მსგავსი.

თ

თ ა ბ ა უ თ ი , თაფაუთი (სპ. თაჭაუთ) - განსხვავება, მეტ-ნაკლებობა.

თ ა ბ უ ნ ი - დასი, გუნდი, ამაღა, მოდასე, მოამქრე.

თ ა ვ გ ა რ ი - (ორი სიტყვაა: ქართ. თავი დასპ. **تار** გარ-მოსაქმე) -
თავი მოსაქმე, თავი მოქმედი, თავს მდგომი ოსტატი.

თ ა ვ ი ლ ა - არეულად გამოურკვეველად იხმარება, როგორც საჯინიბო
(არბ. **طويلا** თავილა) და მეორეს მნიშვნელობით, როგორც ჩა-
ბარებულ-ჩასაბარებელი, მიღებულ-მისაღებელი, შენახულ-შესანა-
ხავი რაიმე ნივთი, ან ფული, ან შემოსავალი (არბ. **تحويل**
თაჰვილ). ნახე 23 გვერდი: «მესანთლეს თავილად (თაჰვილად)
ეძლევის».

თ ა ვ ლ ი დ ა რ ი , (არბ. **تحويل** თაჰვილ-ჩაბარება, სპ. **دار** დარ-მქმნე-
ლი, მოქმედი), ნამდვილად უნდა იყოს თაჰვილდარ (და არა თავ-
ლიდარ ანუ თავილდარ, როგორც შერყვნით არის ხმარებული
დასტურლამალში) - მოხელე, შემოტანილ-შემოსატანის შემოსავა-
ლის, ნივთის ანუ ფულის მიმღებელი, მზარებელი.

თ ა ლ ი შ ე ბ ი 54 - ? (სპ. **تالاش** თალაშ - ცარცვა, ჩხუბი; ბეჯითო-
ბა, მზრუნველობა).

თ ა მ ა მ , თათ. - სრული. თ ა მ ა მ ა ი ა რ ი - ნამდვილის დაწესებულის
ღირსების ვერცხლი. ნახე აიარი.

თ ა ნ ბ ა 34? - (სპ. სასჯელი, დასჯა).

თ ა რ ა ზ დ ა რ ი , თარზდარი, (არბ. თრაზ-სასწორი) - მესასწვრე.

თ ა რ ხ ა ნ ი , სპ. **ترخان** - თავისუფალი. სათარხნის წიგნი მიცემუ-
ლი 1661 წელს შაჰნავაზისაგან მოქალაქეთ ჩიგიანას შვილებისადმი
ამბობს: «როსტომ მეფის წიგნიც გინახეთ და რა რიგადაც სხვა
მოქალაქე თქვენი მეზობელი თარხანი იყოს, იმავე წესით გვი-
თარხნებიხართ». შემდეგ 1743 წელს ამავე თეიმურაზ II

მეფე ვრცლად და განმარტებით «წიგნს და სიგელს» უბოძებს,
«შვილთა და მომავალთა შენისათა. ასე რომე ამას წინათ რო-
მელსაც ქუქჩიბაშს (ჩიგიანაანი ჩვენს ჟამშიაც ქურქები იყვნენ
1860 წლებში. ამ ხელობისანი იყვნენ პირველი ძველი წარჩინე-
ბულნი მოქალაქენი ტფილისისა და როგორც სხვა ხელობა და ხე-
ლოსნობა რამდენსამე საუკუნეს გადადიოდა ჩამომავლობით), ჩვე-
ნის პაპის და მამისთვის უმსახურებია, ყოველის ხელმწიფისაგან
თარხანი ყოფილან და ჩვენც მოვიკითხეთ. და როგორადაც ძვე-
ლადგან ხელმწიფების დროში ქურქჩი თარხანი ყოფილიყოს, იმ
რიგად ვისმინეთ აჯა და მოხსენება თქვენი, ასე გთარხნეთ და
განგანთავისუფლეთ; არაფერი საჩვენო გამოსაღები არა გეთხო-
ვბოდეს რა... ერთის იოტის დანაფასევი... არა გეთხოვოსრა:

არა მალი, არა ხარჯი, არა სატარულო, არა დუქნის ხარჯი, არა ტიკი და ტომარა, არცა შენს სახლში მდგმური დადგეს, არცა სხვა ხარჯი და საჩვენო სათხოვარი და გამოსაღები, ცოტათ თუ ბევრამდინ, ასე რომე ერთის მზისა და წვიმის მეტი თქვენს კარზედ არაფერი არა მოდგესრა. არ ოდეს არ მოგესალოს წყალობა და სათარხნე ესე არა ჩვენგან და არა შემდგომთა ჩვენთა მეფეთა და მეპატრონეთაგან...» ესევე თარხნობა დამტკიცებულია 1753 ერეკლე II-სგან. თარხნობა ეძლეოდა ხარჯის გამომღებს მოქალაქეს ან გლეხს.

თ ა ფ ა უ თ ი . ნახე თაბაუთი.

თ ა ღ ა რ ი - ყაზახ-ბორჩალოსკენ ჩვენს ჟამში რვა ფუთი პური ან სხვა მოსავლის მარცვალი, ბრინჯი, ქერი და სხვა.

თ ა ხ შ ქ უ ნ ი - ? (ვგონებთ უნდა იყოს ნაყმქუნი - მხატველი ფულზე სახისა, გერბისა. არბ. نقش - ხატვა, სპ. کن ქუნ-გამკეთებელი - გამომხატველი).

თ ე ლ უ 36 - ?

თ ე თ რ ი - ფული საერთოთ.

თ ი მ ე ნ ჯ ი , თათ. توماج თუმაჯ - გაკეთებული, გამოყვანილი ტყავი.

თ ო მ ა რ ი , არბ. طومار თუმარ - აღრიცხვა, წერილი, გრძლად ნაწერი ქალაღი დახვეული.

- 173 -

თ ო ჯ ი , თოვჯი, არბ. قوچ - შეწერა ხარჯისა, განაწილება ხარჯისა ხალხში.

თ უ თ უ ნ ჯ ა კ ი , თათ. - შესანახი, თავშესაფარავი.

თ უ შ მ ა ლ ი , თათ. - სურსათის მიმცემი მოხელე, კომისიონერი.

თ უ ხ ტ ი - 33¹/₂ მიტყალი. 1 მიტყალი 1¹/₂ დრამა. 1 დრამა 6 დანგია. 1 დანგი 3 კერატია. 1 კერატი 4 ქრთილის (შემოდგომის ქერის) მარცვლის წონაა. (ს. ო.) თუხტი 50¹/₄ მისხალი (ვახტ.).

ო

ი ა თ ა ღ ი - ცხვრის ფარეხი, შემოღობილი ან შემოუღობელი დახურული; პატრონი აქირავებს ფარის პატრონებზე ზამთარში ცხვრის შესაფარებლად.

ი ა ნ ი - ტარადანის თევზის ხმელი ზურგიელი.

ი ა ს ა უ ლ ი , სპ يساول იასაულ-ბოქოული (ს. ო.) ვახტანგ მეფის სამართლით (მუხლ 4) იასაული ორ გვარია: ერთი ამსრულებელი განაჩენისა და მეორე - გამომკითხველი, გამომძიებელი.

ი ა ღ ლ უ ჯ ი - მთა იაღლულა დემურჩი ღასანლის ახლოს ადგილია ტფილისიდან 25-30 ვერსსზე.

ი ა ხ ნ ა (თათ. იახნი) - წვენი, წვენიანი ხორცი.

ი ნ ა მ ი , არბ. انعام - საჩუქარი, საბოძვარი, წყალობა.

ი ნ დ ო ს ლ ა ნ ჩ პ ა რ ი 46 - ? ინდოს? ლანჩპარი - ნახე ქვემოთ.

პ

კ ა ბ ი წ ი , კაპიჭი 99 - ? (კაპიჭი - სარზე ვაზის შესაკვრელი წნელია.

კაპიჭ - სომხურად შესაკრავი, შეკრული; ერთი შეკვრა).
კო დ ის - პ უ რ ი - სახელმწიფოდ ასაღები, მოსაგროვებელი პური,
ანუ ქერი, ანუ სხვა.
კონ ი - ზამთრობით თევზის საჭერი კოკოზები (გოდრები) დაწ-

- 174 -

ყობილი პირ აღმა მდინარე წყალზე, საცა უფრო ჩქარია, რომ
თევზი მოემწყვდიოს. შიგა და შიგ მის დასამაგრებლად ქვით სავე-
სე გოდრებია ჩაწყობილი.
კულ უ ხ ი (თათ. **تولوق** - სამსახური) - სამსახური, გადასახადი
ღვინით.

ლ

ლამჩპარი, რანჩპარი, (ნამდვილ სპ. **رنجبر** რანჩ - შრომა, ბარ-
ქმნელი). - მამულის პატრონისაგან სახნავ-სათესათ ადგილის ამ-
ღები გლეხი და ქირის გადამხდელი ფულად ან მოსავლის ნაწი-
ლით. მოღალე სხვის მამულზე მხვნელ-მთესველი.
ლამქარნივისი - ლამქარის მწერალი; შეაწერდა ჯარს რომელ-
სამე განსაზღვრულ სოფელს. - სომხით მელიქის შვილს, ლამ-
ქარნივისის, (სალაროს მუშირბის პაპას შვილის), იოსების სახე-
ლობაზე წყალობის წერილში, ქრონიკონს უპჭ (1800 წ.) სწე-
რია: „თუ ჯარში დაკლებსათვის დაარბია ვინმე ძველის განწე-
სებისამებრ, იმის რბევისა ათის-თავი შენი არის, სხვას მოხე-
ლეს და მდივანს საქმე არა აქვს და ამის ჯამაგირიც უკლებრად
უნდა მოგეცემოდეს, რაც განწესებული არის.“
ლიტრა (არბ. **رطل** რათლ - ღვინის საწყაო, ღვინის ფიალა) -
საქართველოში ღვინის საწყაოსაც ჰქვიან და წონისაც ცხრა-ათი
გირვანქისას. (ნახე დამატებულეებში).

მ

მადათი, არბ. შესაწევარი. მადათ ხარჯი - შეწევნა ხარჯის გადახ-
დაში, ე. ი. მოკლება, სემცირება შემოსატანის ხარჯისა.
მადაური, პური ბრტყელი და მრგვალი (ს. ო.) თორნის სქელი
ლავაში. აგრეთვე სქელი პური განგებ სამღვწოდ გამომცხვარი.
მაირი, არბ. მაპირ - ხელოვანი, დახელოვნებული ოსტატი.
მალთი 45 - ? (მალთო - ფიჭვის ზეთი).

- 175 -

მალი, (არბ. **مال** ქონება) - ხარკი მწვალებელთა (ს. ო.) საზო-
გადოთ გარდასახადი, სახელმწიფო ხარჯი კომლზედ, ცოლიან
კაცზე და არა ქონებაზე ანუ შემოსავალზე; подушной окладъ. -
წინათ საკუთარი მნიშვნელობა ჰქონია როგორც შემდეგიდან
სჩანს: ალექსანდრე მეფის (1413-1442) ბრძანებაში ძალზე
ასეა: „ვინებეთ (ლანგ) თემურისაგან დაქცეულის... ციხეთა და საყ-
დართა აღშენებად... საქართველოს კვამლსა ზედან ორმოცი თეთ-

რი მაღალ გავაჩინეთ და 128 ქრონიკონამდე (1440 წ.) რაოდენნი ციხენი, საყდარნი და მონასტერნი არიან, ყოველივე სრულიად ახლად აღვაშენე და შევაძკენ. და აწ ჩვენსავე ჟამსა შიგან ამოგვიკვეთია... ვინც შემდგომად ჩვენსა, ვინცა მეფენი და პატრონნი იყვნენ, მათთვის მალი არავინ აიღოს და თუ ულუსი (თათრის ურდო, орда) მოვიდეს, და თათართაგან ძალი დაემართოს, რაცა ციხეთა და საყდართა დაუქცევლობისა და თემთა და ქვეყანათა ამოუწყვედლობისა და დაუტყვევლობისათვის არ მოკრიფონ, მათთვის სხვად მოსახმარებლად მალი არავინ აიღოს“. მეფის გიორგის († 1469 წ.) მიცემულ სიგელში არის: „გიბრძანებთ აწ (1468 წ.) ამოგიკვეთეთ სათათრო მალი“. (Акты Археограф. Комисии – Т. I. 1866 г. Тифлисъ.)

მ ა მ ა ს ა ხ ლ ი ს ი - უფროსი ადმინისტრატორი ქალაქისა ანუ სოფლისა, გამგებელი მეფის ბრძანების და მოსამართლეთ განაჩენის აღსრულების მოხდენისათვის.

მ ა ნ დ ა ტ უ რ ი - ხელ-არგნოსანი მეფეთ გარე მდეგი (ს. ო.)

მ ა ნ დ ა უ რ ი - თხელი პური ერბოთი მომწვარი (ს. ო.)

მ ა ნ ჯ ა ნ ი კ ი , არბ. **منجنيق** მანჯანიე - დიდი ჩარხი ჯარის მსგავსი, რომელზედაც გამოახვევენ აბრეშუმს, მატყლს და სხვათა. ძველ დროში თოფის შემოღებამდის ქვის სასროლს მაშინასაც ეწოდებოდა.

მ ა რ ქ ა ფ ა 63 - ?

მ ა რ ჩ ი ლ ი - სამი აბაზი (ს. ო.) ვახტანგ მეფის დროს და წინათაც 60 კაპიეკი. ჩვენს დროს სამეგრელოში ექვსი საური, აჭარაში და ჭოროხის ხეობაძე ერთი შაური.

- 176 -

მ ა ს რ ა ფ ი , არბ. **مصرف** მასრაფ - ხარაჯი, დასახარჯავი. მახტა - მასრაფი - ქალაქის სასარგებლოდ შესატანი ხარჯი.

მ ა ხ ტ ა , მახთა არბ. **مقاطعه** მულათაა - მმართველობისაგან შეწყერილი ხარჯი ადგილობრივად თვითოეულ კაცზე.

მ დ ი ვ ა ნ ბ ე გ ი - მსაჯულთ უხუცესი. ამის კელისა იყვნენ ყოველნი მსაჯულნი, ბრჭენი და კევის-ბერნი, კევის-თავნი და ესევე სჯიდა საბრძანოსა მეფისასა (ვშტ.) უფროსი მსაჯული, მოსამართლე (სპ. **ديوان** დივან-სამსჯავრო, სასამართლო, სამდივნო.)

მ დ ი ვ ა ნ ი - უსტართ (წიგნის) მწერალი (ს. ო.). მდივანნი იყვნენ წესით უმაღლესნი და უმდაბლესნი: მეფისთანანი პატივით უმაღლესნი, ვითარცა იტყვის: „მდივანსა ჩვენსა ჩოლაყა შვილსა არა რა ეკადროს, თვინიერ დიდისა შეცოდებისათვის მეფისა, მარჯვენე ცერი მოეჭრას; ამისგან კიდე არა რაი“ (ვშტ.). იყვნენ მდივანნი სარდლისა, სალთხუცისა, ყულარ-აღასისა, მდივან-ბეგისა, მოლარეთ-ხუცისა, ქარხნის-ნაზირისა. ესენი სწერდნენ ყოველგვარს წერილებსა და ბრძანებასა.

მ ე ბ ა დ უ რ ი - ქორის-მეზადური 52-? ზადის მსროლელი.

მ ე გ ო დ რ ე თ ხ უ ც ე ს ი - გამომცხვარის პურის ზედამხედველი და სუფრაზე ჩამორიგების ყურის მგდებელი. უფროსი მეგოდრეთა (სუფრაზე გამომცხვარ პურის მომტანი).

მ ე ზ ი ნ ჯ ე (სპ. **سنج** სინჯ - თეფშის მსგავსი საკრავი თითბირისა,

გარს ეყვნებიანი, რომელსაც ერთმანეთს სცემენ ხმის გამოსაცემად.) – ზინჯის მცემელი, დამკვრელი.

მეთოფე – თოფის დამკერი.

მეითარი, სპ. **متر** მეჰთარ – ცხენის მომვლელი, მეჯინიბე, მაურველი; აგრეთვე პატივცემული დარბაისელი.

მეკოდის-პურე – შემკრები კოდის-პურისა.

მელიქი, არბ. **ملك** – თავისუფალი; თავი უმცროს ქეთხუდა კაქართა; მგლობელი სამგლობლოსი; ხელმწიფე; ზღვის მეკობრე. – საქართველოში ორი მელიქი იყო. ერთი სომხითის მელიქი და მეორე ქალაქის (ტფილისის) მელიქი. პირველი იყო სომხითში დიდებულ თავადთა ცოტა ნაკლების იყო, სარდალთა მსგავ-

– 177 –

სის ხარისხისა. მეორე იყო თავი ტფილისის ქალაქის ვაქართა, ხელოსანთა და სომხობისა; ხარისხი გადადიოდა საშვილიშვილოდ, როგორც სხვა ხარისხი საქართველოში, უკანასკნელ საუკუნოებში ბებუთაანთ გვარში.

მემალე – მალის შემკრები, მალის ამღები.

მემანდარი, მემანდრე – მესტუმრე (ს. ო.) – მესტუმრეთ უხუცესი. ამისი ხელისა იყო მესტუმრენი. ესენი მოიწვევდნენ დარბაზის ერთა, ესენი მეურნეობდნენ სტუმართა. (ვშტ.) სპ. **مهماندار** მეჰმანდარ – მიმღები და მწვეველი სტუმართა.

მემაშიე – ფეხსაცმლის ჩამომრთმეველი, მიმღებელი. მაშია – ფეხსაცმელი მაღალ ყელიანი.

მენაფირე, (სპ. **نقير** ნაჰირ – სალაშქროთ გასვლისთვის ხმარებული ბუკი) – მებუკე, ბუკის, ნაფირის დამკვრელი.

მენაღარე, (სპ. **نغار** ნაღარა) – ნაღარის დამკვრელი.

მერიქიფეთ-ხუცესი – სუფრის თავს მდგომიმ ღვინის მსხმელი.

მესაკლავე – დამკვლელი საკლავისა, ყასაბი.

მეტიკის-პირე – ღვინის ჩამომსხმელი ტიკიდამ.

მეულუფე – ვისაც ულუფის მიღების უფლება აქვს.

მეფანჯიექე – ერთი მეხუთედის ამღები. ნახე ფანჯიექე.

მექანარე – ქანარის დამკვრელი.

მელვინე – ღვინის მიმრთმევი სამეფო სადილზე.

მელვინეთ-ხუცესი – ამის ჯელისა იყო: მეწდენი და მესასმისენი მეფისა და ღვინის მწენი. (ვშტ.) სამეფო სამეღვინოს, ღვინის საქმის თავი მოხელე.

მეყორუდე, (თათ. **قوروق** ყორუდ – დაცული ადგილი) – მცველი სამოვრის ადგილისა.

მეში, (სპ. **ميش** მიშ-ცხვარი) – ცხვრის ტყავი, მიშინი.

მეჯინიბე, (არბ. **مجنيب** ჯინიბ-სათადარიგო ცხენი) – ცხენის მომვლელი.

მეჯლისი, არბ. **جنيب** მაჯლის – საჯდომი; კრება, შეყრილობა.

მიზანი, არბ. **میزان** სასწვრის ენა, სასწორი საბაჟოზე აბრეშუმის, ლილის და სანელეხელთათვის.

– 178 –

მინალთუნი, მინალთუნი (თათ. **مين التون** - მინ-ალთუნ - ათა-
 სი ფული, სპარსეთში სამი აბაზი) - საქართველოში ერთი მანეთი.
 მინბაში, თათ. **مين باشي** - ათასის თავი ლაშქრის კაცისა.
 მოდუნახჩი, 66 - ? (ახჩა ფული; მადნის ფული?).
 მოლარეთ-უხუცესი, მოლარეთ-ხუცესი - მეჭურჭლეთ უხუცე-
 სი. ამის ხელისა იყო ყოველი საჭურჭლე და საუნჯენი მეფისა-
 ნი და ამას შინა დაწესებულნი. (ვშტ.) სამეფო ხაზინის გამგე-
 ბელი უფროსი მოხელე.
 მოურავი - გამგებელი, მმართველი რომლისამე ადგილ-მაზრისა,
 განწესებული მთავრობისაგან, მეფისაგან ამორჩევით და არა შთა-
 მომავლობით. ქართლის ცხოვრებაში (II ტ. 103, 120 გვ.) მოხ-
 სენებულთა: «მოსპო ერისთავნი (ესე იგი გამგებელნი შთამომავ-
 ლობით და საშვილიშვილოდ) და დასჯნს მოურავნი დიდთა და მცი-
 რეთა ადგილთა».
 მოყალნე - ყალანის, სახელმწიფო ხარჯის გადამხდელი.
 მოკელე, მოხელე - მეფის ანუ მთავრობისაგან არჩეული და დანი-
 შნული კაცი სახელმწიფო თანამდებობის და სამსახურის ასრუ-
 ლებისათვის.
 მუზდი - მიზდი-ასალები რამ სარგო ქირა (ს. ო.) ს **مزد** - სა-
 მუშაო და ნამუშავრის ფული, გასამრჯელო.
 მუთანჯა - ფლავის თავი მოხრაკულის ხახვით, ქიშმიშით, ნუ-
 შით და ზოგჯერ ხორცით.
 მუთაჯირი, არბ. **مستاجر** მუსთაჯირ - იჯარით ამღები, იჯარადარი,
 მოიჯარადრე.
 მურასა, (არბ. დამშვენებული, ანუ მოჭედილი თვალ-მარგალიტით)
 - ძალიან თეთრის გამტკიცულის ფქვილის პური. ჩვენს დროში
 ძალიან თხელი ლავში.
 მურდარი, სპ. მუჰრდარ - ბეჭდის შემნახველი, დამსმელი.
 მუსტოფი, არბ. **مستوفى** მუსთოფი - ანგარიშის დამწერი მო-
 ხელე; **сметчик**; მწერლების თავი კაცი.
 მუფასა, არბ. **مباحثه** მუბაჰასა - შევილება, ბაასი.
 მუქამალი, არბ. **مخمل** - მრთლად, უკლებლად.

- 179 -

მულარარი, არბ. **مقرر** - განსაზღვრული, დანიშნული.
 მუშამბა, არბ. **مشبك** - მსგავსი ბადისა, უჯრა-უჯრათ, ცხრი-
 ლის მსგავსათ ნახატი ანუ გაკრული ჩუქურთმად ჭერზე ანუ კე-
 დელზე. მუშამბის სახლი - მუშამბად ნახატი ანუ გაკრული სახლი.
 მუშრიზი - მწერალი. მწერალნი იყვნენ მეფისა, რომელნი სწერ-
 დნენ შემოსავალსა და წარსაგებელსა, ყოველთავე თომართა და
 სხვათა მრავალთა საქმეთა (ვშტ.).
 მუჯირი, არბ. **مجير** მუჯირ - იჯარით მიმცემელი, გამცემი რისამე.

6

ნადიმი, (არბ. **نديم** ნადიმ - თანასწორად სწორთან დროს გამტა-
 რებელი და მოამხანაგეთ მყოფი ლხინში, გლოვაში, ლაპარაკში,
 სადილზე და სხვა რაშიმე). - ქართულად ნიშნავს დიდებულთა

ლხინით დიდს სადილს.

ნ ა ვ რ ო ზ ა ნ ა , სპ. - საახალწლო.

ნ ა ვ რ ო ზ ი , სპ. **نوروز** ნავრუზ - ახალი დღე; ახალწელიწადი.

ნ ა ზ ი რ ი - სალაროს ნაზირი ქართულად აბრამადი და ქარხნის ნა-
ზირი - ეზოს მოძღვარი (ს. ო.) ქარხნის ნაზირი - ეზოს მოძ-
ღვარი. ამის ჳელისა იყო: ყოველნი საგანგიონი (განსაგებელნი)
მეფისა ხარჯნი და წარსაგებელნი; წესნი და რიგნი დარბაზისა
მეფის ტაბლისა და სანოვაგისა ანუ სხვათა.(ვშტ.) არბ.

ნაზირ - ზედამხედველი, თვალ-ყურის დამჭერი.

ნ ა ღ ა რ ა ხ ა ნ ა , (**نقاره** ნაყარა - ნაღარა, დიდი დოლი) - კრე-
ბა ანუ სახლი ყოველგვარ მოსაკრავეთა.

ნ ა ც ვ ა ლ ი 20 - ? (ქალაქებში უკანასკნელ მეფეთა დროს და ჩვენს ჟა-
მამდე ხორაგეულობის ვაჭრობის და ბაზრის ზედამხედველი მო-
ხელე).

ნ ი ს პ ა თ ი , არბ. **نسبت** ნისბათ - გზაზე ნისანი ბოძი; წილი,
ხვედრი.

ნ ი ხ რ ი , სპ. **نرخ** ნირს - აღნიშვნა, დადება ფასისა რისამე მთავ-
რობისაგან; ტაქსა.

- 180 -

ნ ო ქ ა რ ი , სპ. **نوکر** ნოქარ - მსახური.

ნ უ ლ ლ ი - ნუყლი, საქრით გაკეთებული ფქვილ ნარევი კამფეტი.

ო

ო ბ ა , (ჯაღათურად **اوبه** უბა) - ელის ნაწილი ერთის გვარეულობისა,
გვაროვნობისა.

ო დ უ ნ - ა ღ ჩ ა , ოდუნ-ახჩა, თათ. **اودون** ოდუნ-შეშა, **اچقه** ახჩა -
ფული. ოთუნახჩა - საბალახო ფული.

ო ი მ ა ხ ი , სპ. **اويماق** ოიმაყ - ნაწილი ხალხისა ანუ სოფლისა
ერთის გვარეულობისა.

ო ლ ქ ა (ჯაღათურად **اولكا** ოლქა) - ნახე ელი.

ო ქ მ ი , არბ. **حکم** ჰოქმ - ხელმწიფის ბრძანება წერილით; მიწერი-
ლობა; რესკრიპტი.

პ

პ ა ტ რ ო ნ ი - როდესაც სამეფო გვარეულობისა ხმარობდა ამ სიტ-
ყვას, ნიშნავდა თვით მეფეს, ანუ მეფის მემკვიდრეს, ანუ გამ-
გებელს სამეფოსას.

პ ი რ ი ს - თ ა ვ ი - ასაღები წილი მოსავლისა ანუ სახელმწიფო
შემოსავალისა. მაგალითად ათის-თავი იყო ასაღები ათისაგან
ერთისა. ეს ერთი (მეათედი ანუ ნაათალი) არის პირის თავი.

მ ე პ ი რ ი ს თ ა ვ ე - ზედამხედველი და ამკრეფი პირის-თავისა.

ს ა პ ი რ ი ს თ ა ვ ო - ასაღები წილი პირის-თავის მოკრეფისათვის.

პ ი რ ი ს - მ ე ღ ვ ი ნ ე - ღვინის დამსხმელი.

რ

რ ა ნ ჩ პ ა რ ი - ნახე ლანჩპარი.

რ ა ხ ა თ ი , სპ. **رسد** რახად - ჯერი, საჯერო, ჯერისა; ჯერით
მისაცემი ან ასაღები. არაბულად **نوبت** ნოვბათ.

- 181 -

რ უ ხ ი , რ უ ხ ე ბ ი - სასახლის დარბაზში ან დარბაზის სანიშინში
(შიგ დარბაზის ბალკონი) ფიცრის და არა მინის ასაწევ-დასაწევი
ფანჯრები, რომლითაც შეუერთებდნენ ერთმანეთს სურვილსა
მებრ, ან გაჰყოფდნენ ორ განსაკუთრებულ ნაწილად მრთელს
დარბაზსა და შიგ მყოფთა.

რ უ ხ უ მ ი , არბ. **رسوم** - სარჩო, სარგო, სახსარი ცხოვრებისა.

ს

ს ა ა უ შ ტ რ ო - ნახე აუშტარი.

ს ა ბ ა ლ ა ხ ე - საბალახო; სამოვრისათვის ასაღები მეცხვარეთაგან გა-
დასახადი.

ს ა ბ ა ქ ი , არბ. **سبق** საბაყ - წინა, მოთავე, მოწინავე.

ს ა ბ ე ქ დ ა ვ ი - ბეჭდის დასასმელი გადასახადი.

ს ა გ ა რ ე ჯ ო ა ნ უ გ ა რ ე ჯ უ ლ ი - გრძელი დიდი სქელი ლავაში; აგ-
რეთვე დიდი თორნის პური.

ს ა დ ი ა ს ა ხ ლ ი ს ო , 50 - სადედოფლო კუთვნილი.

ს ა თ ა რ ო - ერთის უღელის ხარით მორთმეული შეშა.

ს ა კ ა ჭ კ ა ჭ ე 84 — ?

ს ა ლ ა რ ო - სადაც გროვდება და ინახება სახელწიფო ხაზინა და შე-
მოსავალი.

ს ა ლ ბ ა შ ი , (თათ. **صال باشی**) - ტივზე. წყლით საზიდავ შეშაზე
ასაღები პირის თავი შეშით ანუ ფულად, მოჭრისათვის ტყეში.

ს ა ლ თ ხ უ ც ე ს ი , სალთუხუცესი, სახლთხუცესი - აბრამადი. ამისის
ჯელისა იყო სამეფო შემოსავალი და გასავალი. ამან უწყოდა წესნი
და რიგნი სახლისა მეფისანი და თათბირობა, და სახასონი მეფისანი
და ჯელის უფალნი ამისა დასახედნი იყვნენ. (ვშტ.) მინისტრი
კარისა და ფინანსთა; министръ двора и финансовъ.

ს ა მ ე ხ რ ე ო - რაც ერთს მეხრეს დღიურიხვნა ერგება მეხრეობისათვის.

ს ა მ ო რ დ რ ო , სამურდრო - ნახე მურდარი

ს ა ნ ა ვ რ ო ზ ო - საახალწლო.

- 182 -

ს ა პ ა ლ ნ ე - აქლემს, ცხენს, ჯორს რაც ჰკიდია ერთად შეკრული;
ღვინოზედ ითქმის 140 თუგამდე.

ს ა პ ა რ ა ვ ი - ბარკლებ შუა ადგილი, საცა ცური და საშვილოსნოა.

ს ა რ დ ა რ ი , სარდალი - სპ. **سردار** სარდარ - მოთავე, თავი ერისა
ანუ მხედრობისა. ქართლის სამეფოში ვახტანგის დროს ხუთი
სარდალი იყო. (ნახე სიტყვა დროშა.) პირველ ხანებში საქართვე-
ლოს ისტორიაში ეწოდებოდა მამასახლისი, მერმე მეფობის და-
ფუძნებებიდან ერისთავი; უკანასკნელ საუკუნოებში სარდალი და
ზოგან ერისთავი.

სარქარი, სპ. سرگار - საქმეზე თავს მდგომი; სარქარ-ბაში სარქრების თავი, უფროსი.

სარხათი (სპ. سر სარ - თავი, არბ. ჰად - მხარე) - საზღვარი, განსაზღვრულება.

სასვიანო, 115, 120, 121 - ?

სასთვლო - სთვლის დროს მისაცემი გადასახადი. მესთვლე - სთველში, სთვლის დროს ღვინის დაწურვაზე ზედამხედავი.

სატამაზლუხო - ნახე ტამაზლუხი.

სატიკის-პირო - მეტიკის-პირეთ მოხელეობა.

სატყვეოს-ხარჯი - მოსაკრეფი და გასაგზავნი ხარჯი სპარსეთში შაჰის მისართმევად.

საულდარი, მელიქის საულდარი 13 - ?

საური - ხარჯი, გადასახადი ფულად ყოველ გვარი ანუ შაჰისათვის მისართმევად. მესაურე - საურის მკრეფელი. - მეფის სვიმონის (1558-1600 წ.) წერილშია: :გიბრძანებთ მესტუმრენო, ჩვენ მაგიერად ქალაქის ტარულათა, მელიქ-მამასახლისთა და მოსაქმეთა, ასრე მოიხსენეთ ... რაც სვეტი ცხოვლის ყმა იყოს... მათს მოსაქმეთ დაანებეთ, რომ სვეტი ცხოველს ემსახურონ და ნურაფერს... სთხოვთ, ნურც არას აქნევიანებთ ერთის სათათროს საურის მეტსა. (Акты Арх. К. т. 1).

საქვრივო - ქვრივის კაცის დაქორწინებაზე გადასახადი ბატონის ან ეკლესიის სასარგებლოდ.

საყა, არბ. سقا - წყლის მომტანი, მერწყული.

- 183 -

საყათი - სავაჭრო საქონელს, რაც სასმელ-საჭმელი არ არის, ეძახდნენ საყათის საქომელს: აბრეშუმეულს, სანელებელს, რაც პატარა, შვიდ გირვანქა ნახევრიან სასწორზე აიწონება.

საყორულო - სამოვრად დაცული ადგილი.

საშარბათო, საშარბათო ქარხანა - სადაც შარბათი, შაქარი, საქმლის მასალა ინახება და სადაც ამის მოხელენი არიან.

საჩექმე - პირველ დაქორწინებაზე გადასახადი საქმროსაგან.

სახასო, (არბ. خاص ხას - საკუთარი) - მეფის საკუთარი, აგრეთვე სახელმწიფოს კუთვნილი.

საჯელო - რაც საქმე ანუ გასამგებლო ექვემდებარება მოხელესა; თანამდებობა.

საჯიზი, საჯიზი თხა 76 - ?

საჯერგო, სპ. جرگه ჯარგა - რიგად, ჩარიგებით მყოფთათვის.

სეისხანა - ადგილი, სადაც საწინაო ყოჩი თხა ინახება.

სერი - სადილი კრებით.

სეფე - მეფის ჩამომავალი, დიდებული, საპატიო.

სიკილა - სამი მისხალი (золотникъ) და ერთი მესამედი.

სიქა, სპ. سه სიქა - წარწერა ფულზე.

სიქაქუნი - ფულზე წარწერის გამომყვანელი.

სოიბათ იასაული - მანდატური (ვშტ.) არბ. صحبت სოჰბათ-მუსაიფი, يساول იასაული - გზირი, (ნახე მანდატური.) ნამდვილ ვგონებთ უნდა საჰიბ-იასაული - თავი იასაულებისა.

სპასალარი - სპასპეტი, მხედართ მთავარი (ს. ო.) სპასალარი

ანუ სპასპეტი - ამისნი ჯელისანი იყენენ ყოველთა სავაზიროთა თათბირთა პირველობა და ყოველთა ერისთავთა უხუცესობა. ესევე შეჰკრებდა ლაშქართა და ხარკსა სამეფოსა და ერისთავთა მიერ ყოველთა საბრძანებელთა. (ვშტ.) სპ. **سپهسالار** საფაჰ-სალარ - სპის თავი, მხედართა თავი.

სპეტობა. ნახე შპეტი.

სტილი - წონა ჩვენს დროში სამი მერვედი ($\frac{3}{8}$) გირვამქისა ანუ 36 მისხალი, ან სამის კვერცხის წონა. აბრეშუმს საქართველოში დღევანდლამდე სტილით (სამის კვერცხის წონით ვაჭრობენ.)

- 184 -

სუბაობა - (თათ. **سبای** სუბაი - მარტო) მარტობა.

სუფრაქეში, **هکش** - სუფრის გამშლელი, ჩაჩნაგირი.

სუფრაჯი, (ნამდვილ სუფრაჩი) - ჩუნჩერახი; ამის ჯელისა იყო მზარეულთ უხუცესნი, მეტაბლენი, მზარეულნი, მეპურენი, მერწყულენი, მგოსანნი, მემწყობრენი, ბუკთა, ტაბლაკთა და სხვათა მცემელნი. (ვშტ.)

სუხტი, თათ. **سوخته** სუხთა - შაგირდი, მოწაფე.

ტ

ტამაზლუხი, (თათ. **دامازلق** დამაზლუყ - ნებაყოფლობით შესაწირავი ან თხოვნით შეკრება შესაწირავისა ძროხით თუ ცხვრით, როდესაც შეუძლებელ ღარიბს ნახირის ან ფარის მოშენება უნდა) - საკლავად გამოკვებილი.

ტარულა, სპ. **داروغه** დარულა - ზედამხედველი ხორაგის ვაჭრობაზე. ტფილისში ამ მოხელეს ნაცვალი ეწოდებოდა.

ტოგუნი - მაღალი საჯდომი მოკლებული (ს. ო.)

ტუთხუჩი, ტუხტუჩი, თათ. **دوتقوجی** დუთლუჯი - შემნახველი, მჭირავი.

უ

უზბაში, თათ. **یوزباشی** იუზბაში - ასის თავი, ჯარის კაცის უფროსი.

ულაყბაში, (სპ. **اولاغ** ულად - საკიდარი საქონელი: ძროხა, კამბეჩი და ვირი) - ზედამხედავი ძროხისა და სახედრისა; აგრეთვე თვითო საქონლის თავზე გადასახადი.

ულუფა, არბ. **علوفه** ულუფა - სარჩო, დღიური სარგო; ჯამაგირი ხორაგით.

ურვარის, ურდუარის ფარჩა - ეხლანდელ ორდუბათში ყოფილის ქარხნების აბრეშუმეული და ბამბეული ფარჩა.

- 185 -

ფ

ფარჯიაქი, (სპ. **فنج** ფანჯ. **فک** იქ) - ერთი მეხუთედი, ხუთზე

ერთი.

ფარავანი - ტბა თრიალეთის მთებთან.

ფარემთ-უხუცესი, ფარემთ-ხუცესი - ამის ჯელისა იყო: ფარემნი, ნოხნი (გრძელი ორხონი), კარავნი, ოთახნი, მნათენი და სრა-ფარდაგნი (სამეფო დარბაზის კედლის შესამოსი ფარდა), ფარდანი და მნენი (მსახურნი) მისნი და მერწყულნი (ვმტ.).

ფარეში, (არბ. **فرش** ჭარრამ - მსახური, მოსამსახურე) - მსახური სახლის მორთულობისა. პირის-ფარეში - ჩაცმა-დახურვის მშველელი მსახური.

ფარეშხანა - ფარეშების კრება, ბინა სადაც არიან ფარეშები ან სადაც ინახება საფარეშო ავეჯი და მოსართავი.

ფარეშხანის ტარულა - ფარეშხანის უფროსი.

ფარჩა, თათ. **پارچه** ფარჩა - ქსელი, ბამბეული ანუ აბრემუმეული; აგრეთვე ნაჭერი, მონაჭერი, ნაწილი.

ფაღირი, ფაზირი, არბ. **فقير** ჭაყირ - ღარიბი, გლახაკი.

ფაცერი - თევზის დასაჭერად მდინარე წყალში ჩათხრილი ორმო, ან გოდორი. ზემოდამ ახურული ფიჩხით, რომელსაც გზა აქვს დაყოლებული თევზის ჩასასვლელად.

ფეშქაშის თავილდარი - მოხელე, რომელსაც აბარია მორთმეული ძღვენი.

ფეშქაშის ქარხანა, (სპ. **پيشکش** ფეშქაშ - ძღვენი, მოსართმევი; **کارخانه** ქარხანა - ადგილი სამუშაო, ზავოდი, ფაბრიკა) - ფეშქაშის შესანახი სახლი, ადგილი.

ფეშქაშნივისი, (სპ. **نويس** ნივის-დამწერი) - ფეშქაშის დამწერი.

ფისოსი - ნახე ფუსუზასი.

ფიშქარი, (სპ. **پشه‌گر** ფიშაქარ, ფიშა-წინა, ქარ-მოსაქმე) - ხელოსანი, პირველი ხელ ქვეითი ოსტატისა; подмастерье.

- 186 -

ფლური - ორის შაურის წონა ოქროს რომ მისი დადი აჯდეს, ერთი ფლური არის, (ვბტ. ნახე დამატებაში)

ფოხალი - საწყაო ხუთი ლიტრა ანუ 45 გირვანქა.

ფუსუზასი, სპ. **پوشون** ფიზუს - რკინის ანუ სპილენძის ფიალა ჭრაქისა. აქ გვონებთ უნდა ნიშნავდეს ზარაბხანაში მოსაქმე ხელოსანს, რომელიც ჭრაქის ალს უბერავს და ასწორებს ოქროს ან ვერცხლს ჭედვის დროს.

ფუშტუქუნი, ბუშთუქუნი, აპ. **پشتکن** - მემველი, მშველელი.

ქ

ქანარა, სპ. **کرناي** - ქმარანად - საყვირი, ბუკი მომცრო.

ქარხანა სპ. **کارخانه** - ადგილი ანუ სახლი სადაც რაიმე დიდი სახელოსნო ან სასმელ-საჭმელი, ინახება; ზავოდი, ფაბრიკა.

ქარხნის-ნაზირი - ნახე ნაზირი.

ქაფანჩი, ქაფანაკჩი - ქაფანაკჩი სოფელია დემურჩი ყასანლუს ახლოს.

ქათხულა, სპ. - სახლის თავი, პატივცემული კაცი.

ქეშიკი, სპ. **كشيك** - მცველი, ყარაული. ქეშიკომა - მცველობა.
 ქეჩაბაში, თათ. **كيجي باشو** ქეჩიბაში - თხის თავზე გამოსაღები.
 ქილიფთარი - სალაროთ მოლარე.
 ქირმანი - სპარსეთის ქალაქი და პროვინცია სამხრეთ-აღმოსავლეთის მხარესა, ავღანისტანის სამზღვართან ახლოს მდებარე.
 ქოდავი, თათ. **كودو** - ერთის ადგილიდან მეორეზე გადასვლაზე ხარჯის აღება.
 ქოსალა, სპ. **كوساله** გუსალა - ხბო.
 ქსანი - ორი თუხტი და თუხტის ნაოთხალი (ს. ო.) 113 ^{9/48} მისხალი. ჩვენს დროს იმერეთში 72 მისხალი ანუ ³⁴ გირვანქისა;
 ქუზახანა - თიხის ჭურჭლის გამოსაწვავი ქურა.

- 187 -

ქუმი, თათ. **كم** ქუმ - ფიცრები ან ლასტი დადგმული თუთის ფურცლის დასაყრელად აბრეშუმის ჭიისათვის. აგრეთვე აბრეშუმის ჭიის მოშენება.

ღ

ღალა, (არბ. **غله** ღალლა - ხორბალი, სიმინდი და სხვა პურის არცვლეულობა) - პურით გადასახადი.

ყ

ყაზი, არბ. **قبض** ყაზ - კვიტანცია, ბარათი მიცემული აღებულისათვის.
 ყაზი - ჭურჭელი, სპილენძის ან საქსონის თევში მოზდილი.
 ყადაღა - (არბ. **قدغ**) - აკრძალვა, გაფრთხილება.
 ყავაჩი - ყავის გამკვეთებელი და მიმრთმევი.
 ყათალი, ყათალი, (ჰყათალი) 33 - ? (ყათა - გათავება.)
 ყალათი, არბ. **غلاط** ღალათ - შეცდომილება, შეცდომა.
 ყალანი - ბეგარა(ს. ო.) სპ. **قالان** ყალან - დარჩენილი რისამე, მონარჩენი; დარჩენილი წილი ხარჯისა; недоики.
 ყალიონ-ყორჩი - ყალიონის მსახური.
 ყანდაარი, ყანდაჰარი - ქალაქი და პროვინცია სამხრეთ ავღანისტანისა. ყანდაარის ქალაქი მდებარებს ქირმანის ქალაქიდან 800 ვერს.
 ყაფანი - დიდი სასწორი; ყანთარი სავაჭრო ადგილს მეიდანზე გამართული, რომლისაგან შემოსავალი იჯარით ეძლევა.
 ყაფიჩი, თათ. **قوچي** ყაფუჩი - კარებთან მდგომი ყარაული, დარაჯი, მეკარე. ყაფიჩაში - მეკარე დარაჯების თავი, უფროსი.
 ყოლ-ბეგი - უფროსი მსახურებისა.
 ყორაიასაული - იასაულების თავი.
 ყორჩი - სპ. **قورچي** - მსახური.

- 188 -

ყორჩიბაში - მსახურთუხუცესი; ამის ხელისა იყვენენ სალაშქრო საჭურველისა და იარაღისა მსახურნი და ციხე-ქალაქთა მცველნი

სპანი მეფისანი (ვშტ.).

ყ უ ლ ა რ ა ღ ა ს ი - მონათა უხუცესი; ამის ჯელისა იყო ყოველნი მეფის როქის (ჯამაგირით დაჭერილი) სპანი, თვინიერ ციხე-ქალაქთა. (ვშტ.) ვშტთ (მოლაშქრეთ) მთავარი. (ერთი ვარიანტი ს. ო. ლექსიკ.).

ყ უ ლ ი - ნახე ყულუხჩი.

ყ უ ლ უ ღ ი , თათ. قولق ყულალუე - სამსახური, მსახურება.

ყ უ ლ უ ხ ჩ ი , თათ. - მოსამსახურე, მსახური; მონა.

ყ უ რ ს ი , არბ. قرض ყურს - მრგვალი, კოშტი რაიმე ფხვნილის ანუ მაგარის მასალისა: პური, გინდა ვერცხლისა ანუ სხვა მეტალისა; აგრეთვე სამრგვლე მზისა, მთვარისა.

შ

შ ა თ ი რ ი , არბ. شاطر შათირ - ჩქარი მოსიარულე, ხელმწიფის წინ მავალი ჯოხითა; შათირები გზას ხსნიან გასავლელათ. აგრეთვე შიკრიკი.

შ ა მ - ქ ა ბ ა ბ ი - წინა ღამის შემწვარი ხორცი ნადირისა ანუ სხვა; აგრეთვე დანაყილი შემწვარი ხორცი.

შ ა ნ ი შ ი ნ ი , شاهنشيت შაჰნიშინ - მეფის (შაჰის) საჯდომელი სადმე ადგილი ანუ დარბაზი. - შ ა ნ ი შ ი ნ ი ს დ ე ვ ა ნ ხ ა ნ ა - მეფის სამდივნოდ, სარჩევად დანიშნული დარბაზი. შანიშინი ერქვა ძველებურ საქართველოს დიდსა და მაღალ დარბაზებში ერთს მხარეზე გალლერეას, ანუ ერთს კუთხეში გაკეთებულს ბალკონსა, სამი ოთხის ადლის სიმაღლეზე, რომელსაც გარს ჰქონდა ჩამოსაშვები რუსები და ასასვლელი კიბე (გალერეას შიგ კედელში დაყოლებული და ბალკონს - მისადგმელი ხისა). აქ მაღლიდამ დასახედავად ავიდოდნენ, ან ახალ დაქორწილებულ მეფე-პატარძალს დაამინებდნენ.

შ ე ი ს ე ვ ა ნ ი , შაჰისევანი, შაისევანი, სპ. თათ. شاهسيون შაჰ-

- 189 -

სევან - მეფის (შაჰის) ყვარებული. ვგონებთ უნდა ნიშნავდეს დასტურლამალში შაგისათვის გასაგზავნ ქალწულ ქალეზსა. პირად თქმულება არის ზოგ გვარებში დარჩენილი ამ საგანზე შესახებ მეთვრამეტეს საუკუნის პირველ ნახევრისა, რომ ტფილისის მოქალაქეთა ოჯახებისაგან შვიდ-წელიწადში ერთხელ ოთხს (თუ ოთხ წელიწადში ერთხელ შვიდს) ლამაზ გასათხოვარ ქალწულ ქალს, არა უმეტეს 13-15 წლისას, მოაგროვებდნენ მეფის მოხელენი და გაუგზავნიდნენ ყეენს. გორის გამოსაღებზე 20 გვერდზე ნათქვამი შეიძლება ესევე აიხსნას, შეიძლება ისევე აიხსნას, რომ შაჰის მისაცემად ისეთ საგნებზედაც დაიდვას გამოსაღებიო, რომელიც უამისოდ ყოველთვის თავისუფალი უნდა იყოს რაიმე ხარჯისაგან: ხიდი, სახლი, ბაღი და სხვა.

შ პ ე ტ ი , სპეტი - ზედამდეგი, ზედამხედველი. შპეტობა, სპეტობა - ზედამდეგობა, ზედამხედველობა.

შ ე ს ტ რ ა ნ გ ი - ფლავის თავი შემზადებული ერბო-კვერცხით და ხახვით, აგრეთვე ზოგჯერ ერბოში მოხრაკულ ხახვს უმატებენ

მჟავეს რასმე: ძმარს, ალუჩას ან შვინდს და სხვა.

შიგამდეგი - 15, 78-?.

შიშლიგი, თათ. - მეცხვრის საკლავი (ს. ო.) აგრეთვე ბევრის რისამე მყიდველს გარიგებულზედ მეტს ტასაც ვაჭარი დაუთმობს ფეშქაშად.

ჩ

ჩალთუკი - ბრინჯი კან გაუფცქვნილი.

ჩარეკი, სპ. چارک ჩარეკ - ერთი მეოთხედი. მეოთხედი ლიტრისა, 2 ¼ გირვანქა; ღვინის საწყაოს თუნგის მეოთხედი.

ჩარფა-ნაზირი, სპ. چارپا نازر - ოთხფეხა ზედა ზედამხედველი.

ჩელიეკი, ჩიელი იეკი, სპ. چهل يك - ერთი მეორმოცედი ნაწილი.

ჩეფიჩი, ჩეზიჩი - პატარა თხა; ციკანი, თიკანი, წალი.

- 190 -

ჩინბაში - (ვგონებთ შერყვნილია; უნდა წარმოსდგებოდეს თათ.

چينچي باشو ბიჩინჩი-მომკალი, ბაში - თავი.) - მომკლების თავი.

ჩობან-ბეგი - (თათ. ჩობან - მწყემსი, მეცხვარე.) მწყემსების თავი, უფროსი მოხელე, რომელსაც აბარია მწყემსების ანგარიში.

ც

ცალი - რაც ცხენს, სახედარს, აქლემს ან ჯორს საპალნეთ ჰკიდია, ამ საპალნის ნახევარი, ან მოზდილი ნაწილი საპალნისა, ცალკედ შეკრული.

წ

წურწუმა - ალთაფა; ლულიანი წყლის ჭურჭელი.

ხ. კ

ჯარ-მარჩილი 18 - ?

ჯარაფი 51 - ?

ხასადარი, ჯასადარი - მეფის საკუთარი მოხელე.

ხასქი-გინი 34 - ?

ქევის-თავი 75 - ? მოსამართლე.

ქელის-უფალი - სახელმწიფო სამსახურის მოქმედი და უფლების მქონებელი, მოხელე.

ქელმწიფე - უკანასკნელ საუკუნებში საქართველოში ეწოდებოდა სპარსეთის შაჰს და ოსმალეთის ხონთქარს; ჰქონდა მნიშვნელობა სიტყვისა: კვისარი, იმპერატორი.

ქელჯოხიანი - მეფის კარზე ეზოში მდგომი დარაჯი, მოყარა-ული.

ხოჯა, არ. **خواجه** - მოძღვარი, მსწავლებელი. მაჰმადიანთა

- 191 -

მღვდელი. აგრეთვე საჭურისი, მაჰმადიანთ სამეფო არამხანის ზედამხედველად საყენებული.

ხუროთ - მოძღვარი; ხარაიდარი - ამის ჯელისა იყო სრულიად ხელოსანი და შენობა სასახლეთა და ეკლესიათა, ჳიდთა ფუნდუკთა (ქარცასლათა); მწერალნი იყვნენ, რომელნი სწერდნენ შემოსავალსა და წარსაგებელსა ყოველთავე და ტამართა და სხვათა. (ვმტ.).

ჯ

ჯაბადარი სპ. **جبه دار** - ზედამხედველი ჯაბახანისა, არსენალისა.

ჯაბახანა, სპ. **جبه خانه** - სადაც ამზადებენ და აკეთებენ თოფის წამალს, ტყვიას (გულას), თოფს, ზარბაზანს და სხვათა; არსენალი.

ჯანიშინი, სპ. **جانشین** ჯანიშინ - მოადგილე, მონაცვლედ მჯდომი; ხელმწიფის მოადგილედ მჯდომი გამგებელი; **намѣстниуѣ**.

ჯარიმა, არბ. **جریمه** - გადასახადი დანაშაულობისათვის; **штраф**.

ჯარჩი, სპ. **جارجی** - მაღლად ყვირილით მმახებელი მოხელე სახალხოდ გამომცხადებელი მთავრობის განკარგულებისა. («კაცებს დაამახებენ»).

ჯელგა - ნახე ჯერგა. (ჯულგა - მინდორი სწორი).

ჯერგა, არბ. **جرگه** ჯარგა - წყობა, რიგი; აგრეთვე მოწყობილი კრება, გუნდი, დასი.

ჯუმალი, არბ. **جمل** ჯუმალ - ჯამი; სრულად შეკრებით უკლებლად გამოანგარიშებული რიცხვი: **сумма, итогѣ**.

ჰ

ჰავაია, (თათ. **هوايه** ჰავაი - ჰაერი) - მუქთად, უფულოდ; ქარვასლებში მომტანისაგან წვრილად მყიდველი, რადგანაც ნაკლებ ფასად ყიდულობს, კართან ერთმევა მცირე გადასახადი - ჰავაია, რომელსაც ქარვასლის მოიჯარადრე იღებს თავის სასარგებლოდ.

- 192 -

ჰამასალა, ანასალა, არბ. **همه ساله** - საყოველ წლეო, სამუდამოდ ქონება რისამე; სამუდამო ჯამაგირი.

ჰასილი, არბ. **حاصل** ჰასილი, **حاصل** ჰასალ - ჯამი; ჯუმალი, სარგო, მისაღები.

ჰიალათი - ნახე აჰიალათი.

ჰყათალი, ყათალი, ყათალი 33 - ?

რიცხვის და ფულის ანგარიშის ასონი

+	¼	რ	100	ე ერთი ფული	მ	3	ჭ ხუთი მინალთუნი	მ.	3
0	½	ს	200	ი ორი ფული	„	1/21	ს ექვსი მინალთუნი	5	„
ა	1	სნზ	252	კ ერთი ბისტი	„	1	კ შვიდი მინალთუნი	6	„
ბ	2	ტ	300	ლ ექვსი ფული	„	2	ჯ რვა მინალთუნი	7	„
გ	3	შ	400	მ ორი ბისტი	„	3	ჰ ცხრა მინალთუნი	8	„
დ	4	ფ	500	ნ ერთი შაური	„	4	ო ა ერთი თუმანი	9	„
ე	5	ქ	600	ფ სამი ბისტი	„	5	ობ ორი თუმანი	10	„
ვ	6	ღ	700	ო თოთხმეტი ფული	„	6		20	„
ზ	7	ყ	800	პ ოთხი ბისტი	„	7			
ძ	8	შ	900	ჟ თვრამეტი ფული	„	8	სათვლელი ასო (1 და 2		
თ	9	ჩ	1,000	რ ორი შაური	„	9	სვეტის) თუ ამ ნიშანში		
ი	10	ც	2,000	ს ერთი აბაზი	„	10	ზის, თუმანს ნიშნავს და მის		
ია	11	ცმ	2,040	ტ ექვსი შაური	„	20	მარჯვენა ასო – მანეთს ან კა-		
ით	19	ძ	3,000	უ ორი აბაზი	„	30	პეიკებს. რადგანაც სტამბაში		
კ	20	წ	4,000	ფ ათი შაური	„	40	არ იყო. ჩვენ ხან ვიხმარეთ		
კბ	23	ჭ	5,000	ქ სამი აბაზი	„	50	ფრჩხილი «)» რომლის მარ-		
ლ	30	ხ	6,000	ღ თოთხმეტი შაური	„	60	ჯვენის ასოები მანეთს და კა-		
მ	40	ჯ	7,000	ყ ოთხი აბაზი	„	70	პეიკებს ნიშნავს და მარცხე-		
ნ	50	ჰ	8,000	შ თვრამეტი შაური	„	80	ნისა თუმნებს; ზოგჯერ ვი-		
ფ	60	ჰ	9,000	ჩ ერთი მინალთუნი	„	90	ხმარეთ თუმნის წინ ეს ასო		
ო	70	ჭ	10,000	(ან მილანთული)	1	„	ო, და მანეთი და კაპეიკები		
პ	80	იჭჩ	18,000	ც ორი მინალთუნი	2	„	მის მარჯვენის ასოს დავა-		
ჟ	90	რჩ	100,000	ძ სამი მინალთუნი	3	„	შორეთ.		
ჟთ	99	ჭჭ	1,000,000	წ ოთხი მინალთუნი	4	„			

ფულის განმარტება

(ვახტანგ მეფის სამართლიდამ, კარი თეთრის გარიგებისა, მუხლი 16.)

„ახლა ჩვენი ჟამის თეთრი ეს არის და ასრე იანგარიშების: 4 ხაშხაშის მარცვალი 1 ფეტვის მარცვლის წონა არის, 4 ფეტვის მარცვალი 1 ქერის მარცვლის წონა არის. 4 ქერის მარცვალი 1 ცერცვის მარცვლის წონა არის. 4 ცერცვის მარცვალი 1 დანგი არის. ერთს ცერცვის მარცვალს ყირათიც ჰქვია. 6 დანგი გინა 24 ყირათი 1 მისხალი იქნების. 1 მისხალი ორ შაურ ნახევრის წონა არის. ორ შაურს ყიზილბაშნი უწოდებენ ემახიან; ურუმნი და ფრანგნი თინგირს ემახიან. 4 შაურს აბაზი ჰქვია; ფრანგნი თულთს ემახიან. 5 აბაზი 1 მინალთუნი არის. 3 აბაზი 1 მარჩილი არის. 10 მინალთუნი 1 თუმანი არის. და ეს ერთი თუმანი 16 მარჩილი და 2 აბაზი იქნების. 30 თუმანს ურუმნი 1 ქისას ემახიან. 3 შაურს ფრანგნი რუბს ემახიან. ორის შაურის წონა ოქრო, რომ მისი დადი აჯდეს, ერთი ფლური არის. ამ ფლურის ფასი დრო არის შვიდ

აბაზად ფასობდეს, დრო არის შვიდ აბაზ-უზალთუნად იყოს, ხან ერთ შაურ ნაკლებადაც იქნების.

კოკისა და კოდის განმარტება

(ვახტანგ მეფის სამართალი, კარი ვალისა, მუხლი 120, 121 122, 123 და 124.)

ადგილი არის კოკა 8 ლიტრა არის, ადგილია 10 ლიტრიანია, ადგილია 12, ადგილი არის 16, ადგილია 24 ლიტრიანია.

პური - ადგილია კოდი 8 ლიტრიანია, ადგილია 10, იქნების რომე 12 ლიტრიანიც იყოს. ქერი - ადგილია კოდი 8 ლიტრიანია, ადგილია 10, ადგილია 12 ლიტრიანი იყოს. ფეტვი კოდი იქნების 10, 12, მეტიც და ნაკლებიც.

აწეს მოგახსენოთ, ლიტრა რა არის, ან კოდი და ან კოკა: 3 მინალთუნისა და 10 შაურის წონა 1 სტილი არის. 5 სტილი 1 ჩარეჟი არის, 4 ჩარეჟი 1 ლიტრა არის.

აწვისაც გინდათ, ამ თეთრის წონაზე ამისთვის მოგახსენებ - ერთი ლიტრა რამდენის ხაშხაშის გინა ქერის მარცვლის წონა არის, - იმას შეიტყობთ.

- 195 -

საძიებელი შინაარსის რიგით

(სულხან მდივნის დედნისებრ)

რომელ თავთანაც არის მოხსენებული (ჩამატებული) - ნიშნავს რომ ის თავი დედანში შემდეგ ჩაწერით ჩამატებულია, რომელსაც ანბანის ასოები უზის - ჩაყოლებით ასოებიანი თავები ერთს თავად არის შეერთებული, ანუ დაბეჭდილი ერთი თავი იმდენ თავად არის დაყოფილი, რამდენიც ანბანის ასო უზის.

აჰა შენ ყოველთა მზადო (შესავალი ვახტანგ მეფისა) .	ა	3
კარი პირველი. ყოვლისა ჯელჯოხიანისა და მათის სარგოსი	კჭ	14
სოიბათ იასაული	ბ	4
ყორიესაული	რპთ	89
მემანდრები	პთ	51
კარის ყაფიჩი	პგ	46
ჯარჩები	სკა	106
ყაფიჩები	რჟ	89
იასაულები	ობ	42
მუშის ათის-თავი და ბატონის ჯარიმა	ოგ	42
ყულარ-აღასი	სბ	94
ალანდრები	ვ	4
მეთოფეთ უზბაშისა და მეთოფეთ რიგი ასრე გვიბრძანებია	პე	48
ჯილავის მეთოფები	რია	62
ქორის ბაზიერი	ლ	15
შავარდენის ბაზიერი	სგ	95
გავაზის ბაზიერი	ლზ	19

ქორის მეზადური ჟბ 52

საზანდრები	რკთ	68
სალაროს ნაზირის თაბუნი	რიე	64
მოლარე	რივ	64
მკერვლები	პჭ	51
მერიქიფე	ჟდ	53
აბდრები	გ	4
ყალიონ ყორჩები	რჟბ	90
ყავაჩები	რჟგ	90
ფეშქაშის მოკელენი	როჭ	84
საჯაბადროს მოკელენი	რლა	68
საფარეშოს მოკელენი	რლ	68
ნარარახანის მოკელენი	რკა	66
სუფრაქეში	რლე	69
ა) სამზარეულოს მოკელენი. ბ) მზარეულები	რლვ	70
ა) საღვინის მოკელენი. ბ) მეღვინე	რლზ	70
მეტეიკის-პირები	რლწ	70
საშარბათოს მოკელენი	რლთ	71
სააუტროსი	რმ	71
სათეფშოსი (ესე იგი სათეფშოს რიგი ანუ გარიგება)	რმა	71
მესაკლავე	ჟ	52
საამბარდნოსი	რმბ	71
საზინდროსი	რმგ	71
აჯილღის ბარება (ჩამატებულია)	კვ	12
ა) აჯილღის შიგამდეგი	ე	4
ბ) და ზინდრები	დ	4
მეჯინიბენი	ჟბ	52
შათირები	სდ	95
მეჯოგენი	ჟა	52
კარი სასახლეების რიგისა	რდგ	77
მუშამბის სახლის რიგი	ჟვ	54
ტოგუნის რიგი	რდზ	81
ალაყაფის აივანი	წ	5

ალაყაფის შუა სახლის რიგი	ზ	5
ახლის სახლის რიგი	თ	5
შანიშინის დივანხანისა	სე	95
მოკელენი როგორ უნდა მოიქცენ	სე	53
ყველისა	რჟდ	90
მწვანვილისა	რთ	61
ხილისა	სიზ	105
კმელი თევზისა	სით	105
ზუთხისა	დწ	40
დიდი ბადისა	მე	23

ნავიტიკისა	რკ	66
ორაგულისა	რკვ	66
შაქრისა	სზ	96
ვარდის წყლისა	ნზ	31
ძმრისა	სიდ	103
ისრიმისა, (ვარიანტი 103 სტ. 12)	„	155
მურაბისა	ჟჭ	55
ბოშყაბისა	ლგ	16
პურისა	რმზ	72
ჭამის ღვინისა	სიე	103
თუშმლების ყადაღა	ფგ	34
თარხნების რიგი	ფდ	34
ქოდავის რიგი	რპდ	86
კონისა	ოზ	43
ყაბების რიგი	რჟე	90
უმის და მოხარშულის ძროხის საწესოს მიცემა	როე	83
მოხარშულის	როვ	84
ა) დაკლულის ცხვრისა	მვ	24
ბ) ტყავისა	რფჭ	81
ა) მდივანზევის გარიგებისა	რ	56
ბ) სამდივანზეგო აიღება	რა	58
ა) ბოქოულთ ხუცობის სარგო	ლდ	16

ბ) დანისტრად სამსახურისა	ფ	32
დავთარხანის იასაულელებისა	მზ	24
ქართლის აწერისა	კზ	13
საურისა	რმჭ	73
კოდის პური	ოთ	44
საბალახისა თუ როგორ აიღებენ	რმთ	73
პირის-თავისა თუ როგორ აიღებენ	რკვ	67
ნახირის თავს თუ როგორ აიღებენ	რიზ	65
სამასპინძლოს შეწერისა	რნ	73
საამილახოროს კოდის-პური	რნა	74
ქსნის ერისთვის მამულისა	რპ	84
მუხრანის კოდის-პურისა	რგ	60
საციციანოს კოდის-პურისა	რმგ	74
საბარათაშვილოს კოდის-პურისა	რნბ	74
სომხითის კოდის-პურისა	რნდ	74
სომხითის მოურავის-სარგო	რნდ	75
კევის თევზის რიგი	სკ	105
ფუტკრის რიგი	როზ	84
ურბნისის რუს გამოღებისა	როდ	83
გზების შენახვისა	მზ	22
საფერისცვალებო თევზისა	რფბ	77
შავარდნის ბუდეებისა	სჭ	96
ჯოგისათვის აჯილდის სენახვა	კვ	12
აჯილდის ქერისა	ი	6

ზარაფხანის რიგი და ქალაქისა	და	33
ქალაქის მალის გარიგება	რპა	85
ქალაქის სატყევეოსი და ხარჯისა	რპბ	85
ქალაქის აწერა	რპგ	86
დუქნის თავი	მდ	23
ყაფნის რიგი	რჟვ	91
ხილის ბაჟი	სიწ	105
აბანოს იჯარა	ია	6

– 199 –

ტიკის ბაჟი	რდთ	82
არაყხანის და ჭურჭლების იჯარა	იბ	6
დაბახანისა იჯარა	მწ	24
ყასაბხანის იჯარა	რჟბ	92
ჩიელი იექის ბაჟისა	სი	100
ტყვის ბაჟისა	რო	82
ჭალის მწვანილის ბაჟი და მინბაშის ბაჟი ქალაქის კარზე	სივ	103
ამილახორისა (ვარიანტ. 104, სტ. 27)	„	155
ბატონის ბაღის წყლისა (ჩამატებულია)	კთ	14
გორის გამოსაღები და რიგი და დებულობა	ლწ	19
ელის დავთრის პირი	ნდ	27
ელის კაცი თარხანი	ნე	30
ელის ნოქარი მოჯამაგირე ამასალა	იგ	6
ინდოს ლანჩბარი	პდ	46
ქოდავის რიგი	რპდ	86
ყენის ფეშქაში	რკწ	67
ოდუნ ხარჯი (მოდუნ ახჩა)	რკბ	66
სანავროზო	რნკ	75
აღამათი	იდ	7
ყარაის ჯელგა	რჟწ	92
ყარაის კონი (ჩამატებულია)	რჟთ	92
ტუხტუ	როა	82
ელის ეთაზი – (ნაწილი ნკ თავისა 17, 18 და 19 სტრ.)	ნვ	31
სამს წელიწადში ელის აღწერა	რნზ	75
იათაღის აწერა	ოდ	42
ნალ-ლურსმის (ნაწილი ნკ თავისა 20 და 21 სტრიქ.)	ნკ	31
იაღლუჯის საყარაულო საყორულო	ოე	43
მთიდამ ჯანიშინი	რი	61
დაბნეული ელი	მთ	25
კახური ელი	პბ	46
სახასო სოფელი (გატეხილი ჳიდი)	ჟ	21
შულავრისა და თეთრს. სოფლის გამოსაღები	სთ	97

– 200 –

ქვემო ბოლნისის გამოსაღები	ლე	17
აღეკის ბატონის გამოსაღები	იე	7
ძალღ შემნახავ უხუცისა	რიგ	63

ეკლესიის გამოსაღები	ნე	31
ა) დურნუკის საბატონო გამოსაღები	ნ	25
ბ) დურნუკის მოურავისა	ნა	25
გ) მამასახლისისა ნაცვლისა ხასადრისა, დურნუკის კური (ვარიანტი 26 გვ. 1 სტრ.)	„	137
დიდმის გამოსაღები	ნზ	26
კავთის-ხევს გამოსაღები	პა	26
ქვითკირის ლილოს სძეს	რპე	87
ავლაბრის რიგი და სამსახური	ივ	8
ატენელს კაცს აძეს ბატონის საბალახე	იზ	8
ატენის მეზვრეს	კა	9
ატენის მოურავის	იწ	8
ატენის ხასადრისა (და მესთვლისა)	ით	9
ატენის ნაცვლისა	კ	9
ატენის ბატონის ზვრებისა	კზ	9
თრიალეთზე სახასო სოფლები	ფზ	39
ტაშირზედ აიდარბეგის ჯეობის რიგი	როზ	82
ტაშირის მოურავისა, ნაცვლისა, ხასადრისა	როგ	83
აიდარბეგის ჯეობაში აშენებულ სოფლებისა	კე	12
ყაიყულს რამდენი სოფელი აშენებულია, ან რამდენი ნასოფლარი, ან რომელი რომლის სამოურავო არის	ს	92
ყაიყულის მეფის გიორგის გარიგებული სამოურავოს საქმე	სა	93
ყაიყულის გამოსაღების გარიგება	კზ	10
ახალ მოსულის კაცისა (ყაიყულს) გარიგება	კდ	10
მეითრისა	რვ	60
ფეშქაშნივისი	როთ	60
მერქიფეთ ხუცისა, ქილიფთრისა და მერიქიფეებისა (არა სწერია რა)	რზ	60
ქარხნის ნაზირისა	რით	65

ჩარფა ნაზირისა	სია	102
ქარხნის მუშრიბებისა	რიბ	62
მეჯოგეთ ხუცისა და მეჯოგეებისა	რწ	60
ზაფხულის თავილის ქეშიკისა (ჩამატებული)	ფზ	34
სომხითის მელიქის სარგო	რდა	77
(ა) ბაზიერთ-ხუცის სარგო და (ბ) მეყორულისა	ლე	19
ყეენის საფეშქაშო ტყვისათვის ხარჯი	სკზ	107
სომხითს ქორის ბუდე	რპე	87
ხვნისა და სამეხრეოს გარიგება	მა	21
გუთნის ხვნისა, მისა და ლეწვისა (ჩამატებულია)	მგ	23
თრიალეთის სოფლების სამზღვრებისა	ფე	36
ციხის ბაღებისა (ჩამატებულია)	სიგ	102
ბრინჯისა	ლზ	15
თრიალური რიგი და გამოსაღები საბატონო და სამოჯელო კოჟორზედ ტკბილის ზიდვისა ულაყი ასე აწერია	ფე	35
კოჟორზედ ტკბილის ზიდვისა ულაყი ასე აწერია	პ	44
ხასა თავლისა, ბზისა და შიგამდეგთ გარიგება	ფთ	40
მეჯინიბების სარგო	ოა	42

ზაფხულ თავილის ქეშიკი	დბ	34
სალთხუცის სარგო	რნთ	76
მდივნების სარგო	პე	49
ვეზირის სარგო	ნთ	32
მუსტოფის რუსუმი	რიდ	63
სალაროს ნაზირის სარგო	რიჭ	65
მოლარეთ ხუცისა	რბ	59
სალაროს მუშრიბისა	რდდ	80
სალაროს თავილდრის	რდე	80
გერაქიარადის	ლთ	21
მეკოდის პურის რიგი	ჟზ	54
ღვინის მოსავლის	რპზ	87
ცხვრის მოსავლისა	სიბ	102
პირის თავისა	რკე	67
სახასოს პურის მოსავლისა	რმე	72

– 202 –

სადიასახლისოსი	რმე	72
ვარიანს ხვედიანელისა (ჩამატებულია)	ნჭ	32
ბატისა და ქათმისა	ლა	15
ერბოს გარიგება	ნგ	27
ბრინჯისა	ლბ	15
სარქარბაში და სარქრები	რლბ	69
ქვემო ქარხნის ნაზირის თაბუნი (არა სწერია რა)	„	„
ქარხნის იასაულები (მხოლოდ სიაა (19 მხელე)	„	„
სახაბაზოს მოკელენი	რლდ	69

სულხან მდივნის დედანს აკლია ქვემოხსენებული თავები:

თავი – ოვ, გვერდი 43, ოჭ 44, პზ 50, ჟდ 53, ჟთ 56,
 რდ 60, რე 60, რკდ 66, რკზ 67, რლგ 69, რმდ 72, რნჭ 75,
 რდ 77, რდე 80, ტპჭ 88, რჟა 89, სკ 96, და სრულებით
 „დასტურლამალი სადედოფლო“ 109-130 გვ.

– 203 –

შესასწორებელნი შეცთომანი

გვ.	წ.	დაბეჭდილია:	უნდა იყოს:
3	7	განკუთვნილსა	განკუთვნილისა
–	8	მნათობელის	მანათობელისა

– 9	წოდებულის	წოდებულისა
– 24	ბოროტ..... პატივი...	ბოროტი..... პატივი.....
4 2	მოქმედი	მოქმედნი
– 6	აღესრულოს.	აღესრულოს,
– 11	ჯილდის შიგამდეგისათვის	აჯილდის შიგამდეგისათვის.
7 22	ბა	ბი
13 30	ასტას	ასტას
15 27	ლანჩარიებს	ლანჩპრებს
16 11	სარგო და ან ყოფა	სარგო და განყოფა
– 27	ვახტანგს VI ერქვა	ვახტანგის VI მამას ლევანს ერქვა
20 14	გაუხსნელად, თუ იმაზედ	გაუხსნელად, იმაზედ
– 22	საკომლო თავის	საკომლო, თავის
21 8	და ნამი თომარისა	დანიმი თომარისა.
25 16	საქური,	საქურიო.
26 1	ორი ულაყი	ორი ულაყი. –
28 2	დარნა	დარჩა
31 10	წელიწადში რვ,	წელიწადში რვ.
– 24	მეხრეს კოდი ედ.	მეხრეს კოდი კდ.
33 22	ყველას ჯოგი	ყველას ჯამი
34 3	აიღონ ს	აიღონ ხ
– 19	რამ თერი	რამ ფერი
36 20	გადმოჭერით	გარდმოუჭერით
37 7	ჯავარიან	ჯვარიან
40 20	ველივე სახელდობრ	ყოველივე სახელდობ
44 12	გამომღები ქით	გამომღები ქითი

– 204 –

46 7	ბაინდურა უსეინა.	ბაინდურა; უსეინა
– 23	კითევ ითესების	კიდევ ითესების
51 8	მუშთუქუნის	ბუშთუქუნის
53 3	მერუას შვილი	ბურუას შვილი
– 17	სოიბათ,	სოიბათ
58 9	სამართლოდ	სასამართლოდ
62 2	(III სკ.) უსბაში	უმბაში
63 7	პური ორი	პური ორი.
65 16	შაური, ორი ნავროზანა	შაური ორი, ნავროზანა
66 21	ჭეინახევდენ	შეინახევდენ
79 12	შიგამდეგი	შიგამდეგი
84 7	სხვა თაფლად	სკა თაფლად
91 7	ბრინჯი. აგრეთვე ხიზილალა	ბრინჯი აგრევე. ხიზილალა
– 17	ოსტატას; თასი	ოსტატს – თასი
99 22	ტკილი	ტკბილი
– 26	ნაწნეხელზედ	საწნეხელზედ
105 11	თავი სით დედანში ორჯელ არის. იხილე თავი ძვ (40 გვერდზე.)	
106 13	დააყენონ. იმათი	დააყენონ, იმათი
108 1	უნდა გამოიღონ	სკვ. უნდა გამოიღონ

111	20	ლავაში და მადაური	ლავაში დ, მადაური
119	4	პური ა	პური კოდი ა
120	22	კოდორს	გოდორს
125	5	ზილფა	ზილფია
127	16	თვემი	თვეში

ზ ა ნ დ უ კ ი

დასტურლამალის გამოცემაზე პეტრე უმიკაშვილისა . III - VII

სამეფო დასტურლამალი:

თავი. გვერ.

ა.	შესავალი მეფის ვახტანგისა (ეჰა შენ ყოველთა)	3
ბ.	სოიბათ იასაულის რიგი.	4
გ.	აბდრების რიგი	-
დ.	ზინდრებისა	-
ე.	აჯილღის შიგამდეგისა	-
ვ.	ალანდრების რიგი	-
ზ.	ალაყაფის შუა სახლის რიგი	5
წ.	ალაყაფის აივნისა	-
თ.	ახალის სასახლის რიგი.	-
ი.	აჯილღის ქერისა	6
ია.	აბანოს იჯარა	-
იბ.	არაყხანის იჯარისათვის	-
იგ.	ელის ნოქრის მოჯამაგირის ჰამასალისათვის	-
იდ.	ალამათზედ ელის კაცის დებულებისათვის	7
იე.	აღეკის ბატონის გამოსაღებისათვის	-
ივ.	ავლაზრის რიგისა და სამსახურისათვის	8
იზ.	ატენელს კაცზედ ბატონის დებულებისათვის	-
იწ.	ატენის მოურავის დებულებისათვის	-
ით.	ატენის ჯასადრისათვის	9
კ.	ატენის ნაცვლისათვის	-
კა.	ატენის მეზერისათვის	-
კბ.	ატენს ბატონის ზვრების მუშაობისათვის	-
კგ.	ყაიყულის გამოსაღების გარიგებისათვის	10

კდ.	ახალის მოსულის კაცისათვის	10
კე.	აიდარბეგის ჯეობაში აშენებულის სოფლებისა	12

კვ. აჯილდის მიზარებისათვის	-
კზ. ქართლის აღწერისათვის	13
კწ. ბოქოულთხუცებისა და ეშიკადას-ბაშებისა	14
კთ. ბატონის ბაღის წყლის გარიგებისათვის	-
ლ. შიგამდეგისა და ქორის ბაზიერისათვის	15
ლა. ბატისა და ქათმისათვის	-
ლბ. ბრინჯისათვის	-
ლგ. ბოშყაბისათვის	16
ლდ. ბოქოულთ-ხუცების სარგოსათვის	-
ლე. ბოლნისის გამოსაღებისათვის	17
ლვ. ბაზიერთ-ხუცისა და ყარაიის მეყორულის რიგი	19
ლზ. გავაზის ბაზიერისათვის	-
ლწ. გორის გამოსაღებისა და რიგისა	-
ლთ. გერაქ იარაღისათვის	21
მ. გატეხილის ჯიდის რიგისათვის	-
მა. ჯვნისა და სამეხრეოს გარიგებისა	-
მბ. გზების შენახვისათვის	22
მგ. გუთნის ჯუნისა, მკისა და ლეწვისა	26
მდ. დუქნისათვის	-
მე. დიდ-ბადისათვის	-
მვ. დაკლულის ცხურისათვის	24
მზ. დავთარხანის იასაულეებისათვის	-
მწ. დაბაღხანის იჯარისათვის	-
მთ. დაბნეულის ელისათვის	25
ნ. დურნუკის საბატონოს გამოსაღები	-
ნა. დურნუკის მოურავისათვის	-
ნბ. დიღმის საბატონოს გამოსაღები	26
ნგ. ერბოს გარიგებისათვის	27
ნდ. ელის დავთრის პირისათვის	-
ნე. ელის კაცნი თარხანნი, ბატონი უნდა მოშლის	30

ბ

ნვ. ეკლესიის გამოსაღებისათვის	31
ნზ. ვარდის წყლისათვის	-
ნწ. ვარიანს ჯვედიანელისათვის	32
ნთ. ვეზირის სარგოსათვის	-
ო. დანისტრად სამსახურისათვის	-
ოა. ზარაფხანის რიგისათვის	33
ობ. ზაფხულ თავილის ქეშიკისათვის	34
ოგ. თუშმლების ყადაღისათვის	-
ოდ. თარხნების რიგისათვის	-
ოე. თრიალეთის რიგისა და გამოსაღებისა	35
ოვ. თრიალეთის სოფლების სამზღლუქრებისათვის	36
ოზ. თრიალეთზედ სახასო სოფლები ვისიცი სამოურავოა.	39
ოწ. ახლისა და ძველის თევზისა	40
ოთ. თავილისა შიგამდეგებისა და სახასოს ბზისა	-
ო. მეჯინიბეთ ულუფისათვის	41
ოა. მეჯინიბეთ ხუცისა	42

ობ.	იასაულეებისათვის	-
ოგ.	ბატონის ჯარიმის საიასაულო როგორ აიღონ	-
ოდ.	იათაღის აღწერისათვის	-
ოე.	იაღლუჯის საყორუღოსათვის	43
ოვ.	იარაღის კეთებისათვის	-
ოზ.	ყარაის კონისათვის	-
ოწ.	კახეთისა და ქართლის სამზღლუქრისა.	44
ოთ.	კოდის-პურისათვის	-
პ.	კოჟორზედ ტკბილის ზიდვის ულაყის შეწერა	-
პა.	კავთის-ხევისათვის	45
პბ.	კახურის ელისათვის	46
პგ.	კარის ყაფიჩისათვის	-
პდ.	ინდოს ლანჩპარისათვის	-
პე.	მეთოფეთ უზბაშებისა და მეთოფეთ რიგისათვის	48
პვ.	მდივნების სარგოსათვის	49
პზ.	მურდრისათვის	50

დ

პწ.	მკერვლებისათვის	51
პთ.	მემანდრებისათვის	-
ჟ.	მესაკლავეთათვის	52
ჟა.	მეჯოგეთათვის	-
ჟბ.	ქორის მეზადურთათვის	-
ჟგ.	მეჯინიბეთათვის	-
ჟდ.	მერიქიფეთათვის	53
ჟე.	მოხელენი თუ როგორ მოიქცნენ	-
ჟვ.	მუშამბის სახლის რიგისათვის	54
ჟზ.	მეკოდის პურეთათვის	-
ჟწ.	მურაბისათვის	55
ჟთ.	მეჯლისის პურისათვის	56
რ.	მდივანბეგის გარიგებისათვის	-
რა.	მდივანბეგის ასაღებისათვის	58
რბ.	მოლარეთხუცის სარგოსათვის	59
რგ.	მუხრანის კოდის-პურისათვის	60
რდ.	მუშის რუსუმისათვის	-
რე.	მოლარეებისათვის	-
რვ.	მეითრისათვის	-
რზ.	მერიქიფეთხუცისათვის	-
რწ.	მეჯოგეთხუცისა და მეჯოგეებისათვის	-
რთ.	მწუანვილისათვის	61
რი.	მთიდამ ჯანიშირისათვის	-
რია.	მეთოფეთათვის	62
რიბ.	ქარხნის მუშობისათვის	-
რიგ.	მეძალეთ-ხუცისათვის	63
რიდ.	მუსტოფის რუსუმისათვის	-
რიე.	სალაროს ნაზირისა და მისის ასნაფებისათვის	64
რივ.	ქარხნის ნაზირისა და მისის ასნაფებისათვის	-

რიზ.	როგორ აიღებენ ნაზირის თავსა	.	.	.	65
რიწ.	სალაროს ნაზირის სარგოსათვის	.	.	.	-
რიოთ.	ქარხნის ნაზირის სარგოსათვის	.	.	.	-

2

რკ.	ნავტიკისათვის	.	.	.	66
რკა.	ნალარახანის მოკვლეთათვის	.	.	.	-
რკბ.	მოდუნ ახჩისათვის	.	.	.	-
რკგ.	ორაგულის ჯუფთისა და სხუათათვის	.	.	.	-
რკდ.	თევზის ჩაჩხისათვის	.	.	.	-
რკე.	პირის-თავისათვის	.	.	.	67
რკვ.	პირის-თავის აღებისათვის	.	.	.	-
რკზ.	ურბნისის რუს მუშისათვის	.	.	.	-
რკწ.	ყეენის ფეშქაშისათვის	.	.	.	-
რკთ.	საზანდრებისათვის	.	.	.	68
რლ.	საფარეშოს მოკვლეთათვის	.	.	.	-
რლა.	საჯაბადროს მოკვლეთათვის	.	.	.	-
რლბ.	სარქარბაშისა და სარქრებისათვის	.	.	.	69
რლგ.	სარქარბაშისა და თავილდრის სარგოსათვის	.	.	.	-
რლდ.	სახაბაზოს მოკვლეთათვის	.	.	.	-
რლე.	სუფრაქეშთათვის	.	.	.	-
რლვ.	სამზარეულოს მოკვლეთათვის	.	.	.	70
რლზ.	საღვინის მოკვლეთათვის	.	.	.	-
რლწ.	სატკის პიროსათვის	.	.	.	-
რლთ.	საშარბათოს მოკვლეთათვის	.	.	.	71
რმ.	სააუმტროსათვის	.	.	.	-
რმა.	მეთეფშეთათვის	.	.	.	-
რმბ.	ამბარდანთათვის	.	.	.	-
რმგ.	ზინდართათვის	.	.	.	-
რმდ.	საჭმლისათვის	.	.	.	72
რმე.	სახასოს პურის მოსავლისათვის	.	.	.	-
რმვ.	სადიასახლისოსათვის	.	.	.	-
რმზ.	სუფრის პურისათვის	.	.	.	-
რმწ.	საურისათვის	.	.	.	73
რმთ.	საბალახის აღებისათვის	.	.	.	-
რნ.	სამასპინძლოს შეწერისათვის	.	.	.	-
რნა.	საამილახოროს კოდის-პურისათვის	.	.	.	74

3

რნბ.	საბარათაშვილოს კოდის-პურისათვის	.	.	.	74
რნგ.	საცვიციანოს კოდის-პურისათვის	.	.	.	-
რნდ.	სომჯითის კოდის-პურისათვის	.	.	.	-
რნე.	სომჯითის მოურავის სარგოსათვის	.	.	.	75
რნვ.	სანავროზოსათვის	.	.	.	-
რნზ.	სამს-წელიწადში ელის აღწერისათვის	.	.	.	-
რნწ.	სამშვილდე კრწანისს ხერგეშებისა, მზარეულებისა და	.	.	.	-

	ფარეშებისა	-
რნთ.	სალთხუცის სარგოსათვის	76
რდ.	სომჭითის ტარულასათვის	77
რდა.	სომჭითის მელიქისათვის	-
რდბ.	საფერის ცუალებოს თევზისათვის	-
რდგ.	სასახლეების რიგისათვის	-
რდდ.	სალაროს მუშრბის სარგოსათვის	80
რდე.	სალაროს თავლიდრის სარგოსათვის	-
რდვ.	სამეფოს კაცისა სადედოფლოდ არ მუშაობისა	-
რდზ.	ტოგუნის რიგისათვის	81
რძ.	ტყავისათვის	-
რძთ.	ტიკის ბაჟისათვის	82
რო.	ტყვის ბაჟისათვის	-
როა.	ტუთხუჩისათვის	-
რობ.	ტაშირზედ აიდარბეგის ხეობის რიგი	-
როგ.	ტაშირის მოურავისათვის	83
როდ.	ურბნისის რუს გამომღებთათვის	-
როე.	უმისა და მოხარშულის ძროხისატვის	-
როვ.	მოხარშულისათვის	84
როზ.	ფუტკრის რიგისათვის	-
როწ.	ფეშქაშის მოჭელეთათვის	-
როთ.	ფეშნაშნიკისისათვის	-
რპ.	ქსნის ერისთვის მამულისათვის	-
რპა.	ქალაქის „ალის გარიგებისა	85
რპბ.	ქალაქის სატყვეოს ხარჯისათვის	-

ზ

რპგ.	ქალაქის აღწერისათვის	86
რპდ.	ქოდავის რიგისათვის	-
რპე.	ქვითკირის ლილოს დებულეებისათვის	87
რპვ.	სონხითს რომელსაც ალაგს არის ქორის ბუდისათვის	-
რპზ.	ღვინის მოსავლის რიგისათვის	-
რპწ.	მეფის დამარცხებისა და მცხეთას წასვენებისათვის	88
რპთ.	ყორ იასაულისათვის	89
რჟ.	ყაფიჩებისათვის	-
რჟა.	ყორჩიბაშისათვის	-
რჟბ.	ყალიონ ყორჩებისათვის	90
რჟგ.	ყავაჩებისათვის	-
რჟდ.	ყველისათვის	-
რჟე.	ყაბების რიგისათვის	-
რჟვ.	ყაფნის რიგისათვის	91
რჟზ.	ყასაბხანის იჯარისათვის	92
რჟწ.	ელის კაცისაგან ყარაიის ჯელგისა	-
რჟთ.	ყარაიის კონისათვის	-
ს.	ყაიყულს რამდენი სოფელია აშენებული ან ნასოფლარი	-
სა.	ყაიყულის სამოურაოსი მეფის გიორგისაგან გარიგება	93
სბ.	ყულარაღასის გარიგებისათვის	94
სგ.	შავარდნის ბაზიერისათვის	95

სდ.	შათირებისათვის	-
სე.	შანიშინის დევანხანის რიგისათვის	-
სვ.	შპეტის გარიგებისათვის	96
სზ.	შაქრისათვის	-
სწ.	შავარდნის ბუდეებისათვის	-
სთ.	შულავრისა და თეთრ-სოფლის, გამოსაღებისა საკომლო	97
სი.	ჩელიეჟის ბაჟის რიგისათვის	100
სია.	ჩარფა ნაზირისათვის	102
სიბ.	ცხუქრის შემოსავლისა, საბალახე	-
სიგ.	ციხის ბადისათვის	-
სიდ.	ძმრისათვის	103

ფ

სიე.	ჭამის ღვინისათვის	103
სივ.	ჭალის მწვანევილისათვის	-
სიზ.	ხილისათვის	105
სიწ.	ხილის ბაჟისათვის	-
სით.	ჭმელის თევზისათვის	-
სკ.	ხევის-თავების რიგისათვის	-
სკა.	ჯარჩებისათვის	106
სკბ.	კელმწიფის ტყვის კარჯისათვის	107
სკვ.	უნდა გამოიღონ ყენის ტყვის ხარჯი	108

სადედოფლო დასტურლამალი

ა.	სააღაპოდ მისაცემი მარიამ დედოფლისათვის	109
ბ.	წინამძღუარისა და კარის მღვდელთ ულუფისათვის	-
გ.	სუფრაჯის ულუფისათვის	110
დ.	ემიკალას-ბაშისათვის	-
ე.	ყაფიჩისათვის	-
ვ.	იასაულებისათვის	-
ზ.	მოლარეთ-ხუცის რიგისათვის	111
წ.	მელვინეთ-ხუცისათვის	-
თ.	მეგოდრეთ-ხუცისათვის	112
ი.	თუშმლისა და სამზარეულოს ამაღლისათვის	-
ია.	მეთეფშეთ რიგისათვის	113
იბ.	ამზარდნისათვის	-
ივ.	მხატვრებისათვის	-
იდ.	ფარეშთხუცისა, ფარეშებისა და სხუქათა მოკვლეთათვის -	
იე.	მეჯინიბეთხუცისა და სხვათა მოხელეთათვის	114
ივ.	მეკოდის პურეთა და სხუქათა ეს გართა მოსაქმეთათვის	115
იზ.	წინწყაროს გარიგებისათვის	-
იწ.	შუაბოლნისის გარიგებისათვის	116
ით.	ოფრეთის გარიგებისათვის	117
კ.	გომარეთის გარიგებისათვის	118
კა.	დიდ-ბადისათვის	119

კბ.	ურცვენის გარიგებისათვის	119
კგ.	ნახიდურის გარიგებისათვის	-
კდ.	ახალ-დაბის გარიგებისათვის	120
კე.	ოსიაურის გარიგებისათვის	121
კვ.	ალის გარიგებისათვის	-
კზ.	ქრცხინვალის გარიგებისათვის	122
კწ.	არადეთის გარიგებისათვის	123
კთ.	რუისის გარიგებისათვის	-
ლ.	ატენის ზვრებისათვის	-
ლა.	გორისათვის	124
ლბ.	ქალაქის დებულებისათვის	-
ლგ.	ელისათვის	-
ლდ.	სამღებროსათვის	125
ლე.	თევზისათვის	-
ლვ.	სამარხოსათვის	-
ლზ.	დიდმისათვის	126
ლწ.	მოხელეთ ულუფისათვის	127
ლთ.	ძველად სადედოფლო აწ მეფის გიორგის დამტკიცება	128
მ.	სადედოფლო სოფლებისათვის	129
მა.	ზემო ქართლს ძველადგან სადედოფლოსი	-
მბ.	სადედოფლოდ მარხვაში უნდა მოიტანონ	130

დამატებულებანი:

I.	განსხვავებანი (ვარიანტები) სულხან მდივნის დედნიდამ.	131
II.	განსხვავებანი სომხითის მელიქის-შვილების დედნიდამ.	157
III.	დასტურლამალის ლექსიკონი	163
IV.	რიცხვის და ფულის ანგარიშის ასოები	193
V.	ფულის განმარტება	194
VI.	კოკისა და კოდის განმარტება	-
VII.	საძიებელი შინაარსის რიგით	195
VIII.	შესასწორებელნი შეცთომანი	203